

T.C

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: ESKOOP SANAYİ SİTESİNDEKİ KOBİ'LER ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

Doktora Tezi

MÜGE AKSU

Kasım, 2012

KÜRESEL KRİZİN EKONOMİK KRİZİN KOBİ'LER
ÜZERİNDEKİ KOBİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ESKOOP SANAYİ
SİTESİ'NDEKİ KOBİ'LER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

MÜGE AKSU

Finans ve Bankacılık Programı'nda Doktora derecesi

için gerekli kısmi şartların yerine getirilmesi amacıyla

Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne

teslim edilmiştir.

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

Kasım, 2012

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: ESKOOP SANAYİ SİTESİNDEKİ KOBİ'LER ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

MÜGE AKSU

ONAYLAYANLAR:

(Doç. Dr. Cemal ZEHİR) (Danışman) (Gebze Yüksek Tek. Ens.)_____

(Prof. Dr. Osman ZAIM) (Eş Danışman) (Kadir Has Ü.)_____

(Yard. Doç. Dr. Özgür ORHANGAZİ) (Kadir Has Ü.)_____

(Doç. Dr. Sedat AYBAR) (Kadir Has Üni.) _____

(Doç. Dr. Salih Zeki İMAMOĞLU (Gebze Y.Tek.Ens.)_____

ONAY TARİHİ: 01/11/2012

“Ben, Müge AKSU, bu Doktora Tezinde sunulan çalışmanın şahsıma ait olduğunu ve başka çalışmalardan yaptığım alıntılarının kaynaklarını kurallara uygun biçimde tez içerisinde belirttiğimi onaylıyorum.”

MÜGE AKSU

ÖNSÖZ

Küreselleşen günümüz ekonomisinde krizlerin etkileri kısa sürede ülkeler arasında yayılmaktadır. Dinamik ve esnek yapılarından dolayı kriz süreçlerinde ekonomideki önemi daha çok hissedilen KOBİ'lerin krizi yönetmede yeterli ölçüde başarılı olamadıkları bilinmektedir. Bu nedenle bu konu bir sorun olarak alınarak doktora tezi kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın tamamlanması sürecinde görüş ve yorumlarıyla çalışmama katkıda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Cemal Zehir'e, her zaman yanımda bulunan başta aileme, sevgili iş arkadaşlarım Dr. Lütfiye Kuşak'a, Öğr. Gör. Bahriye Kuşak'a, Öğr. Gör. Burcu Pekduyurucu Aydın'a ve engin bilgisi ile desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşım Dr. Fırat Bayır'a teşekkür eder, çalışmanın ilgili kurum ve kuruluşlara yararlı olmasını dilerim.

15 Kasım 2012

Müge AKSU

İstanbul

İçindekiler

TABLO LİSTESİ.....	xii
GRAFİK LİSTESİ	xvii
ŞEKİL LİSTESİ	xix
Sayfa No.....	xix
KISALTMALAR.....	xx
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KRİZ ÇEŞİTLERİ VE KRİZLERİN ÜLKELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	4
1 KRİZ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ.....	4
1.1 Kriz	4
1.2 Ekonomik Kriz.....	5
1.2.1 Reel Krizler.....	6
1.2.2 Finansal Krizler.....	6
1.2.2.1 Para Krizleri.....	7
1.2.2.2 Bankacılık Krizi	8
1.2.2.3 Dış Borç Krizleri	12
1.2.2.4 Sistematik Krizler	12
1.2.2.5 Borsa Krizleri	13
1.2.3 Küresel Krizler	13
1.3 Finansal Kriz Modelleri	14
1.3.1 Birinci Nesil Modelleri	14
1.3.2 İkinci Nesil Modeller.....	15
1.3.3 Üçüncü Nesil Modeller.....	16
1.4 Krizin Göstergeleri.....	17
1.4.1 Öncü Göstergeler	17
1.4.2 Temel Göstergeler.....	17
1.5 Krizin Ülkeler Üzerindeki Etkileri.....	18
1.5.1 1994 Meksika Ekonomik Krizi	18

1.5.2	1997-1998 Asya Krizi	19
1.5.3	1998 Rusya Krizi	22
1.5.4	1999 Arjantin Krizi	23
1.5.5	Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler	25
1.5.5.1	1994 Yılına Kadar Olan Finansal Krizler ve Etkileri	25
1.5.5.2	1994 Finansal Kriz	26
1.5.5.3	Kasım 2000 Finansal Krizi	28
1.5.5.4	Şubat 2001 Finansal Krizi	28
İKİNCİ BÖLÜM.....		31
KOBİ’LERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ		31
2	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler.....	31
2.1	Ekonomik Açıdan KOBİ’lerin Önemi.....	31
2.1.1	KOBİ’lerin Ekonomik ve Sosyal Sisteme Katkıları.....	34
2.1.1.1	Ekonomiye Dinamizm Kazandırma	35
2.1.1.2	İstihdam Sağlama	35
2.1.1.3	Rekabetin Korunması	36
2.1.1.4	Bölgesel Kalkınmaya ve Dengeli Büyümeye Katkı	36
2.1.1.5	Bireysel Tasarrufun Teşvik Edilmesi	36
2.1.1.6	Büyük İşletmelerin Tamamlayıcısı Olma	37
2.1.1.7	Teknolojik Yeniliklere Uymada Hızlılık ve Teknik Yeniliklerde Daha Fazla Verimlilik	37
2.1.1.8	Müşteri ve İşletme Personeliyle Yakın İlişki İçinde Olma	38
2.1.2	KOBİ’lerin Zayıf Yönleri	38
2.1.2.1	Yönetim Sorunları	40
2.1.2.2	Pazarlama İle İlgili Sorunlar	40
2.1.2.3	Finansman Güçlükleri	42
2.1.2.4	Teknoloji Yetersizliği ve Rekabet Sorunu	44
2.1.2.5	İnsan Kaynakları İle İlgili Sorunlar	46
2.1.2.6	Ar- Ge Yetersizliği ve Rekabet Sorunu.....	47
2.1.2.7	Standardizasyon	48
2.1.2.8	Mevzuat Sorunları.....	49
2.2	KOBİ Sorunlarının Finansal Çözüm Yolları	51
2.2.1	Leasing.....	51

2.2.2	Franchising	52
2.2.3	Factoring	53
2.2.4	Forfaiting	54
2.2.5	Risk Sermayesi Şirketleri.....	55
2.2.6	Swap	56
2.2.7	Angel Finanslama.....	57
2.2.8	Barter	58
2.3	Bankaların KOBİ'lere Sağlamakta Olduğu Krediler	58
2.3.1	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	59
2.3.2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	59
2.3.3	Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.	61
2.3.4	Türkiye Vakıfbank Bankası	62
2.3.5	Türkiye Ekonomi Bankası	63
2.3.6	Türkiye İş Bankası A.Ş.	63
2.3.7	Akbank T.A.Ş.	63
2.3.8	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	64
2.3.9	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.....	64
2.4	KOSGEB Destek Programları	64
2.4.1	Genel Destek Programı	65
2.4.2	Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı.....	65
2.4.3	Girişimcilik Desteği Programı.....	66
2.4.4	Tematik Proje Destek Programı.....	68
2.4.5	İşbirliği Destek Programı.....	69
2.4.6	AR-GE, Inovasyon ve Endüstriyel Uygulama Desteği.....	70
2.5	KOBİ'ler ve Kriz Yönetimi	72
2.5.1	Risk Yönetimi	75
2.5.2	Pazarlama Yönetimi	75
2.5.3	Stok Yönetimi	76
2.5.4	Borç Yönetimi	76
2.5.5	Üretim Girdilerini Gözden Geçirmek	77
2.5.6	İnsan Kaynakları Yönetimi	77
2.5.7	Kaliteyi Yükseltmek	78
2.5.8	Teknoloji Desteği Alarak Teknolojiyi Geliştirmek.....	78

2.5.9 İhracat	79
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	81
2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ.....	81
3 2008 Krizi ve Türkiye Ekonomisine ve KOBİ'lere Etkileri	81
3.1 Küreselleşme	81
3.2 2008 Mortgage Krizi.....	86
3.2.1 Mortgage Krizinin Sebepleri.....	88
3.2.1.1 Politika Faizlerini Azaltılması Sonucunda Mortgage Kredilerine Yönelik Talebin Artması	88
3.2.1.2 Konut Fiyatları Enflasyon Oranlarının Yükselmesi	91
3.2.1.3 Finansal Kurumların Kredi Standartlarını Gözetmeksizin Mortgage Kredileri Kullandırmaları.....	92
3.2.1.4 Mortgage Fonlarının Yaygın Menkul Kıymetleştirilmesi.....	92
3.2.1.5 Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Menkul Kıymetlere Yanlış Notlar Vermeleri.....	96
3.2.1.6 Finansal Piyasalarda Artan Rekabet Ortamının Bankaları Riskli Yatırımlara Yönelmesi	97
3.2.2 Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkisi.....	98
3.2.3 Krizin Türkiye'ye Etkileri.....	104
3.2.3.1 Büyüme ve Enflasyon	106
3.2.3.2 Dış Ticaret ve Cari Açıklar	110
3.2.3.3 İşsizlik.....	111
3.2.4 2008 Küresel Krizin KOBİ'lere Etkileri.....	112
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	117
2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN ESKOOP SANAYİ SİTESİNDE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LERE ETKİSİNİ TESPİT ETMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	117
4 Araştırmanın Amacı ve Önemi	117
4.1 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	118
4.2 Araştırmanın Metodolojisi.....	118
4.2.1 Ana Kütle ve Örneklem.....	119

4.2.2	Verilerin Toplanması.....	119
4.2.3	Verilerin Analizi.....	120
4.2.4	Araştırmanın Hipotezleri	120
4.3	Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi.....	122
4.3.1	Araştırmaya Katılanların İşletme İçerindeki Görevi	122
4.3.2	Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları.....	123
4.3.3	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları	124
4.3.4	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör	125
4.3.5	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Alanları	126
4.3.6	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Süreleri.....	127
4.3.7	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Kişi Sayısı.....	128
4.3.8	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Net Satış Hasılatı.....	129
4.3.9	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Pazar Payı.....	130
4.3.10	Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Oranı	131
4.3.11	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı.....	132
4.3.12	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Pazarlama Departmanı Olması.....	133
4.3.13	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Finans Departmanı Olması.....	134
4.4	Katılımcı Firmaların Krizden Etkilenme Oranları.....	134
4.5	Firmaların Profil Özellikleri İle Krizden Etkilenmeleri Arasındaki İlişki.....	139
4.6	Krizin Sonuçlarının Firma ve Çalışanları Üzerindeki Yönetsel ve Örgütsel Etkileri.....	145
4.7	Kriz Yönetimi Uygulamaları	149
4.7.1	Finansal Politikalar	149
4.7.2	Personel Politikaları.....	155
4.7.3	Satışa Yönelik Politikalar	159
4.7.4	Satın Almaya Yönelik Politikalar	162
4.7.5	Üretime Yönelik Politikalar	164
4.8	KOBİ Destek Paketleri	170
4.9	Krizde Önem Kazanan Konular	172

4.10	Krizin Etkilerini Azaltmak Adına Devlete Düşen Görevler	177
	Bu ifadeler aşağıdadır;	177
4.11	İşletmeler ve Piyasalar Açısından Ekonomik Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığı	179
5	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	187
	EK 1: 2008 EKONOMİK KRİZİN KOBİLERE ETKİLERİNİ DEĞERLENDİRME ANKETİ.....	194
	EK 2: KOBİ'LERE YÖNELİK DESTEK VE TEŞVİKLER (2010)	202

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1.1 : Kriz Modellerinin Karşılaştırılması	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablo 1.2 : Endonezya, Filipinler, Malezya ve Tayland'a Net Sermaye Akışı	20
Tablo 2.1 : KOBİ'lerin Ülke Ekonomilerindeki Yeri.....	32
Tablo 2.2 : Halk Bankası KOBİ Kredileri	61
Tablo 2.3 : KOBİ İhracata Hazırlık Döviz Kredisi	61
Tablo 2.4 : KOBİ İhracata Hazırlık TL Kredisi.....	62
Tablo 2.5 : KOSGEB Genel Destek Programı	65
Tablo 2.6 : Gelişen İşletmeler Piyasası Kobi Destek Unsurlarının Üst Limit Ve Oranlar	66
Tablo 2.7 : Yeni Girişimci Desteği Destek Unsurları	67
Tablo 2.8 : İş Geliştirme Merkezi Desteği Destek Unsurları	68
Tablo 2.9 : Tematik Proje Destek Programı Destek Unsurları	69
Tablo 2.10 : Yeni KOSGEB Destek Programları	71
Tablo 3.1 : Subprime Kredilerinin Menkul Kıymetleştirilmesi	95
Tablo 3.2 : Dünya Ekonomisindeki Üretim Artış Hızı	100
Tablo 3.3 : Dünya Ticaret Hacmi	101
Tablo 3.4 : İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları	108

Tablo 3.5 : Açılan ve Kapanan Şirket Sayısı	109
Tablo 3 6 : Türlerine Göre Kredi Dağılım	113
Tablo 3.7 : 2007, 2008 ve 2009 Yıllarında Verilen KOBİ Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı.....	114
Tablo 4.1. Araştırmaya Katılanların İşletme İçerisindeki Görevi	122
Tablo 4.2. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları.....	123
Tablo 4.3. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları	124
Tablo 4. 4. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör	125
Tablo 4.5. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Alanları.....	126
Tablo 4.6. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Süreleri.....	127
Tablo 4.7. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Kişi Sayısı.....	128
Tablo 4.8. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Net Satış Hasılatı	129
Tablo 4.9. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Pazar Payı	130
Tablo 4.10. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Oranı	131
Tablo 4.11. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı	132
Tablo 4.12. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Pazarlama Departmanı Olması.....	133
Tablo 4. 13. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Finans Departmanı Olması	134
Tablo 4.14. Güvenilirlik Testi (Cronbach Alpha Değeri).....	136
Tablo 4.15. Toplam Açıklanan Değişkenlik (Varyans).....	137
Tablo 4.16. Firmaların Krizden Ne Oranda Etkilendiklerine İlişkin İstatistik	138

Tablo 4.17. Bir Örnek T-Testi.....	138
Tablo 4.18. Varyansların Eşitliği Testi için Levene Testi	140
Tablo 4.19. Ortalamaların Eşitliğine İlişkin Bağımsız Örnek testi	140
Tablo 4.20. Değişkenlere Ait Pearson Ki-kare Değerleri.....	141
Tablo 4.21. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları	141
Tablo 4.22. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör	142
Tablo 4. 23. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Alan	142
Tablo 4.24. Değişkenlere Ait Pearson Ki-kare Değerleri.....	142
Tablo 4.26. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör	143
Tablo 4.26. Araştırmaya Katılan Firmaların Faaliyet Gösterdiği Alan	143
Tablo 4.27. Katılımcı İşletmelerin Pazarlama Departmanı ve Finans Departmanı Değişkenlerine Yönelik Ki-Kare Değerleri	144
Tablo 4.28. Katılımcı İşletmelerin Pazarlama Dept. Olmasıyla Krizden Etkilenmeleri Arasındaki İlişki.....	144
Tablo 4.29. Katılımcı İşletmelerin Finans Dept. Olmasıyla Krizden Etkilenmeleri Arasındaki İlişki.....	144
Tablo 4.30. Ortalamaların Eşitliğine İlişkin Bağımsız Örnek testi	146
Tablo 4.31. Ortalamaların Eşitliğine İlişkin Bağımsız Örnek Testi	146
Tablo 4.32. Toplam Açıklanan Değişkenlik (Varyans).....	148
Tablo 4.33. Modele Giren Değişkenlerin Katsayıları	149
Tablo 4.34. Finansal Politikalar Üzerine Ki-kare Analizi	151
Tablo 4.35. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Sermaye Artırımı Politikası.....	152

Tablo 4.36. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin TL'ye Dayalı Düşük Faizli Uzun Vadeli Kredi Sağlama Politikası	153
Tablo 4.37. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Büyüme Hedefli Politikaları.....	153
Tablo 4.38. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Küçülme Hedefli Politikaları.....	154
Tablo 4.39. Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Ödeme Politikaları.....	154
Tablo 4.40. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Döviz Bazlı Kredi Politikaları	155
Tablo 4.41. Personel Politikalarına Yönelik Ki-Kare Analizi	156
Tablo 4.42. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin İşçi Azaltma Politikaları.....	157
Tablo 4.43. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Ücretsiz İzin Verme Politikaları	158
Tablo 4.44. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Ücretsiz İzin Verme Politikaları	158
Tablo 4.45. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Uyguladıkları Satış Politikaları	160
Tablo 4.46. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Satış Seçeneklerini Artırma Politikaları.....	161
Tablo 4.47. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Kalite Standartlarına Uygun Satışa Yönelme Politikaları	162
Tablo 4.48. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Satın Alma Politikaları.....	163
Tablo 4.49. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Pazar Araştırmaları İle Fırsatların Takip Edilmesi Politikaları.....	164

Tablo 4.50. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretim Politikaları.....	166
Tablo 4.51. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretimi Durdurma Politikaları.....	167
Tablo 4.52. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretimi Azaltma Politikaları.....	167
Tablo 4.53. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretimi Artırma Politikaları.....	168
Tablo 4.54. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Yatırımları Durdurma Politikaları.....	168
Tablo 4.55. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Teknolojik Gelişmelerden Faydalanma Politikaları.....	169
Tablo 4.56. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Destek Paketleri Politikaları.....	171
Tablo 4.57. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmeler İçin Önem Kazanan Yönetim Konuları.....	173
Tablo 4.58. Finans Yönetiminin Önem Kazanması.....	174
Tablo 4.59. Reklâm ve Halkla ilişkilerin Önem Kazanması.....	175
Tablo 4.60. Yeni Pazar Arayışlarına Girilmesinin Önem Kazanması.....	176
Tablo 4.61. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Yatırımları Durdurma Politikaları.....	180
Tablo 4.62. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığının Algılama.....	181
Tablo 4.63. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Piyasalardaki Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığını Algılama.....	181

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 3.1 : Dünya Ticaretinin Büyüme Oranları ve Küresel Büyüme Oranları	99
Grafik 3.2 : AB'ye Tam Üye ve Bazı AB'ye Aday Ülkelerin Büyüme Oranları	103
Grafik 3.3 : AB'ye Tam Üye ve Bazı AB'ye Aday Ülkelerin İşsizlik Oranları	104
Grafik 3.4 : AB 27 ve Türkiye Büyümesi	106
Grafik 3.5 : Türkiye'de Dönemler İtibariyle GSYİH Büyüme Oranı	107
Grafik 3.6 : Yıllara Göre TÜFE ve ÜFE Enflasyon Oranları	110
Grafik 3.7 : Yıllara Göre Dış Ticaret Değişim Oranları	111
Grafik 3.8 : Yıllara Göre İşsizlik Oranları	112
Grafik 4.1 : Araştırmaya Katılanların İşletme İçerisindeki Görevi.....	122
Grafik 4.2 : Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları.....	123
Grafik 4.3 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları.....	124
Grafik 4.4 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör	125
Grafik 4.5 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Alanları	126
Grafik 4.6 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Alanları Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
Grafik 4.7 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Süreleri	127
Grafik 4.8 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Kişi Sayısı	128

Grafik 4.9 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Net Satış Hasılatı	129
Grafik 4.10 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Pazar Payı	130
Grafik 4.11 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Oranı	131
Grafik 4.12 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı	132
Grafik 4.13 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Pazarlama Departmanı Olması	133
Grafik 4.14 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Finans Departmanı Olması ..	134
Grafik 4.15 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenme Oranları.....	137
Grafik 4.16 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Finansal Politikalar.....	150
Grafik 4.17 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Personel Politikalar	156
Grafik 4.18 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Satışa Yönelik Politikalar	159
Grafik 4.19 : Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Satın Almaya Yönelik Politikalar	163
Grafik 4.20 : Krizin Katılımcı İşletmelerin Üretime Yönelik Politikalarındaki Etkileri ..	165
Grafik 4.21 : Katılımcı İşletmelerin Faydalandıkları Destek Paketleri	170
Grafik 4.22 : Krizde Önem Kazanan Konular	172
Grafik 4.23. : Finans Yönetimi Önem Kazanan İşletme Sayısı	174
Grafik 4.24 : Reklâm ve Halkla ilişkilerin Önem Kazandığı İşletme Sayısı	175
Grafik 4.25 : Yeni Pazar Arayışlarının Önem Kazandığı İşletmeler	176
Grafik 4.26 : Krizin Etkilerini Azaltmak Adına Devlete Düşen Görevler	177
Grafik 4.27 : İşletmeler ve Piyasalar Açısından Ekonomik Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığı	180

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 3.1. : Finansal Küreselleşmeye Yol Açan Faktörler	83
Şekil 3.2. : ABD Mortgage Kredilerine Dayalı Menkul Kıymet Piyasasının İşleyişi.....	94
Şekil 3.3. : ABD Kredi Krizi'nin Oluşum Süreci.....	98

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AFD	Fransız Kalkınma Kuruluğu
CDO	Collateralized Debt Obligations
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EXIMBANK	Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.
FED	Federal Reserve Banks
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İŞGEM	İş Geliştirme Merkezi
KGF	Kredi Garanti Fonu A.Ş.
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte/Ölçekli İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MBS	Mortgage Backed Securities
MPM	Milli Prodüktivite Merkezi
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TEKMER	Teknoloji Geliştirme Merkezi
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TESKOMB	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği
TKB	Türkiye Kalkınma Bankası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TRL	Taşımacılık Araştırma Laboratuvarı
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TTGV	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Müge Aksu
Anabilim Dalı	: Finans ve Bankacılık
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Cemal Zehir
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Kasım 2012
Anahtar Kelimeler	: Küresel Kriz, Kobi'ler, Kriz Yönetim Politikaları.

ÖZET

“KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ESKOOP SANAYİ SİTESİ'NDEKİ KOBİ'LER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA”

KOBİ'ler, dengeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması, istihdam, gelir vergisi, büyük işletmelere sağladıkları girdi, katma değer ve ihracata katkıları nedeniyle ülke ekonomisinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Ayrıca, hızla değişen piyasa koşulları ile teknolojik gelişmelere uyum sağlama kapasiteleri gibi özellikleri bu işletmelerin dünya ekonomisindeki önemini artırmaktadır. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'ler, başta finansman yetersizliği olmak üzere sağlıklı bir alt yapıya sahip olmaması, teknoloji ve rekabet gücü yetersizliği gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Yaşanılan son küresel kriz, dünya ekonomisinin büyüme hızını düşürmüştür. Özellikle KOBİ'ler 2008-09 küresel ekonomik durgunluktan ciddi anlamda etkilenmişlerdir. Bu çalışma KOBİ'lerin, küresel krizin olumsuz etkileri karşısında uyguladıkları kriz yönetim politikalarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. İşte bu noktadan hareketle yapılan bu çalışmada, ilk önce kriz ve KOBİ'ler ile ilgili genel bir teorik çerçeve sunulmakta ve daha sonra Eskoop Sanayi Sitesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin, küresel krize ve kriz yönetimine ilişkin bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

GENERAL INFORMATION

Name & Surname : Müge Aksu
Field : Finance and Banking
Supervisor : Associate Professor Cemal Zehir
Degree Awarded and Date : PhD- November 2012
Keywords : Global Crisis, SMEs, Crisis Management Policies.

ABSTRACT

“IMPACTS OF THE GLOBAL ECONOMICS CRISIS ON SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES: A RESEARCH ON ESKOOP INDUSTRIAL SITE’s SMEs”

Since SMEs ensure economic and social development and contribute to employment, income taxation, the input provided to major companies, additional value and exportation they are indispensable components of national economies. Moreover, their qualities such as the capacity of adapting into rapidly changing market conditions and technological developments induce such companies to increase their importance in the world economy. However the SME’s especially in developing countries are faced with various problems like financial difficulties, not having healthy infrastructures, problem of lack of technology and competition.

The recent global crises has reduced the growth rate of the world economy. Especially, SMEs are severaly affected by the global economic slump of 2008-09. The main aim of this research is to identify the SMEs’ crises management policies which they implement againts the negative effects of the global crises. From this point, this study firstly discusses theoretical aspect of crisis and SMEs and then analyzes views of Small and Medium Size Enterprises were chosen which are operating in the Eskoop industrial site on global crisis and crisis management.

GİRİŞ

Kapitalist sistem, tarih boyunca ciddi ekonomik krizlerle oldukça sık karşılaşmıştır. Günümüze kadar ki süreçte yaşanan krizlerin en önemlisi 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizidir. ABD başta olmak üzere pek çok ülkede ciddi olumsuz etkiler yaratmış ve bu tahribatların onarılması uzun zaman almıştır. Borsa tam anlamıyla çökmüş, çöküşün olumsuz etkisi kısa sürede dünyaya yayılmış ve on yıl süren büyük bunalıma neden olmuştur. 1933 yılında, GSMH 1929'daki değerinin yaklaşık üçte ikisine gerilemiş, 1933 yılında yaklaşık on üç milyon kişi işsiz kalmıştır. İstihdam oranındaki düşüş uzun süre devam etmiş 1938 yılına gelindiğinde beş kişiden birinin hâlâ işsiz olduğu görülmüştür.

1990'lardan sonra kriz kavramı hayatımıza çok daha fazla girmiştir. Bu yıllarda, dünyada finansal piyasalardaki küreselleşme süreci ile bilgi teknolojisinde yaşanan yenilikler, finansal tekniklerdeki gelişmeler krizlere farklı boyutlar katmıştır. Özellikle bilgisayar ve bilgi teknolojisindeki yeniliklerin finansal araçlar ve finansal hizmetler üzerindeki etkisi, sermaye akımlarının hızlanmasını kolaylaştırmıştır. Ancak, sermaye akımlarının serbestleşmesi ve hızlanması, krizlerin kısa sürede yayılıp dünya ekonomisi üzerinde etkili olmasına neden olmuştur. Böylece uluslararası piyasalarda oluşabilecek bir istikrarsızlık, yatırımları ve reel ekonomileri olumsuz etkileyerek ülkeleri kısa sürede krize sürükleyebilmektedir. Bu durum ekonomik yapının değişmesine ve üretim süreçlerinin yeniden yapılanmasını gerekli kılmıştır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı yıkıcı rekabetin olumsuzluklarından korunmak ve ayakta kalabilmek için işletmelerin alması gereken önlemlerin neler olacağı ve gelecekte işletmelerin ne tür bir organizasyon yapısı oluşturmaları gerektiği sorusu önemli bir boyut kazanmıştır. Nitekim liberal ekonominin sürekli karşı karşıya kaldığı ekonomik krizler karşısında geleneksel olarak süregelen örgütsel yapıların ayakta kalamadıkları büyük zararlar gördükleri ortaya çıkmaktadır.

Kriz, öncesiyle ve sonrasıyla, işletmeler ve genel ekonomi üzerinde birçok kalıcı etki bırakabilmektedir. Karar alma süreçlerini bozması, işletme içi iletişim yollarını kapatması, merkezi yönetim eğilimini artırması, belirsizlik nedeniyle işletmelerin hareketsiz kalması, yönetimin ve çalışanların gelecek baskısı altında çalışmaları, üretim, satış, pazarlama gibi faaliyetleri aksatması, ödemelerdeki gecikmeler nedeniyle finansal sıkıntıların ortaya çıkması v.b. birçok durum krizlerin işletme üzerindeki etkilerine örnek olarak gösterilebilir. Makro ekonomi açısından bakıldığında ise

ekonomik büyümenin yavaşlaması, hatta daralması, milli gelirin azalması, işsizliğin artması, refah seviyesinin düşmesi ve bunlara bağlı olarak sosyal huzursuzlukların baş göstermesi gibi sorunlar krizin sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır.

Küresel rekabetin yaşandığı iş dünyasında, birçok ülke KOBİ'lerin ayakta kalabilmelerini sağlamak, rekabet üstünlüğünü artırmak, yönetim ve organizasyon yeteneklerinin geliştirmek için çalışmalar, araştırmalar yapmakta, birtakım yasal düzenlemelerle teşvik programları uygulamaktadır. Bunun yanı sıra sadece KOBİ'leri gerek ekonomik gerekse enformatik alanda destekleyen yeni kuruluşlar, enstitüler ya da araştırma merkezleri kurmaktadır. KOBİ'ler, ekonomik büyüklükleri, istihdam oranı, değişimi etkileme gücü ve teknolojik gelişmelere uyum konusundaki rolleri nedeniyle ülke ekonomisinin önemli yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedirler. KOBİ'lerin etkin bir şekilde yönetimi sadece KOBİ'lere değil, ülke ekonomisinin geneline olumlu katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmanın temel konusu da 1929 yılında yaşanan dünya buhranından sonra olumsuz etkilerini küresel boyutta gösteren 2008 küresel ekonomik krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerini ve KOBİ'lerin bu süreçte uyguladıkları kriz yönetim politikalarını tespit etmektir. Birinci bölümde; Kriz kavramı ve çeşitlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerde yaşanan başlıca krizler açıklanmıştır. İkinci bölümde; KOBİ'lerin zayıf yönleri ve ekonomik açıdan sağladıkları katkılar belirtilmiştir. Bunlarla beraber KOBİ'ler için finansal çözüm yolları, bankaların ve KOSGEB'in sağlamış oldukları krediler ve destek programları ayrıca KOBİ'ler için kriz yönetimi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde; 2008 Küresel krizin sebepleri, dünya ve Türkiye ekonomisine etkileri verilere bağlı olarak incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise; Araştırmanın uygulama alanı olarak seçilen Eskoop Sanayi Sitesi'ndeki 156 adet işletme ile yapılan anket sonuçları baz alınarak küresel krizin KOBİ'ler üzerindeki etkileri ve işletmelerin uyguladıkları kriz yönetim politikaları irdelenmiştir.

Kriz ve kriz yönetimi ile KOBİ'lere ilişkin çok sayıda çalışma olmasına karşın, özellikle KOBİ'lerin kriz dönemindeki yönetimini açıklayan yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanda ortaya çıkacak yeni çalışmalarla KOBİ'lerin kriz dönemlerinde yapısal ve finansal bağlamda yaşadıkları hem olumlu hem de olumsuz yönde yaşadıkları değişime karşı uyguladıkları kriz yönetim sürecini anlamak mümkün olabilecektir. Diğer taraftan bu çalışmalar, KOBİ'lerin kriz dönemlerine stratejik bir bakış açısı geliştirmelerini kolaylaştırarak, krizi daha etkin bir şekilde yönetmelerine yardımcı

olacağı düşünölmektedir. Bu çalışma KOBİ'lerin gelecekte karşılaşılabileceği olası küresel ekonomik krizle karşılaşımları durumunda uygulayacakları kriz yönetim politikaları konusunda ışık tutacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ ÇEŞİTLERİ VE KRİZLERİN ÜLKELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1 KRİZ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

1.1 Kriz

Kriz, genel anlamda düzgün olmayan, reform gerektiren istikrarsız bir durumdur. Bir birimin normal işleyiş sistemini bozan ve aniden ortaya çıkan acil bir durum da kriz olarak ifade edilebilir.

Başka bir tanıma göre kriz, bir örgütün üst düzey hedeflerini ve işleyiş düzenini etkileyebilecek olan, sürekliliği tehlikeye sokan ve acil olarak önlem alınmasının gerektiren, örgütün krizi önleme elemanlarının etkisiz kalmasının yol açan, örgütte gerilime neden olan bir durumdur.

Ticaret alanında kriz; ekonominin ve ihracatın azalması, kredi maliyetinin artışı ve kredi kaynakların azalmaya başlaması, satışların azalmasıyla üretimin azaltılması zorunluluğu ve bunların sonucu işgücünün azaltılması demektir.

İşletme alanında kriz; işletmenin faaliyetlerini engelleyici, bozucu ve yıkıcı faaliyetlerin bütünüdür¹.

Finans alanında krizi ise açık ya da gizli bir şekilde spekülasyon saldırılar sonucunda ülke parasının değerinin hızla düşmesi, ülkenin uluslar arası rezervlerinde hızlı bir gerilemenin oluşması veya bu iki durumun aynı anda gelişmesidir.

---

¹ Mehmet Gençtürk, **Kriz Döneminde Şirketlerin Hisse Yapılarının Performanslarına Etkisi**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2004, s.6.

Ülke ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durumlar, döviz darboğazları, dış borç ödeme sıkıntıları, yeterli yabancı sermayenin ithal edilememesi, uluslararası finans çevrelerinde ülke kredi notlarının düşürülmesi, firma iflasları, üretimin durması, işsizlik problemleri, v.b. süreçler krizin sonuçları ve nedenleri arasında sayılabilmektedir². Yaşanan krizlerin en önemli nedeni ise ülke düzeyinde yaşanan ekonomik ve siyasi dalgalanmalar ve belirsizliklerdir. Bu noktada karşımıza ekonomik kriz çıkmaktadır.

1.2 Ekonomik Kriz

Ekonomik kriz, bir ülkede beklenmedik bir şekilde veya yanlış yönetsel tercihlerle belirli bir dönemde ortaya çıkan makro ekonomik buhranlar olarak tanımlanabilir. Kronik ve yüksek enflasyon, devalüasyon, hükümetlerin radikal para politikaları, dış ticaret dengesizlikleri, giderek artan iç ve dış borç vb. ekonomik kriz doğuran sebeplerden başlıcalarıdır³. Ekonomik kriz, küreselleşme ile piyasaların serbest bırakılmasından doğabileceği gibi bu serbestliğin ardında denetim sisteminin iyi işlememesinden de kaynaklanabilir⁴.

Mahfi Eğilmez'e göre ekonomik kriz denildiğinde ortak bir görüş birliği yoktur. Ekonomik kriz; resesyona, enflasyona veya deflasyona olarak tanımlanabiliyor⁵.

Krugman'a göre, talepteki düşüş ve mevcut üretim kapasitesi için gerekli özel harcamaların yetersiz oluşu dünya'nın büyük bir kısmının refah seviyesini düşürmüş bu durumda ekonomide krize neden olmuştur⁶.

---

² Zinaida Ratko ve Kaan Ulgen, "The Impact of Economic Crisis on Small and Medium Enterprises in perspective of Swedish SMEs", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Jönköping University Business Administration, 2009) s.9.

³ Gençtürk, s.7.

⁴ Özlem Balaban ve Elvan Yıldırım Okutan, "Banka ve Finans Kurumlarının Ekonomik Krizden Etkilenme Düzeyleri ve Kriz Döneminde Uyguladıkları Yönetsel ve Örgütsel Politikalara İlişkin Yönetici Algıları". **Central Bank Review**, Ankara, 2009, s.17.

⁵ Mahfi Eğilmez, **Küresel Finans Krizi**, 6. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010, s. 48.

⁶ Paul Krugman, **The Return Of Depress On Economics And The Crisis Of 2008**, New York: W.W. Norton&Company, 2009, s.182.

1.2.1 Reel Krizler

Reel sektör krizleri, işgücü piyasalarında ciddi daralmalar ayrıca mal ve hizmet piyasasında üretim miktarındaki büyük oranda azalma şeklinde görülebilir. Eğer mal ve hizmet piyasasındaki fiyat artışları belirli bir sınırın üstündeyse, bu durum enflasyon krizi olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir reel sektör krizi olan durgunluk krizi, fiyatlar genel seviyesindeki artışların, ekonomide yatırımları teşvik edecek seviyenin altında olması olarak tanımlanabilir. Başka bir reel kriz türü olan işsizlik krizi ise, emek piyasasındaki işsizlik oranlarının alışılmış seviyenin üstünde oluşması şeklinde ifade edilebilir⁷.

1.2.2 Finansal Krizler

Finansal kriz, döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları ya da batık kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilmektedir⁸. Başka bir ifade ile finansal krizler, reel ekonomi üzerinde büyük yıkıcı etkiler yaratabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasalardaki çöküşlerdir⁹. Para talebinin para arzına kıyasla süratle arttığı durum olarak da tanımlanabilir¹⁰.

Finansal kuruluşlarca finanse edilen tüm projelerin toplam likidite ihtiyaçlarının sistemde mevcut olan toplam likidite miktarını aştığında, finansal krizler ortaya çıkar¹¹.

Finansal krizlerde, kişi ya da kurumlar finansal sistemin dışında bile olsalar krizden etkilenirler. Krizler öncelikle ekonomik aktiviteyi yavaşlatır ve böylece işgücü talebi düşer. Nitelsiz işçiler kriz dönemlerinde genellikle işlerini kaybederler. İşsizlik ve gelir azalışı, şoklara karşı korunacak varlıkları olmadığından, özellikle düşük gelir grubu

---

⁷ Selçuk Balı ve Ahmet Büyükkşalvarcı, **1630'dan 2010'a Finansal Krizler Tarihi (Balonlar, Panikler, Buhranlar ve Küresel Finansal Kriz)**, İstanbul: Çatı Kitapları, 2011, s.2.

⁸ Balı ve Büyükkşalvarcı, s.4.

⁹ Serdar Öztürk ve Bekir Gövdere, "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", *Süleyman Demirel Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010, C.15., S.1, http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2010_1_19.pdf (10 Eylül 2011), s. 380.

¹⁰ Zeynep Karaçor ve Korhan Gökmenoğlu, "Finansal Kriz Modelleri", Murat Çetinkaya(Ed.), **Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri** içinde (27-155), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011, s.30.

¹¹ Wolf Wagner "The Homogenization of the Financial System and Financial Crises", *Journal of Financial Intermediation*, 2008, Vol.17, No.3. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfi.2008.01.001>(25 Nisan 2011) s.331.

etkiler. Bu dönemde mevduatların panik halinde çekilmesini önlemek için likidite desteği ve mevduat sigortası, otoriteler tarafından sık kullanılan iki araçtır. Diğer taraftan yabancılar ve büyük yatırımcılar finansal sistemin ya da ülkenin dışına çektikleri fonlarının artan değerlerinden önemli sermaye kazançları sağlayabilirler¹².

Finansal krizler; parasal krizler, bankacılık krizleri, sistematik finansal krizler ve dış borç krizleri olmak üzere dört türdür.

1.2.2.1 Para Krizleri

Para krizi, basit olarak paranın önemli bir miktarda devalüasyonu olarak tanımlanabilir¹³. Para krizlerinin ortak özellikleri arasında ülkenin döviz rezervlerinde azalma, ülkeden hızla sermaye kaçıışı ve ulusal paranın ani değer kaybı yer almaktadır¹⁴. Böyle durumlarda, ulusal ve uluslar arası piyasalarda güven sorununun ön plana çıkmasıyla birlikte, özellikle döviz ve faiz oranlarındaki hareketlilikten kaynaklanan spekülasyon hücumları ortaya çıkar. Spekülasyon saldırıları, kurda aşırı dalgalanma, ulusal paraya olan güvenin dolayısıyla talebin azalması, yabancı rezerv paraya talebin artması, ulusal rezervlerin azalması, ulusal paranın değer kaybetmesi ile mevcut kur sisteminin sürdürülemez hale gelmesi gibi sonuçlar doğurabilir.

Krizin gelişimi, ülkede uygulanan kur rejimine göre farklı seyir takip edebilir. Buna bağlı olarak, artan dış ticaret açığı sebebiyle, sabit kur rejimlerinde, genellikle piyasaların devalüasyon beklentisi ağır basar ve merkez bankasının rezervlerine saldırı başlarken, dalgalı kur rejimlerinde kur riskinin artmasıyla birlikte, kurda aşırı oynaklıklar oluşur. Bunun sonucunda beklenenin üzerinde sıçramalar olabilir ve ülkeden kısa vadeli sermaye çıkışı hızlanabilir. Ancak, bu senaryonun tam tersi bir durum da gerçekleşebilir, kur bu defa da beklenenin çok altında değerlendirilebilir¹⁵.

Parasal krizlerin belirleyicileri beş grup altında toplanabilir:

- Zayıf makro ekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları,
- Finansal alt yapının yetersizliği,
- Ahlaki tehlike ve asimetrik bilgi olgusu,

---

¹² Nurgül Chambers, **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**, İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2004, s.18.

¹³ Öztürk ve Gövdere, s.380.

¹⁴ Karaçor ve Gökmenoğlu, s. 31.

¹⁵ Erdem, s.122-124.

- Piyasadaki kreditorlerin ve uluslararası kuruluşların hatalı önerileri
- Siyasal suikast ve terörist saldırı gibi beklenmedik olay ve tesadüfler¹⁶.

1.2.2.2 Bankacılık Krizi

Bankacılık krizleri, bankaların, iflasları veya yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda, mevduat sahiplerinin panikleyerek bankalardan kaçışları durumunda, hükümetlerin bankalara kurtarma ve kamulaştırma operasyonlarıyla müdahale ettiği durumlardadır. Geniş ölçüde dönmeyen kredilerin varlığı halinde de ortaya çıkabilir¹⁷. Bu süreçte, mali piyasalara olan güvenin sarsılmasıyla yatırımcılar, tahvil ve hisse senetlerini satıp nakde dönüştürmek ve bunu da döviz, altın gibi güvenilir varlıklara yatırmak isterler. Böylece aniden başlayan satış dalgası borsayı çökertir ve krizin derinleşmesine neden olur¹⁸.

Bankacılık krizinin nedenlerini makro ekonomik ve mikro ekonomik nedenler olarak ikiye ayrılabilir. Faiz hadlerindeki değişimler, enflasyon, büyüme, kurlardaki dalgalanmalar, arz ve talepteki ani değişimler, finansal serbestleşme ve sermaye hareketlerindeki değişim; bankacılık krizini etkileyen makro ekonomik nedenler olarak sayılabilir. Mikro ekonomik nedenler ise; yönetim hataları yetersiz denetleme ve düzenlemeler, şeffaflığın olmayışı, bankalara devlet müdahalesi, yetersiz sermaye, mevduata verilen yüksek güvenceler, iştiraklere kullandırılan krediler ve türev ürünler yoluyla aşırı risk alma olarak sayılabilir¹⁹.

Kredi Riski

Kredi riski, bankanın kredi alacaklarını zamanında ve tam olarak tahsil edememesi riskidir. Kredi müşterisinin ödeme sıkıntısına düşmesi borcun ödenmeme riskini doğurmaktadır. Bankalarda kredi riski, genellikle klasik yöntemlerle yönetilmektedir. Ülke veya sektör bazında kredi limitleri konulması veya kredinin tahsis

---

¹⁶ Balı ve Büyükşalvarcı, s. 16.

¹⁷ Öztürk ve Gövdere, s.380.

¹⁸ Sudheer Chava ve Amiyatosh Purnanandam, "The Effect of Banking Crisis on Bank-Dependent Borrowers", *Journal of Financial Economics*, 2009, Vol.99, No.1, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfineco.2010.08.006> (15 Aralık 2011), s. 117.

¹⁹ Balı ve Büyükşalvarcı, s. 19-20.

edilmesi kararını veren kişi ve bunu takip eden karar alma mekanizmasının periyodik denetlenmesi söz konusu olabilir²⁰.

Kredi riski kapsamında değerlendirilebilecek diğer risk türleri şunlardır;

İşlemin Sonuçlandırılmaması Riski: Bankanın karşı taraftan, istenilen sürede işleme konu finansal aracı veya fonu teslim alamamasıdır.

Ülke Riski: Uluslararası kredi işlemlerinde, krediyi alan kişi veya kuruluşun faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısı sebebiyle yükümlülüğün kısmen ya da tamamen zamanında yerine getirilememesi ihtimalidir.

Transfer Riski: Krediyi alan kuruluş veya kişinin bulunduğu ülkenin durumu ve mevzuatı sebebiyle döviz borcunun aynı türde veya konvertibl diğer bir döviz ile geri ödenememe ihtimalidir.

Mevzuata İlişkin Yetersiz Bilgi Riski: Banka tarafından yanlış veya yetersiz yasal bilgi ve belgeye dayanarak yapılabilecek işlemler neticesinde hakların tahmin edilenden düşük, yükümlülüklerin ise beklenenin üzerinde olma ihtimalidir²¹.

Likidite Riski

Bankanın vadesi gelen mevduat ve diğer yükümlülüklerini karşılamaya yetecek düzeyde likit kaynağının bulunmaması riskidir. Bankanın varlıkları borçlarını ödemeye yeterli olabilir ancak kısa sürede nakde çevrilemeyecek karakterde ise likidite riskinden bahsedilebilir. Temelde beş likidite türünden bahsedilebilir.

Refinansman Riski: Bankanın vadesi gelen mevduat geri ödemelerini ve yapılan varlık yatırımlarını ödemeye yetecek kadar yeni kaynağı uygun maliyetlerle bulamamasıdır.

Tahsilatlarda Gecikme Riski: Kullanılan kredilerin anapara ya da faizlerin zamanında geri dönmemesi ya da geç dönmesiyle bankanın kayba uğraması ihtimalidir.

---

²⁰ Evren Bolgün ve Barış Akçay, **RİSK YÖNETİMİ Gelişmekte Olan Türk Finans Piyasasında Entegre Risk Ölçüm ve Yönetim Uygulamaları**, 2. Basım, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2005, s. 201.

²¹ Alptekin Güney, **Banka İşlemleri**, İstanbul: Beta Basım, 2007, s. 170.

Beklenmeyen Çelişkiler Riski: Olağanüstü durumlarda, vadesi gelen mevduatın veya bankaların açmış olduğu kredi limitlerinin beklenenden çok daha hızlı şekilde çekilmesi ile bankanın bu ödemeleri gerçekleştirmede zorluk çekmesidir.

Piyasaya İlişkin Likidite Riski: Bankanın piyasaya gerektirdiği gibi girememesi, bazı ürünlerdeki sıkı piyasa yapısı ve piyasalarda oluşan engeller sebebiyle pozisyonlarını uygun bir fiyattan, yeterli tutarlarda ve hızlı olarak kapatamamasıyla ortaya çıkan zarar ihtimalidir.

Fonlamaya İlişkin Likidite Riski: Vadeye bağlı nakit akımı uyumsuzlukları ve nakit giriş çıkışlarındaki düzensizlikler sebebiyle fonlama yükümlülüğünü makul bir maliyet ile potansiyel olarak yerine getirememeye ihtimalidir²².

Faiz Oranı Riski

Bankalar taşıdıkları finansal kıymet pozisyonlarının vade yapıları itibarı ile faiz riskine açık olan kurumlardır. Finansal kıymetlere ilişkin faiz riski, aktif-pasif kalemleri ile bilanço dışı işlemlerin yeniden fiyatlandırılması, getiri eğrisinde tahmin edilmeyen değişikliklerin olması, fonlama maliyeti ile yatırımın getirisi arasında korelasyon bulunmaması ve ipoteye bağlı menkul kıymetler gibi standart olmayan finansal kıymetler üzerinden opsiyon alım-satımının yapılmasına ilişkin risklerden kaynaklanmaktadır²³.

Operasyon Riski

Operasyonel riskler, bankaların çeşitli yolsuzluklar sebebiyle kaynak yitirmeleri, kredilerin sermayedar gruba yönlendirilerek batırılmaları, bilgi işlem sistemindeki çöküşler nedeniyle zarara uğramalarıdır. Risk yöneten hazine bölümü elemanlarınca vadeli ve opsiyon piyasalarında yaptıkları yanlış alımlar sonucu fon kaybetmeleri, hukuk müşavirliğince yasal işlemler sırasında yanlış uygulamalar sonucunda alacakların geç tahsili veya hiç tahsil edilememesi gibi risklerdir²⁴.

Operasyonel risklerin belirlenmesinde ilk adım, bu risklerin banka yönetimi tarafından tanımlanabilmesidir. Yetersiz iç kontroller, yolsuzluk ve sahtecilik, zayıf kredi

---

²² Güney, s. 169.

²³ Bolgünve Akçay, s.194.

²⁴ M. Nuri Önortaç, **Finansal Risk Yönetimi "Hedging"**, İstanbul: T.C. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2006, s.13.

kontrolleri, hatalı muhasebe kayıtları, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar, doğal afetler sonrası oluşacak bilgi kaybı operasyonel risk tanımını altında yer alan çeşitli risk gruplarıdır²⁵.

Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, bankaların bilançoları içinde oluşturdukları yabancı para pozisyonlarına bağlı olarak, kurlarda meydana değişiklikler sonucunda karşılaşılabilecekleri gelir kaybı ve buna bağlı oluşacak olumsuz durumlardır. Başka bir ifadeyle, bankanın aldığı yabancı para pozisyonların beklenmedik yöndeki kur hareketleri sebebiyle bankanın öz kaynaklarında, nakit akımlarında, aktif kalitesinde ve nihai olarak taahhütlerini karşılamada yaratacağı olumsuzluklara ilişkin risktir²⁶.

Bankanın döviz kuru riskine açık olması, kurlarda ortaya çıkabilecek öngörülmeleyen dalgalanmalar sonucunda, nakit akımlarında gelir giderlerinde değişikliklerin ortaya çıkma ihtimalini fazlalaştırmaktadır. Kurlardaki değişikliklerin, dövize bağlı sözleşmelerden kaynaklanan henüz kazanılmamış ve gerçekleşmemiş döviz cinsinden gelir ve giderler üzerindeki etkisi, bankaların kârlılığı üzerinde de belirleyicidir. Ayrıca döviz cinsinden varlıkların ve yükümlülükleri ulusal paraya dönüştürüldükleri andaki döviz kurlarındaki ve varlıkların fiili olarak satıldığı ya da yükümlülüklerin geri ödendiğinde kurlarda oluşabilecek belirsizlikler, bankaların maliyet yapısı ve rekabet güçlerini etkileyici unsurlardır. Tüm bu belirsizlikler bankaların likidite krizi ile karşılaşmasına kadar gidilecek bir sürecin başlangıcını oluşturmaktadır²⁷.

Ödeme Gücü Riski

Ödeme riski diğer bütün alınan risklerin sonucudur. Bankanın varlıklarının yükümlülüklerini karşılayamaması riskidir. Böyle bir durumda, banka, ödeyebilirliğini yitirmiş demektir²⁸.

---

²⁵ Bolgün ve Akçay, s.203.

²⁶ Şenol Babuşcu, **BASELII Düzenlemeleri Çerçevesinde BANKALARDA RİSK YÖNETİMİ**, Ankara: Akademi Yayıncılık Ltd. Şti., 2005, s.70.

²⁷ Evren Bolgün ve Barış Akçay, **RİSK YÖNETİMİ Gelişmekte Olan Türk Finans Piyasasında Entegre Risk Ölçüm ve Yönetim Uygulamaları**, 2. Basım, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2005, s. 197.

²⁸ Gökhan Karabulut, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, 1. Basım, İstanbul: DER Yayınları, 2002, s.38-41.

1.2.2.3 Dış Borç Krizleri

Borç krizi, bir ülkenin kamu ve özel kesime ait dış borçlarıyla kamunun iç borçlarını ödeyememe durumudur. Kriz, hükümetin iç ve dış borçların çevrilmesi ve yeni borç bulma konusunda sıkıntı yaşaması nedeniyle yükümlülüklerinin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkar.

Özellikle zayıf hükümetlerin yeniden seçilebilmek için bütçe açıklarına dayalı mali politikalarının sonucunda, kamunun borçlanma gereği artmakta ve reel faizler yükselmektedir. Hazinesin borçlanma maliyetinin artması, borçlanma politikasının sürdürülebilirliğini zorlaştırdığından, borçların vade yapısının ve faiz oranlarının yeniden düzenlenmesi gündeme gelmektedir. Bu borç yeniden yapılandırması politikasının sonucunda, bir anlamda borçların ertelenmesi gerçekleşmekte, hatta bazen kısa vadeli borç senetleriyle uzun vadelerin değiştirilmesi şeklinde uygulanan borç takası bile yapılabilmektedir. 2001 yılında dönemin hükümeti hazine borçlarının bir kısmını takas yoluyla yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir.

Ülkedeki makro ekonomik dengesizlik nedeniyle riski artacağından, o ülkenin uluslararası piyasalardan yapacağı borçların maliyeti yükselecek, alınan borçların servisine yönelik içeride yeni kaynaklar oluşturamadığı müddetçe, borç servisi yeni ve daha yüksek maliyetli borçlarla yapılabilecektir. Bu durumun uzun dönemde sürdürülmesi son derece zor olacağından, ülkenin uluslararası piyasalara borçlarını ödemeyeceğini ilan etmesi kaçınılmaz hale gelecektir²⁹.

1.2.2.4 Sistemik Krizler

Sistemik finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan ve sistemin varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan bir şok biçiminde tanımlanabilir. Sistemik krizlerde çoğu zaman bir yayılma süreci bulunmaktadır. Bir ülke, kurum veya firmadaki sorunlar, diğer bir ülke, firma veya kurumlarda çözümsüzlüğüne yol açabilmektedir. Örneğin Güneydoğu Asya Krizi'nde başlangıçta şirket iflasları Kore ve Tayland'da görülürken, bu durum kısa bir zaman sonra bölge ülkelerde de etkilerini göstermiştir.

---

²⁹ Erdem, s.120-121.

Sistematik kriz dönemlerinde, ülkede milli gelir azalmakta, üretim miktarı düşmekte ve ülke ekonomik etkinlikten uzaklaşmaktadır³⁰.

1.2.2.5 Borsa Krizleri

Borsa krizleri, menkul kıymetler piyasalarının ulusal ya da uluslararası düzeyde etkili olan faktörlerden ötürü aşırı dalgalanma sergilenmesidir. Bu tür krizlerin en bilineni 1929 Dünya Bunalımıdır. Bu tip krizlerin nedenleri olarak aşağıdaki hususlar sayılabilir:

- Siyasi krizin derinleşmesi ve hükümetin geleceğine dair belirsizliklerin artması,
- Borsada yabancıların payının yükselmesi,
- Borsada faaliyet gösteren firmaların bilançolarının bozulması,
- Genel ekonomik dengelerin bozulması,
- Dünya piyasalarında temel hammadde ve emtia fiyatlarındaki aşırı dalgalanmalar³¹.

1.2.3 Küresel Krizler

GSYİH'nın İki ya da üç çeyrek boyunca süren gerilemesine *durgunluk*, uzun süreli durgunluklara ise *buhran* denilmektedir. GSYİH azalmasa bile uzun süreli yavaş büyüme ekonomik *duraklama* diye ifade edilir.

Bu tür olaylar, ekonomik sistemden çok daha fazlasını etkilediklerinden, genellikle tek başlarına finansal kriz olarak nitelendirilmezler. Fakat bazı ekonomistler, milli gelirdeki birçok durgunluğa büyük ölçüde finansal krizlerin neden olduğu ileri sürülmektedir. Bu tezin en belirgin örneği, birçok ülkede bankalara akın edilmesi ve borsanın çökmesinin ardından ortaya çıkan 1930 Büyük Buhranı'dır. Başka bir örnek ise 2008 yılı sonları 2009 yılında, dünyanın her yanında yüksek faizli ipotek krizi ve gayrimenkul balonlarının patlaması, ABD ile diğer birçok ülkede durgunluğa neden olmuştur.

Durgunluğun, finansal krizlerin sonucu değil sebebi olduğunu savunulmaktadır. Ayrıca ekonomik kriz, durgunluğu başlatan ilk şok olsa bile, durgunluğun devam etmesinde diğer faktörler daha önemli olabilirler. Friedman ve

---

³⁰ Balı ve Büyükşalvarcı, s. 17.

³¹ Erdem, s.121-122.

Schwartz (1971), 1929 Çöküşü ve 1930'lardaki banka panikleriyle ortaya çıkan ekonomik gerilemenin, uzun süreli bir buhrana dönüşmesinin başlıca nedeninin FED'in uyguladığı yanlış para politikaları olduğunu savunmaktadırlar³².

1.3 Finansal Kriz Modelleri

Finansal krizleri açılmaya yönelik olarak geliştirilmiş olan modeller birinci nesil modeller, ikinci nesil modeller ve üçüncü nesil modellerdir.

1.3.1 Birinci Nesil Modelleri

Birinci nesil modeller, 1973-1982 yılları arasında Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde, görülen para krizlerini açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş modellerdir.³³ "Spekülatif atak krizleri" olarak da adlandırılan bu krizlerin modellemeleri "Kanonik Model" ile yapılmıştır. Krugman 1979 yılında krizlerin nedeni olarak bütçe açıklarını öngörmüş ve Stephen Salant'ın 1931'de yapmış olduğu çalışmalara dayandırarak birinci nesil modelleri oluşturmuştur. Birinci nesil modelleri daha sonra 1984 yılında Flood ve Garber geliştirmişlerdir³⁴.

Bu modele göre krizler yüksek kamu borcu ile döviz kuru arasındaki uyumsuzluktan ortaya çıkmaktadır.

Bu modelden çıkarılabilecek sonuçlar;

- Bu model döviz kuru ve ödemeler dengesi gibi ekonomik etkenlere dayandırılır.
- Ülkenin resmî rezervleri bittiği zaman krizlerin patlak vereceğini öngörür.
- MB, ancak uygun uluslararası rezervlere sahip olduğunda sabit döviz kuru devam ettirebilir.

Bu modelin varsayımları;

- Ülke döviz kuru sabitlemiştir.

---

³² Balı ve Büyükşalvarcı, s.21-22.

³³ Melike Atay, "Küresel Krizde Kriz Erken Uyarı Sinyalleri Olarak Uluslar arası Sermaye Hareketleri: Türkiye Örneği", Halil Seyidoğlu'nun Armağan Finansal Kriz Yazıları, İrfan Kalaycı (dr.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 363.

³⁴ Karaçor ve Gökmenoğlu, s. 36.

- Hükümet kuru sabit olan hükümetin bütçe açığı süreklilik arz etmektedir.
- Döviz kuru sabit olan hükümetin bütçe açığı süreklilik arz etmektedir.
- Bütçe açığı ise para basılarak finanse edilmektedir.

Varsayımlar doğrultusunda, Krugman'ın modeline göre krizin gelişim sürecinde, bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesi enflasyona neden olmaktadır. Enflasyon oranının yükselmesi de devalüasyon beklentilerine yol açmakta bu durum da ülkeden sermaye çıkışını tetiklemektedir. Böyle bir ortamda sabit döviz kurunu savunan MB'nin rezervleri azalırken spekülâtörler döviz fiyatının yükseleceğini umarak elde döviz tutmaktadır. Rezervlerin azalması, rezervleri üreten ani ve yaygın spekülâtif ağını tetiklemekte ve rezervlerin tükenmesi ile de sabit kur politikası terk edilmektedir³⁵.

Modelin sadeliği ve krizi mekanik bir biçimde basitçe tanımlamasıyla büyük ölçüde kabul görmekle beraber mekanik yönü ile de eleştirilmektedir. Modele göre döviz kurunun sürdürülüp sürdürülemeyeceği konusunda merkez bankası ve spekülâtörler birbirine karşı mücadele etmekte olup, mücadele esnasında spekülâtörler dinamik hareket ederken merkez bankaları sadece mekanik reaksiyonda bulunmaktadır. Kuru savunmak için döviz rezervlerini satmak zorunda kalan merkez bankası sonunda rezervlerin tükendiğini görüp krize teslim olmaktadır. Ancak, gerçek hayatta merkez bankaları kuru, sadece döviz rezervleriyle değil aynı zamanda sıkı para politikaları ile de savunabilmektedirler. Modelde merkez bankalarının borçlanabilme olanakları da yeterince açıklanmamıştır. Özellikle 2007 Krizi'nde FED ile Avrupa Merkez Bankası arasındaki swap anlaşması göz önüne alındığında bunun modelde ele alınmamasının önemli bir eksiklik olduğu söylenebilir. Hükümet modelde sadece para basarak enflasyona neden olan olumsuz bir faktör olarak ele alınmış, para basmaksızın kullanabileceği maliye politikaları dikkate alınmamıştır³⁶.

1.3.2 İkinci Nesil Modeller

Birinci nesil modellerinin yetersizliklerinin giderilmesi amacıyla ikinci nesil kriz modelleri geliştirilmiştir. Bu modelde 1990'lı yıllarda Avrupa ve Meksika'da çeşitli ülke paralarına yönelik spekülâtif saldırıları açıklamak için geliştirilmiş bir modeldir. İlk kez

---

³⁵ Melike Atay, "Küresel Krizde Kriz Erken Uyarı Sinyalleri Olarak Uluslar arası Sermaye Hareketleri: Türkiye Örneği", **Halil Seyidoğlu'nun Armağan Finansal Kriz Yazıları**, İrfan Kalaycı (drl.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 363.

³⁶ Karaçor ve Gökmenoğlu, s.40-41.

Obstfeld tarafından geliştirilmiştir. Bu modele göre, ekonominin temel göstergelerinde bir kötüleşme olmadan da kriz ortaya çıkabilir.

Obstfeld, Krugman'ın modeli ile 1992-1993 Avrupa para krizini açıklamanın mümkün olmadığını ileri sürmüştür. İkinci Nesil Modellerine göre, hükümetlerin devalüasyon yapmalarının sebebi yüksek faiz oranlarının işsizliği artırabileceğinden kaynaklanmaktadır. Hükümetlerin işsizlik konusundaki endişeleri, devalüasyon beklentisini artırarak spekülasyon bir atağı tetiklemiştir. Yani, krizler ekonomik politikalar ile döviz kuru rejimlerinin uzun vadedeki çelişkileri neticesinde ortaya çıkmaktadır³⁷.

İkinci nesil kriz modellerine kendi kendini doğrulayan kriz modelleri de denilmektedir. Bu model birinci nesil modele göre beklentilerin önemine daha çok vurgu yapmaktadır. Makroekonomik alanda krizin gerçekleşmesini gerektirecek sorunlar olmasa bile, bir krizin oluşacağı beklentisi, ulusal paraya karşı atak başlatarak parasal krize neden olmaktadır³⁸.

1.3.3 Üçüncü Nesil Modeller

Krugman, 1994-95 Latin Amerika ve 1997-98 Güneydoğu Asya krizlerini açıklamak amacıyla üçüncü nesil modellerini geliştirmiştir.

Bu modeller, bankacılık ve finans sektörünün rolünü vurgulamakta ve bankacılık krizleri ile para krizlerinin birbirlerini besleyen bir kısır döngü yaratmaktadır. Bu model, krizlerin ülkeler arasında yayılma mekanizmasını açıklamaya çalışmaktadır.

Bu model, liberalizasyonunun gerçekleştiği günümüz finansal piyasalarında herhangi bir ülkenin finans piyasasında ortaya çıkan istikrarsızlıkların veya krizin bir başka yerde makroekonomik temellerle açıklanamayan bir krizi başlatabileceği gerekçesinden doğmaktadır.

Bu modele göre krizin gelişim süreci; bankaların riskli projeleri kredilendirme davranışının yaygınlaşmasıyla kredi hacminin genişlemesi, finansal aktif fiyatlarını yükselterek finansal sistemi nominal olarak aşırı derecede büyütülmüştür. Oluşan finansal balonların patlaması sonucu ekonomideki finansal aktiflerin fiyatları düşmüş ve bankaların toplam kredi içinde donuk aktiflerinin payı artmıştır. Ulusal düzeyde ödeme

---

³⁷ Atay, s. 364.

³⁸ Murat Çetinkaya (Ed.), **Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011, s. 46.

sistemleri kilitlenmiş ve bankacılık krizleri ortaya çıkmıştır. Bankacılık krizleri de para krizlerine yol açmıştır³⁹.

1.4 Krizin Göstergeleri

Krizin göstergelerini, krizin habercisi olan öncü göstergeler ve krizin yaşandığını gösteren temel göstergeler olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür.

1.4.1 Öncü Göstergeler

Krizler için erken uyarı göstergesi taşıması amacı ile yapılan bir diğer çalışmada, krizler için erken uyarı sinyali olarak gösterilen 4 gösterge şunlardır:

- Döviz hesaplarındaki göstergeler (reel döviz kuru, ihracat, ithalat),
- Sermaye hesaplarındaki göstergeler (döviz rezervleri),
- Reel sektör göstergeleri (endüstriyel üretim),
- Finansal göstergeler (M2, GSMH).

1.4.2 Temel Göstergeler

Bir ekonomide finansal krizin öncü göstergelerinin yanında, yaşanan krizin boyutları hakkında bilgi veren temel göstergeler de söz konusudur. Söz konusu temel göstergelerden bazıları şunlardır:

- Döviz kurlarındaki çok büyük dalgalanmalar,
- Özellikle gecelik faizlerde yaşanan aşırı yükselmeler,
- Döviz rezervlerindeki önemli miktarda azalmalar,
- Dış ticaret açıklarının bozulması,
- Bankaların açık pozisyonlarının aşırı artması,

Kriz dönemlerinde kötüleşen ve krizin somut göstergeleri olarak nitelendirilen diğer ekonomik verilerde şunlardır:

- Kısa vadeli dış borç/döviz rezervi oranının artması,

---

³⁹ Atay, s. 364.

- Cari Açık/döviz rezervi oranının artması,
- Cari Açık/GSYİH oranının artması,
- Toplam veya kısa vadeli dış borç/ihracat oranının artması,
- Bankacılık kesimi açık pozisyonu/döviz rezervi oranının artması,
- Banka kredisi/döviz rezervi oranının artması,
- M2/döviz rezervi oranının artması,
- Yerel para biriminin değer kazanması
- Sermaye hareketinde dalgalanma
- Dış borç faizinde ve risk priminde yükselme, dalgalanma
- Kısa vadeli iç faizde dalgalanma⁴⁰.

1.5 Krizin Ülkeler Üzerindeki Etkileri

1.5.1 1994 Meksika Ekonomik Krizi (Tekila Krizi)

Meksika Pesosu'nun Aralık 1994'de aniden devalüe edilmesi sonraki süreçte etkili bir krize dönüşmüştür. Krizin olumsuz etkilerinin sadece Meksika'da sınırlı kalmayıp başta Arjantin olmak üzere diğer Güney Konisi ülkelerine yayılmasına "Tekila Etkisi" denilmiştir⁴¹.

Meksika'ya 1990-1993 yılları arasında 75 milyar dolara yaklaşan sıcak para olarak nitelenen uluslararası sermaye girişi olmuştur. Meksika'nın 1993'te NAFTA'ya girişinin ABD Kongresinde onaylanması yatırımcıların bu ülkeye olan olumlu beklentilerini artırmıştır. Ancak yüksek cari açık, değerlenmiş kur ve spekülâtif sermaye hareketleri, uluslar arası sermayenin akış yönünü tersine çevirmiştir. Özel sektöre açılan kredilerin hızla artması, döviz kuru politikasının devam ettirilmesi, uluslararası faiz oranlarının özellikle ABD'deki faiz oranlarının yükselmesi, politik cinayetlerden dolayı oluşan belirsizlikler gibi faktörler Meksika ekonomisine olan güveni oldukça zayıflatmıştır. Meksika hükümetinin 20 Aralık 1994 tarihinde döviz kuru bandını yüzde 15 oranında genişletme kararından sonra, peso beklenenden çok daha hızlı bir şekilde değer kaybetmeye başlamış, uluslararası rezervler iki gün içinde 5 milyar dolar eridikten sonra bunun yeterli olmayacağı düşünülmüş ve 22 Aralıkta peso

⁴⁰ Mehmet Şentürk ve İ. Halil Ekşi "Üçüz Açıklar ve Finansal Krizler: Türkiye Deneyimi", Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları, İrfan Kalaycı (drl.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s.337.

⁴¹ Krugman, s. 48.

dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu durum faiz oranlarının yükselmesine neden olmuş ve bankaların portföylerinin bozulmasını hızlandırmıştır. Meksika'nın 28 milyar dolar kısa vadeli döviz cinsinden borcu ve sadece 6 milyar dolar rezervi olduğunu gören uluslar arası yatırımcıların ve spekülâtorlerin çıkışı hızlanmış, Meksika borcunu ödeyemez duruma gelmiştir. Bunun sonucunda panik içindeki uluslararası yatırımcılar hızlı biçimde fonlarını geri çekmeye başlamışlar ve krize neden olmuşlardır.

28 milyar dolarlık kısa vadeli borç, Meksika'nın GSYİH'sına oranla küçük bir miktar olmasına rağmen, Meksika borcunu ödeyebilecek likiditeye sahip olmadığı için iflasın eşiğine gelmiştir. Ancak, 1994-1995 yıllarındaki Meksika krizi makroekonomik istikrarın nispeten sağlandığı bir ortamda ortaya çıkmıştır⁴². Bu durumu destekler şekilde, 1995'te ekonomik daralma yaşansa da, ekonomi kısa sürede toparlanmış ve 1996 ve 1997 yıllarında hızla büyümüştür. Aynı durum döviz kurları, dış yatırımlar ve borsa cephesinde de görülmüştür⁴³.

1.5.2 1997-1998 Asya Krizi

Arjantin ve Meksika krizlerinde olduğu gibi Doğu Asya ülkelerinde de, krizin meydana geldiği yıldan hemen önceki yıllarda yüksek hacimlerde kısa vadeli sermaye girişleri olmuş, krizin meydana geldiği yılda ise uluslararası sermaye akışı aniden yön değiştirmiştir. Ayrıca, krizden önceki yıllarda finansal sistem üzerindeki düzenlemeleri ve denetlemeleri azaltıcı finansal liberalleştirme reformları yapılmıştır. Ancak bu reformlar kısa vadeli sermaye akışının daha kontrolsüz ve daha hızlı devam etmesine neden olmuştur.

Bunlarla beraber Tayland hükümeti döviz piyasasında satın alarak desteklediği ulusal para birimi Baht'ı desteklemekten vazgeçmiştir. Baht'ın değerinin düşmesini engellemek adına faiz oranlarını yükseltmek ve ABD Doları'ndan ayırarak serbest bırakma kararı almıştır. Ancak hem ulusal paranın değerinin dibe vurması hem de faiz oranlarının yüksekliği finansal problemlere neden olup krizi meydana getirmiştir. Baht'ın değerinin dibe vurmasından öncede çok fazla dış borcu olan Tayland ekonomisi çökmüştür⁴⁴. Krizin yayılmasıyla, güneydoğu Asya ülkelerinin birçoğu ve

---

⁴² Hacıhasanoğlu, Burçin. " Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi", **Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi**. T.C.M.B. Piyasalar Genel Müdürlüğü, 2005.

⁴³ Gökhan Özkan, **Küresel Finansal Kriz, Uluslar arası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslar arası Güç Dengesine Etkileri**, Bursa: Dora Yayınları, 2009, s. 33.

⁴⁴ Krugman, 90.

Japonya'da, para birimlerinin değeri ve finansal varlıkların fiyatları düşerken özel borçlarda da ciddi bir artış olmuştur.

Endonezya, Güney Kore ve Tayland, bu krizden en çok etkilenen ülkeler olmuşlardır. Hong Kong, Malezya, Laos ve Filipinler de bu ani düşüşten etkilenmişlerdir. Çin, Hindistan, Tayvan, Singapur, Brunei ve Vietnam, krizden daha az etkilenmiş olsalar bile bu ülkelerin tümü, bölgedeki güven ve talep kaybından sıkıntı çekmişlerdir⁴⁵.

Doğu Asya ülkeleri finansal sistemlerini liberalleştirdikten sonra, özellikle kısa vadeli uluslar arası fonlar bu ülkelere akın etmiştir. Tablo 1.2'de görüldüğü gibi, 1996 yılında bu ülkelere giriş yapan uluslar arası sermaye miktarı 100 milyar doları geçmiştir. Kısa vadeli sermaye girişleri, ulusal para birimlerine değer kazandırmış, bankaların iç piyasaya verdikleri borçları artırmış ve yetersiz bir şekilde düzenlenen ve denetlenen finansal sisteme sahip bu ülkeleri sermaye akışlarının tersine dönmesinin yaratacağı şoka karşı savunmasız hale getirmiştir. Dolayısıyla, sistemin libelleşmesinin büyüme yerine istikrarsızlık getirdiği söylenebilir.

Tablo 1. 1. Endonezya, Filipinler, G. Kore, Malezya ve Tayland'a Net Sermaye Akışı (Milyar \$)

	1995	1996	1997	1998
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	4,2	4,7	5,9	9,5
Portfolyo Yatırımları	11,0	13,9	-1,5	4,3
Ticari Banka Kredileri	53,2	62,7	-21,2	-36,1
Bankalar Haricindeki Kreditörler	12,0	21,0	17,1	-5,3
Toplam	80,4	102,3	0,2	-27,6

Kaynak: Gökhan Özkan, **Küresel Finansal Kriz, Uluslar arası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslar arası Güç Dengesine Etkileri**, Bursa: Dora Yayınları, 2009, s. 35.

Güney Kore, Malezya, Endonezya, Tayland ve Filipinler'e sermaye girişi 1990-1996 yılları arasında GSYİH'nın yüzde 6'sını geçmiştir. Tablo 1.3'de görüldüğü gibi, bankalar kısa vadeli sermaye girişleri sayesinde iç piyasada firmalara verdikleri kredileri hızla artırmışlardır.

⁴⁵ Balı ve Büyükşalvarcı, s. 166.

Tablo 1. 2. Özel Sektöre Açılan Krediler (GSYİH'nın Yüzdesi)

	1993	1994	1995	1996	1997
G. Kore	57,9	60,6	60,8	65,7	73,9
Endonezya	40,5	52,6	53,7	55,8	61,1
Malezya	75,8	77,5	87,1	93,6	107,1
Filipinler	26,4	29,2	37,5	48,6	55,9
Tayland	79,9	84,2	84,2	84,3	116,3

Kaynak: Gökhan Özkan, **Küresel Finansal Kriz, Uluslar arası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslar arası Güç Dengesine Etkileri**, Bursa: Dora Yayınları, 2009, s. 35.

Finansal kriz 1997'in başlarında Güney Kore ve Tayland'da başlamıştır. Güney Kore'de, Hanbo Steel firması 6 milyar dolarlık borcunu ödeyememiş ve iflas etmiştir. Ayrıca Sammi Steel firması 6 milyar dolarlık borcunu ödeyememiş bu da bankaları sıkıntıya sokmuştur. Tayland'da sorunlar emlak sektöründe başlamış dolayısıyla emlak sektörüne büyük oranda borç vermiş olan finansal kuruluşlar da zor duruma düşmüşlerdir. Tayland hükümetinin aldığı önlemler rezervlerdeki erimeye durduramamış ve uluslar arası yatırımcıların ülke ekonomisine olan güvenlerini daha da azalmıştır. Yabancı yatırımcıların panik olması ve spekülörlerin saldırması tüm bölgeden sermaye çıkışına neden olmuştur. Güney Kore, Endonezya, Tayland ve Malezya'nın para birimleri dolar karşısında yüzde 20'den fazla değer kaybetmişlerdir. Böylece, sermaye çıkışı borçlarını çeviremeyen finansal kuruluşları ve bankaları baskı altına sokmuş, doların yerel para birimleri karşısında değer kazanmasından dolayı borçların çevirebilirliği daha da güçleşmiştir. Ayrıca, yabancı yatırımcıların güven bunalımı reel sektörünü olumsuz etkilemiş ve küresel ölçekte paniğe neden olmuştur.

IMF gibi uluslararası kuruluşlar ve hükümetler, krizin ilk evrelerinde yanlış politikalar uygulamışlardır; bütçe açıklarını ve para arzını azaltmaya, borçlarını ödeyemez hale gelen finansal kuruluşların kapatılmasına odaklanmışlar ve krizi derinleştirmişlerdir. Ancak borçların ve finans sektörünün yeniden yapılandırılmasına odaklanıldığı zaman krizin olumsuz etkisi azalmaya başlamıştır⁴⁶.

Asya Krizi özetlenecek olursa; büyük miktarlardaki kredi imkânları ekonomiği yükseltmiş ve mülk fiyatlarını istikrarsız bir düzeye çıkartmıştır. Fiyatlar zamanla dibe vurunca, kişi ve kurumlar borçlarını ödeyememişlerdir. Kredi verenler açısından

⁴⁶ Özkan, s. 36.

meydana gelen panik sonucu, krizdeki ülkelere verilen krediler geri çekilmiş, sonucunda da iflaslar artmıştır. Bununla beraber, yabancı yatırımcılar da paralarını çekmeye kalkışınca, kur piyasası krizdeki ülkelerin para birimleriyle dolu olduğundan, bu para birimlerinin değerleri düşmüştür. Bu ülkeler, para birimlerinin değer kaybetmesini önlemek için, yurtiçi faiz oranlarını artırarak aşırı düzeylere çıkarmışlar ve kur piyasasına müdahale etmek için döviz rezervleriyle sabit kurdan ulusal paralarını satın almışlardır. Ancak uygulanan politikaların hiçbiri uzun süreli istikrar sağlayamamıştır. Yüksek faiz oranları, hassas olan ekonomileri daha da olumsuz etkilerken, merkez bankası de zaten sınırlı olan döviz rezervleri de tüketmiştir. Sermaye kaçışının durdurulamayacağı anlaşılınca yetkililer, kurları serbest bırakmışlardır. Sonuç olarak, para birimlerinin değer kaybetmesi, döviz cinsinden borçlarının kendi para birimlerinden karşılığının büyük oranda yükselmesi; iflasları artırıp krizi daha da derinleştirmiştir⁴⁷.

1.5.3 1998 Rusya Krizi

Diğer finansal krizlerde olduğu gibi, Rusya'da da krizden önceki yıllarda yabancı sermaye girişi hızlanmıştır. 1998 yılı itibariyle yabancılar, Rus hazine bonusu piyasasının yüzde 33'ünü ele geçirmişlerdir. Rus bankaları yurtdışından temin ettikleri kısa vadeli kredileri iç piyasada özel sektöre kullanmışlardır. Bununla beraber, petrol ve gaz gibi ürünlerin fiyatlarındaki düşüş, Rusya'nın ihracatının yüzde 40'ından fazlasını oluşturan enerji hammaddelerinden gelen geliri 10 milyar dolardan fazla düşürmüştür. Bu durum ekonomisinin dengelerini bozmuş böylece firmalar aldıkları kredileri ödeyemeyecek duruma gelmişlerdir⁴⁸. Ayrıca finans ve bankacılık sektörlerinde altyapı ve denetim mevzuatının yetersizliği, maaş ve ücretlerin bütçe disiplinin kaybolması nedeniyle ödenmemesi, borçların ödenmesi için tekrar borçlanmanın getirdiği faiz yükü, reel kesimde birçok işletmenin iflas etmesi, rublenin ABD dolarına endekslenmesi ve suni olarak aşırı değerli tutulması gibi unsurlar krizini meydana getirmiştir. Bunlarla beraber iktisadi alanda yetersiz güvenlik sistemi, rüşvet ve yolsuzluklar, pazara hakim monopol ve oligopol firmalar, döviz rezervlerinin düşük seviyede olması, borsanın ekonominin reel durumunu yansıtmayacak durumda spekülasyon karakterli olmasıdır. Bunlarla beraber iktisadi büyüme ve sanayi üretiminde artışı sağlayacak herhangi bir hükümet programının olmayışı da 1998 Rusya Krizi'nin sebeplerindendir.

---

⁴⁷ Balı ve Büyüşalvarcı, s. 168-169.

⁴⁸ Özkan, s. 37.

Asya ve Rusya Krizlerinin Türk ekonomisine etkisi sonradan ve dolaylı yoldan olmuştur. Yeni yükselen pazarlarda yaşanan ve bölgesel olarak algılanan kriz bir süre sonra yükselen pazarlar için ortak bir kriz olduğu görülmüştür. Bu sebeple yabancı yatırımcılar paralarını çekip ülkelerine dönmeye başlayınca Türkiye'nin uluslararası sermaye piyasalarından borç alması giderek zorlaşmış ve ödemeler dengesini bozulmuştur. 1998 yılının ilk altı ayının sonunda KOBİ'lerde toplam yüzde 3 oranında istihdam düşüşü görülmüştür. Aynı yılın ikinci yarısının sonunda ise bu oran yüzde 16'ya ulaşmıştır. Böylece ekonomide yaşanan sıkıntılar 2000 Kasım ayı krizinin zeminini hazırlamıştır⁴⁹.

1.5.4 1999 Arjantin Krizi

Arjantin krizinin ana nedenleri; aşırı değerlenmiş döviz kuru, on senedir Dolara eşitlenmiş durumdaki Pesonun ihracatta rekabet gücünü azaltması, devalüasyon beklentisi, kamu harcamalarının azaltılmaması, vergi gelirlerindeki düşüş ve rekor işsizlik oranlarıdır. Yabancı sermayeye garanti vermek için para birimini dolara bağlayan Arjantin'e 1990'lı yılların ilk yarısında sermaye akışı önemli ölçüde artmış ve ekonomi beklenmedik oranlarda büyümüştür. Konvertibilite planının kapsamında yer alan özelleştirme süreci sonucunda 1991-1994 yılları arasında toplam 12 milyar dolara yakın bir gelir sağlanmış, bankalar, telefon şirketleri, gaz, su, elektrik, demiryolları, havayolları, havaalanları, posta servisi ve metro dahi özelleştirilmiştir. Gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda işsizlik makul düzeyde artmış, fakat buna karşın verimlilikte büyük artışlar kaydedilmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda uluslar arası sermaye piyasalarında Arjantin ekonomisine olan güven yeniden sağlanmıştır. Konvertibilite planı ayrıca, hiperenflasyonist baskıları kontrol altına almada önemli başarı sağlamış, tüketici fiyatları artış hızı 1991'den 1995 yılına kadar büyük düşüşler göstermiştir. Makro ekonomik istikrarın kurulması ve ulusal mali piyasalarda güvenin sağlanmasına bağlı olarak, yabancı yatırımcıların spekülatif amaçlı portföy yatırımları hızla artmıştır. Programın daha ilk iki yılında Arjantin ekonomisine toplam 15 milyar dolar yabancı sermaye girişi gerçekleşmiş, yurt-dışı sermaye girişleri bir yandan toplam tasarruf hacmini artırmış, diğer yandan da döviz kurunun reel olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu yolla gelen kısa vadeli sermaye hareketlerinin yönü Meksika'nın krize

---

⁴⁹ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **EKONOMİ POLİTİKASI Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, 8. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s.384.

girmesi ve Amerikan faiz hadlerinin yükselmesiyle birlikte eksiye dönüşmüştür. Arjantin için krizin başladığı 1997 yılında ABD dolarının aşırı değer kazanması, Arjantin'in rekabet gücünü önemli ölçüde azaltmıştır. Devlet Başkanı Carlos Menem dönemindeki yolsuzluklar ekonomiye zarar vermiş, yönetim iktidarını korumak için eyaletlere büyük miktarlarda para akıtmıştır. 1997 yılındaki Asya finansal krizinin Latin Amerika üzerinde de yansımaları olmuştur. Başlangıçta komşularından daha az etkilenmiş görülen Arjantin, 1998 yılında Rusya'nın borç erteleme ilan etmesi ve 1999 yılında da Brezilya'nın ödemeler dengesi krizine girmesi ve devalüasyona gitmesi sonucunda kriz etkileri daha da derinleşmiştir. Ayrıca, Rusya'da yaşanan finansal krizin yarattığı tedirginlik Brezilya'dan 1998 ve 1999 yıllarında sermaye çıkışına sebep olmuş ve Brezilya'yı da finansal anlamda olumsuz etkilemiştir. Sadece Rusya krizini takip eden üç ayda 30 milyar dolarlık sermaye çıkışı olmuş, daha sonraki aylarda da sermaye çıkışı devam etmiş ve temel göstergeleri iyi durumda olan Brezilya, spekülasyon sermaye hareketleri sebebiyle krize girmiştir⁵⁰.

Özellikle krizi, dış ticaretinin yüzde 30'unu Brezilya ile yapan Arjantin'in ihracatını iyice geriletmiştir. Bu krizler sırasında ülkelerin çoğu ya dalgalı kura geçerek maliyet yapılarını esnekletmiş ya da devalüasyona giderek yeni bir denge düzeyine geçmişlerdir. Para kurulunun varlığı nedeniyle Arjantin ekonomisinin katı yapısı bu yeni durumlara uyum sağlayamamıştır. Doların uluslararası piyasalarda değer kazanıp satın alma gücünün artması Arjantin Pesosunu da etkilemiştir. Kısa vadede Arjantinli tüketicinin satın alma gücü artmış, fakat üreticiler rekabet güçleri azaldığı için ücretleri ödeyemez hale gelmişler, ya iflas etmişler ya da küçülme yoluna gitmişlerdir. 1999 yılında ekonomi daralmış, işsizlik hızla artmış ve yabancı yatırımcılar alacaklarının ödenmesi konusunda endişelenmeye başlamışlardır. 2001 yılının ikinci çeyreğine kadar Arjantin'in ülke riski diğer yükselen pazarlara kıyasla artmıştır. IMF yetkilileri, Arjantin'e istikrar paketi önermiş ve yolun sonuna bu şekilde gelinmiştir. Para Kurulu uygulamasının devam ettirilmesi Arjantin'in ihracatını olumsuz yönde etkilemiş, daha da fazla dış borçlanmaya gitmesine ve ekonominin iflas etmesine neden olmuştur.

---

⁵⁰ Özkan, s. 37.

1.5.5 Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler

1.5.5.1 1994 Yılına Kadar Olan Finansal Krizler ve Etkileri

Osmanlı İmparatorluğunda 1854’te batılı spekülâtorlerin etkisi ile ilk borçlanma yapılmış ve bu tarihte başlayan borçların tasfiyesi 100 yıl sürmüştür. 1881 yılında borçlanma politikasının iflası ve serbest ticaret ile birlikte ülke yarı yarıya sömürge haline gelmiş ve Düyun-u Umumiye kurulmuştur.

Cumhuriyet döneminde ekonomik bağımsızlığın sağlanması ve güçlü bir ekonomik yapının kurulması için 1923 İzmir İktisat Kongresi yapılmıştır. Bu kongre ile kalkınma stratejisinin belirlenmesi için gerekli uygulamalar ve politikalar hayata geçirilmiştir. 1930-1945 yılları arasında devletçi ekonomi politikaları uygulanmıştır. Sebebi ise özel teşebbüsün bu dönemde sermaye birikimi ve girişimci kültürü açısından yeterli olmaması ve 1929 dünya ekonomik krizinin Türkiye dış ticaret üzerindeki olumsuz etkileridir. İkinci dünya savaşı tüm dünya ekonomisini etkilediği gibi Türkiye ekonomisine de tahrip etmiştir. Toptan eşya fiyatları beş kat artmış, servet dağılımı dengesi bozulmuş ve imalat sanayi büyük zarar görmüştür.

1946-1960 döneminde ise ekonomi politikası olarak özel girişime ağırlık verilmiştir. Savaş sonra sonrası yeni düzen, tacir ve sanayicilerin siyasi baskıları ile sanayi yatırımları artmıştır. 1958 yılında Türk lirası devalüe edilmiş ve 1 dolar 280 kuruştan, 902 kuruşa çıkartılarak istikrar tedbirleri gündeme alınmıştır. 1960’lı yıllarda ekonomi planlama tabanına oturtulmuş, 1946-1960 yılları arasındaki iktisat politikaları terk edilerek sınıai ürünlerin ithali yerine yerli üretimin oluşturulması hedeflenmiştir. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile hedefler belirlenmiş ve uygulamaya konmuştur.

1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi ile petrol fiyatları çok yüksek seviyeye yükselmiş ve ekonominin dengeleri bozulmuştur. 1979 yılında petrol fiyatlarının aşırı artması sonucunda hükümeti istifa etmiştir. 1978 yılında IMF patentli ikinci istikrar paketi uygulamaya konmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğu borç krizini 1980’lerin başlarında yaşarken, Türkiye ise 1970’lerin sonunda gelişmekte olan ülkelerdeki ilk borç krizlerinden birini yaşamıştır. 1970’li yıllarda başlayan bu süreç 1980’e kadar, siyasi ve ekonomik

krizlerin art arda birbirini beslemesi ile büyümüş ve 1980'de "yapısal uyum" programının bir askeri müdahale ile yürürlüğe konulmasına kadar devam etmiştir.

Programın amaçları ise, Türkiye'nin küreselleşen dünya ticaret içinde yer alabilmesi için dışa açılmayı sağlamak, fiyatların piyasa işleyişine göre belirlenmesi ve devletin iktisadi yaşam içerisindeki payının azaltılması ile özelleştirmenin gerçekleştirilmesidir. Kısaca programın temel amacı, para ve döviz piyasalarında devlet müdahalesinin azaltılması ve ekonomik hayata piyasa anlayışını getirmektir. 1980-1990 yılları arasında Türkiye'nin yurtdışı pazarına açılması hızlanmış ve döviz darboğazı sıkıntısı azalmıştır. Ancak 1989 yılı sonlarından itibaren kurlardaki değişme oranı ile enflasyon ve faiz oranları arasında oluşan marj, ithalatta liberasyon, döviz piyasasında konvertibilite ilanının, kısa vadeli sermaye girişini ve ithalatı hızlandırması ekonomide tedirginlik yaratmıştır.

Sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve yabancı portföy yatırımcılarının girişlerinin serbest bırakılmasıyla 1985 yılında sıfır olan portföy yatırımları 1993 yılında 3.9 milyar dolara ulaşmıştır. 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali, borsa endeksini düşürmüştü ve Türkiye ekonomisinde ağır tahribatlara neden olmuştur. Irak'a 1991 yılında uygulanan ambargo ile birlikte ekonomideki durgunluk hat safhaya çıkmış ve sonucunda hükümetin erken seçime gitmesine sebep olmuştur. Körfez krizi sonucunda petrol fiyatları 18 dolardan 41 dolara yükselmiş, bu artış petrol bağımlısı ülkeleri büyük oranda etkilemiştir⁵¹.

1.5.5.2 1994 Finansal Kriz

1994 yılı başlarında Türkiye ekonomisi ağır bir kriz ile karşılaşmış, Türk lirasının dövize karşı kısa sürede değer kaybetmesiyle, mali piyasaların hareketliliği artmış ve kredi notunun düşürülmesiyle Türkiye üzerindeki sermaye hareketleri yön değiştirmiştir. Türkiye'nin kredi değerliliğinin arka arkaya düşürülmesi sonucu dış kredi bulma imkânı kalmayınca siyasal iktidar bir ekonomik istikrar programı yürürlüğe koymuş ve IMF ile 14 aylık bir stand-by düzenlemesine girilmiştir.

5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programının başlıca hedefleri:

- Ek vergi alınarak kamu gelirlerinin artırılması,

---

⁵¹ Gençtürk, s. 27.

- Kamu giderlerinin, ücret artışlarının enflasyonun altında tutulması da dahil olmak üzere çeşitli bütçe kısıntıları yoluyla düşürülmesi,
- Alınan bu tip önlemler sonucu konsolide bütçe açığının ve dolayısıyla kamu kesimi harcama gereğinin düşürülmesi,
- TL'nin Dolar karşısında değer kazanmasının önlenmesi,
- Hazine borçlanmasını çekici hale getirebilmek için başlangıçta enflasyonun çok üstünde bir faiz oranıyla kağıt satılması ve zaman içinde bu faiz düşürülmesidir⁵².

Uygulanmaya başlanılan program sonucunda, ithalatın daralmasıyla dış ticaret açığı azalmış ve dolayısıyla cari işlemler dengesi olumlu bir gelişme göstermiştir. Faizler yeniden serbest bırakılmış ve çok yüksek faiz artışları başlangıçta teşvik bile edilmiştir. Bu tür maliye politikası ağırlıklı bir ekonomi politikasından beklenildiği üzere reel GSMH 1994 yılının ikinci 3 aylık bölümünde yüzde 10,5 oranında azalma göstermiştir. Ticaret sektörü yüzde 7,6 oranında, sanayi sektörü yüzde 5,7 ve üretim sanayi ise yüzde 7,6 oranında ve milli gelir de yüzde 6 oranında daralmıştır. Reel sektörü de etkisi altına alan kriz, KOBİ'lerin de tüketim, üretim, kapasite kullanım oranlarını ve istihdam sayısını düşürmüştür. Bunlarla birlikte, KOBİ'lerin yatırım oranlarında ve kredi olanaklarında azalma tespit edilmiştir.

1995 yılı ekonominin tekrar büyümeye yöneldiği bir yıl olmuştur. 1995 yılında reel GSMH reel büyümesi yüzde 8,1 oranında bir yükselme göstermiştir. Ancak fiyatlar genel düzeyinde ilk başlarda görülen düşüş kısa zamanda büyük bir artma eğilimi içine girmiştir. 1994 yılı sonunda enflasyon yüzde 150 seviyesine yükselmiş, işsizlik artmış, cari açık 1993 yılına göre 1994 yılında 2.6 milyar dolar fazlaşmıştır⁵³. Dolayısıyla fiyat artışları 1995 yılında yeniden istikrar programı öncesindeki düzeyine dönmüş ve yüzde 70'ler dolayında gerçekleşmiştir. Böylece enflasyonu azaltmak için alınan tedbirler, modele uygun olarak GSMH gerilemesine neden olurken ilginç bir şekilde enflasyonu yükseltici sonuçlar vermiştir.

Sonuç olarak 5 Nisan 1994 kararları, çerçevesinde tam belirlenmeden, siyasi ve yapısal olumsuzluklar giderilmeden uygulamaya sokulmuş ve başarısız olmuş bir ekonomik istikrar programı olarak tarihe geçmiştir.

---

⁵² Eğilmez ve Kumcu, s. 379.

⁵³ Gençtürk, s.30.

1.5.5.3 Kasım 2000 Finansal Krizi

22 Kasım 2000'de ortaya çıkan finansal kriz, bankalar arası piyasada gecelik borçlanma faizini üç kat arttırarak ortalama yüzde 110,8'e, en yüksek yüzde 210'a yükseltmiştir. Bunun sebeplerinden birincisi, 15 Kasım tarihine gelindiğinde ortalama gecelik faizin Ağustos, Eylül ve Ekim aylarının 15'inde sırasıyla yüzde 37,3, yüzde 44,5 ve yüzde 8,5 seviyelerindeyken, bu oranın yüzde 81,45'e yükselmesidir. İkincisi, IMF ile yapılmış anlaşma gereği uygulanacak enflasyonu önleme programı, 2000 yılı başından itibaren uygulanmasıyla finansal piyasalarda gerginliğe neden olmuştur. 22 Kasım ve izleyen günlerde TCMB'nin döviz rezervleri iki haftada brüt döviz rezervi 24.4 milyar dolardan 18.9 milyar dolara düşmüştür. Bunlarla birlikte krizin sebepleri arasında, uygulanan enflasyonu düşürme programının yetersiz olması, bankacılık kesiminin riskli olan yeniden yapılandırılmasının gerçekleştirilememesi ve TMSF'ye devredilen banka sayısının artacağı izleniminin oluşmasıdır. Başka bir sebep ise uygulanan program çerçevesinde cari işlemler açığının bir miktar üzerinde gerçekleşmesi sonucunda oluşan likidite sıkışıklığıdır⁵⁴.

Özetle, 2000 yılında uygulamaya konulan IMF destekli ekonomi programının bir krizle sonuçlanması, aslında programın içsel tutarsızlığından çok bankacılık kesimine ilişkin hızlı bir dönüşüm zorlamasının yarattığı güven bunalımı ve bundan kaynaklanan çözüm bulunamayan likidite sorunudur denilebilir⁵⁵.

1.5.5.4 Şubat 2001 Finansal Krizi

Hükümet 2001 yılında enflasyonun yüzde 25 oranında olacağını hedeflemekte ve uyguladığı program sonucunda enflasyonun 2002 yılında tek haneli rakamlara düşeceği beklentisi içindeydi. Aynı şekilde döviz kurunun istikrarlı bir düzeyde gelişeceği ve faiz oranlarının düşerek cari hesap açığının 7 milyar dolar düzeyinde olacağını tahmin etmekteydi. Ancak Kasım ayında ortaya çıkan bankacılık krizi ile bankacılık sistemi ve yabancı yatırımcılar hızla dövize yönelmişlerdir. IMF tarafından sağlanan ek rezerv kolaylığı, TCMB'nin net iç varlıkları kontrol alma çabaları ve kriz sonrası hükümetin aldığı tedbirler ile nispeten bir istikrar sağlanmıştır. Ancak bütün bu uygulamalara karşın güven ortamının tam olarak oluşmamasıyla piyasalarda sürekli

⁵⁴ Gençtürk s.34.

⁵⁵ Ziya Öniş, "Domestic Politics versus Global Dynamics: Towards a Political Economy of the 2000 and 2001 Financial Crises in Turkey" Ziya Öniş ve Barry Rubin (Ed.), The Turkish Economy in Crisis içinde (1-31) Great Britain: Frank Cass and Company Limited, 2003, s.13.

olarak yeni bir kriz beklentisi içine girmiştir.19 Şubat 2001 günü gerçekleşen siyasi gerginlik, programa olan güvenin kaybolmasına ve piyasa yatırımcılarının panikle TCMB'dan döviz talep etmelerine sebep olmuş ve aynı gün valör ile yaklaşık 7.6 milyar dolar satılmıştır.

Program çerçevesinde 20 Şubat 2001 günü TCMB, net iç varlıklar kontrolünü uygulamış, 6.1 milyar dolar geri alınmış ve sonuçta sadece 1.5 milyar dolar, TL karşılığını Merkez Bankasında hazır bulundurabilen bankalara satılmıştır. TL likidite imkânlarının sınırlandırılması, kısa dönem faiz oranlarını çok yükseltmiştir. 21 Şubat 2001 günü piyasalarda kaybolan güven dolayısıyla TL ve döviz piyasalarında oluşan denge bozulmuş istikrar programın uygulanabilmesi için döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır.

2000 Kasım ayı ortasında ortaya çıkan krizin temel sebeplerinden biri halkın tutmak istediği para miktarıyla para otoritelerinin arz ettiği para miktarındaki farktır. Ekonomideki likiditenin yetersizliği faiz oranlarının artmasına aslında bu durumda yabancı sermaye girişi olması gerekirken tam tersi yabancı sermayenin ülkeden çıkışına neden olarak krizi derinleştirmiştir.

Krizin derinleşmesiyle hazine, kamu borcunu uzun süre kamu bankalarına ödeyememiştir. Dolayısıyla, kamu bankaları özel bankalara karşı yükümlülüklerini yerine getirememişlerdir. 19 Şubat günü TCMB'dan 20 Şubat valörlü 7 milyar dolar talep eden özel bankalar, 20 Şubatta yalnızca 1.2 milyar dolar satın alabilmişler ve diğer döviz taleplerini iptal etmek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucunda bankalarda likidite kalmadığından ödemeler dengesi kilitlemiş ve Türk bankaları yurtdışına yükümlülüklerini yerine getiremediklerinden Türkiye'nin kredi notu düşürülmüş ve risk primi yükselmiştir. Merkez Bankası piyasaya vereceği her TL'nin kendisine dolar talebi olarak döneceğini bildiğinden piyasaya TL sürmek yerine 22 Şubat günü TL dalgalanmaya bırakılmıştır.

2001 Şubat Krizinin ekonomide yarattığı tahribatı gidermek için hükümet yeni program hazırlamıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının amacı, kur rejiminin terk edilmesi ile oluşan güven bunalımı ve istikrarsızlığı hızla gidermek aynı zamanda bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonomin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapı oluşturmaktır. Program çerçevesinde ekonomide

rekabetin ve etkinliğin artırılması, devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ve iş güvencesi yasası gibi dört temel alanda 15 yasal düzenleme yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye’de 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizlerin gelişmekte olan ülkelerde yaşanan diğer finansal krizlerle birçok ortak yönü vardır. Finansal krizlerin yaşanmasından önce Türkiye’nin de bazı mikro ve makroekonomik problemleri bulunmaktadır. Fakat krizleri tetikleyen esas sebebin, uluslar arası yatırımcıların panik yapmaları ve spekülâtorlerin TL’ye saldırımları sebebiyle, sermaye akışlarının aniden yön değiştirerek iç ekonomik dengeleri bozması olduğu ifade edilmektedir⁵⁶. Her iki dönemde kriz öncesi döviz kuru aşırı değerli tutulmuş ve ucuz döviz politikası ile dış borçlanma yapılarak kamunun finans ihtiyacı karşılanmıştır. Fakat ucuz kur politikası ithalatı arttırarak ekonomik büyümeyi gerçekleştirmiştir. 1994 krizinde cari açık 6 milyar dolar iken 2001 krizinde 12 milyar dolara yükselmiştir. 2001 krizi sonucunda bozulan dengeleri yeniden kurmak için IMF desteği talep edilmiş ve IMF’in geleneksel daraltıcı programı uygulanmıştır⁵⁷.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sadece dar gelirli vatandaşları değil, sanayici ve tüccarları da olumsuz olarak etkilemiştir. Kredi imkânları daralmış dolayısıyla kredi maliyetleri artmıştır. Dinamik ve esnek yapılarından dolayı ekonominin ivmesinde önemli yeri olan KOBİ’ler bu süreçte kredilerden sadece yüzde (3–7) civarında pay alabilmişlerdir. Bu da KOBİ sahiplerinin krizle birlikte sıkıntıya girmelerine yol açmıştır. Ayrıca, yatırım teşvik belgeleri kapsamında KOBİ’lere 2000 yılında 36.7 trilyon liralık kredi tahsisi yapılmışken, bu rakam 2001 yılının ilk on ayında sadece 6.2 trilyon TL’de kalmıştır. KOBİ’lerin aldıkları teşvik belgesi sayısı bini aşarken, 2001 yılının ilk on ayında sadece 202 belge alınmıştır. Kredi ve teşvik olanaklarının yetersizliği sonucunda KOBİ’ler yeni yatırımlar yapamamış ve piyasadan çekilmek zorunda kalmışlardır.

---

⁵⁶ Özkan 38.

⁵⁷ Gençtürk, s. 40.

İKİNCİ BÖLÜM

KOBİ'LERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

2 Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

KOBİ'lerin ülke ekonomisine kazandırdığı dinamizm ile küreselleşmenin getirdiği yoğun rekabet şartları beraber değerlendirildiğinde, KOBİ'leri desteklemenin uluslara rekabet avantajı sağladığı bir gerçektir⁵⁸. Bilişim sektöründeki gelişmeler, internetin iş dünyasında yayılımı, dünya ticaretinde sınırların kalkmasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, işletmelerin uluslararası faaliyetlere yönelmelerini kolaylaştırmıştır. Daha önceleri sadece büyük ölçekli işletmelerin görüldüğü uluslararası piyasalarda, küreselleşmenin bir sonucu olarak KOBİ'lerin görülmesidir.

2.1 Ekonomik Açıdan KOBİ'lerin Önemi

Küçük ve orta boy işletmeler gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun ülkelerin ekonomik gelişmesinde önemli rol oynarlar. Sanayi devrimi sonrasında büyük işletmeler önem kazanmışsa olsa bile enformasyon devriminin başlattığı bilgi çağı ile KOBİ'ler yeniden üretim, rekabet, istihdam yaratma konularında öne çıkmaya başlamışlardır. Tüm dünyada ekonomik gelişmenin kaynağını, büyük oranda KOBİ'ler vasıtasıyla girişimci ekonomiler sağlamaktadır. KOBİ'ler, birçok ülkede hem istihdam hem de ülke ekonomisi üzerinde önemli bir paya sahiptir. Özellikle küçük ölçekli

---

⁵⁸ Ayça Tükel, "KOBİ'lerin Bölgesel Entegrasyonunda Alternatif Bir Model Avrasya Kalkınma Bankası" **Maliye Finans Yazıları**, Vol.24, No.89 (Ekim 2010), s.73.

üretimde daha çok odaklanmış gelişmekte olan ülkelerde, KOBİ'lerin istihdam içindeki payının daha fazla olduğu görülmektedir⁵⁹.

Gelişmiş ülkeler ve Türkiye'deki KOBİ'lerin ekonomik yapı içindeki paylarını gösteren Tablo 2.5. incelendiğinde KOBİ'lerin önemi netleşecektir.

Tablo 2.1. KOBİ'lerin Ülke Ekonomilerindeki Yeri (2010)

Ülke	Tüm İşletmeler İçindeki Yeri (%)	Toplam İstihdam İçindeki Yeri (%)	Katma Değer İçindeki Yeri(%)
ABD	98,9	57,9	50
Hindistan	97,3	66,9	-
Japonya	98,2	66	49,3
G. Kore	99,9	87,7	49,2
Brezilya	99,9	67	-
Malezya	99,9	65,2	31,2
AB 27	99,8	67,4	57,7
İngiltere	99,6	54,1	51
Almanya	99,5	60,4	53,6
İtalya	99,9	81,1	71,3
Türkiye	99,9	78	55

Kaynak: KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011, s.33.

Tablo 2.5'deki verilere göre gerek gelişmiş gerekse gelişen ülke ekonomilerinde KOBİ'lerin payları, mevcut işletmelerin yüzde 90'ından fazlasının oluşturduğu görülmektedir. Ülkemizde istihdamın yüzde 78'ini, toplam yatırımların yüzde 50'i ve üretilen katma değer yüzüde 55'i KOBİ'lerce sağlanmaktadır. Bununla birlikte, KOBİ'lerin toplam ihracatın yüzde 59'unu oluşturdukları görülmektedir. Tablo 2.6'da KOBİ'lerin Türkiye ekonomisindeki payının 2003-2008 yılları içindeki seyri gösterilerek KOBİ'lerin ulusal ekonomideki önemi netleştirilmiştir.

⁵⁹ Simeon Nichter ve Lara Goldmark, "Small Firm Growth in Developing Countries", World Development, 2009, Vol.37, No. 9, <http://arafiki.edublogs.org/files/2011/08/Small-Firm-Growth-in-Developing-Countries-24czy31.pdf> (15 Kasım 2011), s. 1454.

**Tablo 2.2. KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Payının Yıllar İçindeki Seyri
(2003-2008)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam istihdam içindeki pay (%)	78,7	79,2	80,6	79,4	78,5	78,0
Toplam katma değer içindeki pay (%)	60,9	56,6	58,5	57,3	56,2	55,2
Toplam satışlar içindeki pay (%)	67,3	69,3	69,4	67,4	67,2	65,5
Toplam yatırım içindeki pay(%)	61,3	57,6	62,0	44,6	44,6	50,0

Kaynak: KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011, s.31.

TÜİK Yıllık İş İstatistikleri 2009 yılı verilerine göre tüm girişimlerin sektör ve ölçek bazındaki dağılımı Tablo 2.7'de, KOBİ'lerin ana sektör gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Sonuçlara göre Türkiye'de toplam işletmelerin yüzde 99,9'unu KOBİ'ler oluşturmaktadır. 1-9 çalışana sahip mikro ölçekli işletmeler, toplamın yüzde 95,62'sini teşkil etmektedir. KOBİ'lerin yüzde 82'si hizmetler ve ticaret, yüzde 13'ü ise imalat sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir.

Tablo 2.3. Sektör ve Çalışan Sayılarına Göre KOBİ'lerin Dağılımı (2009)

Sektör		1-9 Çalışanı Olan Girişim Sayısı	10-49 Çalışanı Olan Girişim Sayısı	50-249 Çalışanı Olan Girişim Sayısı	Toplam KOBİ Sayısı	250+ Çalışanı Olan Girişim Sayısı
Sanayi	C Madencilik	4.326	994	301	5.621	63
	D İmalat	364.513	33.152	6.827	404.492	1.381
	E Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağılımı	1.545	204	71	1.820	47
	F İnşaat	147.041	16.596	2.000	165.637	250
Hizmet	G Toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve eşyalarının onarımı	1.242.625	35.897	2.448	1.280.970	345
	H Oteller ve lokantalar	253.861	6.939	876	261.679	191
	I Ulaştırma, depolama ve haberleşme	550.884	7.398	714	558.996	161
	J Mali aracı kuruluşlarının faaliyetleri	49.642	1.315	123	51.080	62
	K Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri	209.366	7.854	1.578	218.798	529
	M Eğitim	8.179	4.185	502	12.866	91
	N Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	42.536	2.817	381	45.734	85
	O Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri	209.665	121.746	16.204	3.222.133	3.329
	Toplam	3.084.183	121.746	16.204	3.222.133	3.329
	Ölçeklerine göre işletmelerin dağılımı	%95,62	%3,78	%0,50	%99,90	%0,10
	AB27'de ölçeklere göre dağılım (ortalama)	%91,8	%6,9	%1,1	%99,80	%0,20

Kaynak: KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011, s.30.

2.1.1 KOBİ'lerin Ekonomik ve Sosyal Sisteme Katkıları

KOBİ'lerin önemini kavrayabilmek için, ekonomiye katkılarını ve güçlü yönlerini ele almak gereklidir. Ekonomiye dinamizm kazandırma, istihdam sağlama, yenilikleri teşvik etme, rekabetin korunmasını sağlama, orta sınıfın korunması, sermaye birikimine olumlu katkı sağlama, mesleki eğitim alanında okul işlevi görme gibi işlevler KOBİ'lerin ekonomiye ve sosyal sisteme katkılarından birkaçıdır. Ayrıca büyük ölçekli işletmelere göre daha esnek olmaları, bürokrasinin daha az oluşu, örgütlenme yapısının sade oluşu KOBİ'lerin avantajlarından⁶⁰.

⁶⁰ Ratko ve Ulgen, s. 17.

2.1.1.1 Ekonomiye Dinamizm Kazandırma

Esnek bir üretim yapısına sahip KOBİ'lerin, değişimlere hızlı ayak uydurabilmesi ve piyasaya zamanında girebilmesi, binlerce işçi çalıştıran entegre üretim tesisleri ile karşılaştırıldığında ekonomiye ciddi bir dinamizm kazandırdığı görülmektedir⁶¹. KOBİ'lerin ekonominin gelişmesinde temel rol oynadığı, yeni iş alanları yaratarak ülkenin refah seviyesini artırdıkları kabul edilmektedir⁶². Ayrıca, KOBİ'ler esnek yapılarından dolayı piyasadaki değişimlere kısa sürede ayak uydurabilirler⁶³. Özellikle kriz dönemlerinde büyük ölçekli işletmelerin aksine yeni hizmetler uygulamak ve piyasaya yeni ürünler sunmak konusunda daha etkilidirler⁶⁴. Yapılan bir araştırmada Doğu Asya Krizi sürecinde Endonezya'daki birçok sayıdaki küçük ölçekli işletmelerin esneklik kabiliyetlerinden dolayı büyük ölçekli işletmelere göre daha dayanıklı olduğu tespit edilmiştir⁶⁵.

2.1.1.2 İstihdam Sağlama

Büyük firmaların geniş pazarlardaki tüketiciye yönelik üretimleri, işçi başına sürekli şekilde katma değer artmasına neden olmaktadır. Piyasadaki bu gelişme daha yüksek gelire, talepteki çeşitliliğin çoğalmasına yol açmaktadır. Bu gelişmeyle KOBİ'lere çok sayıda yeni girişim imkânı sağlamaktadır⁶⁶. Küçük işletmelerde bir kişi istihdam edebilmek için gerekli olan yatırım harcaması, büyük ölçekli işletmelere gören daha az olduğundan, KOBİ'lerin istihdama olan katkıları büyüktür. Bunlarla birlikte küçük ölçekli işletmeler konjonktürel dalgalanmalar karşısında personel çıkarmadan en fazla ayakta kalabilen kuruluşlardır⁶⁷.

⁶¹ Junyi Chen ve Ping Li, "Financing Predicament and Tactics of Small and Medium-sized Enterprises During Financial Crisis", 2010, Business School Huaihai, Institute of Technology, <http://ieeexplore.ieee.org/xpl/login.jsp?tp=9> (15 Nisan 2011).

⁶² Yuji Honjo ve Nobuyuki Harada, "SME Policy, Financial Structure and Firm Growth: Evidence From Japan", 2006, Vol. 27, No.4-5, <http://www.springerlink.com/content/r162k5q875747243/> (10 Şubat 2012) s. 289.

⁶³ Albert Berry ve Edgard Radriguez, "Firm and Group Dynamics in the Small and Medium Enterprise Sector in Indonesia", *Small Business Economics*, 2002, Vol. 18. No. 1-3. <http://econpapers.repec.org/RePEc:kap:sbusec:v:18:y:2002:i:1-3:p:141-61> (04 Nisan 2012), s. 151.

⁶⁴ *The Economic Crisis and its Effects on SMEs*, <http://store.ectap.ro/articole/389.pdf> (15 Nisan Mart 2011)

⁶⁵ Nichter ve Goldmark, s. 1459.

⁶⁶ *The Economic Crisis and its Effects on SMEs*, <http://store.ectap.ro/articole/389.pdf> (15 Nisan 2011)

⁶⁷ Zafer Erdoğan, Kazım Develioğlu ve Köksal Büyük, **KOBİLER: İşleyiş, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2006, s.34.

2.1.1.3 Rekabetin Korunması

Serbest Pazar ekonomilerinde mal ve hizmetlerin fiyatları arz ve talebe göre belirlenir. Serbest Piyasalarda aranan tam rekabet anlayışıdır. Bu sebeple piyasada çok sayıda firmanın olması yanında piyasaya giriş ve çıkışın serbest olması gerekir. KOBİ sayısının fazla olması tam rekabet piyasasının oluşması ve rekabetin tescil edilmesi anlamına gelmektedir. Rekabet sayesinde kalite ve verimlilik yükselmekte, kaynaklar etkin kullanılmakta, teknik yenilikler hızla uygulama alanına aktarılmakta ve kişisel özgürlükler alanı giderek genişlemektedir. Bu durumda ancak KOBİ'lerin varlığı ile gerçekleşebilir.

2.1.1.4 Bölgesel Kalkınmaya ve Dengeli Büyümeye Katkı

Büyük işletmelere oranla KOBİ'lerin kurulması ve genişletilmesi daha az sabit sermaye yatırımı gerektirdiğinden ülke genelinde daha dengeli yayılmalarını sağlamaktadır. Bu durum mülkiyetin tabana yayılmasını ve dengeli gelir dağılımına imkân verir. KOBİ'lerin faaliyet gösterdikleri bölgenin ihtiyacını ve girdilerini dikkate alarak modern teknolojiler yerine ara teknolojileri kullanmaları, hem bölgenin kalkınmasına hem de çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadır⁶⁸.

KOBİ'ler gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere kaynak aktarımı olmaksızın bölgesel farklılıkları azaltmaktadır. Bu işletmeler, küçük şehirler ve kırsal alanlardan başka yerlere göçü önleyerek ekonomik hareketlilik sağlarlar. Böylece, yaşam düzeyleri arasındaki farkın en aza indirilmesini sağlayarak orta sınıfın gelişmesine imkân verir. Bu tip ekonomik ortamlar kişinin bireysel özgürlük alanını genişletir, toplumda adalet ve güvenlik sağlar böylece ülkedeki verimlilik ve sosyal refah seviyesi olumlu yönde etkilenir.

2.1.1.5 Bireysel Tasarrufun Teşvik Edilmesi

KOBİ'ler, büyük ölçekli işletmelerin aksine yabancı kaynak yerine genelde kendi öz kaynaklarıyla kurulan kuruluşlardır. Başka bir ifadeyle KOBİ'ler, öz kaynak ya girişimcinin kendi tasarrufu ya da aile bireylerin tasarruflarından temin edilen mali imkânlardır. KOBİ'lerde elde edilen kâr paylaşılmayıp çoğunlukla şirket sermayesini

---

⁶⁸ Ercan Alptürk, **Ekonominin Dinamosu KOBİ Rehberi**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2008, s.63.

güçlendirmek için kullanılmaktadır. Bu sebeple KOBİ'ler küçük tasarrufları teşvik eden bir ticari kurum olarak da algılanabilir⁶⁹.

2.1.1.6 Büyük İşletmelerin Tamamlayıcısı Olma

Küresel Ekonomide işletmeler maliyetlerini düşürmek için birbirlerini tamamlama yönünde işbirliği yaparlar. Rekabetin etkin olduğu günümüz piyasalarında büyük işletmelerin, ana veya hammadde ihtiyaçlarını tamamıyla kendilerinin temin etmesi, üretmesi kârlı değildir. Bu sebeple KOBİ'ler, büyük işletmelerin ihtiyaç duyduğu girdileri istenilen standarda uygun olarak ve büyük ölçekli işletmeleri ek yatırım ve işletme maliyetinden de kurtararak sağlamaktadırlar. Diğer yandan KOBİ'ler genel maliyetleri ve işçilik maliyet avantajlarını kullanarak, büyük işletmelerin tamamlayıcısı olmalarıyla belli bir üretim kapasitesini garanti alıp pazarlama sorunlarını kısmen çözmüş olurlar⁷⁰.

2.1.1.7 Teknolojik Yeniliklere Uymada Hızlılık ve Teknik Yeniliklerde Daha Fazla Verimlilik

KOBİ'ler bir düşüncüyü yaşama geçirmek, geçmiş deneyimlerden yararlanmak, yeni ürünler ve tasarımlar sunmak ya da yeni teknolojiler üretmek için kurulurlar. Yeni düşüncelerin yaşama geçirilmesinin en kolay ve uygun yolu KOBİ'lerdir⁷¹.

KOBİ'ler büyük yatırımlara bağlı olarak üretim yapmadıklarından büyük ölçekli işletmelere göre daha esnek davranabilirler. Ayrıca, sahiplik ve yöneticilik fonksiyonlarının birleştiği hızlı karar mekanizması ile, KOBİ'lerin yeni yönetim ve organizasyon yapılarına, üretim yöntemlerine, ölçek tekniklerine ve yeni pazarlama stratejilerine kendilerini hızlı ve kolay adapte edebilirler. Yeniliklere açık olma kapasitesi, KOBİ'lerin ulusal ve uluslararası piyasalardaki rekabet güçlerini artırmak adına en önemli dinamiklerden biridir⁷².

---

⁶⁹ Kaya, s. 144.

⁷⁰ Erdoğan, Develioğlu ve Büyük, s.29.

⁷¹ Ufuk Alpşahin Aksoy ve Adem Çubuk, "Kobi'lerdeki Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Kurumsallaşma Üzerindeki Etkileri", Balıkesir Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/ederqi/c9s16/makale/c9s16m3.pdf>, (10 Şubat 2011) s.44.

⁷² Çakar, Nigar ve Ertük, Alper. "Comparing Innovation Capability of Small and Medium Sized Enterprises: Examining the Effects of Organizational Culture and Empowerment", *Journal of Small Business Management*. 2010, Cilt.48, Sayı.3, ss.325-359. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-627X.2010.00297.x/pdf> (20 Ekim 2011).

2.1.1.8 Müşteri ve İşletme Personeliyle Yakın İlişki İçinde Olma

KOBİ'ler özellikle iç pazarda, büyük işletmelerle mukayese edildiği zaman müşterilere daha yakındırlar, bu sayede tüketici ihtiyaç ve sorunlarını hemen değerlendirip kısa sürede gerekli değişiklikleri yapabilmektedirler. Tüketicinin beklentilerine kısa sürede cevap verebildiklerinden dolayı yeni fikir ve buluşların temel kaynağı olma özelliğini korurlar. Ayrıca işverenle çalışanların daha yakın iletişim içinde olması, gerektiğinde kararların ortak alınması çalışanların motivasyonunu ve işletmeye bağlılık duygusunu artırır. Müşteri ve personel memnuniyeti de işletmenin performansını yükseltir⁷³.

2.1.2 KOBİ'lerin Zayıf Yönleri

KOBİ'lerin yukarıda sayılan avantajlarının yanında dezavantajları da bulunmaktadır. KOBİ'lerin zayıf yönlerini özetleyecek olursak kredi temininde güçlük, rekabet gücünün zayıflığı, düşük seviyede teknoloji, nitelikli işgücü eksikliği, devlet teşviklerinin yetersizliği, yönetim ve işletme faaliyetlerindeki bilgi eksikliği denilebilir⁷⁴.

Sürekli değişen piyasa koşulları ve teknolojiler karşısında gerekli olan teknik ve mesleki bilgiye KOBİ sahiplerinin yeterli ölçüde sahip olmamaları doğru karar vermelerini güçleştirmektedir. Dolayısıyla İşletme sahiplerinin piyasa verilerinin doğru, hızlı, akıcı ve zamanında ulaşması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Tüketicilerin istek ve gereksinimlerini sürekli olarak araştırılıp yeniliklerin takip edilmesi gerektiği bu temelin üretim, finansman ve yönetim hatta muhasebe gibi diğer işletme fonksiyonlarını da yönlendirmesi gerektiğini kavrayamayan birçok KOBİ piyasadan çekilmek zorunda kalmaktadır⁷⁵.

Yabancı kaynak sağlanmasındaki güçlükler yanında öz sermayenin de arzulanmış iş hacmine göre yetersiz kalması, KOBİ'lerin piyasa kredisi ile yüksek fiyatla girdi temin etmelerine, dolayısıyla üretim maliyetlerinin yüksek olmasına yol açılmaktadır. Enflasyonun istenilen üretim hacmini gerçekleştirip yüksek satış geliri

---

⁷³ Çelik ve Akgeçici, s.125.

⁷⁴ Gençyılmaz, Güneş (Ed.). **2. Kobiler ve Verimlilik Kongresi**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2005.

⁷⁵ Joost M.E. Pennings ve Philip Garcia "Hedging Behavior in Small and Medium-Sized Enterprises: The Role of Unobserved Heterogeneity", *Journal of Banking and Finance*, 2004, Vol.28, No.5. [http://dx.doi.org/10.1016/S0378-4266\(03\)00046-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0378-4266(03)00046-3) (15 Mart 2011) s.952.

ulaşamayan KOBİ'ler güçlerini giderek yitirebilmektedirler. Öte yandan içinde buldukları finansal zorluklar nedeniyle de, modern makine parkına sahip olmamaları, hammaddeye kolay ulaşamadıkları kalifiye eleman ve alt yapı yetersizliği gibi nedenler üretimin kaliteli ve verimli yapılmasını engellemektedir.

KOBİ'lerde belli başlı işletme fonksiyonları için uzman personelin olmayışı ve personel alımında firma sahibinin isteksiz davranması firma faaliyetlerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. İşyerinde çalışanların genel olarak her içi yapması, bazen yeni ürün ve teknolojiler karşısında mevcut personelin bilgi seviyesinin yetersiz kalmasına yol açmakta ve bu açığın giderilmesi için personelin eğitimine ağırlık verilmesi çoğu kez KOBİ'lerin olanaklarını açabilmektedir. Finansman, üretim, pazarlama gibi temel işletme fonksiyonlarının dengeli ve eksiksiz yerine getirilebilmesi bu firmaların sağlıklı muhasebe ve hesap işleri sistemine sahip olmalarına bağlıdır. Ancak KOBİ'ler bu konuyu ihmal etmekte muhasebe sistemine, devlete karşı olan yükümlülüğün yerine getirilmesi gözü ile bakmaktadırlar. Muhasebe verilerinin incelenip ilgili firma için değerlendirilmesi yapılmamakta, muhasebe ile ilgili vergi ve diğer mevzuatlar yeterince izlenmediğinden hatalar yapılmakta, piyasa değişikliklerinin gerisinde kalınmaktadır.

KOBİ'lerin başlıca sorunlarından biri ihracat potansiyellerini çok zayıf oluşudur. KOSGEB, KOBİ'lerin ihracat yapamama nedenlerini araştırmak üzere 40 bin KOBİ'ye dev bir anket çalışması uygulamıştır. Araştırmanın sonuçlara göre, KOBİ'lerin yüzde 56'sı ihracat yapmıyor, yüzde 46'sı kaynak yetersizliği çekerken, yüzde 63'ü ek finansmana ihtiyaç duyuyor ve buna rağmen yüzde 70'i kredi kullanmıyor. Araştırmaya katılan KOBİ'lerin yüzde 56'sının tescilli markası, faydalı modeli veya patenti bulunmazken yüzde 83'ü yurtdışı fuarlara katılmıyor, yüzde 60'ı istatistiksel kalite kontrol, yüzde 72'si performans yönetimi, yüzde 76'sı bilgisayar destekli üretim-satış planlamasından faydalanmıyor. Bunlarla birlikte ankete katılan KOBİ'lerin neredeyse tamamının bugüne üretim, pazarlama ve kontrol, yönetim organizasyonu ya da satış ve dağıtım konularında hiç danışmanlık hizmeti almamış oldukları tespit edilmiřtir⁷⁶.

KOBİ'lerin bütün zayıf yönlerine ek olarak Latin Amerika ve Afrika Ülkelerinde yapılan araştırmaya göre, KOBİ'lerin büyümesinde makroekonomik gelişmelerin ve fiyatlardaki dalgalanmaların büyük oranda etkisi olduğu görülmüştür. Gana'da 500

---

⁷⁶ Kerem Alkin ve Esin Onay (hızl.), **Türkiye'de KOBİ'lerin Basel-II'ye Uyum Süreci ve Önerileri**, İstanbul: İTO Yayınları, 2008, s.68.

KOBİ üzerinde yapılan araştırmada işletmelerin en büyük sorunlarının enflasyon, yüksek faiz oranları ve ulusal paranın değer kaybetmesi tespit edilmiştir. Ayrıca, Uluslararası Finans Kuruluşu'nun 80 ülkede 10 bin işletme üzerinde yaptığı araştırmada KOBİ'lerin enflasyon ve döviz kurlarından büyük ölçekli işletmelere göre daha çok etkilendiği tespit edilmiřtir⁷⁷.

2.1.2.1 Yönetim Sorunları

KOBİ sahiplerinin faaliyet konusuyla ilgili yetenekleri ve bilgileri olmasına karşın, yönetim, finansman ve pazarlama konusunda aynı başarıyı gösterememekte özellikle yönetim konusundaki eksiklikleri finansman ve pazarlama gibi sorunların ortaya çıkmasına ve KOBİ'lerin başarısızlığına neden olmaktadır⁷⁸.

Sürekli gelişen teknolojiler ve değişken piyasa koşulları karşısında gerekli olan mesleki ve teknik bilgiye sahip yöneticileri olmaması doğru karar vermelerini gcleştirmektedir. Dolayısıyla KOBİ'lerin fonksiyonel yönetim biçimine sahip olabilmek imkânları oldukça sınırlıdır. Planlama, rgtleme, yönlendirme ve kontrol gibi yönetim fonksiyonlarının sorumluluğunun işletme sahibinde yani tek kişide toplanması, özellikle hızla değişen günümüz ekonomisinde yönetimin işini daha da zorlaştırmaktadır. Örneğin yatırım öncesi fizibilite etüdü hiç yapılmamakta veya eksik yapılmaktadır. Bu sebeple imal edilecek hizmetin ya da ürünün, ölçek büyüklüğünde, teknoloji ve kuruluş yeri seçimi ve zamanlamasında stratejik hatalar yapılabilmektedir⁷⁹.

2.1.2.2 Pazarlama İle İlgili Sorunlar

KOBİ'lerin pazarlama işlevine ilişkin nitel zellikleri;

- KOBİ'lerde düzenli bir pazar araştırması yerine kişisel gözlemlerini ve sezgilerini kullanırlar⁸⁰.
- Pazarlama konusunda uzman kişilerin istihdam edildiği ayrı bir pazarlama bölümü yoktur.

⁷⁷ Nichter ve Goldmark, s. 1459.

⁷⁸ Murat Koçyiğit. "İşletmeler Sistem ve Süreç Yönetimlerine Ne lde Stratejik Yaklaşmaktadır? Eskişehir KOBİ'lerinde Sistem ve Süreçlerin Kullanılmasına Yönelik Bir Değerlendirme", 2006. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF. http://iibf.ogu.edu.tr/dergi/dergi/2006-2/2006_2_3.pdf (10 Eylül 2010).

⁷⁹ Erdoğan, Develioğlu ve Büyük, s.36.

⁸⁰ elik ve Akgemci s. 132.

- Genel olarak KOBİ'lere ihracat pazarları kapalıdır veya bu işletmelerin ihracat pazarlarına girmeleri çok zordur.
- KOBİ'ler daha çok yerel pazarlara hitap ederler.
- KOBİ'ler genellikle sınırlı bir pazar payına sahiptirler.
- KOBİ'ler genellikle ürünlerinin pazarlamasında pahalı ve karmaşık satış kanalları ve satış örgütleri kullanamazlar⁸¹.

Ar-Ge faaliyetlerine yeterince önem vermediklerinden KOBİ'lerin pazar payları büyük ölçekli işletmelere göre daha zayıftır. Pazarlama sorunları daha çok ürün, fiyatlandırma ve tanıtımında yoğunlaşmaktadır. Özellikle yerin ürün, marka imajı, standart ürün, fiyat ayarlamaları, vadeler ve nitelikli satış personel eksikliği KOBİ'lerin pazarlamada karşılaştıkları başlıca sorunlardır. Ayrıca, dağıtım kanallarının yetersizliği, depolama olanaklarının kısıtlı oluşu ve teslimatta ortaya çıkan aksaklıklar KOBİ'lerin karşılaştıkları problemlerdir. Satış elemanları, pazarlama faaliyetlerinin yönlendirilmesinde önemli bir yere sahiptirler. Ancak her türlü işletme faaliyetinde olduğu gibi pazarlama faaliyetlerinde de karar verici çoğunlukla işletme sahibidir⁸².

KOBİ'ler, satışta zorlandıklarından dolayı pazar için üretim yerine, siparişe göre üretim yapmayı tercih etmektedirler. Böylece üretilecek ürün ile ilgili araştırma yapmayı müşteri şartları doğrultusunda üretim yapmayı tercih ederler. Ar-Ge faaliyetlerin bulunmaması, uzman personele ve modern teknolojiye sahip olmamaları KOBİ'lerin, yeni ürün geliştirmelerine engel oluşturmaktadır.

Uygulamada faaliyet gösterdikleri pazarın sınırlı olması, sektördeki rekabetin yoğunluğu ve finansal güçlükler gibi nedenler KOBİ mallarının fiyatlarını, büyük ölçekli işletmelerin belirlemesine neden olmaktadır. Ayrıca, ölçek ekonomisinin büyük işletmeler lehine işlemesi, KOBİ ürünlerinin pahalı olmasına yol açmaktadır.

Finansal kaynakların yetersizliği KOBİ sahiplerinin reklâm, tanıtma gibi tutundurma tekniklerinden faydalanma konusunda tasarrufa gitmelerine neden

---

⁸¹ Erdoğan, Develioğlu ve Büyük, s. 83.

⁸² Mehmet Melemen, **Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik İhracat Teşvik Politikalarının Etkinliğini Artırıcı Bir Model Olarak Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin İncelenmesi**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2001, s.67.

olmaktadır. Dolayısıyla KOBİ'lerin fuar ve sergilere katılmaları teşvik edilip müşteri ilişkileri konusunda desteklenmelidirler⁸³.

2.1.2.3 Finansman Güçlükleri

Yetersiz finansman bilgisi, modern finansman tekniklerini yeterince izleyememe, sermaye piyasasına girememe, otofinansman olanaklarının kısıtlı olması, kredi almadaki teminat sorunu ve bürokratik güçlükler, işletme sahibinin kişisel varlıklarıyla sorumlu tutulması, kredi hacminin düşük ve maliyetli olması gibi unsurlar, KOBİ'lerin başlıca finansal dezavantajlarıdır⁸⁴.

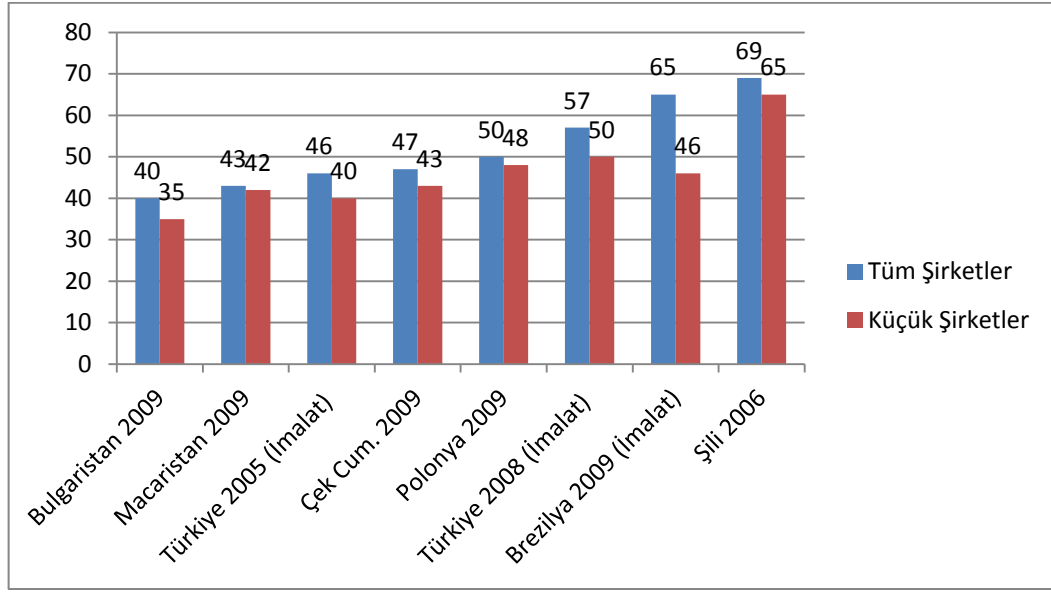
Sermaye yetersizliği yeni yatırımların yapılmasını, yüksek teknoloji teminini engellemekte, bu sorunlar ekonomik dalgalanmaların olduğu dönemlerde daha da fazla hissedilmektedir.

Dünya Bankası 2010 Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirme Raporuna göre Türkiye'de kredi kullanan küçük işletmelerin oranı yüzde 50, orta ölçekli ve büyük işletmelerin oranı sırasıyla yüzde 68 ve yüzde 62'dir. Grafik 2.1'de küçük işletmeler arasında kredi kullananların oranının Türkiye ve bazı ülkelerle karşılaştırması verilmektedir.

---

⁸³ Sezer Korkmaz, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Pazarlama ve Finansman Sorunlarının Çözümünde Risk Sermayesinin Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma", 2003, Gazi Üniversitesi, <http://www.ttefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/2003/Sayi2/233-258.pdf> (20 Mart 2011).

⁸⁴ OECD, The Impact of the Global Crisis on SME and Entrepreneurship Financing and Policy Responses, 2009, <http://www.oecd.org/industry/smesandentrepreneurship/43183090.pdf> (20 Mayıs 2011), s.15.

Grafik 2.1: Türkiye ve Bazı Ülkelerde Kredi Kullanan İşletmelerin Oranı (%)

Kaynak: KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011, s.37.

KOSGEB veritabanında kayıtlı kredi kullanan imalat işletmelerin yüzde 66'sı sadece işletme kredisi, yüzde 14'ü sadece yatırım kredisi, yüzde 8'i sadece ihracat kredisi, diğerleri de birden fazla kredi türünü kullanmaktadır. Aynı veri kaynağına göre kullanılan teminat türleri içinde yüzde 56 ile "ipotek" birinci sıradadır. Kredi garanti sisteminden yararlananlar ise yüzde 0,85'te kalmaktadır. Kredi garanti ve girişim sermayesi sistemlerinin yeterince yaygınlaşmamış olması, Türkiye'de KOBİ'lerin kredi ve diğer finansman kaynaklarından düşük oranda yararlanmasına neden olmaktadır. Ancak, bu durumu sadece dış etkenlere bağlamak mümkün görünmemektedir. İstanbul Ticaret Odası'nın 2006 Yılı İstanbul Küçük Sanayi Kapasite Kullanım Araştırması kapsamında incelenen KOBİ'ler, kredi kullanmama nedeni olarak yüzde 21 oranında formalitelerin çokluğunu, yüzde 12 oranında teminat güçlüğüne göstermiş, bilgi eksikliğini ise yüzde 25 olarak bildirilmişlerdir⁸⁵. Ayrıca vergi ve SSK prim oranlarının fazlalığı, enerji maliyetlerinin yüksek seviyede oluşu yetersiz sermayesi olan KOBİ'leri daha da çok finansal sıkıntıya sokmaktadır⁸⁶. Bu sorunlara bağlı olarak 2007-2012 Kalkınma Planına göre KOBİ'lerin finansal olanaklarını artırmak üzere girişim sermayesi, başlangıç sermayesi ve kredi garanti sistemi geliştirilerek işletmelerin kredi

⁸⁵ KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011, s.37.

⁸⁶ Erdoğan, Develioğlu ve Büyük, s. 39.

temini kolaylaştırılması hedeflenmiştir⁸⁷. Diğer ülkelerdeki KOBİ'ler incelendiğinde, Meksika'da 14,000 girişimci üzerinde yapılan araştırmada özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde KOBİ sahiplerinin işletme açarken banka kredisi almak yerine kendi birikim ve öz sermayelerini kullandıklarını ya da gayri resmi kredileri tercih ettikleri görülmüştür⁸⁸.

2.1.2.4 Teknoloji Yetersizliği ve Rekabet Sorunu

KOBİ'ler yenilik ve değişen teknolojiler karşısında yetersiz kalmaktadırlar. KOBİ'lerin piyasadaki teknolojik gelişmeleri yakından izleyememesi bilgi ve kaynak yetersizliğini doğurmakta dolayısıyla uyumlaştırma tedbirleri zamanında alınamamaktadır.

Ar-Ge olanaklarına sahip olmayan KOBİ'ler yeni mamul geliştirme, mamul geliştirme konularında ilerleyemediklerinden, zaman içerisinde Ar-Ge olanaklarına sahip işletmeler karşısında rekabet şanslarını azaltmaktadırlar⁸⁹.

2008 yılında Singapur'da 500 işletmeye yapılan anket çalışmasında KOBİ'lerin uluslararası piyasalarda faaliyet göstermelerinin performansları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre KOBİ'ler verimliliklerini arttırmak için uluslararası piyasalarda da faaliyet göstermelidirler. Uluslararası büyüme için de KOBİ'lerin pazarlama, teknoloji, markalaşma, finansal ve yönetim fonksiyonlarını geliştirmeleri gerektiği görülmüştür⁹⁰.

Kanada, Meksika, Japonya ve Çin'de faaliyet gösteren 40 KOBİ üzerinde yapılan çalışmaya göre KOBİ'lerin e-ticaret kullanım kapasite oranlarının sektöre ve ülkenin gelişmişlik seviyesine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İnternetin küresel bir iletişim aracı olarak kabul edilmesine rağmen düzenleyici engeller, fiziksel teslimat sorunları, güvenli ödeme ile ilgili problemler, karşı tarafı belirlemedeki zorluklar, sözleşme haklarının uygulanmaya zorlanması gibi etkenler, yabancı dil ve

⁸⁷ TBMM, **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, Ankara, 2006, s.66.

⁸⁸ Nichter ve Goldmark, s.1457.

⁸⁹ Erdoğan, Develioğlu ve Büyük, s.40.

⁹⁰ Nitin Pangarkar, " Internationalization and Performance of Small and Medium Sized Enterprises", *Journal of World Business*, 2008, No.43, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090951607000855> (15 Ocak 2012), s.483.

vergilendirmedeki sorunlar e-ticaretin uluslararası pazarda büyük oranda yer almasını engellediği tespit edilmiştir⁹¹.

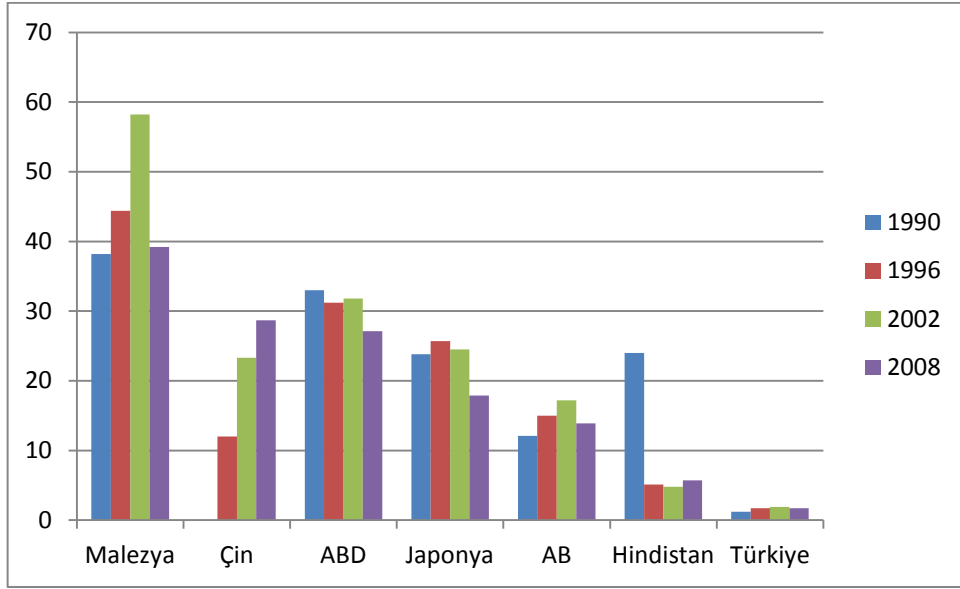
Özellikle Türkiye’de faaliyet gösteren KOBİ’lerin teknoloji yetersizliğinin ve rekabet güçlerinin diğer ülkelere göre daha da zayıf olduğu görülmektedir. Bu sebeple 13 Ocak 2011’de kabul edilen 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile, sermaye şirketlerine internet sayfası açma zorunluluğu getirilmiştir. Tablo 2.8’de 2010 yılında internet ve web sayfası kullanımında 2005 yılına göre artış olduğu görülmektedir. TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması 2010 yılı verilerine göre internetten sipariş alan işletmelerin oranı küçük işletmelerde yüzde 7,6, orta ölçekli işletmelerde yüzde 11,7’dir. İnternette sipariş veren işletmelerin oranları ise küçük ve orta ölçekli işletmelerde sırasıyla yüzde 13,9 ve yüzde 19,4’tür.

Tablo 2.4. Çalışan Sayılarına Göre İnternet Erişimi ve Web Sitesi Olan Girişimlerin Oranı

Ölçek	2005 (%)			2010 (%)		
	10-49	50-249	250+	10-49	50-249	250+
İnternet erişimi	77,97	92,29	99,22	89,7	96,9	98,4
WEB sitesi (sadece ana sayfası olanlar dahil)	43,29	70,89	90,47	48,0	73,9	87,3

Kaynak: TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması (2005, 2010)

⁹¹David A. Johnston and Lorna Wright, “The e-business capability of small and medium sized firms in international supply chains”, *Information Systems and e-Business Management*, 2004, Vol.2, No. 2-3, <http://www.springerlink.com/content/6d6thld54kv8yak2/?MUD=MP>, (11 Eylül 2012), s. 224.

Grafik 2.2. Toplam Ürün İhracatında Yüksek Teknolojili Ürünlerin Payı

Kaynak: KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011, s.72.

2.1.2.5 İnsan Kaynakları İle İlgili Sorunlar

KOBİ'lerin konusunda uzman ve deneyimli personeli iş yerine çekmede ve kalifiye personeli işyerinde tutabilmede karşılaştıkları güçlükler üç temel nedenle açıklanabilir:

- Genç ve kalifiye kişilerin kurumsal firmalarda çalışmayı tercih etmeleri,
- Sorumluluklarının bilincinde olan kişilerin kendi işlerini kurma arzusunda olmaları,
- Çoğunlukla, küçük işletmelerin büyük işletmelerin personele sağladığı ücret, eğitim olanakları, yükselme imkanı, prestij ve sosyal güvence sağlayamamasıdır.

Küçük ölçekli işletmelerin faaliyete geçtiği ilk yıllarda, işletmenin bütün fonksiyonlarının tek elde idare edilmesinin, fonksiyonlar arası uyumun tesis edilmesi ve bürokrasinin olmaması gibi nedenler işletme için avantaj olarak kabul edilebilir. Küçük sanayide, yapıları gereği işletme fonksiyonları belirginleşmemiş ve dolayısıyla personel, üretim, pazarlama, satın alma, muhasebe, halkla ilişkiler, Ar-Ge, finans, yönetim faaliyetleri, işletme sahiplerinin eğitimi, bilgi ve becerisine bağlı olarak sınırlı

kapasite ile yürütülmektedir. Ancak işletme zamanla büyümeye başlayınca işletme sahibi, tüm işletme fonksiyonlarını yerine getirecek zaman bulamamaktadır. Bu aşamada bilgi ve deneyim yetersizliğine düşmekte, uzman personel ve profesyonel yönetici kullanmak zorunlu hale gelmektedir. Bu duruma kritik büyüme aşamasına gelen işletmelerin kurumsallaşma gereği denilebilir⁹².

KOSGEB Veritabanında kayıtlı imalat sanayi KOBİ'lerine ilişkin verilere göre, işletmelerin tepe yöneticilerinin yüzde 69,52'si aynı zamanda işletme sahibidir. İşletme sahiplerinin eğitim durumunu gösteren Tablo 2.9'da KOBİ ölçeğindeki işletmelerin yüzde 65,24'ünün işletme sahibi lise ve altı eğitim düzeyindedir. İşletme sahipleri, profesyonel yöneticilere yetki devretmekten kaçınmakta, yanlış kararlarla esnekliklerini ve başarılarını kaybedebilmektedirler.

Tablo 2.5. KOBİ Ölçeğindeki İmalat Sanayi İşletme Sahiplerinin Eğitim Düzeyi (2007)

Eğitim Düzeyi	(%)
Doktora	0,44
Yüksek Lisans	4,10
Üniversite	28,57
Lise	29,27
İlk-Orta	35,97

Kaynak: KOSGEB, 2004-2007 Yılları Arasında 55.000 İşletmeye Uygulanan Anket Sonuçları, 2011, <http://kosgeb.gov.tr> (15 Haziran 2012).

2.1.2.6 Ar- Ge Yetersizliği ve Rekabet Sorunu

Ar-Ge, işletme için yeni olan bilgilerin derlenip, bu veriler ışığında işletmenin yeniden yapılanması çalışmaları olarak tanımlanabilir.

Uzun yıllar ithal ikamesi ve yüksek gümrük duvarlarıyla korunan sanayi işletmeleri, pazardaki eksik rekabetinde verdiği rahatlıkla Ar-Ge çalışmalarına önem vermemişlerdir. Ancak ithalatın serbest bırakılması ve gümrük duvarlarının aşağı

⁹² Küçük, s.249-250.

çekilmesiyle küresel pazara entegre olmaya çalışan Türk işletmeleri, küresel pazarda rekabet edebilmek için Ar-Ge çalışmalarına gereken önemi vermek zorundadırlar⁹³.

Ar-Ge harcamaları; araştırmalara ödenen ücretleri, test üretimlerini, pilot tesis inşaatlarını, laboratuvar vb. giderleri kapsamakta olup, oldukça yüksek maliyetlere yol açar. Dolayısıyla kredi olanakları ve işletme sermayeleri yetersiz olan KOBİ'lerin, Ar-Ge faaliyetlerine pay ayırması çok zordur. Bu durumda KOBİ'lerin, yeni teknolojik düzenlemelerine zamanında sahip olabildiğini güçleştirmektedir⁹⁴.

Tablo 2.6. Sektör ve Ölçeğe Göre Teknolojik Yenilik Faaliyeti Yürüten İşletmelerin Oranları, (2006-2008)

Sektör	Teknolojik Yenilik Faaliyeti Yürüten İşletmelerin Oranı(%)	Teknolojik Yenilik Faaliyeti İçin Finansal Destek Alan İşletmelerin Oranı(%)
Madencilik	22,7	21,1
İmalat	34,7	21,1
Enerji	17,8	23,1
Toptan ticaret	24,5	12,2
Hizmet	23,2	12,3
Ölçek		
Küçük (10-49 çalışan)	27,8	23,7
Orta (50-249 çalışan)	38,4	27,9
Büyük (250+ çalışan)	48,6	23,7

Kaynak: TÜİK, 2006-2008 Yılları Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde Teknolojik Yenilikler Araştırması, <http://www.tuik.gov.tr> (18 Mayıs 2012).

2.1.2.7 Standardizasyon

Uluslararası Standardizasyon Birliği'ne göre standardizasyon, belirli bir faaliyetle ilgili olarak ekonomik fayda sağlamak üzere bütün ilgili tarafların yardım ve işbirliği ile belirli kurallar koyma ve bu kuralları uygulama işlemidir. Standardizasyon işlemi ile öncelikli olarak can ve mal güvenliği hedeflenirken aynı zamanda kalitenin alt sınırı tespit edilir. Belirlenen düzeyin altında mal ve hizmet üretimine müsaade edilmemektedir. Standardizasyon hem çeşitli firmalar arasında kalite birliği sağlamakta hem de çok sayıda işletmenin olduğu serbest piyasalarda fiyatları

⁹³ Ali Kaya, **Bilişim ve İletişim Işığında Girişimcilik ve KOBİ Yönetimi**, 2. Basım, Konya Eğitim Kitabevi Yayınları, 2007, s.150.

⁹⁴ Küçük, s. 252.

homojenleştirmektedir. Gerek yurtiçi satışlarda ve gerekse daha belirsiz olan yurt dışı satışlarda standartlara uygunluk, rekabet üstünlüğü sağlamaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, standartlara uyan KOBİ'lerin ihracat potansiyelleri artmaktadır. KOBİ'lerin yurt dışındaki piyasalarda yer alabilmeleri için üretim kapasitesi kadar, maliyet ve kalite yönünden de rekabet edebilecek seviyede olmalıdırlar. Dolayısıyla ucuz ve bol miktarda ürünün bulunması küresel piyasalarında yeterli olmamakta, ürünün belli standart ve kalitede olması gerekmektedir⁹⁵. 2008 yılında yapılan Türkiye işletme anketi sonuçlarına göre büyük ölçekli işletmelerin yüzde 55'i bir kalite belgesine sahiptir; bu oran küçük şirketlere göre üç kat daha büyüktür. Bununla birlikte, Türkiye'deki küçük ölçekli işletmelerin bu konuda örneğin Brezilya, Bulgaristan ve Polonya'daki küçük işletmelere göre daha iyi konumda olduğunu görülmektedir. Hem yabancı şirketler (yüzde 55) hem de ihracatçı şirketler (yüzde 52), kalite belgesine sahip olma konusunda yerli şirketlerden (yüzde 29) ve ihracatçı olmayan şirketlerden (yüzde 24) daha iyi durumdadır. Bölgesel olarak, İç Anadolu'da kalite belgesine sahip şirketlerin oranı daha yüksektir (yüzde 40). Ayrıca, Ege bölgesindeki şirketlerin sadece yüzde 22'si kalite belgesine sahiptir⁹⁶.

2.1.2.8 Mevzuat Sorunları

Günümüzde bir işyeri kuruluşunda ne yapılması gerektiği kesin olarak belli değildir. Sanayi Odası'nın bir raporuna göre, çeşitli mevzuat ve formaliteler yüzünden bir işletmenin açılması bir yıldan fazla zaman almaktadır.

Türkiye'de sürekli çıkan yasaları KOBİ sahiplerinin takip etmesi mümkün değildir. Sanayicinin ithalat için ilgili kotalarda yerini bulması, bunlarla ilgili daha önce kapasitesini yaptırmış olması, gerçek üretim kapasitelerini saptaması ve bunun fiyatının uygunluğunu fiyat tescilden tasdik ettirmiş olması gerekir.

Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu, İcra İflas Kanunu gibi yasal düzenlemeler, KOBİ'lerin aleyhine olan düzenlemeler oldukça fazladır. Örneğin, Borçlar Kanunu'nda alacak davalarında geçerli olan on yıllık hak düşürücü süre, esnaf ve sanatkârların aleyhine olarak beş yıl şeklinde düzenlenmiştir.

---

⁹⁵ Küçük, s. 251.

⁹⁶ Dünya Bankası, *Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu*, Ankara, 2010, s.54.

Günümüzde özellikle AB üyesi ülkelerde,

- Yeni külfetlerin oluşmasını durdurmak,
- Mevzuat sayısının azaltılması ve sadeleşmesi,
- KOBİ'lere özel muamele yapılması.

Konularında çalışmalar yoğunlaştırılmaktadır. Ancak ne AB ülkelerinde ne de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'lerin mevzuat sorunları tam olarak çözülmüş değildir.

KOBİ'lerin yaşadıkları sorunlara ek olarak;

- Kuruluş yeri ve alt yapı sorunları,
- Kurumsallaşamama,
- Organizasyon ve iş akış şemalarının iyi hazırlanamamış olması,
- Büyük firmalara karşı korunma,
- Sorumlulukla yetkinin çoğunlukla örtüşmemesi,
- Dokümantasyon ve arşivleme eksikliği denilebilir.

Özellikle Ülkemizdeki KOBİ'lerin zayıf yönleri göz önünde bulundurulsa işletmelerin verimlilik artışını hızlandırmak için toplam kalite, stratejik yönetim, bilgi yönetimi gibi uygulamalar kuruluşlarda yaygınlaştırılmalıdır. Bilim-teknoloji temeline dayalı ar-ge, yenilikçilik ve yaratıcılık çalışmalarının her alanda öne çıkartılarak desteklenmeli, geleceğin planlanmasında temel kriter olarak alınmalıdır. Tüm kurum ve kuruluşların verimlilik ölçme-izleme sistemlerini kurmaları, geleceğe yönelik hedef ve politikalarını verimlilik göstergelerine bağlı olarak oluşturmalıdırlar. Ayrıca ülkedeki ücret ödemelerinin verimlilik ve performans ile ilişkilendirilmesini sağlayacak düzenlemelere gidilmelidir⁹⁷.

Tablo 2.11'de, 2010 yılında 55 bin işletme üzerine yapılan ankette katılımcı KOBİ'lerin rekabet güçlerini etkileyen en önemli iki sorun olarak tanımladıkları unsurlar

⁹⁷ Gençyılmaz, Güneş (Ed.). **3. Kobi'ler ve Verimlilik Kongresi**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 2006.

gösterilmektedir. Buna göre; KOBİ'lerin yüzde 45'i finansmana erişimi, yüzde 38'i istihdam maliyetlerinin yüksekliğini, yüzde 30'u ise müşterilerin alım gücü düşüklüğünü en önemli iki sorun içinde sayılmıştır.

Tablo 2.7. Rekabet Gücüne İlişkin Sorunlar Anketine KOBİ'lerin Verdiği Cevaplar

KOBİ'lerin Tanımladığı Sorunlar	Oran (%)
Finansman imkânlarının azlığı	45
İstihdam maliyetlerinin yüksekliği	38
Müşterilerin alım gücünün düşüklüğü	30
İdari mevzuat ve bürokrasiyle ilgili sorunlar	27
Nitelikli insan kaynağının yetersizliği	20
Yeni teknolojileri tespit etme, seçme ve edinmeyle ilişkili sorunlar	13
Altyapı (yol, enerji, iletişim, tesis, v.b.) sorunlar	12
Yeni teknolojileri kullanmayla ilişkili sorunlar	11
Ürünler/hizmetlere olan talebin azlığı	9
Ürün/hizmet kalitesinin yetersizliği	6

Kaynak: KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011, s.30.

2.2 KOBİ Sorunlarının Finansal Çözüm Yolları

2.2.1 Leasing (Finansal Kiralama)

Türkiye'de uygulandığı şekliyle Leasing'in kelime anlamı "Finansal Kiralama" dır. Yatırımların finansmanında geleneksel olarak kullanılan öz kaynak, satıcı kredisi ve banka kredilerine alternatif olan bir finansman enstrümanıdır.

Başka bir ifadeyle leasing; bir yatırım malının mülkiyeti leasing şirketinde kalmak üzere, belirlenen kiralar karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesi ve sözleşmede belirlenen bir değer üzerinden sözleşme süresi sonunda mülkiyetin kiracıya devredilmesidir. Bu süre boyunca malın bakımı, onarımı ve sigorta primlerinin ödenmesinden kiracı sorumludur⁹⁸. Bunun sonucunda leasing, özellikle büyümekte

⁹⁸ Ferudun Kaya, **Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi**, 2. Basım, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2009, s.293.

olan şirketlerin, ekipman satın alma riski olmadan işletme maliyetlerini azaltarak üretim kapasitelerini artırabilmelerine olanak sağlar⁹⁹.

Öz sermaye yetersizliğinde bile yatırımların finanse edilebilmesi, mal sahipliğinin leasing şirketinde olması ile özel bir teminatın aranmaması, Katma Değer Vergisi'nin bazı mallarda uygulanmaması, vergi maliyetlerinin azalması finansal kiralamanın KOBİ'lere sağlayacağı avantajlar arasında sayılabilir¹⁰⁰. Ancak özellikle döviz cinsinden leasing yapan işletmeler, devalüasyon olması durumunda, finansal kiralama işleminden zararlı çıkabilirler. Leasing'in kullanımındaki sınırlamalar, hurda değerinden yararlanamama durumu ve kredi değerliliğinden düşme de finansal kiralamanın dezavantajlarından sayılabilir.

Türkiye'de birçok finansal enstrüman olmasına rağmen bilgi eksikliğinden dolayı, özellikle KOBİ'ler banka kredisi dışındaki diğer finansman araçlarından yeterince yararlanmamaktadırlar. Özellikle kriz dönemlerinde bu tür tip teknikleri kullanılması finansman sorunu olan KOBİ'lerin kârlılık oranlarını olumlu yönde etkileyecektir¹⁰¹.

2.2.2 Franchising (Marka Kullanım Hakkı)

Yerli ya da bilinen bir markanın uygulama, üretim, hizmet gibi ana firma tarafından belirlenen strateji ve yöntem doğrultusunda, belli bir bedel ve yasal çerçeveye bağlı kalınarak markanın yatırımcıya kullanılması anlamına gelmektedir. Sistem yatırımcının kendi sermayesiyle işe başlamasını içerir. Tanıtım, eğitim, tecrübe ve destek hizmetler ana firma tarafından sağlanır. Burada esas olan markanın kullanılmasıdır. Yatırımcı KOBİ'ler önceden her türlü hesabı ve riski hesaplanmış bir yatırıma gireceğini önceden bilmektedir. Diğer tür yatırımlarda KOBİ ne kadar sermayeye ihtiyaç duyacağını ve karşılaşılabilecek riskleri hesaplamada güçlük çekip yanlış kararlar verebilir. Bütün tanıtım, pazarlama, reklâm gibi unsurlar tamamen ana firma tarafından sağlanmaktadır Dolayısıyla bu sistem sayesinde KOBİ'ler yapısal olarak kendini aşan belli bir tecrübe bilgi birikimi ve altyapı gerektiren birçok uygulama ve riskten kurtulmuş olur.

---

⁹⁹Wang Lei, "A Legal Analysis of Financial Leasing", *Cross-Cultural Communication*, 2011, Vol.7, No.2, <http://50.22.92.12/index.php/cc/article/viewFile/j.ccc.1923670020110702.015/1666> (20 Şubat2012), s.133.

¹⁰⁰ Niyazi Berk, **Finansal Yönetim**, 8. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2005, s. 263.

¹⁰¹ Küçük, s.257.

2.2.3 Factoring (Vadeli Alacakların Devri)

Factoring işletme varlıklarının bir bölümünün dış kaynaklardan finansmanına olanak sağlamaktadır. Faktör (genellikle bir factoring şirketi) ya da banka firmanın (müvekkil) mal ve hizmet akımından doğan alacaklarının devralmakta ve belirli bir tutarı komisyon olarak düştükten sonra fatura bedelini müvekkile ödemektedir. Müşteri açısından factoring işlemi, alacakların vadesinden önce paraya çevrilmesidir¹⁰².

Ayrıca factoring anlaşmasıyla factor, satıcı firmanın yaptığı kredili satışlarla ilgili her türlü muhasebe kaydını tutar, satışlardan doğan alacakları vadesinde tahsil ve takip eder. Dahası tahsil edememesi halinde doğacak kayıpları karşılamak, satıcı firmanın talebi üzerine satış tutarının belli bir yüzdesinde kredi vermek, müşterilerin mali yapıları hakkında bilgi toplamak, piyasa araştırması yapmak gibi fonksiyonları da üstlenir¹⁰³. Factoring teminat verirken satıcının mal varlığı değerinden ziyade kredi itibarını göz önünde bulundurduğundan, geleneksel ticari kredi şekillerinden belli bir ölçüde ayrılır¹⁰⁴.

Factoring İşleminin fonksiyonlarını üç temel başlık altında toplarsak;

- Finansal (kredilendirme) fonksiyonu,
- Hizmet fonksiyonu, (Alacakların tahsili ve yönetimi)
- Teminat fonksiyonu. (Alacakların garanti edilmesi)

Finansman fonksiyonu incelersek factoring şirketi belirlediği kredi finansman limiti ve ön ödeme oranı dahilinde satıcı firmaya kısa vadeli kredi sağlar. Böylece firma, yabancı kaynaklarla borçlanma yerine kendi alacaklarından fonlanma imkânı bulur. Firma alacaklarını factoring şirketine satarsa, alacaklarını vadesinden önce tahsil ettiği gibi, kaynak sorununu çözdüğünden enflasyonda da korunmuş olur.

Hizmet fonksiyonuna bakarsak factoring şirketi, müşteri firmanın tüm borç ve alacak, vergi vb. durumunu takibe alır. Dönemsel hesap özetleri ile müşteri firmayı

¹⁰² Niyazi Berk, **Finansal Yönetim**, 8. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2005, s. 242.

¹⁰³ İlhan Uludağ ve Erişah Arıcan, **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar-Kurumlar-Araçlar)**, İstanbul: Beta Basım, 2001, s.340.

¹⁰⁴ Leora Klopper, "The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises" *Journal of Banking and Finance* 2006 Vol.30 No.11, <http://sme-egypt.com/Documents/Finance/The%20role%20of%20factoring%20for%20financing%20small%20and%20medium%20enterprises.pdf> (20 Nisan 2012) s. 3114.

bilgilendirir. Ayrıca müşteri firmanın isteğine bağılı olarak (üretim, finansman, pazarlama vb.) danışmanlık hizmeti de verebilir.

Teminat fonksiyonu ile factoring şirketi, kendisine devrolunan alacaklar bakımından alacağın tahsil edilememesinin riskinin üstlenilmesidir¹⁰⁵.

Ülkemizdeki KOBİ'lerin en büyük sorunlarından biri olan nakit akışı sorunu factoring yöntemi ile giderilebilir. Factoring KOBİ'lerin büyümesi ve rekabet gücünün artması açısından uygun bir finansal hizmettir.

2.2.4 Forfaiting (Vadeli Mal ve Hizmet İhracından Doğan Alacağın Devri)

Forfaiting, vadeleri altı aydan başlayan yatırım malları ihracatından kullanılan bir finansman tekniğidir. Genellikle yatırım malları ihracatından doğan ve belli bir ödeme planına göre tahsil edilecek olan alacakların bu alanda uzmanlaşmış bir finansman kuruluşu ya da bir banka tarafından satın alınmasıdır. Genellikle ithalatçının borcu karşılığında ihracatçıya verdiği poliçeler ya da emre yazılı poliçeler kullanılmakta ve işlem tamamlandıktan sonra ihracatçının yükümlülüğü kalmamaktadır.

Forfaiting işleminin yapılışı incelenirse yurtdışından ithal edilmek istenen bir yatırım bedelini, ekonomik ömrüne yayılarak taksitlerle ödenir. Önce İthalatçı ve ihracatçı firmalar aralarında bir ticari anlaşma yaparak bir fiyat ve ödeme planı saptarlar sonra ithalatçı firma, malları teslim alır. Karşılığın olarak banka garantisini temin ettikten sonra borç senetlerini bankası aracılığıyla ihracatçıya iletir. Belli bir iskonto oranı karşılığında ihracatçı alacakları nakte çevirmek için bir forfaiterle anlaşır. İhracatçının ithalatçıdan alacağı belgeleri forfaitere vermesi ve karşılığında da iskontolardan sonra alacağını nakit olarak almasıyla ihracatçının artık alışverişle ilgili sorumluluğu biter. Forfaiter elindeki ödeme araçlarını vadesi geldiğinde tahsil edilmek üzere garantör bankaya verebileceği gibi üçüncü kişilere de devredebilir¹⁰⁶.

Forfaiting'de vadeli satışların süresi, altı ay ile on yıl arasında değişmektedir. Uygulamada en çok görülen süreler ise iki ve beş yıl arasında değişmektedir. Forfaiting

---

¹⁰⁵ Uludağ ve Arıcan, s.344.

¹⁰⁶ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 8. Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi 2005, s.711.

işlemlerinde en sık kullanılan para birimleri ABD Doları, Alman Markı ve İsviçre Frangı'dır¹⁰⁷.

KOBİ'ler büyük oranda iç piyasaya bağlı ve müşteri kitlesi sınırlı işletmelerdir. İç piyasadaki olumsuz gelişmelere karşı finansal ve yönetsel anlamda güçlü değillerdir. Yurtdışındaki pazarlarda etkin olamamaları da KOBİ'lerin verimliliğini olumsuz etkilemektedir. KOBİ'ler ihracat potansiyellerini artırmak için finansman teknikleri konusunda daha fazla bilgilendirilmelidirler. Factoring de KOBİ'lerin yurtdışındaki pazarlara açılmasında etkin olabilecek bir finansman tekniğidir.

2.2.5 Risk Sermayesi Şirketleri

Risk sermayesi yoluyla finansmanın amacı, finansal gücü yetersiz yaratıcı ve dinamik girişimcilerin yatırım projelerinin gerçekleşmesini sağlayacak olanaklar sunmaktır¹⁰⁸.

Risk Sermayesi genel olarak, firmaların başlangıç ve riskli dönemlerinde başvurdukları bir finansman yöntemidir. Yatırımların taşıdığı riskin yüksekliğinin farkında olan riskten korunmada uzmanlaşmış firmalar da kurulabilir. Böylece, konusunda uzman risk sermayesi şirketleri, riski azaltmak amacıyla yapacakları yatırımlar için firmaların gelişim aşamalarını ve sektörel dağılımlarını hesaba katan risk portföyü oluştururlar. Risk sermayesi şirketleri yapılacak yatırımları iyi analiz ederek firmanın yatırım portföyünün riskini azaltmaya çalışırlar. Bu sebeple risk sermayesi şirketleri sadece yeni kurulacak küçük ölçekli işletmelere yatırım yapmazlar. Finansal dar boğaza girmiş riskli, ancak bu durumdan kurtulma ve yüksek kâr sağlama potansiyeli olan firmalar, özelleştirilen kamu iktisadi kuruluşları vb. firmaların pay senetleri risk sermayesi şirketlerinin portföyünde olabilirler¹⁰⁹.

Risk sermayesinin KOBİ'lere sağlayabileceği katkılar;

- Atıl tasarrufların yeni ve yaratıcı girişimcilere etkin biçimde aktarılmasını kolaylaştırma,
- Küçük işletmeler aracılığıyla yeni teknolojilerin denenmesi ve uygulanmaya konulmasını kolaylaştırma,

---

¹⁰⁷ Kaya, s. 317.

¹⁰⁸ Küçük, s. 274.

¹⁰⁹ Parasız, s. 717.

- KOBİ'leri sağlam finansal yapı ve sağlıklı büyüme imkânına kavuşturma,
- Yabancı kaynak teminine ilişkin sorunlardan kurtulma denilebilir.

2.2.6 Swap

Swap işlemleri, döviz kurları ve faiz oranlarındaki dalgalanmaların meydana getirdiği riskleri asgari düzeye indirmek amacıyla, döviz bazında geliştirilen bir finansman tekniği olup, Türkçe'de değiş-tokuş işlemleri olarak ifade edilmektedir. Basit bir ifadeyle, finansal varlık takası (swaps), gelecekteki farklı koşullardaki bir dizi ödemeyi takas etmek için iki firma arasında yapılan anlaşma olarak tanımlanmaktadır.

Başka bir ifade ile swap, uluslar arası borçlanmalarda borç maliyetlerini düşürmeye yarayan ve döviz kuru ve faiz oranından kaynaklanan riskleri minimize eden bir araç olarak da ifade edilmektedir. Swap tekniğinin kullanım nedenleri arbitraj¹¹⁰, varlıkların getiri oranını yükseltmek, risk yönetimi, kaynak maliyetini düşürmek ve alım-satım yolu ile kazanç sağlamak olarak ifade edilmektedir¹¹¹.

Swapların uluslar arası piyasalarda çeşitli türleri vardır. Bunlardan en çok kullanılanları faiz ve para swap'larıdır.

Para Swap'ı

Para swap'ı veya döviz swap'ları, bir tarafın belirli bir dövize bağlı borcunun, başka bir tarafın farklı bir döviz cinsinden olan borcu ile değiş tokuş edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile farklı birimlerden oluşan aynı büyüklükteki iki paranın, vade tarihinde orjinal para birimleri üzerinden ve daha önce anlaşılmış belirli bir kur hesabıyla geri ödenmek üzere değiştirilmesidir¹¹². Swap işlemlerine taraf olanlar, bu yolla istedikleri para cinsinden uzun vadeli kredi sağlamış ve döviz pozisyonlarını denkleştirme olanağı elde etmiş olurlar.

---

¹¹⁰ **Arbitraj:** Fiyat farklarından yararlanmak amacıyla para, kıymetli maden, tahvil ve hisse senedi alıp satma işlemidir.

¹¹¹ Mehmet Civan, **Sermaye Piyasası Analizleri ve Portföy Yönetimi**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010, s.360.

¹¹² İlker Parasız, **Finansal Kurumlar ve Piyasalar**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2007, s.350.

Faiz Swap'ı

Faiz swap'ları genelde farklı borçlanma kaynaklarından, benzer vadeli ve aynı miktarda borçlanmış olan birbirinden bağımsız iki tarafın, faiz ödeme yükümlülüklerini yaygın olarak bir banka yoluyla takas etmeleri biçiminde ortaya çıkar.

Faiz swap'ları farklı faiz beklentileri sonucunda ortaya çıkıyor;

- Faizlerin düşmesini bekleyen bir borçlu sabit faizli bir borcunu değişken faize dönüştürmeyi hedefler.
- Faizlerin yükseleceğini bekleyen bir borçlu ise değişken faizli borcunu sabit faize dönüştürmeyi hedefler¹¹³.

2.2.7 Angel Finanslama

Angel Finanslama, girişim tecrübesine sahip yatırımcıların kendi para ve deneyimleriyle çoğunlukla yeni başlayan ve ilk evrelerinde olan işletmelere yaptıkları ortaklık içeren bir finansman tekniği olarak tanımlanmaktadır¹¹⁴. Bir başka tanımla angel finanslama; kuruluş aşamasında olan işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik deneyimli kişi ve kuruluşlar tarafından kâr amaçlı yapılan bir finansman şeklidir.

Angel Finanslamanın avantajları şunlardır;

- Angel yatırımcılar tüm sektörlere yatırım yapabilirler.
- Angel yatırımcılar düşük düzeydeki yatırımları tercih ederler.
- Angel yatırımcılar genellikle yeni başlayan işletmelere yatırım yaparlar.
- Angel yatırımcılar finansal kararlarda risk sermayecilerine göre daha esnekler.
- Angel yatırımcılarının sağladıkları fonlar fiyatlarda artışa neden olmaz.
- Angel yatırımcılar yatırımları dışında kredi imkânı da sağlarlar.
- Angel yatırımcılardan sağlanan para kaldıraç etkisi yapar¹¹⁵.

Angel yatırımcılar risk sermayedarlarına göre daha fazla risk alırlar ve beklentileri düşüktür. Risk sermayedarları daha çok büyük ve kendini ispat etmiş

¹¹³ Sadi Uzunoğlu, **Para ve Döviz Piyasaları**, 2. Basım, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003, s. 106.

¹¹⁴ Semra Güney, **Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular**, 3. Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2008, s. 168.

¹¹⁵ Küçük, s. 265.

işletmelere yatırım yaparlar. Bundan dolayı Angel yatırım KOBİ'ler için risk sermayesine göre daha elverişli bir finansman tekniğidir. Angel yatırımcıları, yönetim konusundaki rehberlik hizmetleri ile de uzun süre yatırımcı pozisyonlarını korudukları saptanmıştır.

2.2.8 Barter

Barter İngilizce "takas" kelimesinin karşılığıdır. Barter, günümüzde internet ve network sistemleri üzerinden yapılan, "Çoklu mal/hizmet takas borsasını" ifade etmektedir.

Barter sistemi, firmaların mevcut satışlarına hiç dokunmadan atıl kapasite ile üretim artışının gerçekleşmesi ve bu üretim artışı ile çeşitli ürünlerin satın alınması esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla barter, firmaların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri nakit olarak değil kendi sattıkları mal ve hizmetleri vererek satın almalarıdır.

Barter'ı takastan ayıran en belirgin özelliği bu işlemlerin bir Barter organizyonu denetiminde ve birçok firmanın bir araya geldiği bir mal havuzu içinde gerçekleşmesidir. Böylece, mal satan firmanın sattığı malın karşılığını müşteri konumundaki firmadan değil, diğer bir firmadan ihtiyacı olan başka bir malı alarak cari hesabını dengelemesidir¹¹⁶.

2.3 Bankaların KOBİ'lere Sağlamakta Olduğu Krediler

KOBİ'lerin banka kredilerinden aldıkları pay ülkemizde yüzde 5'in altındadır. Halbuki bu oran, ABD'de yüzde 42,7, Fransa'da yüzde 48, Japonya'da yüzde 50, Güney Kore'de yüzde 47, Singapur'da yüzde 27, Hindistan'da ise yüzde 15,3'tür. KOBİ'ler açısından, bankayla olan ilişkiler, özellikle hizmet ve finansman temini ve iyi bir bankadan mali danışma kaynağı olarak yararlanabilmek açısından önem taşımaktadır. Sektörler hakkında bilgi sahibi, KOBİ'leri kredilendirmek konusunda deneyimli, bunun için yeterli fonlara sahip, kredi dışındaki nakit yönetimi araçları konusunda da hizmet verebilen bir bankanın KOBİ'ler için önemi büyüktür. Ancak, banka kredilerinden alınan payın diğer ülkelere göre önemli oranda düşük olması, bankacılık sektörünün KOBİ'leri yeterince destekleyemediğini düşündürmektedir.

---

¹¹⁶ Küçük, s. 266.

2.3.1 Türkiye Sınai Kalkınma Bankası

Faaliyetlerine 1950 yılında başlayan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Türkiye'nin özel sermayeli ilk yatırım ve kalkınma bankasıdır. TSKB, kredi ve plasman faaliyetleri, yatırım bankacılığı, kurumsal finansman hizmetleri, sermaye piyasası aracılık faaliyetleri ve portföy yönetimi alanında hizmet sunmaktadır¹¹⁷.

TSKB, KOBİ'lerin Türkiye genelinde yatırımlarının finansmanını sağlamak amacıyla Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası kaynaklarından sağlanan fonlara aracılık etmektedir. Bu kapsamda özel sektör yatırımlarına mali destek sağlamakta, finansal aracılık, teknik yardım ve danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Sağlanan KOBİ kredilerinin amacı özel sektöre ait sanayi, tarıma dayalı sanayi, turizm ve hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların yatırım projelerine finansman sağlamaktır. KOBİ kredilerinin vadesi projelerin verimliliğine göre belirlenmektedir ve kredilerin kriterleri kaynak yapısına göre farklılık göstermektedir¹¹⁸.

2.3.2 Türkiye Halk Bankası A.Ş.

Kalıcı bir ekonomik kalkınma, sosyal denge ve toplumsal barışın korunması için uygun koşullarla esnaf-sanatkâr ve küçük meslek sahibine kaynak aktarmak ve sermaye birikimini başlatmak amacıyla Türkiye Halk Bankası 1933 tarihli ve 2284 sayılı yasa ile kurulmuş ve 1938 yılında faaliyete geçmiştir¹¹⁹.

Halk Bankası, KOBİ'lere dış ticarete yönlendirmek, bilgi ve enformasyon ihtiyaçlarını karşılamak, çalışanların mesleki eğitimlerine yardımcı olmak, yeni girişimleri teşvik amacıyla şu kredileri vermektedir;

- Küçük İşletme Destek Paketi
- İmalat Destek Paketi
- Teknoloji Destek Paketi
- Turizm Destek Paketi
- İhracat Sektörü Destek Paketi
- Taahhüt Sektörü Destek Paketi

¹¹⁷ Genel Bakış, (t.y) http://www.tskb.com.tr/sirket_profilii/ (08 Ağustos 2011).

¹¹⁸ KOBİ Kredileri, (t.y) http://www.tskb.com.tr/kredilendirme_proje_finansman/ (10 Eylül 2011).

¹¹⁹ Halkbank'ı Tanıyın. (t.y). <http://www.halkbank.com.tr/channels/> (05 Ağustos 2011).

- Taşımacılık Sektörüne Destek Paketi
- Eczacı Destek Paketi
- Girişimci Destek Paketi
- Kadın Girişimci Destek Paketi
- Destek Paketi
- Hizmet Sektörü Destek Paketi

KOBİ Nakit Kredileri adı altında sağlanan krediler:

- İş Yerimi Yeniliyorum Kredisi
- İstanbul 2010 Turizm Kredisi
- Rotatif Krediler
- İskonto/İştira Kredisi
- TL Spot Krediler
- Taksitli Krediler
- Diğer Krediler
- KOBİ Destek Krediler¹²⁰.

Bunlarla birlikte, KOBİ Yurtdışı Kaynaklı Kredi adı altında Avrupa Yatırım Bankası, Fransız Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası'nın desteğiyle imalat sanayi, tarımsal sanayi, turizm, eğitim, sağlık, çevre koruma, enerji, bilgi ve iletişim teknolojisi alanlarında faaliyet gösteren KOBİ'lere işletme sermayesi finansmanında kredi sağlamaktadır.

Halk Bankası tarafından esnaf ve sanatkârlar ile KOBİ'lere kullanılan krediler 2007 yılından 2010 yılı Haziran ayına kadar geçen süre içerisinde yüzde 38 oranında artış göstererek yaklaşık 13,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde bankacılık sektörü toplam KOBİ kredileri yüzde 31 artarak 76,8 milyardan 100,6 milyar TL'ye yükselmiştir¹²¹.

---

¹²⁰ KOBİ Kredileri. (t.y) <http://www.halkbank.com.tr/channels/> (01 Ağustos 2011).

¹²¹ DPT. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). 2011. <http://www.dpt.gov.tr/> (10 Ekim 2011).

Tablo 2.8. Halk Bankası KOBİ Kredileri (Milyon TL)

	2007	2008	2009	2010*
Ticari Krediler	2.137	1.184	3.633	2.757
Girişimci Krediler	1.376	6.479	3.290	5.504
Esnaf Kredisi	6.377	2.781	5.355	5.376
Toplam	9.890	10.444	12.278	13.637

Kaynak: DPT. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). 2011. <http://www.dpt.gov.tr/> (10 Ekim 2011).

2.3.3 Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.

Türkiye İhracat Kredi Bankası, ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurtdışında faaliyet gösteren girişimcileri kısa, orta-uzun vadeli nakdi ve gayrinakdi kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklemektedir.

Kısa Vadeli İhracat Kredileri; bankalar aracılığıyla veya doğrudan firmaların kendisine TL veya döviz cinsinden kullanılabilmektedir. Banka, bu kapsamda KOBİ'lere, finansman sorunlarını çözmeleri amacıyla verilen kredinin anapara, faiz ve taahhüt riskleri toplamının yüzde 100'ü oranında kesin Banka Teminat Mektubu, Kredi Garanti Fonu veya Devlet İç/Dış Borçlanma Senetleri alınır. Kredi, ihracat taahhüdü karşılığında ve malların serbest dövizle ihraç edilmesi koşulu ile kullanılır. Firma limiti, Türk lirası ve döviz kredilerinin toplamı olmak üzere azami 200 bin ABD Doları'dır. Döviz bazında kredinin vadesi 360 gündür. Kredi tutarı ise FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ünün kullanım gününde Eximbank tarafından tespit edilen döviz alış kuru üzerinden hesaplanan TL karşılığıdır. TL bazında KOBİ ihracatı hazırlık kredinin vadesi azami 540 gündür.

Tablo 2.9. KOBİ İhracata Hazırlık Döviz Kredisi

Geri Ödeme Süresi (Gün)	Faiz Oranı (%)
360 gün (2 taksit)	LIBOR+1,00
360 gün (tek taksit)	LIBOR+1,25

Kaynak: Eximbank KOBİ İhracatı Hazırlık Döviz Kredisi. 2010. http://www.eximbank.gov.tr/html_files/MENU-2.htm. (15 Ağustos 2011).

Tablo 2.10. KOBİ İhracata Hazırlık TL Kredisi

Geri Ödeme Süresi (Gün)	Faiz Oranı (%)
360 gün (2 Taksit)	5,50
360 gün (1 Taksit)	5,75
540 gün (3 Taksit)	6,00

Kaynak: *Eximbank KOBİ İhracatı Hazırlık TL Kredisi.* 2010.
http://www.eximbank.gov.tr/html_files/MENU-2.htm. (15 Ağustos 2011).

2.3.4 Türkiye Vakıfbank Bankası

Vakıfbank, Ticari Atılım Merkezi bünyesinde 12 farklı sektörde faaliyet gösteren KOBİ'lerin her türlü finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik Sektörel Paketleri uygulanmaya başlamıştır.

Destek Sağladığı Sektörler

- Esnaf Destek Paketi
- Otomotiv Yan Sanayi Destek Paketi
- Hizmet Sektörü Destek Paketi
- Akaryakıt Bayileri Destek Paketi
- Turizm Destek Paketi
- Lojistik Destek Paketi
- Gıda Toptancıları Destek Paketi
- Beyaz Eşya Bayileri Destek Paketi
- İmalatçı Destek Paketi
- İhracatçı Destek Paketi
- Mobilyacı Destek Paketi
- Kırtasiyeci Destek Paketi¹²².

Ayrıca KOSGEB'in veri tabanında kayıtlı bulunan KOBİ'lere yönelik olarak faiz desteği sağladığı yeni kredi programı öncesinde Vakıfbank kaynaklı KOSGEB

¹²²Vakıfbank Kobi Bankacılığı; Tam Sektör Paketleri.(t.y) <http://www.vakifbank.com.tr/tam-sektor-paketleri.aspx>(20 Ağustos 2011).

Desteğine Hazırlık Kredisi ile KOBİ'lere ek finansman kaynağı sağlanmıştır. KOSGEB Desteğine Hazırlık Kredisi 6 ay ödemesiz 18 ay vadeli olarak kullanılmaktadır¹²³.

2.3.5 Türkiye Ekonomi Bankası

TEB KOBİ'lerin finansman sorunlarına çözüm bulmak için ihracat, döviz, altın, sıfır faizli teknoloji, AFD Kredileri, spot, iştirak-iskonto, KOBİ kredi, kredili ticaret mevduat hesabı gibi nakdi kredi olanakları sağlamaktadır¹²⁴

Ayrıca 10 bin TL'den 300 bin TL'ye kadar 12-18-24 ay vadeli istihdam pakedi olanağı sağlamaktadır. TEB KOBİ Akademi-Kurumsal Gelişim Eğitimi ve Gelecek Stratejisi Konferansları yoluyla KOBİ'lerin ticaret olanaklarını geliştirmek ve rekabet güçlerini arttırmak adına destek vermektedir. Bunlarla birlikte, KOBİ'lerin standartlarını arttırmaları için Kalite Yönetimi, Kalite Sertifikasyonu ve Kalite Belgelendirilmesi adı altına KOBİ Kalite Paketi hizmeti vermektedir¹²⁵.

2.3.6 Türkiye İş Bankası A.Ş.

Banka, KOBİ'lerin nakit ihtiyaçlarını finansmanını temin etmek amacıyla esnek ödeme planlı olarak TL cinsinden 36 aya varan vadelerde küçük işletmeler kredisi sağlamaktadır. Ayrıca KOBİ'lere aylık taksit ödemeli 12 aya varan vadelerde döviz cinsinden küçük işletmeler ihracat döviz kredisi sunmaktadır. Yatırım kredisi olarak KOBİ'lerin makine ve işyeri alımına ilişkin nakit ihtiyaçları finansmanına yönelik olarak, esnek ödeme koşullarıyla, 1 yıl anapara ödemesiz olmak üzere azami 5 yıla varan vadelerde TL veya döviz cinsinden kredi sunmaktadır¹²⁶.

2.3.7 Akbank T.A.Ş.

Banka, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Yatırım Fonu tarafından oluşturulan *Büyüyen Anadolu'ya Kredi Kolaylıkları Programına* katılarak KOBİ'lere kredi kolaylığı sağlamaktadır. Krediden Türkiye'deki KOBİ'lerin yüzde 25'inin faaliyet gösterdiği ancak

¹²³ Vakıfbank Kobi Bankacılığı; KOSGEB Desteğine Hazırlık Kredisi <http://www.vakifbank.com.tr/kosgeb.aspx> (20 Ağustos 2011).

¹²⁴ TEB KOBİ Kredileri. (t.y) <http://www.teb.com.tr/ticari/kobi-kredisi.aspx#paragraf7> (12 Ağustos 2011).

¹²⁵ TEB, KOBİ'lere Özel Çözümler. (t.y) <http://www.teb.com.tr/ticari/kobilereozelcozumler.aspx> (12 Ağustos 2011).

¹²⁶ Türkiye İş Bankası KOBİ Bankacılığı. (t.y.) http://www.isbank.com.tr/content/TR/KOBİ_Bankaciligi/Krediler/Nakdi_Krediler-492-475.aspx (12 Ağustos 2010).

KOBİ kredilerinin sadece yüzde 10'undan yararlanan Kastamonu, Samsun, Kars ve Van gibi Türkiye'nin gelişmekte olan 43 ilindeki KOBİ'ler faydalanabilmektedir¹²⁷.

2.3.8 Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.

Banka, KOBİ'lere finansman sağlamak amacıyla nakit destek, makine donanım, taşıt, franchising, KOBİ Ar-Ge ve KOBİ Ar-Ge yatırım kredileri sunmaktadır¹²⁸. Ayrıca KOBİ'lere imalat, perakende, KOBİ Ar-Ge, tarım ve turizm v.b. sektörlere destek paketleri sunmaktadır¹²⁹.

2.3.9 Türkiye Garanti Bankası A.Ş.

Banka, KOBİ Proje Kredileri adı altında tüm sektörlerde yatırım yapan KOBİ'lerin, yatırımın geri dönüş ve nakit akış yaratabilme süreleri dikkate alınarak Garanti ve Kredi Garanti Fonu işbirliği ile oluşturulan, ilk 6 ay geri ödemesiz, yatırımın geri dönüş süresine göre en fazla 7 yıl vadeli kredi vermektedir¹³⁰.

KOBİ'lerin sektörel gelişmelerini teşvik etmek amacıyla AB destek, esnaf destek, kadın girişimci, imalat sanayi, hizmet, ihracat ve tarım destek paketleri de sunulmaktadır.

2.4 KOSGEB Destek Programları

KOSGEB Genel Destek Programının amacı KOBİ'lerin yurt içi ve yurt dışı pazar paylarını artırmak amacıyla tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi ve KOBİ'lerin rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek amacıyla genel işletme geliştirme faaliyetlerinin teşvik edilmesidir. Bunlarla beraber, KOBİ'lerin kaliteli ve verimli mal/hizmet üretmelerinin sağlanması ve mevcut desteklerin revize edilerek daha fazla proje hazırlama kapasitesi düşük KOBİ'ler ve KOSGEB hedef kitlesine yeni dahil olmuş sektörlerdeki KOBİ'lerin de bu desteklerden yaygın şekilde faydalanması sağlamaktır.

¹²⁷ *Büyüyen Anadolu'ya Kredi Kolaylıkları.* (t.y.) <http://www.akbank.com/kobi/krediler/nakit-krediler/buyuyen-anadoluya-kredi-kolayliklari.aspx> (15 Ağustos 2010).

¹²⁸ *Kobi Kredileri.* (t.y.) http://www.yapikredi.com.tr/tr-TR/kobi_bankaciligi/kredi_urunleri/kobi_kredi.aspx (15 Ağustos 2010).

¹²⁹ *Sektörel Paketler.* (t.y.) http://www.yapikredi.com.tr/tr-TR/kobi_bankaciligi/main.aspx (15 Ağustos 2010).

¹³⁰ *Kobi Proje Kredileri.* (t.y.) http://www.garanti.com.tr/tr/kobi/krediler/proje_kredileri.page? (20 Eylül 2011).

2.4.1 Genel Destek Programı

KOSGEB'in Genel Destek Programının amacı KOBİ'lerin rekabet güçlerini yükseltmek amacıyla genel işletme geliştirme faaliyetlerinin teşvik edilmesi ve KOBİ'lerin yurt içi ve yurt dışı pazar paylarını artırmak için tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesini desteklemektir¹³¹.

Tablo 2.11. KOSGEB Genel Destek Programı

	GENEL DESTEK PROGRAMI DESTEKLERİ	DESTEK ÜST LİMİTİ (TL)	DESTEK ORANI (%)	
			1. ve 2. Bölgeler	3. ve 4. Bölgeler
1	Yurt İçi Fuar Desteği	30.000	%50	%60
2	Yurt Dışı İş Gezisi Desteği	10.000		
3	Tanıtım Desteği	15.000		
4	Eşleştirme Desteği	15.000		
5	Nitelikle Eleman İstihdam Desteği	20.000		
6	Danışmanlık Desteği	15.000		
7	Eğitim Desteği	10.000		
8	Enerji Verimliliği Desteği	30.000		
9	Tasarım Desteği	15.000		
10	Sınai Mülkiyet Hakları Desteği	20.000		
11	Belgelendirme Desteği	10.000		
12	Test, Analiz ve Kalibrasyon Desteği	20.000		
13	Bağımsız Denetim Desteği	10.000		

Kaynak: *KOSGEB Genel Destek Programı*.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=7> (8 Haziran 2011).

2.4.2 Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı

Programın amacı gelişme ve büyüme potansiyeline sahip KOBİ'lerin İMKB Gelişen İşletmeler Piyasası'nda işlem görmesini ve sermaye piyasalarından fon temin edilmesine imkân sağlanmasıdır.

Programın kapsamı KOBİ'lerin halka açılma sürecinde piyasa danışmanı danışmanlık hizmet bedeli, bağımsız denetim hizmeti bedeli, SPK kurul kaydına alma ücreti, İMKB Gelişen İşletmeler Piyasası Listesine kabul ücreti, merkezi kayıt kuruluşu

¹³¹ *KOSGEB Genel Destek Programı*.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=7> (08 Haziran.2011).

masrafı ve aracı kuruluşa ödenecek aracılık komisyonu gibi maliyetler geri ödemesiz destek olarak KOSGEB tarafından karşılanmaktadır¹³².

Program kapsamında sağlanan desteğin toplam üst limiti 100 bin TL olup, destek unsurlarının üst limit ve oranları Tablo 2.16'da gösterilmiştir.

Tablo 2.12. Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Unsurlarının Üst Limit Ve Oranlar

Destek Unsurları	Destek Ödemesi Üst Limiti (TL)	Oranı (%)
Piyasa danışmanı danışmanlık hizmet bedeli (azami 2 yıl)	60.000	75
Bağımsız denetim hizmeti bedeli	20.000	75
SPK kurul kaydına alma ücreti	10.000	100
İMKB Gelişen İşletmeler Piyasası Listesine kabul ücreti		
Merkezi Kayıt Kuruluşu masrafı		
Aracı kuruluşa ödenecek aracılık komisyonu	10.000	75

Kaynak: KOSGEB Gelişen İşletmeler Piyasası Kobi Destek Programı.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=24>(8 Haziran 2011).

2.4.3 Girişimcilik Desteği Programı

Programın amacı İş Geliştirme Merkezlerinin kurulması ile girişimciliğin geliştirilmesi, istihdamın artırılması ve yerel dinamiklere dayalı girişimciliğin desteklenmesidir¹³³.

Girişimcilik destek programı; Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, Yeni Girişimci Desteği ve İş Geliştirme Merkezi Desteği gibi üç alt programdan oluşur.

¹³²KOSGEB Gelişen İşletmeler Piyasası Kobi Destek Programı.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=24>(8 Haziran 2011).

¹³³ KOSGEB Girişimcilik Destek Programı.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=8> (20 Haziran.2011).

Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi

Minimum 60 saatlik eğitim ve atölye çalışmasından oluşan eğitim programını kapsar. Programın amacı girişimcilik özelliklerinin sınanması, iş fikri egzersizleri yapılması ve iş planı hazırlanmasıdır. Eğitimler, genel ve özel hedef grupları (gençler, kadınlar, dezavantajlı gruplar) için düzenlenir. Eğitimlere katılanlardan ücret alınmaz. Ayrıca Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri KOSGEB veya diğer kurum ve kuruluşlar (üniversite, İŞKUR, meslek kuruluşu, belediye v.b.) tarafından da düzenlenebilir.

Yeni Girişimci Desteği

Bu destekten uygulamalı girişimcilik eğitimini tamamlayarak işini kuran girişimciler ve İŞGEM girişimcileri faydalanabilir.

Tablo 2.13. Yeni Girişimci Desteği Destek Unsurları

Destek Unsur		Üst Limit (TL)	Destek Oranı (%) (1. Ve 2. Bölge)	Destek Oranı (%) (3. Ve 4. Bölge)
İşletme Kuruluş Desteği	Geri ödemesiz	5.000	60 (Kadın veya özürlü girişimci: 70)	70 (Kadın veya özürlü girişimci: 80)
Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat ve Ofis Donanım Desteği	Geri ödemesiz	10.000		
İşletme Giderleri Desteği	Geri ödemesiz	12.000		
Sabit Yatırım Desteği	Geri ödemesiz	70.000		

Kaynak: KOSGEB Girişimcilik Destek Programı.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=8> (20 Haziran.2011).

İş Geliştirme Merkezi Desteği

İş Geliştirme Merkezleri, bünyesinde barındırdığı işletmelere, işletme geliştirme danışmanlığı, uygun koşullarda iş yeri mekânı, ortak ofis ekipmanı, ofis hizmetleri gibi hizmetler sunarak işletmelerin ilk yıllarını sağlıklı bir şekilde aşmalarını ve büyümelerini sağlamak amacıyla kurulan ve işletilen merkezlerdir¹³⁴.

¹³⁴ KOSGEB Girişimcilik Destek Programı.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=8> (20 Haziran 2011).

Tablo 2.14. İş Geliştirme Merkezi Desteği Destek Unsurları

Destek Unsuru		Üst Limit (TL)	Destek Oranı(%) (1. ve 2. Bölge)	Destek Oranı(%) (3. ve 4. Bölge)
İŞGEM Kuruluş Desteği (18 ay)	Geri ödemesiz	750.000		
Bina tadilatı		600.000	60	70
Mobilya Donanım		125.000		
İŞGEM Yönetim		25.000		
İŞGEM İşletme Desteği (36 ay)	Geri ödemesiz	100.000		
Personel		30.000	60	70
Eğitim, Danışmanlık		50.000		
Küçük tadilat		20.000		

Kaynak: *KOSGEB Girişimcilik Destek Programı*.(t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=8> (20 Haziran.2011).

2.4.4 Tematik Proje Destek Programı

Programın amacı Meslek Kuruluşlarının KOBİ'lerin gelişmelerini desteklemek amacı ile daha fazla projenin teşvik edilmesi, belirlenen tematik alanlarda bölgesel ve sektörel ihtiyaçların karşılanması ve KOBİ'lerin uluslararası mevzuat ve önceliklere uyumunun sağlanmasıdır.

Tablo 2.15. Tematik Proje Destek Programı Destek Unsurları

	Çağrı Esaslı Tematik Program	Meslek Kuruluşu Proje Destek Programı
Program Süresi	-	3 Yıl
Proje Süresi	Proje Teklif Çağrısında Belirlenir	24 Ay (+12 Ay)
Destek Oranı	1. ve 2. Bölgede %50 3. ve 4. Bölgede % 60	1. ve 2. Bölgede %50 3. ve 4. Bölgede %60
Destek Ödemesi	Geri Ödemeli ve Geri Ödemesiz Seçeneklerle	Geri Ödemesiz
Destek Üst Limiti	Proje Teklif Çağrısında Belirlenir	150.000 TL

Kaynak: *KOSGEB Tematik Destek Programı*.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=4> (20 Haziran.2011).

Çağrı Esaslı Tematik Program Desteklenecek Proje Giderleri;

Personel ücretleri ve seyahat giderleri, makine-ekipman, yazılım ve donanım alımı veya kiralanması giderleri (azami yüzde 25), sarf malzemesi giderleri, hizmet alım giderleri, genel idari giderler (azami yüzde 10)'dır¹³⁵.

2.4.5 İşbirliği Destek Programı

Programının amacı KOBİ'lerin işbirliği anlayışında bir araya gelerek, ortak sorunlarına ortak çözümler üretilmesi, başta finansman olmak üzere, tedarik, pazarlama, düşük kapasite kullanımı, rekabet gücü zayıflığı gibi KOBİ'lerin çözümünde zorlandıkları sorunlara çözüm bulunmasıdır. KOBİ'lerin güç birliği oluşturarak kapasite ve rekabet gücü yüksek işletmelere dönüşmesi, ölçek ekonomisinden yararlanılarak kaynak tasarrufu sağlanmasıdır. Kısaca bu programın temel amacı KOBİ'ler arasında ortaklık ve işbirliği kültürünün geliştirilmesidir denilebilir.

¹³⁵ *KOSGEB Tematik Destek Programı*.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=4> (20 Haziran.2011).

İşbirliği Programında Desteklenecek Projeler:

- Hammadde, ara mamul, mamul, lojistik ve diğer hizmetleri daha hızlı ve ucuz temin edebilmeleri amacıyla ortak tedarik,
- Müşteri istekleri ve pazarın talebi doğrultusunda ürün ve hizmet geliştirmeleri,
- Ürün ve hizmet kalitelerini yükseltmek ulusal ve uluslararası pazar paylarını artırmak, marka imajı oluşturmak, uluslar arası pazarın ihtiyaçlarına cevap vermeleri amacıyla ortak pazarlama,
- Ürün ve hizmet standartlarını geliştirmeleri amacıyla ortak laboratuvar,
- Üretim ve hizmet kapasitelerini, çeşitlerini, verimliliğini ve kalitelerini artırmak amacıyla ortak imalat ve hizmet sunumu konularında sunacakları projeler desteklenir¹³⁶.

İşbirliği Güçbirliği Programının proje süresi; 6-24 ay (+12 ay)'dır. Destek üst limit 250.000TL (Geri Ödemesiz) ve 500 TL (Geri Ödemeli)'dir. Ayrıca, destek oranı birinci ve ikinci bölge için yüzde 50, üçüncü ve dördüncü bölge için yüzde 60'dır.

2.4.6 AR-GE, Inovasyon ve Endüstriyel Uygulama Desteği

Temel amacı bilim ve teknolojiye dayalı yeni fikir ve buluşlara sahip KOBİ ve girişimcilerin geliştirilmesi, KOBİ'lerde Ar-Ge bilincinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesidir. Ayrıca Ar-Ge ve İnovasyon proje sonuçlarının ticarileştirilmesi ve endüstriyel uygulamasına yönelik destek sağlanmasıdır.

Ar-Ge ve İnovasyon Programı için en az 12, en çok 24 ay, Endüstriyel Uygulama Programı için en çok 18 ay proje süresi verilebilir. Ancak her iki program için de kurul kararı ile on iki aya kadar ek süre verilebilir¹³⁷.

¹³⁶KOSGEB *İşbirliği Güçbirliği* Destek Programı.(t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=5> (20 Haziran.2011).

¹³⁷KOSGEB *Ar-Ge İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Prog.*(t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/pages/ui/Destekler.aspx?ref=6> (8 Haziran 2010).

Tablo 2.16. Yeni KOSGEB Destek Programları

AR-GE, İNOVASYON VE ENDÜSTRİYEL UYGULAMA DESTEK PROGRAMI		Destek Üst Limiti (TL)	DESTEK ORANI (%)
Ar-Ge ve İnovasyon Programı			
İşlik Desteği		İşliklerden bedel alınmaz	
Kira Desteği		12.000	75
Makine-Teçhizat, Donanım, Hammadde, Yazılım ve Hizmet Alımı Giderleri Desteği		100.000	75
Makine-Teçhizat, Donanım, Hammadde, Yazılım ve Hizmet Alımı Giderleri Desteği (Geri Ödemeli)		200.000	75
Personel Gideri Desteği		100.000	75
Başlangıç Sermayesi Desteği		20.000	100
Proje Geliştirme Desteği	Proje Danışmanlık Desteği	25.000	75
	Eğitim Desteği	5.000	
	Sınai ve Fikri Mülkiyet Hakları Desteği	25.000	
	Proje Tanıtım Desteği	5.000	
	Fuar, Kongre, Konferans, Teknolojik İşbirliği Desteği	15.000	
	Test, Analiz, Kalibrasyon Desteği	25.000	
Endüstriyel Uygulama Programı			
Kira Desteği		18.000	75
Personel Gideri Desteği		100.000	75
Makine-Teçhizat, Donanım, Sarf Malzemesi, Yazılım ve Tasarım Gid. Desteği		150.000	75
Makine-Teçhizat, Donanım, Sarf Malzemesi, Yazılım ve Tasarım Giderleri Desteği (Geri Ödemeli)		200.000	75

Kaynak: KOSGEB Ar-Ge İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Prog.(t.y.) <http://www.kosgeb.gov.tr/pages/ui/Destekler.aspx?ref=6> (8 Haziran 2010).

KOSGEB tarafından verilen KOBİ destekleri yanında Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı da bu kesime yönelik teşvik programlarının uygulayıcısı olan kuruluşlardır. KOBİ politikalarının uygulanmasında, TOBB ve TESK de ana meslek kuruluşları olarak önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, KOBİ'lere finansman ve teminat konularında Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği ve Kredi Garanti Fonu A.Ş. aracılığıyla destek olunmaktadır. Faaliyet alanları kapsamında KOBİ'lere hizmet veren diğer kuruluşlar ise Türkiye Bilimsel ve

Teknik Araştırma, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Türk Standartları Enstitüsü, Türk Patent Enstitüsü ve Türk Akreditasyon Kurumudur.

Türkiye'de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği bünyesinde KOBİ'ler ile ilgili bir takım organizasyonlar, örgütlemeler gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla TOBB'de KOBİ'leri kapsayan Orta ve Küçük İşletmeler Kurulu adlı bir örgüt kurulmuştur. TOBB bünyesinde örgütlenebilmek için küçük işletmelerin 10-49 arası personel istihdam ediyor olması gerekmektedir. KOBİ'ler, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu bünyesinde de örgütlenme imkânına sahiptir. TESK bünyesinde, sadece işletme sahibi ve aile fertlerinin çalıştığı işyerleri ile 1-9 arası personel istihdam eden çok küçük işletmeler örgütlenebilmektedir. TESK bünyesinde, TES-AR adıyla anılan Türkiye Esnaf-Sanatkar ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü, Mayıs 1991 yılından beri KOBİ'lerle ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır.

Ayrıca, Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı ve Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı, Sanayici ve İşadamları Dernekleri ve Genç İşadamları Dernekleri, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi gibi Türkiye'de KOBİ'lere destek veren başka kuruluşlar da bulunmaktadır¹³⁸.

2.5 KOBİ'ler ve Kriz Yönetimi

Kriz işletmeler ve genel ekonomi üzerinde birçok kalıcı etki bırakabilmektedir. Karar alma süreçlerinin ve işletme içi iletişimin bozulması, merkezi yönetim eğilimini artırması, belirsizlik nedeniyle işletmelerin hareketsiz kalması, yönetimin ve çalışanların gelecek korkusu yaşamaları, üretim, satış, pazarlama gibi faaliyetleri aksatması, ödemelerdeki gecikmeler nedeniyle finansal sıkıntıların ortaya çıkması v.b. birçok durum, krizlerin işletme üzerindeki etkilerine örnek olarak gösterilebilir. Makro ekonomi açısından bakıldığında ise ekonomik büyümenin yavaşlaması, milli gelirin azalması, işsizliğin artması, refah seviyesinin düşmesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

---

¹³⁸ Kerem Alkin ve Esin Onay (hızl.), **Türkiye'de KOBİ'lerin Basel-II'ye Uyum Süreci ve Önerileri**, İstanbul: İTO Yayınları, 2008, s.67-68.

Krizin olumlu ve olumsuz etkileri yapılan bir araştırmada şöyle belirlenmiştir.

Krizin olumlu etkileri yeni pazar arayışları, dış pazarlara açılma gereği, Ar-Ge'nin önem kazanması, maliyetlerin azaltılması gereği, kalitenin önem kazanması ve öz kaynakların öneminin anlaşılması¹³⁹.

Krizin olumsuz etkileri finansal sorunların ve işten çıkarmaların artması, sabit giderlerin ve atıl kapasitelerin artması, merkezi yönetim nedeniyle yaratıcılığın azalması, örgüt içi çatışma ve gerilimin artması, çalışanların motivasyonunun düşmesi, teknolojik yenilenmenin durması, güven ortamının sarsılmasıdır¹⁴⁰.

Kriz Yönetimi, beklenmedik zamanda ortaya çıkan, bir ürünün, kuruluşun, ülkenin ya da bölgenin imajını olumsuz etkileyen ve ciddi ekonomik ve sosyal kayıplara yol açan olayların etkilerini ortadan kaldırmak için geliştirilen bilgi toplama, değerlendirme, eylem planlaması, uygulama ve kontrol işlevlerini kapsar¹⁴¹.

Kriz yönetimi konusunda uygulanan bazı stratejiler şunlardır;

1. Stratejik Tahmin: Örgütün yeni durumlara uyum sağlayacağı varsayımıyla geleceğe yönelik tahminler yapmayı gerektirir.

2. Olasılık Planlaması: Olaylar beklenildiği gibi gerçekleşmediğinde onların yerine konulan alternatif planlardır. şirketlerin stratejik kararlarının büyük bölümü olasılık planlarına dayanmaktadır¹⁴².

3. Sorun Analizi: Olasılık planlamasına benzer. İşletmenin dışsal çevresindeki eğilimleri geliştirerek şirkette karar verenleri tetikte tutmayı amaçlar. Diğer taraftan, işletmenin gerçekeştireceği çabalar, sorunu avantaja döndürmeye yönelik olmaktadır.

---

¹³⁹ Allan Macpherson ve Robin Holt, "Knowledge, Learning and Small Firm Growth: A Systematic Review of the Evidence", *Research Policy*, Cilt.36, Sayı.2, <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V77-4MBCJHH-1/2/cc57aae928f3f70d1c18cb6ea5f8343f>, (25 şubat 2011), s.183.

¹⁴⁰ Azmi Yalçın ve şahin Gafuroğlu, "Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Yönetimsel ve İşlevsel Etkilerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Araştırma" *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, Cilt 17, Sayı 2, <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2008.17.2.523.pdf> (12 Ekim 2010), s. 436.

¹⁴¹ A. Vural Örsdemir ve Mehmet Erdoğan, **Ekonomik Krizlerin Etkileri ve Kriz Yönetimi: Krizlerin Kobi'lere Etkileri ve Kırkkale Örneği**, Ankara: Ticaret ve Sanayi Odası Konrad Adenour Vakfı Yayınları, 2003, s.57.

¹⁴² Ali Burak Alıç ve Diğerleri, "Küresel Krizin Kobilerin İhracatlarına Etkileri ve Kobilerde Kriz Yönetimi: Eskişehir İli Kobiler Üzerine Bir Araştırma", **XII. Uluslar arası İktisat Öğrencileri Kongresi**, İzmir: 7-8 Mayıs 2009, s.30.

4. Senaryo Analizi: Senaryolar önceden belirlenmiş nihai bir duruma yol açabilen olayların sonucunu ayrıntılı olarak tanımlama veya alternatif olarak bugünkü tercihlerin sonuçlarını düşünme girişimleridir. Ayrıca, senaryo neden-sonuç süreçlerine ve karar noktalarına dikkat çekmek için tasarlanan olayların varsayımsal dizisidir. Senaryo analizi ortaya çıkabilen olumlu ve olumsuz durumlar ve bu durumların ortaya çıkmasına neden olan süreçleri önlemede, kolaylaştırmada veya engellemede işletmenin uygulamaya koyabileceği alternatifler çözümler hakkında düşünmeyi gerektirmektedir.

5. Kriz Yönetimi Takımı Oluşturmak: Kriz döneminde açık bir emir komuta zincirine sahip kriz yönetimi takımı oluşturmak önemlidir. Takım her altı ayda ve daha fazla sürede potansiyel krizleri ve onlara nasıl cevap verileceğini tartışmak için toplanmalıdır. Bu takımlar işletmenin tüm bölümlerinden girdi elde etmek, şirketin karşılaşmayı hayal edebileceği her muhtemel felaketi tespit etmek, potansiyel krizleri belirlemek ve bunlardan işletmenin nasıl korunacağını belirlemek için çapraz fonksiyonlu olmalıdır. Şirket için en yüksek gerçekleşme riskine sahip krizler için tam kriz planı hazırlanmalıdır. Daha az gerçekleşme riskine sahip krizler için daha küçük bir olasılık planı yeterlidir¹⁴³.

Kriz dönemlerinde KOBİ'lerin etkin ve planlı bir şekilde yönetilerek krizi en az zararla atlatabilmeleri ülke ekonomisi açısından çok önemlidir. KOBİ'ler ekonomik büyümenin ve kalkınmanın, sosyal gelişimin, sağlıklı kentleşmenin, toplumsal barış ve huzurun önemli bir unsurudur. Ayrıca KOBİ'ler istihdam ve üretime katkıları, değişen pazar koşullarına hızla uyum sağlama esneklikleri, büyük işletmeleri tamamlama yetenekleri, bölgelerarası dengeli büyüme ve çevre korumasına olumlu etkileri ve gelirin daha adil dağılımı açısından oldukça önemli roller üstlenmektedir. Bütün bu özelliklerinden dolayı KOBİ'lerin krize hazırlıklı olması, krizi sağlıklı bir şekilde yönetebilmesi gerekmektedir¹⁴⁴.

¹⁴³ Güven Murat ve Kamuran Mısırlı "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Kriz Yönetimi: Çaycuma Örneği", Z.K.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, 2005, Cilt 1, Sayı 1, http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/Makale_Ozetleri-/Birinci%20Say%C4%B1daki%20Makale%20%C3%96zetleri./makale%201.pdf (20 Ocak 2011), s.9.

¹⁴⁴ Azmi Yalçın ve Şahin Gafuroğlu, "Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Yönetimsel ve İşlevsel Etkilerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Araştırma", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008, Cilt.17, Sayı.2, <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=523> (22 Şubat 2011), s.436.

2.5.1 Risk Yönetimi

Herhangi bir işletmede bir tarafın karşı tarafa olan yükümlülüğünü yerine getirememesi ihtimalinin oluşturduğu durum risk olarak tanımlanabilir.

Ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın bulunduğu ortamlarda piyasa riski faiz oranları, döviz kurları ve fiyatlardaki dalgalanmalar sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Özellikle öz sermaye ve kredi olanakları yetersiz olan KOBİ'ler, risk yönetimi tekniklerini uygulamalıdır. Kur riskini asgariye indirmek için döviz alımları, döviz satışları ve döviz borçları da dövize dayalı alacaklarla dengelenmelidir. Tahsilatların vadesinin, ödemelerin vadesinden uzun olması nedeniyle oluşan finansman riskini azaltmanın yolu da bu iki vadeyi dengelemekten geçmektedir. Benzer bir risk kavramı satış riski olarak ortaya çıkar. Bu risk satışları istikrarsız olan ürünlerin stoklarının asgari seviyede tutulmasıyla azaltılabilir¹⁴⁵.

2.5.2 Pazarlama Yönetimi

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hakim olduğu bu yeni ekonomik düzende dünya tek bir Pazar, tek bir ekonomi haline gelmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da bölgesel piyasada imalat yapan tüm işletmeler uluslararası piyasalarda da rekabet edebilecek güçte olmak zorundadırlar. Küresel pazarda faaliyet göstermek isteyen işletmeler pazarlama stratejilerini, üretim seviyelerini ve servis yeteneklerini yeniden ele almak ve gerekli düzenlemeleri yaparak globalleşme yeteneğini kazanmak zorundadır¹⁴⁶.

Ancak bilgi teknolojilerini kullanmanın ve e-ticaretin işletmelere sağladığı faydalara rağmen KOBİ'ler, teknolojik yetersizlik, kalifiye elaman eksikliği, e-ticaretin kendilerine sağlayacağı faydalar hakkında bilgi eksikliği vb. nedenlerden dolayı e-ticaret sürecine yeterince katılmamaktadırlar. Böylece e-ticarete katılım azalırken, KOBİ'ler yüksek verimlilik, daha düşük maliyet, daha geniş piyasaya erişim, tüketici ve tedarikçilerle ilişkilerin geliştirilmesi gibi önemli fırsatları kaçırmaktadırlar. Bugün küçük

---

¹⁴⁵ Örsdemir ve Erdoğan, s. 60.

¹⁴⁶A. Zafer Acar ve Cemal Zehir, "Kaynak Tabanlı İşletme Yetenekleri Ölçeği Geliştirilmesi ve Doğrulanması", Dokuz Eylül Üniversitesi, *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt.8, Sayı.1, <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=3089&part=1>, (10 Şubat 2011), s.110.

firmaların büyük bir bölümü web sitesini online broşür olarak kullanırken, çok az bir bölümü sitelerini ürün satışı amacıyla kullanmaktadır¹⁴⁷.

Günümüzde KOBİ'lerin değişime uyum sağlayıp rekabet güçlerini arttırabilmeleri için, teknolojik gelişmelerden biri olan internetten yararlanmaları kaçınılmazdır. Bu durumda e-ticaretin geliştirilebilmesi için devletin, gerekli teknik ve idari alt yapının kurulmasını sağlaması, hukuki alt yapıyı oluşturması, e-ticareti teşvik edecek önlemleri alması ve Türkiye'deki politika ve uygulamaların uluslararası politikalar ve uygulamalarla uyumunu sağlaması gerekmektedir¹⁴⁸.

2.5.3 Stok Yönetimi

Fazla stoklar işletmelerin çalışma sermayesini olumsuz etkilemektedir. Gelişmiş raporlar ve uyarı mekanizmaları uygulanması halinde stok seviyeleri minimum düzeyde tutularak kurumlar stok maliyetlerini en alt düzeyde tutularak firmalar stok maliyetlerini en alt düzeye indirebilirler. Ayrıca depolar arası hareketler başta olmak üzere satılan, iade edilen, fire, kayıp gibi hareketlerin TRL ve tarihsel maliyetli döviz değerleri üzerinden taşınması mümkün olmaktadır. Kullanılacak uygun sistem sayesinde işletmelerdeki stok maliyetleri, istenildiği takdirde depolar bazında ayrı ayrı hesaplanabilmektedir. Üretim sistemi bilgileri ile eş zamanlı bilgi paylaşımı nedeniyle üretilen malların stoklarda güncelleşmesi sürekli sağlanabilmektedir. Kaynak maliyetinin yüksek ve kısıtlı olduğu kriz ortamlarında, gerekli hareket kabiliyetine sahip olabilmek amacıyla, üretim düzeyi, pazarın talebine hızla cevap verecek seviyede tutulmalı, mümkün olduğunca stok devir ve alacak devir hızları artırılmalıdır. Uygun stok yönetimi satışlar, satın alma, üretim ve finans bölümleri arasında koordinasyon gerektirir. Böylece KOBİ'lerin kriz dönemlerinde kısa vadeli borçları karşılanabilir ve gerekli nakit kaynak yaratılabilir.

2.5.4 Borç Yönetimi

Belirsizlik dönemi olan kriz ortamlarında, ileriye yönelik projeler için öngörülen borçlanmalar, ortamın tekrar istikrar kazanmasına yönelik sinyallerin alındığı sürece kadar ertelenebilir. Ancak, üretimi iç ve özellikle dış pazarlara satacak uzun vadeli ciddi

---

¹⁴⁷ Cemalettin Kalaycı, "Elektronik Ticaret ve KOBİ'lere Etkileri" *Uluslar arası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2008, Cilt. 1, Sayı.1, <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=426&part=1> (15 Mart 2011),s.147.

¹⁴⁸ Alıç ve Diğerleri, s.30.

kontratlarla sürdürebilme garantisi varsa yatırım düşünülmelidir. Kriz sürecinde düşen talebe göre azalan üretim miktarı KOBİ'leri finansal krize sokabilir.

KOBİ'ler kriz sürecinde nakit akışını yeniden gözden geçirip, gerekli tedbirleri alması gereklidir. Özellikle, borç yönetiminde borcun miktarı, faiz oranları, vadeleri, nakit akımı, risk faktörü, ekonomi, para ve sermaye piyasalarının gelişmişliği, firma prestiji, döviz paritelerindeki değişimler göz önünde bulundurulmalıdır. Borç yönetimindeki amaç işletmeyi kur ve faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı korumaktır.

2.5.5 Üretim Girdilerini Gözden Geçirmek

Bütün girdiler gözden geçirerek alternatifler aranmalıdır. Birim fiyatlarında ve kullanım imkânlarında azaltma imkânları düşünülmelidir. Özellikle enerji temini konusunda doğalgaz v.b. kaynaklar değerlendirmeye alınarak üretim sürecinde düzenlemeye gidilmelidir. Birçok işletme sahibi muhtemelen, elektrik enerjisinin aboneye satış ücretlendirme esaslarında haberdar değildir ve fatura üzerinden gerekli kontrolü sağlayamadıkları için farklı ve yüksek tarifelerden ödeme yapmaktadır. Enerji maliyetinin toplum maliyet içerisindeki oranının çok yüksek olduğu ülkemizde, böyle özellikle mali konuda sıkıntı çeken KOBİ'lere tasarruf ve kazanç imkânı sağlar.

2.5.6 İnsan Kaynakları Yönetimi

Kriz dönemlerinde insan kaynakları politikasının en önemli özelliği, kriz yöneticisi, kriz karar analisti ve kadro üzerindeki değişikliklerdir. Bu dönemde akla ilk gelen uygulama kadro yapısını küçültmektir. İşten çıkarılma korkusu taşıyan kişilerin kriz şartlarında işletmeye verimli bir şekilde çalışmaları beklenemez. Krizden çıkmanın en önemli koşulu, iş gören, yönetici, işçi ve hatta müşterinin tam bir dayanışma içinde çözüm yollarını birlikte aramalarıdır. Verimi artıracak önlemler konusunda çalışanların önerilerde bulunmasını istemek ve çıkış yolunu birlikte aramak bir yöntem olarak düşünülmelidir. Uygulanmak zorunda olunan çeşitli tedbirlerin neden ve hangi gerekçelere dayandığının çalışanlara anlatılması, firmada güven ortamının ve moralin yüksek tutulmasına ve sürdürebilmesine katkı sağlayacaktır¹⁴⁹.

---

¹⁴⁹ Örsdemir ve Erdoğan, s. 66.

KOBİ'lerin yeniliklere uyum sağlama başarısını etkileyen faktörleri tespit etmek üzere İtalya'da faaliyet gösteren 188 KOBİ'ye anket uygulanmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre; bir işletmenin değişime ve yeniliklere uyum sağlayabilmesinin sadece ülkedeki finansman olanakları, düşük vergi oranı veya devlet teşvikleri gibi KOBİ'leri destekleyici politikalar değil KOBİ sahibinin özellikle yaratıcı ve yeni fikirlere sahip olan çalışanlarını destekleyici bir yönetim politikası benimsemesinin büyük etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışanlar iyi tanıyıp onların yetenek ve kapasitelerine göre görev verilmesi işletmenin kriz süreçlerini daha az zararlı atlatmalarında büyük rol oynamaktadır¹⁵⁰.

2.5.7 Kaliteyi Yükseltmek

Artan rekabet ortamında piyasada kalabilmenin ve uzun vadede başarılı olabilmenin en önemli şartlarından birisi, kalite konusuna gereken önemi vermektir. Malların, sadece yurt içinde değil, uluslar arası pazarlarda da rekabet edebilmelerini sağlamak için üretim kalitesi artırıcı tedbirler alınmalıdır. Yüksek kalitede ve uluslar arası standartlara uygun mallar üretmek, KOBİ'lerin iç piyasada yaşanan kriz dönemlerinden daha az etkilenmelerini yardımcı olacaktır. Üretim kalitesini artırmak amacıyla gerekli yatırımları yapmak, uzun vadeli getiriler açısından önemlidir. Özellikle rekabet güçleri zayıf olan KOBİ'lerin yurt içi ve yurt dışı kalite belgelerini elde etmek için firmalar gerekli düzenlemelerin yapılmasında gecikmemelidir¹⁵¹.

2.5.8 Teknoloji Desteği Alarak Teknolojiyi Geliştirmek

Firmanın teknolojik altyapısının güçlendirilmesi, KOBİ'lerin ileriye yönelik rekabet gücünün artırılması için önemli bir etkidir. Bu kapsamda, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, araştırma ve geliştirmeye dayalı, teknolojik yenilik içeren, sanayide uygulanabilir ve ekonomik değeri olan projelere, teknoloji geliştirme desteği ve bu konuda danışmanlık hizmeti vermektedir.

TTGV Ar-Ge Desteği, sanayi kuruluşları ve yazılım şirketlerinin Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek amacıyla oluşturulan desteğin tamamı geri ödemeli olup, destek miktarı en fazla 1 milyon ABD Doları olarak belirlenmiştir. Destek süresi azami 2

---

¹⁵⁰ Alberto Marcati, Gianluigi Guido ve Alessandro M. Peluso, "The Role of SME Entrepreneurs' Innovativeness and Personality in the Adoption of Innovations", *Journal of Elsevier*, 2008, Vol. 37, No.9. <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2008.06.004> (15 Şubat 2012), s. 1588.

¹⁵¹ Örsdemir ve Erdoğan, s. 67.

yıldır. Desteklenen projelerin bütçeleri dikkate alındığında desteğin yüzde 80'inin 250 ve daha az personeli olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yöneldiği görülmektedir¹⁵².

2.5.9 İhracat

Dış Pazarlarda Rekabet Edebilmek İçin Güçleri Birleştirmek

Yüksek rekabet ortamında ve özellikle kriz ortamlarında, KOBİ'lerin tek başlarına mücadele etmeleri oldukça zordur. Bu nedenle KOBİ'ler, ölçek ekonomisinin imkânlarından yararlanabilmek için gerek iç, gerekse dış pazarlara yönelik olarak güçlerini birleştirmelidir.

Yeni Pazarlar Bulmak Konusunda Aktif Davranmak Ve Devlet Desteklerinden Yararlanmak

Üretimi artırmak için ölçek ekonomisine ulaşmanın yolu, hedef müşteri kitlesine iç pazarın yanına dış pazarı da dahil etmektir. Böylece mamullerin, fiyat ve kalite açısından uluslar arası ortamda test edilme imkânı doğacak ve standartlara uygun üretim oranı artacaktır.

Uluslararası piyasalarla rekabet edebilmek için, hem ihraç edilecek ürünün uluslar arası piyasalardaki durumu iyi analiz edilmeli, bunun yanında Türkiye'nin ihracat mevzuatı ve ürün satılacak ülkenin de ithalat mevzuatı araştırılmalıdır. Dış Pazar bilgileri, Türkiye'nin yurtdışındaki Ticaret Müşavirlikleri'nden ve İGEME'den talep edilebilir. Ayrıca, yurt dışı reklâm, markalaşma, tanıtım, ISO Serisi Kalite Sistem Belgeleri, CE Belgesi, uluslar arası nitelikteki kalite belgeleri ve yurt dışı bireysel fuar, mağaza, ofis, showroom, depo gibi KOBİ'lerin yurtdışında rekabet güçlerini artırıcı ihracata yönelik devlet desteklerinden faydalanmalıdır¹⁵³.

Türk Eximbank Kredilerinden Yararlanmak

Türk Eximbank, 1987 yılında Türkiye'nin artan ihracat potansiyelinin desteklenmesiyle amacıyla resmi ihracat destek kurumu olarak kurulmuştur. Temel amacı ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç

¹⁵² TTGV Ar-Ge Proje Destekleri, (t.y.) <http://www.ttgov.org.tr/tr/genel-bilgi> (02 Ocak 2012).

¹⁵³ İGEME DESTEKLERİ İhracata Yönelik Devlet Destekleri, (t.y.) <http://www.igemedestekleri.com/kobiturkiye.asp?id=21&ysnnet=6526535744205924141275> (05 Ocak 2012).

mallarına yeni pazarlar kazandırılmasına, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanmasıdır. Eximbank, ihracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslar arası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırmak üzere, yurtdışında yapılacak yatırımlar ile ihracata yönelik malları üretim ve satışına finansal destek sağlayarak teşvik etmektedir.

Türk Eximbank, Avrupa Yatırım Bankası Kredi çerçevesinde sanayi, turizm ve hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin ihracata ve döviz kazandırıcı hizmetlere yönelik olarak yurt içinde gerçekleştirecekleri sabit sermaye yatırımları ile işletme sermayesi ihtiyaçlarının finansmanı amaçlanmaktadır¹⁵⁴. Ayrıca, KOBİ tanımına giren imalatçı-ihracatçılara yönelik vadesi döviz kredilerinde azami 360 gün, TL kredilerinde azami 540 gün olmak üzere firma limiti en fazla 500 bin ABD olan ihracata hazırlık kredisi sunmaktadır¹⁵⁵.

KOBİ'lerin kriz yönetim uygulamalarına ek olarak KOBİ sahiplerinin krizi önleme, çözme veya fayda krizi yaratabilmede uygulayabilecekleri başlıca yöntemler aşağıda belirtilmiştir.

- Erken uyarı sistemi ve kriz sinyalinin alınması,
- Sürekli iç ve dış çevre analizi,
- Dinamik ve geleceğe dönük planlama,
- Esnek, organik ve öğrenen bir örgüt yapısı kurulması,
- Örgüt geliştirme ve değişim yönetimi,
- Risk yönetimi ve sorun giderici yönetim,
- Stres ve gerilim yönetimi,
- Etkin bir iletişim, halkla ilişkiler sistemi ve işletme imaj yönetimi,
- Modern pazarlama etkinliklerine önem vermek,
- Toplam Kalite Yönetimine ulaşmak,
- İnsan kaynakları yönetimine gereken duyarlılığı göstermek, Vizyon ve imaj yönetimine gereken önemi vermek¹⁵⁶.

¹⁵⁴ *Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Kredisi*, (t.y.) <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-60/avrupa-yatirim-bankasi-ayb-kredisi.html> (16 Ocak 2012).

¹⁵⁵ *KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri*, (t.y.) <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-68/kobi-ihracata-hazirlik-kredileri.html> (16 Ocak 2012).

¹⁵⁶ Adnan Çelik ve Tahir Akgemci, **Girişimcilik Kültürü ve KOBİ'ler**, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2007, s. 403.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

3 2008 Krizi ve Türkiye Ekonomisine ve KOBİ'lere Etkileri

3.1 Küreselleşme

J. E. Stiglitz'e göre küreselleşme, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin daha fazla bütünleşmesi için olumlu yönde kullanılacak bir güçtür. Dünyadaki bütün ülkeleri, özellikle de gelişmekte olan ülkeleri zenginleştirebilecek bir potansiyele sahiptir.

Friedman'ın tanımlamasına göre küreselleşme; pazarların, ulus-devletlerin ve teknolojilerin çok büyük ölçüde bütünleşmesine imkân verir. Bireylerin, şirketlerin ve ulus devletlerin dünyanın dört bir yanına her zamankinden daha kolay, daha hızlı ve daha ucuza ulaşmasını sağlayan dinamik bir süreçtir. Küreselleşme, geçici bir eğilim değil aksine hemen her ülkenin iç siyasetini ve dış ilişkilerini biçimlendiren, kendine özgü nitelikler taşıyan, kapsayıcı bir uluslararası sistemdir.

Küreselleşmenin ilk önemli özelliği iletişim teknolojisindeki akıl almaz ilerleme, ikinci özelliği ise yerküre üzerinde sermaye hareketlerindeki serbestleşme ve bu hareketlerin boyutundaki gelişmedir. Teknolojinin ve gelişmiş ülkelerdeki sermayenin ucuz iş gücünün olduğu Üçüncü Dünya Ülkelerine transferi bu tip ülkelerin emeğe bağlı ihracat potansiyellerinin gelişmesini sağlamıştır¹⁵⁷.

---

¹⁵⁷ Krugman, s. 25.

Ekonomik alanda küreselleşme, ulusal ekonomilerden üretimin uluslararasılaştığı ve parasal sermayenin ülkeler arasında serbestçe ve hızla dolaştığı küresel ekonomiye geçiş olarak ifade edilir¹⁵⁸.

Küreselleşmenin en önemli unsurlarından biri finansın uluslararasılaşmasıdır. Finansın uluslararasılaşması ile, sermaye piyasalarında ulusal sınırlar önemini kaybederek ülkelerarası yapılan işlemlerin maliyetleri büyük ölçüde azalmıştır. Dolayısıyla ülkeler, kendi piyasalarını daha rekabetçi kılabilmek için korumacı politikalarından zamanla vazgeçmişlerdir. Bu durumda piyasa katılımcılarının sayısını artırmış ve piyasalar daha etkin ve rekabetçi hale gelmiştir.

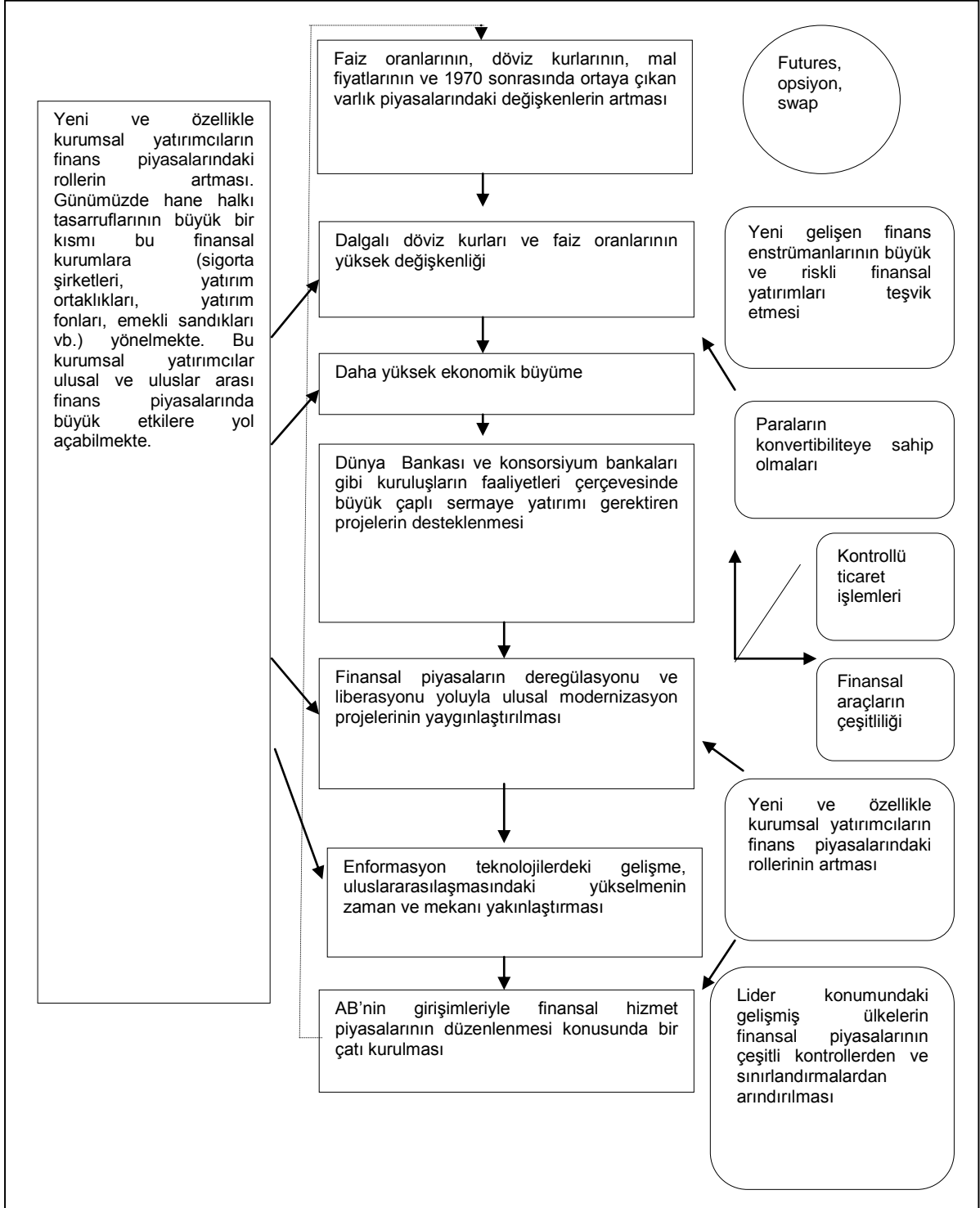
Finansın uluslararasılaşması ve mali piyasaların entegrasyonu bilinenin aksine iki farklı kavramdır. Finansın uluslararasılaşması uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve bunun sonucunda gerek fon arz ve talebinin, gerekse mali piyasa katılımcılarının, herhangi bir coğrafya sınırlamasına tabi olmadan, kendileri için daha uygun olan (daha az düzenleme, daha iyi altyapı, daha düşük maliyetlerin vs bulunduğu) mekânlarda işlem yapmasının ifade ederken, mali piyasaların entegrasyonunu; değişik ülke mali piyasalarında yer alan getiri oranları ile fon maliyetleri arasındaki farkların ortadan kalkmasını açıklamaktadır¹⁵⁹.

Uluslararası finansmanında önemli gelişmeler, 1950'li yıllarda birlikte başlamış olup finansal işlemlerin hacmi zamanla büyük oranda artmıştır. Ayrıca 1950'li yılların başında uluslararası finansal işlemler içinde döviz işlemlerinin payı düşük seviyede iken, bu işlemlerin hacmi 1990'lı yıllarda günlük bazda 1,5 trilyon dolara yükselmiştir. Bu rakam, uluslararası ticaretin 40 katı kadardır. 2000'li yılların ortalarına kadar devam eden bu genişleme, uluslararası finans hareketlerinden tüm ülkelerin kazançlı çıkmasına neden olmuştur. Finansal piyasaların üst otoritelerin sıkı kontrolü olmadan da etkin şekilde işleyebileceği düşüncesi daha da yerleşmiştir. Finansal küreselleşmeye yol açan temel faktörlerden bazıları; faiz oranlarının, döviz kurlarının, mal fiyatlarının ve 1970 sonrasında ortaya çıkan varlık piyasalarındaki değişkenlerin artmasıdır denilebilir. Elektronik iletişimin eşliğinde finansal enformasyon, sistemik risk, yeni finansal enstrümanlar piyasalardan daha rahat bir şekilde geçebilmektedir.

---

¹⁵⁸ Selami Er, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: İTO Yayınları, 2009, s.53.

¹⁵⁹ Ali Alp ve Fuat Oğuz, **Yeni Finansal Düzen Krizlerin Sonu Mu?**, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2011, s. 51-52.

Şekil 3.1. Finansal Küreselleşmeye Yol Açan Faktörler

Kaynak: Hakkı Çiftçi ve M. Sedat Uğur, "Küresel Finans Krizi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Kriz Yazıları**, İrfan Kalaycı(drl), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s.127.

2007 yılının ikinci yarısından itibaren küresel piyasalardaki gelişmeler ile dünya ekonomisi yeni bir konjoktüre girmiştir. Başta ABD konut piyasası olmak üzere gelişmiş ülkelerin finansal piyasalardaki gelişmeler, küresel dalgalanmalara sebep olmaktadır. Finansal panik, uluslar arası yatırımcıların da büyük ölçüde ABD'deki mortgage-destekli menkul kıymetlere bağımlı olduğuna dair spekülasyon gerçeğini yansıtarak, hızla dünyanın her yerine yayılmıştır¹⁶⁰. Kredi piyasasında yaşanan bu durum uluslar arası yatırımcıların risk algılamalarını etkilerken, küresel likidite koşullarının da sıkışmasına sebep olmuştur. Bu sonucunda, gelişmiş ülke merkez bankaları ABD'nin faiz oranı indirimlerinin yanı sıra küresel likidite koşullarının korunabilmesi için ortak bir tedbir seti açıklamışlardır. ABD ekonomisindeki yavaşlama, finansal piyasalardaki baskı, girdi fiyatlarında yükselme gibi etkenler küresel büyüme hızını da yavaşlatmıştır. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkeler, finansal piyasalarda denetim mekanizmasını güçlendirecek yöntemler üzerinde çalışmaya başlamışlardır.

Finansın uluslararasılaşması sonucu oluşan sermayenin sınır ötesi hareketliliğiyle birlikte, sermaye maliyetleri arasındaki farklar oldukça azalmıştır. Sermaye piyasaları ve ulusal para bu anlamda birbirine bağlanıp global bir sermaye piyasasını oluşturmuştur. Bunun sonucunda da piyasa katılımcılarının sistem içinde serbestçe hareket edebilme imkânına sahip olmaları bunlara hem aradıkları fonları daha ucuza temin etme hem de yatırımlarına daha yüksek getiri sağlama olanağı vermiştir. Makul finansman imkânları sayesinde yatırım projeleri artmış bu da ülkelerin gelir ve istihdam düzeylerini olumlu etkilemiştir¹⁶¹.

Ancak sistem içindeki herhangi bir ülkede ortaya çıkan gelişmelerin kısa bir süre içinde diğer ülkelere de yayılması, global sermaye piyasasının olumsuz yönlerindedir. Dolayısıyla, sistem etkinliğe katkıda bulunmakla beraber bazı riskleri de barındırmakta ve bu riskleri ortadan kaldırmak için yine uluslararası düzeyde işbirliği gerekmektedir.

---

¹⁶⁰ John Bellamy Foster and Fred Magdoff, **The Great Financial Crises Causes and Consequences**, NewYork: Monthly Review Press, 2009, s.98.

¹⁶¹ Alp ve Oğuz, s. 52.

Uluslararası Rekabetin Artması

Küreselleşme piyasalar arasındaki bağlantıları güçlendirirken, finansal işlemlerin hacmi hem klasik merkezlerde hem de yeni gelişen piyasalarda artış göstermiştir. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle, piyasalardaki rekabet artmış böylece ülkeler düzeyinde uygulanan mevzuatlarda önemli yakınlaşmalar gerçekleşmiştir. Üzerlerindeki rekabet baskısının artmasıyla, firmalar finansal merkezlerde faaliyet göstermenin yanında, müşterilerine çok geniş hizmet ağı sunma durumunda kalmışlardır.

Firmalar yeni gelinen düzeyde, her piyasaya girip çok geniş hizmet ağı sunmanın yerine, firmanın göreceli olarak güçlü olduğu ve yeni fırsatların çıktığı alanlara yönelmeye başlamışlardır. Yükselen ekonomiler ve gelişmekte olan ülkelerdeki getiri oranlarının gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksek olması uluslararası sermayenin bu bölgelere 2008 krizi öncesi dönemlere göre daha çok yönelmesine neden olmaktadır.

Uluslararası faaliyet gösteren bankalar ve diğer mali kurumlar üzerindeki rekabet baskısı, bu kurumların konumlarını koruyabilmek için ilave riskler altına girmişlerdir. Bu durum, dünyanın önde gelen merkez bankalarının ve diğer düzenleyici otoritelerin bir araya gelip bu kurumlar için asgari sermaye tabanı belirlemesini gündeme getirmiştir. 2008 finansal krizinin arkasında hükümetlerin, diğer yatırım şirketlerinin ve bankaların aşırı risk almaları olduğunun görülmesi, uluslararası finansal sistemin yakın gelecekte daha fazla regüle edileceğinin de göstergesidir. Hem ABD hem de Avrupa Birliği, aynı krizin tekrar meydana gelmemesi için tedbirler almaya çalışmaktadırlar. Ancak finansın uluslararasılaştığı bir ortamda ülkelerin gereğinden fazla regülasyona gitmesi, sermayenin başka ülkelere kaymasına yol açmaktadır. Bu sebeple de, düzenlemelerin uluslararası düzeyde bütün ülkeleri aynı şekilde kapsayacak yapıda olması istenmektedir. Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, aynı yasal düzenlemeleri farklı ülkelerde aynı şekilde uygulamak her zaman mümkün olmamaktadır. Denetimi gevşetme yönündeki eğilim ülkeleri kurallara uymadıkları durumlarda daha fazla getiri elde edebilecekleri düşüncesine götürmektedir. Bu durum, uluslararası finansal sistemi daha sağlıklı hale getirebilecek düzenlemelerin yapılabilmesi zorlaştırmakta, yapılanların ise uygulanmasını güçleştirmektedir¹⁶².

---

¹⁶² Alp ve Oğuz, s. 76.

3.2 2008 Mortgage Krizi

ABD’de 2007 yılında konut piyasasında başlayan çöküntü finansal piyasalarda büyük bir istikrarsızlığa neden olmuş ve daha sonrada likidite krizine dönüşerek dalga dalga bütün dünyaya yayılan küresel krizin zeminini oluşturmuştur¹⁶³. Bu krizin köklerinde tarihin en büyük gayrimenkul ve kredi balonu yatmakla beraber bu krizi kredinin değil ona dayanılarak yapılan işlemlerin yarattığı bir kriz olarak tanımlamak daha doğrudur¹⁶⁴. Önce ABD’de finans piyasalarında özellikle mortgage piyasasında ortaya çıkan kriz, zamanla diğer mali piyasaları ve bankalarla diğer sermaye piyasası araçlarını etkilemiştir¹⁶⁵. Bu kriz ekonominin diğer sektörlerini de etkileyince, dış ticarete daralma, ekonomik küçülme, yüksek borç ve bütçe açığı gibi diğer makro ekonomik istikrarsızlıklara yol açarak ekonominin bütününe yayılmış ve finansal kriz ekonomik krize dönüşmüştür. Bugün ise ekonomik krizin bir borç krizine dönüştüğünü görülmektedir¹⁶⁶.

2006 yılında ABD’de ortaya çıkan küresel konut balonunun patlaması ile, emlağa bağlı tahvillerin değerleri düşmüş ve bu da dünyanın her yerindeki finansal kurumları olumsuz yönde etkilemiştir. Bankaların ödeme gücü, kredi olanaklarının azalması ve yatırımcının piyasalara olan güvensizlikleri gibi sorunlar, küresel borsaları olumsuz etkilemiş ve 2008 sonları ile 2009 başlarında hisse senedi fiyatları büyük oranda düşmüştür. Krediler sıkılaşıp ve uluslar arası ticaret de azalınca, bu süreçte ekonomi dünyanın her yerinde yavaşlamıştır¹⁶⁷. 2008 yılı dördüncü çeyreğinden itibaren bütün dünyayı kapsayacak şekilde genişleyen küresel krizin 2009 yılında reel ekonomi üzerindeki etkilerinin daha da derinleştiği görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde birinci el ve ikinci el ipotek piyasalarının yeterince gelişmemiş olması ise bu ülkelerin başlangıçta göreceli olarak krizden daha az

---

¹⁶³Turalay Kenc ve Sel Dibooglu, “The 2007-2009 Financial Crises, Global Imbalances and Capital Flows: Implications for Reform”, *Journal of Elsevier*, 2009, Vol.34, <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6W8Y-4XX15R7-1/2/041edbb38e8603c0be3a57e7bd719bdd> (20 Mart 2011) s. 3.

¹⁶⁴ Serdar Öztürk ve Bekir Gövdere, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010, C.15., S.1, http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2010_1_19.pdf (10 Eylül 2011), s. 377.

¹⁶⁵ Amir Shoham ve Joseph Pelzman, “A Review of the Crises”, 2011, Vol. 11, No.2, http://relooney.fatcow.com/0_New_10456.pdf (16 Ocak 2012), s.10.

¹⁶⁶ Kamil Güngör, **Küresel Kriz Mali Kural ve Türkiye**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011, s. 24.

¹⁶⁷ Balı ve Büyüksalvarcı, s. 198.

etkilenmelerine neden olmuştur¹⁶⁸. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerin geçmişte yaşadıkları kriz deneyimleri ve devamında bankacılık sektöründe ve finans piyasalarında gerçekleştirdikleri reformlar, bu ülkelerin krize daha sağlam bir makro ekonomik yapıyla girmelerine katkıda bulunmuştur¹⁶⁹.

ABD merkezli küresel ekonomik krizin temel nedenleri, FED'in 2000-2004 döneminde politika faizlerini azaltması sonucunda mortgage kredilerine yönelik talebin artması, konut fiyatları düşerken enflasyon oranlarının yükselmesi, finansal kurumların kredi standartlarını gözetmeksizin mortgage kredileri kullandırmalarıdır. Dahası mortgage fonlarının yaygın bir şekilde menkul kıymetleştirilmesi, kredi derecelendirme kuruluşlarının menkul kıymetlere yanlış notlar vermeleri ve finansal piyasalarda artan rekabet ortamının bankaları riskli yatırımlara yönettmesi denilebilir¹⁷⁰. Ayrıca sermaye piyasasının eksiklikleri, ihtiyatlı denetim ve düzenlemenin zayıflığı, konut patlamasının yola açtığı aşırı para miktarı, yüksek risk alma ve düşük faizli para politikası krizin sebepleri arasında sayılabilirler¹⁷¹.

2008 mortgage krizinin oluşumunu önceki krizlerle mukayese edildiğinde dört temel benzerlik gözlenmiştir. Birincisi; varlık fiyatları birçok ülkede krizden önce hızla yükselmiştir. İkincisi; bir dizi önemli ekonomilerde krizin öncesinde kredi patlamaları yaşanmıştır. Üçüncüsü; özellikle de gelişmiş ekonomilerdeki ipotek piyasalarında marjinal borçların çeşitliliğinde büyük oranda bir genişleme gerçekleşmiştir. Dördüncüsü; finansal kurumların denetim ve gözetimi, gelişmelere ayak uydurmak için başarısız olmuştur.

Ancak 2008 mortgage krizinin önceki krizlerle farklılıklarına bakacak olursak; başta karışık finansal araçların yaygın kullanımı görülmüştür. İkinci ise temeli ABD olmak üzere ulusal ve uluslar arası finansal piyasalar arasındaki etkileşim kısa sürede

---

¹⁶⁸ Tefik Altınok. –Hazine ve Dış Ticaret E. Müsteşarı, Finans Kulüp Başkanı-“Dünya ve Türkiye Ekonomisi” konulu görüşme, İstanbul: 12 Mart 2010.

¹⁶⁹ Ali Hepşen, **Finansal Krizlerde Gayrimenkul Finansman Piyasalarının Rolü ve Gayrimenkul Fiyat Endekslerinin Önemi**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2011, s. 40.

¹⁷⁰ Murat Çetinkaya (Ed.), **Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011, s. 14.

¹⁷¹Unay Tamgac, “Crisis and Self-Fulfilling Expectations: The Turkish Experience in 1994 and 2000-2001”, *International Review of Economics and Finance*, 2011, Vol.20, No.1, <http://dx.doi.org/10.1016/j.iref.2010.07.005> (15 Mayıs 2011), s. 44.

yüksek seviyeye ulaşmıştır. Üçüncüsü, finansal kurumların kaldıraç dereceleri çok kısa sürede yükselmiştir¹⁷².

Krizden çıkış için ülkelerin uyguladıkları politikalara bakıldığında; krizin başlarında merkez bankaları faiz oranlarını düşürerek müdahalede buldukları görülmüştür. Fakat bu politikalar yetersiz kalınca para politikalarında rutinin dışına çıkmış maliye politikaları da yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Birçok ülkede devlet müdahaleleri incelendiğinde aşağıdaki politikaların uygulandığı tespit edilmiştir.

- Bankaların fon maliyetlerini azaltmak için faiz oranları hızla sifıra yakın düzeylere çekilmiştir.
- Likidite kıtlığı sorunun çözmek amacıyla merkez bankaları tarafından büyük miktarlarda kamu kredisi verilmiştir.
- Bankaların ipotek zararlarına karşı dayanabilmelerini sağlamak ve ödeyememe riskini azaltmak amacıyla bankalara büyük miktarda kamu fonu verilmiştir.
- Halkın bankalara hücum etmesini önlemek için banka mevduatları garanti kapsamına alınmıştır.
- Büyük bankalara iflas tehlikesiyle karşı karşıya kalmayacakları konusunda güvence verilmiştir.
- Bankacılık sistemi genelindeki baskı azaltmak için güçlü bankaların zayıf olanları alması teşvik edilmiştir.
- Devlet, kamu harcamalarını sürdürerek özel kesim talebinin düşmesinden kaynaklanan üretimdeki gerilemeye ve işsizlikte artışı yavaşlatmıştır¹⁷³.

3.2.1 Mortgage Krizinin Sebepleri

3.2.1.1 Fed'in 2000-2004 Döneminde Politika Faizlerini Azaltılması Sonucunda Mortgage Kredilerine Yönelik Talebin Artması

Politika faizlerindeki düşüşler, bankaların FED'den daha uygun koşullarda borçlanmasına bu durumda faiz oranlarının düşmesine yol açmıştır. Böylece düşük faizli mortgage kredileri (ipotekli konut kredileri) cazip hâle gelmiştir. Mortgage

---

¹⁷² Stijn Claessens, M. Ayhan Kose and Marco E. Terrones, "The global financial crises: How similar? How different? How costly?", *Journal of Asian Economics*, 2010, Vol.21. <http://dx.doi.org/10.1016/j.asieco.2010.02.002> (14 Ocak 2011). s. 248.

¹⁷³ Suat Oktar, Erkan Tokucu ve Zekayi Kaya, **Finansal Küreselleşme Sürecinde Merkez Bankacılığı ve Para Politikaları**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012, s. 130.

kredilerine artan taleple, hane halklarının borçluluğu aşırı derecede artmıştır. Ayrıca, FED'in politika faizlerinin azaltılması, tüketim harcamalarının giderek artmasına ve 2000'li yılların ortalarından itibaren ABD'de enflasyon oranlarının hızlanmasına neden olmuştur¹⁷⁴.

2000'li yılların başında FED, politika faizlerini 2000-2004 döneminde aşamalı olarak yüzde 6,5'den yüzde 1'e düşürmüştür. Konut balonundaki olağanüstü düşük faiz oranları sonrasında borsa balonunun patlaması ve bankaların rezerv gereksinimlerindeki değişimler, borçluların kredi geçmişlerine bakılmaksızın kullanılabilir kredilerini artırmıştır¹⁷⁵. Bu dönemde, Amerika'da ekonomik durgunluğun şirketlerin kredi talebinde ortaya çıkardığı yavaşlama eğilimi, bankaları faiz oranlarındaki azalışla birlikte artan ipotekli konut kredilerine odaklanmaya yöneltmiştir. Bankalar bir taraftan ödeme güçlerini dikkate almadan müşterilerine yüksek riskli mortgage kredileri (subprime mortgage) verirken, mortgage firmalarına da mortgage tabanlı türev ürünler satmışlardır. ABD'de bankalarının 2003-2006 döneminde yaklaşık olarak 3.2 trilyon \$ mortgage kredisi verdiği ve bunun da yüzde 20'sinin yüksek riskli mortgage kredisi olduğu tahmin edilmektedir. FED'in faiz oranlarını düşürmesiyle, ABD'ye yatırım fonları kanalıyla Japonya, Çin ve Orta Doğu ülkelerinden büyük miktarda fon girişi olmuştur. Bu durum da ABD bankalarının elinde daha fazla kredi verilebilmek için fon fazlasının olmasının sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, dünya ekonomisindeki konjoktüre bağlı olarak global likidite bolluğu nedeni ile uzun dönemli faizlerin düşük seyretmesi risk derecesi yüksek olan varlıklara yönelik talebi arttırmıştır. Bu tip varlıklardan biri de yüksek riskli ipoteğe dayalı konut kredileridir¹⁷⁶. 2000'li yılların başında ABD bankaları, mevduatlarının büyük bir kısmını yüksek kârlılık sağlayacağını düşündükleri riskli mortgage fonlarına yatırmışlardır. Mortgage kredilerindeki genişleme ise, konut talebini arttırmış ve konut fiyatları da yükselmeye başlamıştır. Konut fiyatlarının daha da artacağına ilişkin beklentiler, mevcut gelirleri yeterli olan ve olmayan herkes cazip koşullu mortgage kredileri yoluyla konut satın almaya başlamıştır. Ancak, özellikle denetim eksikliği nedeniyle konut kredilerinin kullanım amacı konut edinme yerine konut spekülatoörlüğüne dönüşmüş ve sistemde sorunlar

---

¹⁷⁴ Çetinkaya, s.14.

¹⁷⁵ John Bellamy Foster ve Fred Magdoff, **The Great Financial Crises Causes and Consequences**. New York: Monthly Review Press, 2009, s. 95.

¹⁷⁶ Apak ve Aytaç, s. 141.

çıkmaya başlamıştır. Bu problem, bankaların faiz oranı riskinden kaçmak için müşterilerine esnek oranlı mortgage kredileri dağıtılmasıyla daha da artmıştır¹⁷⁷.

Mortgage piyasalarındaki subprime mortgage oranı 1996 yılında yüzde 9 iken, 2004 yılında sonra hızla artarak 2006'da yüzde 20'ye kadar ulaştı. Mortgage kredilerinin konut fiyatlarını yükseltmesi üzerine, FED 2004-2006 döneminde ekonomiyi soğutmak ve enflasyon oranını azaltmak için faiz oranlarını tekrar yükseltmiştir. Özellikle değişken faiz kullanmayı tercih eden yatırımcılar, FED'in faiz artırımını sonucunda yüksek faiz yüküyle karşı karşıya kaldılar. "Option ARM" olarak adlandırılan değişken faiz sistemini tercih edenler başlarda sabit faizli sisteme oranla daha az aylık ödese bile düşük ödenen kısmın anapara üzerine eklenmesiyle borçları katlanarak artmıştır. Ayrıca faiz oranlarında belirlenen bir endekse göre yapılan artışlar da, ödemeleri imkânsız hale getirmiştir¹⁷⁸. Dolayısıyla faiz oranlarının yükselmesi, 2007 yılında subprime mortgage kredilerinin büyük bir kısmının ödenememesine yol açmıştır. Böylece ABD'de bankalar mortgage kredilerini geri ödeyemeyen müşterilerinin konutlarına el koymuşlardır. Ancak 2006 yılında gayrimenkul piyasasında başlayan durgunlukla birlikte konut fiyatları da düşmüştür. Bu da bankaların zarar etmelerine ve likidite sıkışıklığına neden olmuştur. Bunların sonucunda finansal kriz, 2007 yılının ortalarında Lehman Brothers ile Fannie Mae ve Freddie Mac'in mevcut mevduatları ve kaynakları ile borçlarını ödeyemeyeceklerinin anlaşılması ile başlamıştır. Bu durum da mevduatların bütün halinde finansal piyasalardan çekilerek başka alanlara yatırılmasına neden olmuştur. Böylece, finansal kurumlarda likidite sıkıntısına girmiş ve zarar açıklamak durumunda kalmışlardır. Ancak finansal kriz sadece ABD ile sınırlı kalmamış kısa bir sürede başta gelişmiş sanayi ekonomileri olmak üzere fonlarını ABD bankaları ile mortgage piyasasına yatırmış olan tüm ülke ekonomilerine yayılmıştır¹⁷⁹. Ekonomist Özgür Orhangazi, finansal yatırım ve finansal kazanç fırsatlarındaki artışın, firma yöneticilerinin teşviklerindeki değişim ve sermayenin reel ekonomiden uzağa yönlendirilmesiyle reel sektörün daraldığını

---

¹⁷⁷ Çetinkaya, s. 15.

¹⁷⁸ Sudi Apak ve Ayhan Aytaç, **Küresel Krizler**, İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2009, s.140.

¹⁷⁹ Fatih Mangır ve Savaş Erdoğan, "Comparison of Economic Performance Among Six Countries in Global Financial Crises: The Application of Fuzzy Topsis Method" Journal of Economics, Management and Financial Market, 2011, Vol. 6, No.2, <http://addletonacademicpublishers.com/abstracts/economics-management-and-financial-markets/volume-62-2011/comparison-of-economic-performance-among-six-countries-in-global-financial-crisis-the-application-of-fuzzy-topsis-method.html> (15 Ocak 2012), s. 122.

belirtmiştir¹⁸⁰. 2008 yılından itibaren tüm dünyada kredi hacmi düşmüş, borsa endeksleri gerilemiş, mevduat kapasitesi daralmış ve banka iflasları yaşanmıştır. Finansal sistemde yaşanan sıkıntılar, reel sektörü de etkilemiştir. Küresel ekonomide reel üretim azalmış, dünya ticaret hacmi azalmış, işsizlik oranları yükselmiş ve ekonomik büyüme özellikle gelişmiş ülkelerde yavaşlamıştır¹⁸¹.

3.2.1.2 Konut Fiyatları Düşerken Enflasyon Oranlarının Yükselmesi

Konut fiyatlarının azalması ile birlikte, bankaların kredi borçları nedeniyle ipotek koyduğu konutların değerinin düşmesiyle büyük zararlara uğramışlardır¹⁸². Diğer taraftan, ABD’de gıda, enerji ve metal eşya ile maden fiyatları 2004 yılından sonra hızla artmaya başlamıştır. Bu durumda ABD ekonomisinde fiyat istikrarının bozulmasına ve toplam talebin azalmasına yol açarak, finansal sektörlerde başlayan problemlerin reel kesime yansımalarına neden olmuştur¹⁸³. Ayrıca, fiyatlarının yükselmesi ile emtiaya endeksli fonlara yapılan yatırım yaygınlaşmıştır. 2006 yılında emtiaya yapılan yatırım ortalama 90 milyar dolar iken, bu rakam 2007 yılı sonunda 200 milyar dolar’a çıkmış ve emtia fiyatları genelde ortalama yüzde 71 artmıştır. Dolayısıyla emtia balonu oluşmasıyla ilgili kaygılar da fazlaşmıştır¹⁸⁴.

ABD Dolarının etkinliğini yitirmesi, başka para birimlerinin piyasalarda belirleyici hale gelmesi, özellikle enerji (petrol, doğalgaz) ve emtia piyasalarında ABD Doları yerine başka para birimlerinin kullanılması, ABD ekonomisini olumsuz etkilemiştir. FED’in faizleri düşürmesiyle ABD Dolarının özellikle Euro’ya karşı olmak üzere bütün dünya para birimlerine karşı hızla değer kaybetmeye başlaması, ellerinde dolar rezervi bulunan ülkeler dolardan kaçmanın yollarını aramaya başlamıştır¹⁸⁵.

---

¹⁸⁰ John Bellamy Foster ve Fred Magdoff, **The Great Financial Crises Causes and Consequences**. New York: Monthly Review Press, 2009, s. 107.

¹⁸¹ Çetinkaya, s. 16.

¹⁸² Kathleen Scanlon, Jens Lunde ve Christine Whitehead, “Responding to the Housing and Financial Crises: Mortgage Lending, Mortgage Products and Government Policies”, *International Journal of Housing Policy*, 2011, Vol. 11, No. 1, <http://eprints.lse.ac.uk/29948/> (18 Mart 2012) s.25.

¹⁸³ Çetinkaya, s. 17.

¹⁸⁴ Balı ve Büyükalvarcı, s. 205.

¹⁸⁵ Apak ve Aytaç, s. 145.

3.2.1.3 Finansal Kurumların Kredi Standartlarını Gözetmeksizin Mortgage Kredileri Kullandırmaları

Sistemdeki sorun, subprime kredilerin özü gereği risk düzeyi yüksek krediler grubunda yer almasına rağmen bu riskler yokmuş gibi kredilerin kullandırılmasıyla ortaya çıkmıştır¹⁸⁶. 2006 yılı itibariyle alt gelir gruplarına açılan yüksek riskli subprime mortgage kredilerinin, toplam mortgage kredileri içerisindeki payı da yüzde 20'ye ulaşmıştır. ABD'de subprime mortgage kredilerinin çok hızlı gelişmesi ve nakit akışlarının bozulması, finansal sistemde risklerin ve belirsizliklerin artmasına yol açarak, ekonominin kırılgan bir hâle getirmiştir¹⁸⁷. Ortaya çıkan likidite krizinin yatırım ve tüketim kredilerini etkilemeye başlamasıyla, ekonominin reel tarafında büyük oranda yavaşlamaya neden olmuştur. Bu çözümsüzlükler içinde birçok firma ya iflas etmiştir ya da piyasa yok olmuştur¹⁸⁸. Ayrıca, ABD'deki finansal risklerin, 2007 yılının ikinci yarısından önce etkisi yeterince anlaşılammış ve gerekli önlemler alınmamıştır. Bu da, ABD'de başlayan finansal krizin küresel bir krize dönüşmesine neden olmuştur.

3.2.1.4 Mortgage Fonlarının Yaygın Bir Şekilde Menkul Kıymetleştirilmesi

ABD Kredi Krizi'nin geçmiş kriz oluşumlarından ayıran en önemli unsurlardan biri menkul kıymetleştirme olgusudur. Menkul kıymetleştirme, çok sayıda küçük kredi veya alacaklar karşılık gösterilerek bir havuz oluşturulması ve havuzda yer alan alacaklar karşılık gösterilerek menkul kıymet çıkarılması ve bunların yatırımcılara satılması işlemidir. Havuzda yer alan alacakların borçlular tarafından geri ödenmesi sonucu elde edilen nakit akımları ile ihraç edilen menkul kıymetlerin anapara ve faizlerinin yatırımcılara sunulmasıdır. Bu işlem sayesinde, düşük miktardaki alacaklar, likidite edilmekte ve ihracı söz konusu olabilen menkul kıymetlere dönüştürülmektedir. Bu nedendir ki, menkul kıymetleştirme işlemi hem yatırım aracı yaratmakta hem bir finansman alternatif oluşturmaktadır¹⁸⁹. Başka bir deyişle menkul kıymetleştirme; bir işletmenin bilançosunda yer alan likit olmayan alacaklarının benzer nitelikte olanlarını bir araya toplayarak, kendisinin ya da bu amaç doğrultusunda kurulmuş bir kurumun vasıtasıyla sermaye piyasalarına bu alacak havuzuna dayalı menkul kıymet ihraç

---

¹⁸⁶ Öztürk ve Gövdere, s. 385.

¹⁸⁷ Çetinkaya, s. 20.

¹⁸⁸ Iwan J. Azis, "Predicting a recovery date from the economic crisis of 2008", *Socio-Economic Planning Sciences*, 2010, Vol.44. http://www.iwanazis.net/papers/Azis-Predicting_recovery_date.pdf (12 Ocak 2012), s. 122.

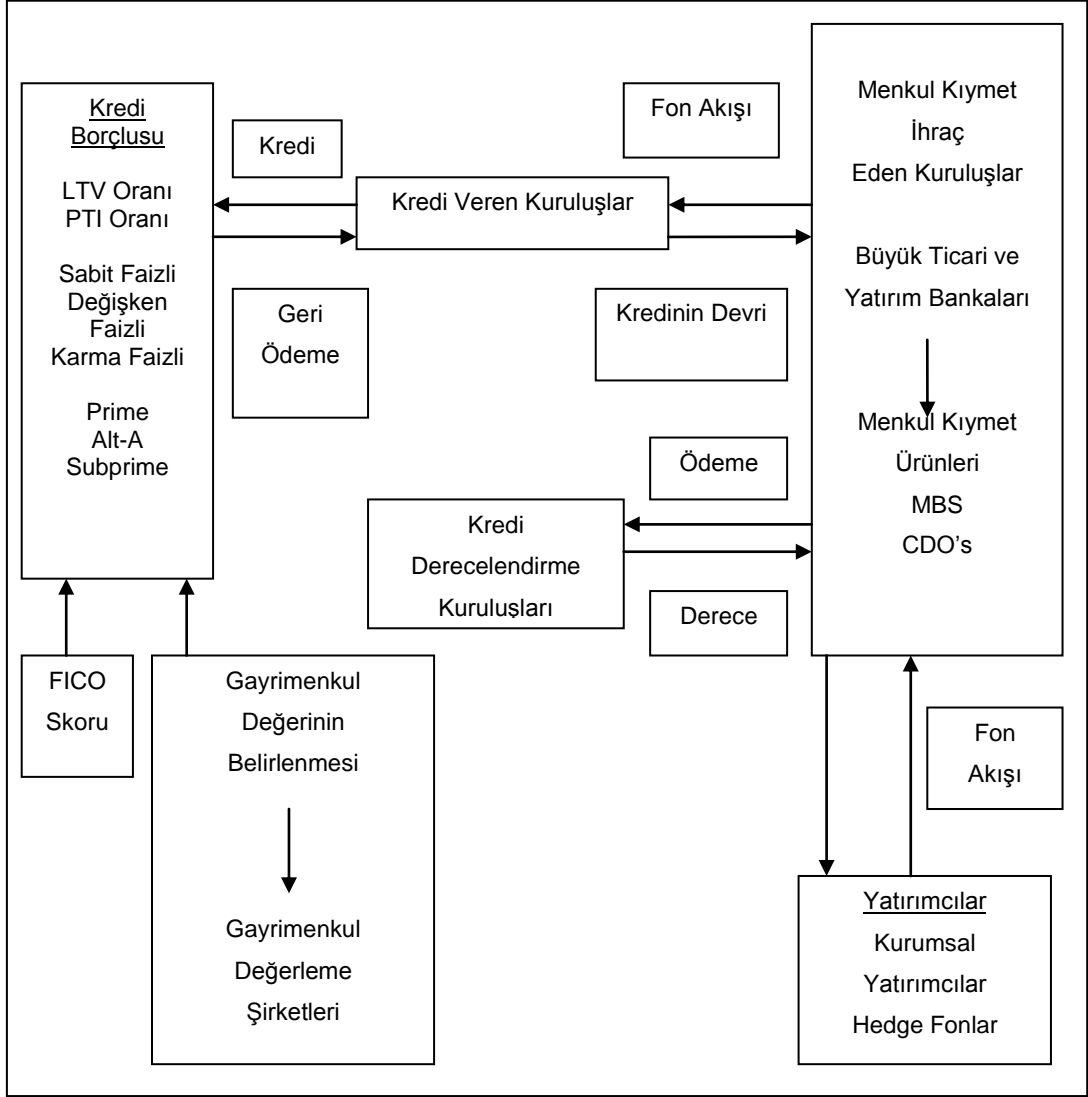
¹⁸⁹ Duygu Koçak, **Konut Finansmanı Kanunu Öncesi ve Sonrası Mortgage Türk Uzun Vadeli Konut Finansman Sisteminde**, İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2007, s.61.

etmesi ve ödemelerin bu havuzdaki alacakların geri ödemeleriyle finanse edilmesidir. Oluşturulan bu süreci; likit olmayan ancak belirli bir getiri sağlayan varlıkların alınıp satılabilir menkul kıymetler şekline dönüştürülmesi olarak da ifade etmek mümkündür. Bu yöntemle birlikte kredi veren kurumlar, likit olmayan varlıklarından gelecekte elde edecekleri ekonomik faydalar karşılığında yatırımcılardan doğrudan ve düşük maliyetle fon temin edebilme imkânına kavuşmaktadırlar¹⁹⁰.

ABD, özellikle ipotekli konut kredilerini menkul kıymetleştirerek finansal sistemi tabana yaymaya çalışmış ve buradan elde ettiği uzun vadeli fonlarla birincil piyasada konut kredilerinin finansmanını ve sürekliliğini sağlamıştır. “Originate to distribute” modeli olarak da adlandırılan bu sistem sayesinde, kredi veren kuruluşlar ipotekli konut kredilerinin geri ödemelerini teminat göstererek hacmi trilyon dolarları bulan ilgili kredilere geri ödemelerini teminat göstermişlerdir. Dahası hacmi trilyon dolarları bulan ilgili kredilere dayalı menkul kıymetleri (Mortgage Backed Securities-MBS) ve teminatlandırılmış borç yükümlülüklerini (Collateralized Debt Obligations-CDO) ikinci el ipotek piyasasında satmışlardır. Ayrıca, bankaların yasal sermaye yükümlülüklerinin yerine getirmelerinde kolaylık olması kredi riskini taşımadan ya da daha fazla mevduata ihtiyaç duymadan bankaların yeni kredileri finanse etmelerinin sağlanması da ikinci el ipotek piyasasının hacminin genişlemesine sebep olmuştur. 2006 yılına gelindiğinde menkul kıymetleştirilen ipotekli konut kredilerinin toplam ipotekli konut kredilerine olan oranı yüzde 60’a ulaşmıştır.

---

¹⁹⁰ Hepşen, s.54.

Şekil 3.2. ABD İpotekli Konut Kredilerine Dayalı Menkul Kıymet Piyasasının İşleyişi

Kaynak: Ali Hepşen, **Finansal Krizlerde Gayrimenkul Finansman Piyasalarının Rolü ve Gayrimenkul Fiyat Endekslerinin Önemi**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2011, s. 55.

Ayrıca, ABD ikinci el ipotek piyasasında ihraç edilen menkul kıymetlerin büyük oranda subprime kesime verilen ipotekli konut kredilerine dayalı olması, bunların daha riskli ve daha yüksek getiri özelliğine sahip olmaları anlamına gelmektedir.

Tablo 3.1. Subprime Kredilerinin Menkul Kıymetleştirilmesi

	Toplam İpotekli Konut Kredisi Hacmi	Subprime Kredi Hacmi		Subprime Kredilere Dayalı Menkul Kıymet İhraçları (Subprime MBS)		CDO İhraçları
		Milyar \$	% Pay	Milyar \$	% Pay	
	Trilyon \$	Milyar \$	% Pay	Milyar \$	% Pay	Milyar \$
2001	2.253	187	%8	95	%50,8	6
2002	2.931	230	%8	121	%52,6	36
2003	3.949	349	%9	202	%57,8	30
2004	2.694	593	%22	401	%67,6	157
2005	2.829	663	%23	507	%76,5	272
2006	2.540	617	%24	483	%78,8	552

Kaynak: Ali Hepşen, **Finansal Krizlerde Gayrimenkul Finansman Piyasalarının Rolü ve Gayrimenkul Fiyat Endekslerinin Önemi**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2011, s. 56.

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere, subprime kesime kullanılan ipotekli konut kredilerinin toplam konut kredileri içerisindeki payı 2001 yılında yüzde 8 iken, bu oran 2006 yılında yüzde 24’e yükselmiştir. Bu gruba verilen kredilere dayalı menkul kıymetlerin oranı ise 2001 yılında yüzde 50,8 oranında gerçekleşmişken, 2006 yılında ilgili menkul kıymetlerin yüzde 78,3’ü ikinci el ipotek piyasasına ihraç edilmiştir.

2000’li yıllarla birlikte düşen faiz ortamında yüksek getiri arayışları sonucunda kredi riski yüksek olan subprime krediler “originate to distribute” modelinde derecelendirme notu AAA olan başka kredi türleri ile birleştirilerek menkul kıymetleştirilmiş, bu sayede kredi veren kuruluşlar hem riski üzerlerinden atmış hem de düşük faizli ortamda yüksek kârlar elde etmişlerdir. Böylece sistem daha da kırılgan hale gelmiştir¹⁹¹.

Türev piyasalarındaki işlem hacmi artarak 2007 yılının ilk çeyreğinin yüzde 28’lik artışla rekor kırmıştır. Fakat bir süre sonra bankaların mortgage fonlarının yaygın biçimde menkul kıymetleştirilmesi, fonların gerçek değerinin tam olarak bilinmemesine ve asimetrik enformasyon problemine neden olmuştur. Nitekim 2007 yılının ikinci yarısında mortgage kredisi borçlularının önemli bir kısmının borçlarını ödeyememesi

¹⁹¹ Joseph E. Stiglitz, “The Financial Crisis of 2007-8 and its Macroeconomic Consequences”, **Time for a Visible Hand Visible Hand Lessons from the 2008 World Financial Crisis**. Stephany Griffith-Jones, José Antonio Ocampo ve Joseph E. Stiglitz (drl.). NewYork: Oxford University Press, 2010, s.32.

üzerine, mortgage fonlarına olan talep düşmüş ve mortgage fonları hızla değer kaybetmişlerdir¹⁹².

3.2.1.5 Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Menkul Kıymetlere Yanlış Notlar Vermeleri

Kredi derecelendirme kuruluşlarının menkul kıymetlere yanlış notlar vermeleri de, mortgage krizinin başlamasının nedenlerindedir¹⁹³. Fonlar hakkında net bir bilgiye sahip olamayan rating kuruluşları 2007 yılının ortalarına kadar sektörün büyümesine güvenerek fonlara olumlu notlar vermişlerdir. Öyle ki, kredi ödemelerini zamanında gerçekleştiremeyen, FICO¹⁹⁴ skorları 500-660 arasında bulunan ve düzenli geliri bulunmayan ya da gelirini tam olarak belgeleyemeyen subprime grubunda yer alan kişilerin kullandıkları ipotekli konut kredilerine dayalı menkul kıymetler de hükümet-devlet borçları gibi AAA kredi notu ile derecelendirilmişlerdir. Diğer taraftan 2008 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise dünya genelinde AAA kredi notuna sahip 12 firma var iken, aynı anda subprime kredilere dayalı menkul kıymetler ve teminatlandırılmış borç yükümlülükleri gibi 64.000 finansal enstrümanın AAA kredi notu ile derecelendirilmiştir¹⁹⁵. Bu hatalı uygulama mortgage fonlarına olan ilgiyi arttırmış ve fonların değerini yükselmiştir¹⁹⁶.

Ancak, 2007 yılında mortgage kredilerinin geri ödenmesinde yaşanan problemler üzerine rating kuruluşları, yeterli bilgiye sahip olmadan tüm mortgage fonlarına bu seferde olumsuz notlar vermişlerdir. Bu durumda paniğe yol açarak yatırımcıların mortgage fonlarını elden çıkarmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla, mali açıdan iyi durumda olan finansal kurumlarda, ellerindeki mortgage fonlarını satamadıkları için likidite sıkıntısına girmişlerdir. Böylece kısa bir süre içerisinde tüm finansal sistemde, likidite sıkışıkları, mevduat kaçışları ve kredi hacmi düşüşleri yaşanmıştır. 2007'nin üçüncü çeyreğinde 2008'in ikinci çeyreğinde kadar geçen sürede

---

¹⁹² Çetinkaya, s. 21.

¹⁹³ Stiglitz, s.35.

¹⁹⁴ **FICO**: ABD'de bir kişinin kredi geçmişi, kredi bürosu olarak adlandırılan şirketler tarafından derlenip düzenlenir. Kredi itibarı genelde mevcut kredi verilerinin istatistik analizi ile belirlenir. Bu analizin yaygın bir şekli, Fair Isaac Corporation gibi özel finans şirketleri tarafından sunulan kredi skor puanlarıdır. Fair Isaac Corporation, 1950'li yıllarda kredi derecelendirme kavramını geliştirmiş ve FICO kredi skorunda geçen FICO terimini tescilli markası yapmıştır.

¹⁹⁵ Hepşen, s. 56.

¹⁹⁶ Stiglitz, s.35.

mortgage fonunun notu düşürülmüştür. Bu da finansal panik havası artırmış ve krizi derinleştirmiştir¹⁹⁷.

3.2.1.6 Finansal Piyasalarda Artan Rekabet Ortamının Bankaları Riskli Yatırımlara Yönelmesi

ABD'de 1999 yılında çıkarılan Gram-Leach-Bliley (GLB) yasası ile, ticari bankalar, yatırım bankaları ve sigorta şirketleri arasındaki farklılıkların kaldırılmasıyla, sigorta şirketleri ve yatırım bankaları da, ticari bankaların yerine getirdikleri fonksiyonlara sahip olmuşlardır. Dolayısıyla finansal piyasalardaki mevduat toplama ve kredi verme konusundaki rekabet artmıştır. Düşen kâr oranları, özellikle ticari bankaları yeni yatırım araçları geliştirmeye yöneltmiştir. Bu da 2003-2006 döneminde ABD'de yöneltmiştir. Özellikle 2003 yılının sonuna kadar risk düzeyi düşük prime kredilerinin ağırlığı toplam ipotekli konut kredileri içerisinde yaklaşık yüzde 90 iken, 2004 yılıyla birlikte alt gelir grubuna ait yüksek riskli kredilerin hacmi hızla artmış ve toplam içerisindeki payı 2003 yılında yüzde 9'dan 2004 yılında yüzde 20'nin üzerine çıkmıştır. Bu nedeni, faizlerin azaldığı bir ortamda, finans kurumlarının geleneksel müşteri gruplarından arzu ettikleri miktarda kâr elde edememeleri ve daha fazla kâr için daha fazla risk alarak subprime kesime kredi açmalarıdır. Risk derecesi yüksek olan bu kişilere yüksek oranlarda kredi açılmaya başlanması ise ABD Kredi Krizi açısından sonun başlangıcı olmuştur¹⁹⁸.

Kısaca, GLB yasasının, ABD'de finansal kurumlar arasındaki rekabeti artırarak denetimsiz bir serbestliğe ve mortgage kredilerinde kontrolsüz bir genişlemeye yol açarak, krizi tetiklediği ifade edilebilir¹⁹⁹.

Küresel krizin temel nedenlerinin yanında ABD'nin yüzde 6 oranındaki cari açık, krizi tetiklemiştir. Uluslararası piyasalarda korumacılık akımlarının ABD ticaret dengesine olumlu yansımamıştır. Doların değerinin düşük olması cari açığın finansmanında önemli olsa da, sorunu çözememiştir. ABD Dolarının etkinliğini yitirmesi, başka para birimlerinin piyasalarda belirleyici hale gelmesi, özellikle enerji ve emtia piyasalarında ABD Doları yerine başka para birimlerinin kullanılması, ABD ekonomisini olumsuz etkilemiştir. FED'in faizleri düşürmesiyle ABD Dolarının özellikle Euro'ya karşı olmak üzere bütün dünya para birimlerine karşı hızla değer kaybetmeye

---

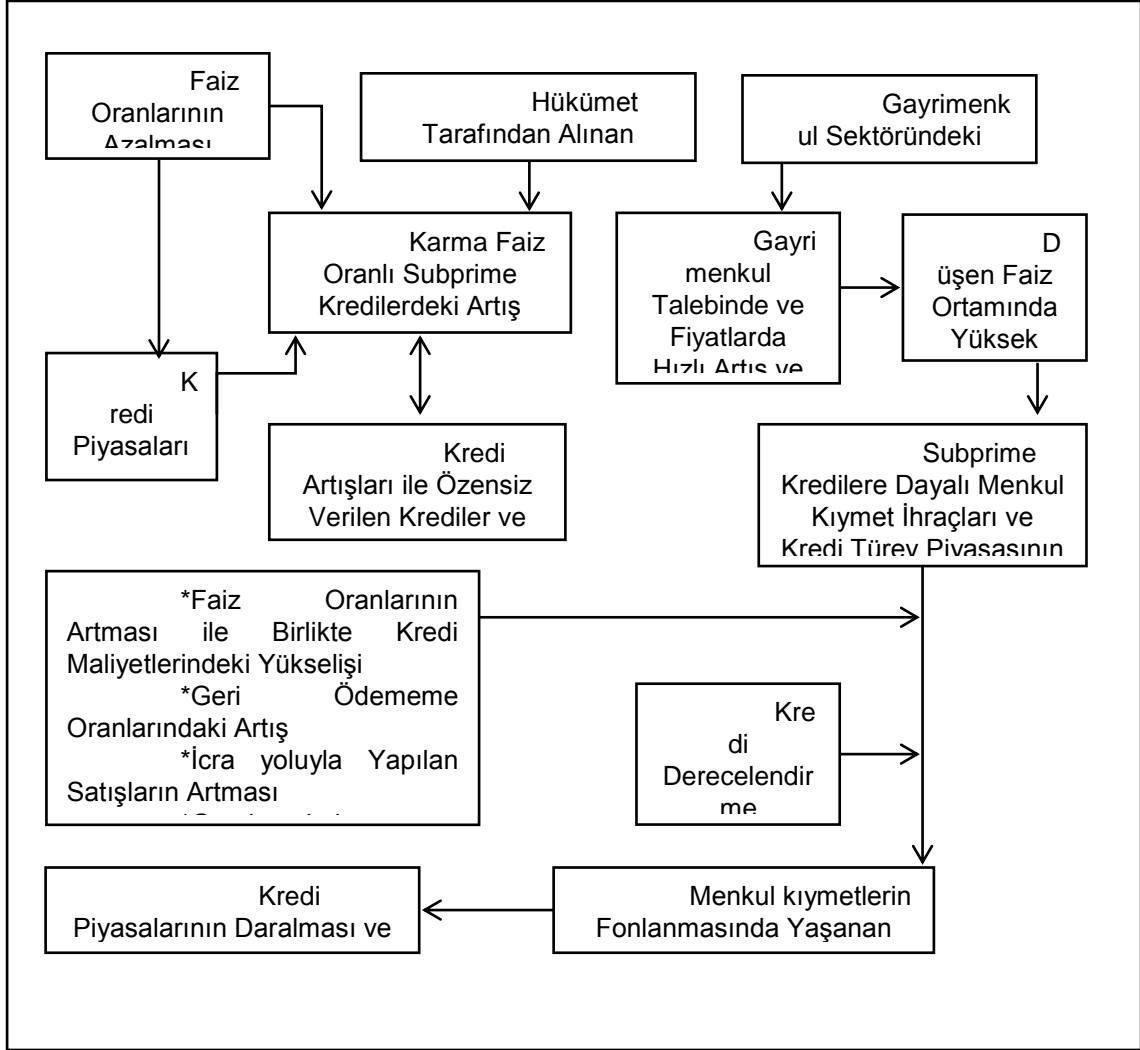
¹⁹⁷ Çetinkaya, s. 22.

¹⁹⁸ Hepşen, s. 47.

¹⁹⁹ Çetinkaya, s. 23.

başlaması, ellerinde dolar rezervi bulunan ülkelerin Dolardan kaçmanın yollarını aramaya başlamıştır. Şekil 3.3'de ABD Kredi Krizi'nin oluşum sürecini daha netleştirmektedir.

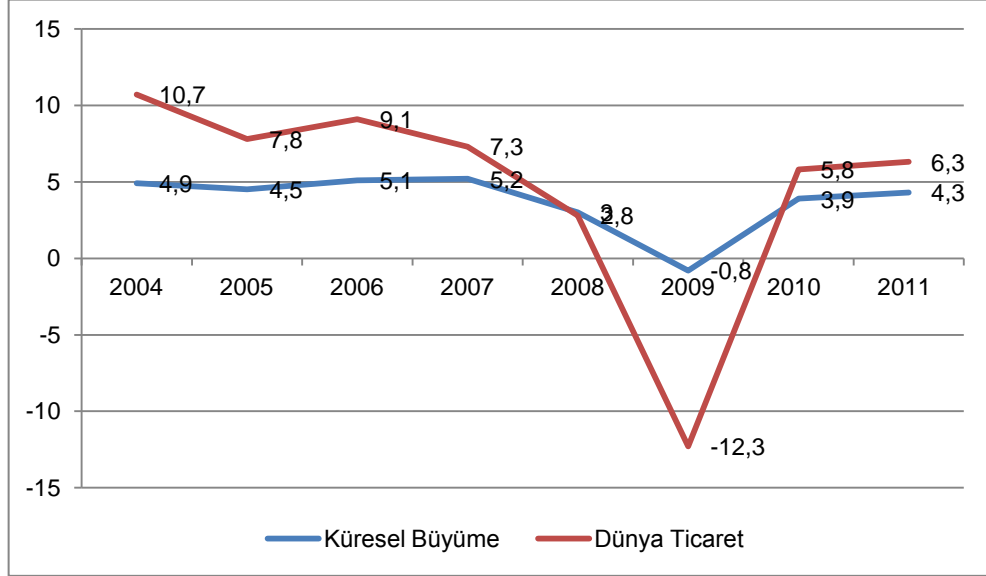
Şekil 3.3. ABD Kredi Krizi'nin Oluşum Süreci

Kaynak: Ali Hepşen, **Finansal Krizlerde Gayrimenkul Finansman Piyasalarının Rolü ve Gayrimenkul Fiyat Endekslerinin Önemi**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2011, s. 42.

3.2.2 Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkisi

2008 yılının son çeyreğinden itibaren dünya, önce finans piyasalarını sonra da reel ekonomileri etkisi altına alan büyük bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Hızla küresel bir boyut kazanan krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkileri yıkıcı bir şekilde ortaya

çıkılmış; finansman koşullarındaki bozulma ve toplam talebin gerilemesiyle birlikte küresel ticaret hızla yavaşlamıştır.

Grafik 3.1. Dünya Ticaretinin Büyüme Oranları ve Küresel Büyüme Oranları

Kaynak: Maliye Bakanlığı, **Küresel Krizin Ardından AB Ekonomisi**, Ankara, 2010, s.6.

Dünya ekonomisindeki büyüme hızlarına ve Dünya ticaret hacmindeki gelişmeler incelendiğinde, düşüşlerin ABD, Avrupa Birliği gibi gelişmiş ülkelerde diğer ülkelere oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Hindistan, Çin, Latin Amerika ülkeleri ve gelişmekte olan çeşitli Asya ülkeleri ise 2008-2009 yıllarında gelişmiş ülkelere oranla daha yüksek büyüme oranları yakalamışlardır. Örneğin 2007 yılında ABD ve AB ekonomileri ortalama olarak sırasıyla yüzde 2, yüzde 3 büyüme gösterirken Çin, Hindistan, Latin Amerika gibi ülkeleri sırasıyla yüzde 12, yüzde 9 ve yüzde 6 civarında büyüme oranı göstermişlerdir. Aynı paralelde gelişmelerin 2008 ve 2009 yıllarında düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Krizin etkilerini netleştirmek üzere Tablo 3.2'de 2005-2010 yılları arasındaki dünya ekonomisindeki üretim artış hızı ülkeler bazında gösterilmektedir.

Tablo 3.2. Dünya Ekonomisindeki Üretim Artış Hızı (%)

ÜLKELER	YILLAR					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dünya Üretimi	4,4	5,1	5	3	-0,6	5
Gelişmiş Ekonomiler	2,6	3	2,6	0,6	-3,4	3
ABD	3,1	2,8	2	0,4	-2,6	2,8
Euro Alanı	1,6	2,8	2,6	0,7	-4,1	1,8
Almanya	-	3	2,5	1,2	-4,7	3,6
Fransa	-	2,2	2,2	0,3	-2,5	1,6
İtalya	-	1,8	1,5	-1	-5	1
İspanya	-	3,9	3,7	0,9	-3,7	-0,2
Japonya	1,9	2,4	2,1	-0,7	-4,9	1,7
İngiltere	-	2,8	3	0,7	-4,9	1,7
Kanada	3,1	3,1	2,7	0,4	-2,5	2,9
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,1	7,9	8	6	-1,2	5,6
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	9	9,9	10	7,6	7	9,3
Çin	10,4	11,6	11,9	9	9,2	10,3
Hindistan	9,1	9,8	9,3	7,3	5,7	9,7
Latin Amerika Ülkeleri	4,6	5,5	5,6	4,2	-1,8	5,9
Brezilya	3,2	3,8	5,4	5,1	-0,6	7,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Kasım 2010; IMF, World Economic Outlook Update, Ocak 2011. <http://www.imf.org> (10 Haziran 2011).

Dünya ticaret hacminin ülkeler arasındaki bileşimi incelendiğinde gelişmiş ülkelere ihracat yapan ülkelere ortalama büyüme hızı yüzde -6,7 olurken, gelişmekte olan ülkelere ihracat yapan ülkelere ortalama büyüme hızı yüzde -1,7 olarak görülmektedir. Tablo 3.3'da 2005-2010 zaman dilimi içindeki Dünya ticaret hacmindeki veriler gösterilmektedir. Dünya ticaret hacmi oranlarına göre gelişmiş ülkelerdeki dış ticaret hacmi daralmaları diğerlerine nazaran daha fazla bir oranda ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak başta Çin, Hindistan, Brezilya, Türkiye ve Rusya gibi gelişmekte olan ülkelerin ticaret hacmi diğer gelişmiş ülkelere nazaran daha az etkilenmiş görülsünce

de özellikle yükselen enflasyon oranı bu ülkeler için büyük sorundur. Gelişmekte olan ülkelerin geçmişte yaşadıkları kriz tecrübelerine rağmen Gayrisafi Küresel Hasılanın tahminen yüzde 65-70 arasında bir orana sahip olan gelişmiş ülkelerdeki talep düşüşü küresel ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır²⁰⁰.

Tablo 3.3. Dünya Ticaret Hacmi (%)

	YILLAR					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dünya Ticaret Hacmi	7,6	9,3	7,2	2,9	-10,7	12
İhracat						
Gelişmiş Ülkeler	6	8,4	5,9	-0,1	-11,9	11,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	11,1	11	9,5	5,6	-7,5	13,8
İthalat						
Gelişmiş Ülkeler	6,3	7,5	4,5	-2,2	-12,4	11,4
Gelişmekte Olan Ülkeler	12	14,7	14,2	7,2	-8	12,8

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2008; IMF, World Economic Outlook, Kasım 2008; World Economic Outlook, Haziran 2009; IMF, World Economic Outlook, Kasım 2010; World Economic Outlook Update, Ocak 2011. <http://www.imf.org>.

Küresel Krizin AB Ekonomisine Etkisi

2009'da hem ABD hem de AB ekonomisi daralmış, sadece gelişmekte olan bazı piyasalar bu dönemi pozitif büyüme ile kapatmıştır. AB ekonomisini derinden sarsan finansal krizin etkisi üç kanaldan olmuştur:

Finans Kanalı

Kriz nedeniyle yaşanan kayıplar, başlangıçta ABD'de gerçekleşse de Avrupa'da, özellikle İngiltere ve Euro bölgesinde, bankaların kayıpları ABD'deki kayıpları aşmıştır. Bankaların kredi limitlerini sınırlaması ve özellikle gelişen Avrupa ülkelerinde daralan finansman imkânları, krizin büyümesine yol açmıştır.

²⁰⁰A. Michael Spence, "The Financial and Economic Crisis and The Developing World", *Journal of Policy Modeling*, 2009, Vol.31, No.4, <http://www.elsevier.com/locate/inca/505735> (20 Nisan 2011), s.504.

İç Talep Kanalı

Borç verme standartlarının katılaşması ve varlık fiyatlarının düşmesi, hane halkının varlıklarının azalmasına ve tasarrufların yükselmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak dayanıklı tüketim mallarına olan talebin ve konut yatırımlarının azalması, toplam talepte daralmaya sebep olmuştur.

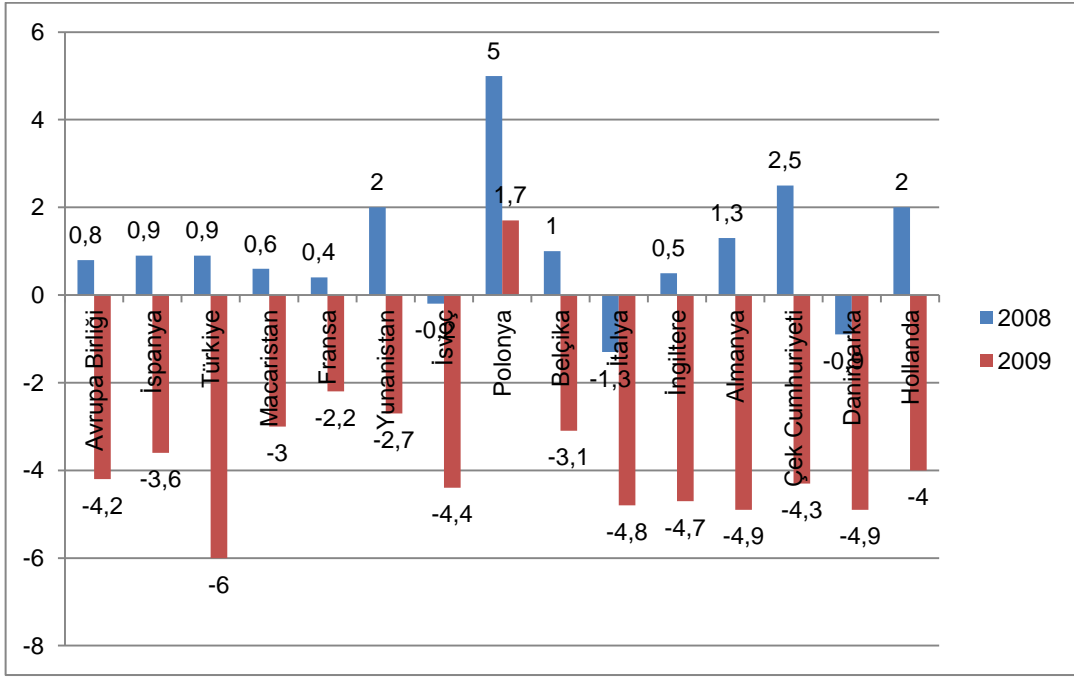
Küresel Ticaret Kanalı

2008 yılının son çeyreğinde dünya ticareti, yatırımların ve dayanıklı tüketim mallarına olan talebin azalması nedeniyle önemli ölçüde daralmıştır. Tahmin edilenden daha derin olan bu daralmanın temel nedenleri sermaye yoğun mallara olan talebin zayıflaması, ticaretin finansmanının sağlanamaması ve yavaşlayan ekonomik aktivitenin dünya ticaretine olumsuz etkisinin küreselleşme nedeniyle, çok daha hızlı olmasıdır. 2009'da daralan dünya ticareti AB'nin ihracatını olumsuz etkilemiş, ihracatın GSYH'ye katkısı bir önceki yıla göre azalmıştır²⁰¹.

Yaşanan küresel krizi, Avrupa Birliği ülkelerinde reel ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Hem fiili ekonomik faaliyetler hem de potansiyel GSYH gerilemiştir. 2008 yılının son çeyreğiyle birlikte küresel kriz daha da derinleşmiştir. Bu nedenle AB ekonomisinde 2007 yılında yüzde 2,9 olan büyüme oranı 2008 yılında yüzde 0,8'e gerilemiştir.

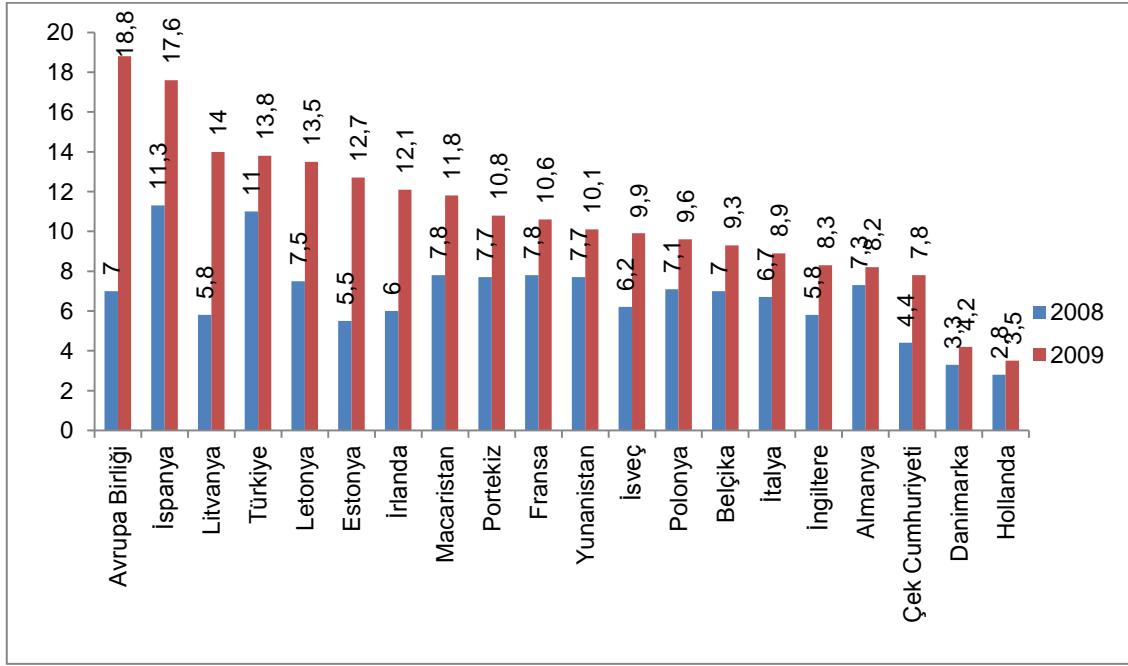
²⁰¹ Maliye Bakanlığı, **Küresel Krizin Ardından AB Ekonomisi**, Ankara, 2010, s. 2-3.

Grafik 3.2. AB'ye Tam Üye ve Bazı AB'ye Aday Ülkelerin Büyüme Oranları

Kaynak: Maliye Bakanlığı, **Küresel Krizin Ardından AB Ekonomisi**, Ankara, 2010, s.2.

Finansal krizin reel kesime yansımalarıyla birlikte AB ekonomisi 2009'un ilk çeyreğinde keskin bir şekilde daralmıştır. Yılın ikinci çeyreğinde de daralmaya devam eden AB ekonomisi üçüncü çeyrekte toparlanma eğilimine girmiştir. Ancak bankacılık kesimindeki kırılganlıkların ortadan kalkmaması ve talepteki artışın sınırlı kalması nedeniyle 2009 yılında yüzde 3,9 daralmıştır.

Grafik 3.3. AB'ye Tam Üye ve Bazı AB'ye Aday Ülkelerin İşsizlik Oranları

Kaynak: Maliye Bakanlığı, **Küresel Krizin Ardından AB Ekonomisi**, Ankara, 2010, s.5.

Krizin etkilerinin Avrupa'da en yoğun görüldüğü alan, işgücü piyasası olmuştur. Yatırım, tüketim ve üretim seviyesinin gerilemesiyle birlikte ekonomik aktivitenin yavaşlaması, milyonlarca insanın işsiz kalmasına yol açmıştır. 2007 yılında AB-27 içinde yüzde 7,5 olan işsizlik oranı, 2009 yılında yüzde 18,8 olarak gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği'nde istihdam oranı artan tek ülke Lüksemburg olmuştur. AB genelindeki işsizlik oranlarına bakıldığında; İspanya, Litvanya, Letonya, Estonya ve İrlanda'nın en yüksek işsizlik oranlarına sahip AB ülkeleri olduğu görülmektedir.

3.2.3 Krizin Türkiye'ye Etkileri

2008 yılında ABD'de başlayan ve tüm dünyayı etkileyen finansal kriz, mortgage kredileri ve türev ürünlerinden kaynaklanmıştır. Ancak finansal krizin, giderek reel sektörü de etkilemesiyle gelişmiş ülkeler resesyona girmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızı azalmıştır. Böylece işsizlik, şirket kapanmaları ve iflaslarda artışlar meydana gelmiştir. Krizin Türkiye'de oluşturduğu makro ekonomik etkilerle reel faiz yükselmiş, sıcak para çıkışları artmış ve dolayısıyla ödemeler dengesi açıkları

fazlalaşmıştır²⁰². 2003–2008 döneminde ABD dolarına karşı nominal olarak yılda ortalama yüzde 2,4 oranında değer kazanan Türk lirası, 2009 yılında yüzde 19,1 oranında değer kaybetmiş, 2010 yılında ise tekrar yüzde 3 oranında değerlenmiştir²⁰³.

2008 küresel krizi Türkiye ekonomisinin, iç kredi, dış kaynak ve dış ticaret kanallarını olumsuz yönde etkilemiştir. Böylece, iç talepte daralma meydana gelmiş, tüketici ve yatırımcının güveni sarsılmış ve artan işsizlik oranı sosyal problemleri beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin ihracat pazarları hızla daralmış, yabancı para akımları azalmış, şirketlerin ve bankaların yüksek yabancı para borçları riski artmış, finansal sistemde yapısal hasarlar oluşmuş, hedge fonları benzeri mekanizmalar son bulmuş, iç kredi kanalları eskisi kadar çalışamaz olmuş böylece şirketler kısmında nakit dengesi bozulmuştur²⁰⁴.

Türkiye finans sektörünün aktif büyüklüğüne göre yüzde 79'unu bankalar, yüzde 3'ünü sigorta şirketleri, yüzde 1'ini bireysel emeklilik ve hayat şirketleri, yüzde 11'ini Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın varlıkları ve geri kalan yüzde 6'sını ise finansal kiralama, faktoring, tüketici finansmanı, menkul kıymetler ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları şirketleri oluşturmaktadır. Küresel krizin Türkiye'nin finans sektörü üzerindeki görünümüne göre; finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü 2008 yılında bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında yaklaşık yüzde 21 artarak 936 milyar TL miktarına ulaşmış, 2009 yılının üçüncü çeyreğinde ise 2008 yılı sonuna göre yüzde 7,6 artmış ve 1006,8 milyar TL'ye yükselmiştir.

2008 küresel ekonomik krizi daha çok finans krizi olarak kabul edilse de Türkiye için böyle olmamıştır. Bu olumsuz etkilenmemenin başlıca sebebi Türkiye'de yatırım bankacılığı olmadığı ve "toksik madde" olarak adlandırılan tahvillere ticaret bankaları yatırım yapmadıklarından dolayı, bankacılık sistemi doğrudan

---

²⁰² Dina Çakmur Yıldırım ve Ayşe Gül Bölükbaşı "Finansal Kriz Sürecinde Elektrik Arzında Değişimin Panel Veri Analizi İle OECD Ülkeleri İçin Araştırılması", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları**, İrfan Kalaycı (dr.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 55.

²⁰³ TCMB, **Türkiye'nin Karşılaştırmalı Cari İşlemler Dengesi ve Rekabet Gücü Performansı (1997-2010 Dönemi)**, Ankara, 2011, s.15.

²⁰⁴ Hakkı Çiftçi ve M. Sedat Uğur "Küresel Finans Krizi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkiler", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları**, İrfan Kalaycı (dr.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 143.

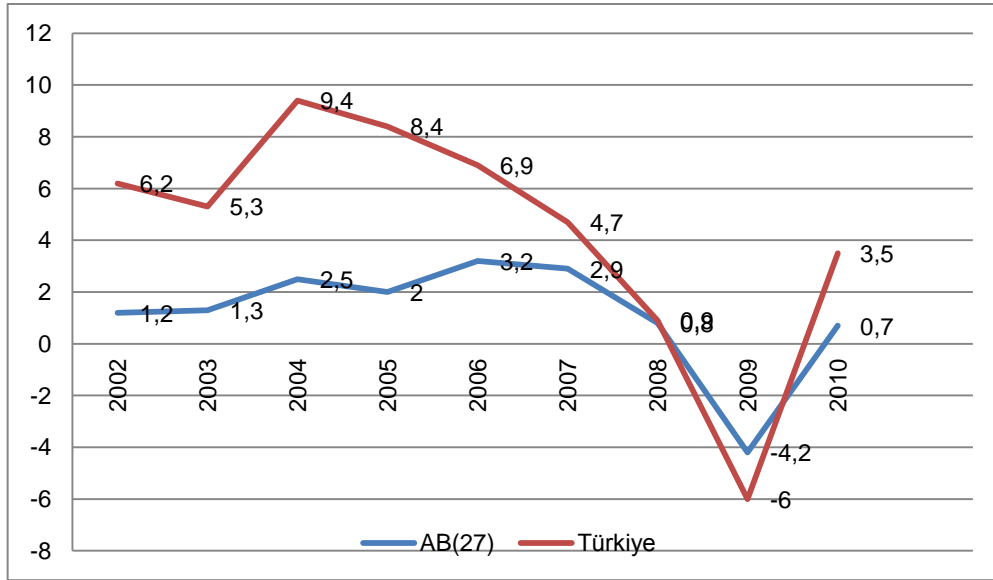

etkilenmemiştir. Ancak, dolaylı etkiler 2007 sonuna doğru hissedilir değişimler yaratmaya başlamıştır²⁰⁵.

Buna karşın, finans sektörü üzerindeki olumlu etkileri reel sektör için söylemek mümkün değildir. Aşağıdaki veriler ile 2008 küresel krizin Türkiye'nin reel sektörü üzerindeki olumsuz etkileri incelenmiştir.

3.2.3.1 Büyüme ve Enflasyon

AB ve Türkiye ekonomileri kriz öncesi dönemde (2002–2008) pozitif bir büyüme sergilemiştir. 2008 yılıyla beraber her iki ekonomide de zayıflayan büyüme hızı 2009 yılında negatife dönmüştür. 2002–2008 döneminde her yıl AB'den daha hızlı bir büyüme gösteren Türkiye ekonomisi, 2009'da AB'den daha fazla daralmıştır.

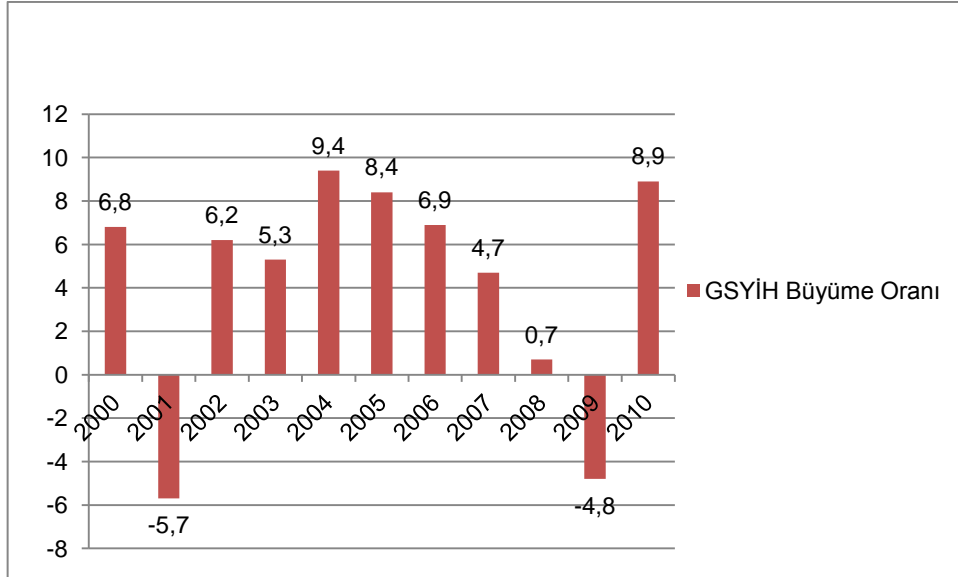
Grafik 3.4. AB 27 ve Türkiye Büyümesi

Kaynak: Maliye Bakanlığı, **Küresel Krizin Ardından AB Ekonomisi**, Ankara, 2010, ss.2-3.

²⁰⁵ Bülent Darıcı, Fatih M. Öcal, Mete C. Okyar "Küresel Finans Krizi Çerçevesinde Üretim ve İstihdam Göstergeleri: Reel Sektör Etkileşimi ve Reel Sektör Öncül Endekslerinin Analizi", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları**, İrfan Kalaycı (dr.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 143.

Küresel krizin yol açtığı belirsizlik, küresel ölçekte sıkılaştan finansal koşulların yanı sıra yatırım ve tüketim harcamalarının da azalmasına neden olmuştur. Artan tasarruf eğiliminin de etkisiyle iç talepte sert bir daralmaya neden olduğu görülmektedir.

2002 sonrası dönemde, Türkiye'nin büyüme performansı iki farklı trend göstermiştir. 2003–2006 döneminde, Türkiye'nin ortalama yıllık büyüme hızı yüzde 7,5 olmuştur. Ancak, Türkiye'nin büyüme performansı 2006 yılı sonrasında önemli ölçüde zayıflamıştır. 2010 yılındaki rekor büyüme hızına rağmen, Türkiye'nin 2007–2010 dönemindeki yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 2,3'e gerilemiştir²⁰⁶. Grafik 3.6'da 2008 küresel krizin Türkiye'nin GSYH büyüme oranı üzerindeki olumsuz etkileri daha net görülmektedir.

Grafik 3.5. Türkiye’de Dönemler İtibariyle GSYİH Büyüme Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, Üretim Yöntemi İle GSYH Büyüme Oranları, 2011, <http://www.tuik.gov.tr>. (11 Mayıs 2011).

İmalat sanayi kapasite kullanım oranları küresel krizin hissedilmeye başladığı 2007 yılından itibaren düşmeye başlamıştır²⁰⁷. İmalat sanayi üretimi 2008 yılı Eylül ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 6,4 azalmıştır. Ayrıca, imalat sanayi üretiminin ilk dokuz aylık ortalamasının artış oranı bir önceki yıla göre 2,8 puan azalarak yüzde 1,9'a gerilemiştir. Söz konusu gerileme özellikle haberleşme imalatı ve

²⁰⁶ TCMB, Türkiye'nin Karşılaştırmalı Cari İşlemler Dengesi ve Rekabet Gücü Performansı (1997-2010 Dönemi), Ankara, 2011, s.22.

²⁰⁷ TCMB, Finansal İstikrar Rapor-Kasım 2007, Ankara, 2007, s.9.

tekstil, deri ve giyim eşyası imalatı sektörlerinden kaynaklanmaktadır²⁰⁸. Bu düşüş 2009 yılına kadar sürse de 2010 yılında bu oran tekrar yükselmiştir. Bu süreçte imalat sanayi kullanım oranlardaki düşüş sebepleri arasında kriz sonrası enerji fiyatlarının artması gösterilebilir. Buna karşılık imalat sanayi üretim endeksindeki artışın yavaşlaması sonucunda imalat sanayi üretiminde çalışan kişi başına kısmi verimlilikteki artış hızı yavaşlamaya devam etmiştir²⁰⁹.

Tablo 3.4. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları

Yıllar	İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları (%)
2007	80,2
2008	76,7
2009	65,2
2010	71,5

Kaynak: TCMB, İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları, 2010, <http://www.tcmb.gov.tr> (15 Haziran 2011).

Kurulan ve kapanan şirket sayısına bakılarak da, reel sektörün krizden nasıl etkilendiği tespit edilebilir. Buna göre, 2005'te kurulan şirket ve kooperatif sayısı 47.401 iken ancak 2007'de 55.350 ile artış sağlanmıştır. 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik krizle birlikte açılan şirket sayısında düşüş olmuştur. 2009'da ise bu rakam 44.472 olmuştur. Kurulan ticaret ünvanlı işyerlerine bakıldığında ise 2005'te 48.657 iken 2006'da bu rakam büyük bir artışla 52.523 olmuştur. 2007'den itibaren kurulan ticari amaçlı işyeri sayısı azalmaya başlamış, 2007 yılında 48.674 iken 2009'da ise 44.050 olarak tespit edilmiştir.

²⁰⁸ TCMB, **Finansal İstikrar Rapor –Kasım 2008**, Ankara, 2008,s.15.

²⁰⁹ Darıcı, Öcal ve Okyar, s. 198.

Tablo 3.5. Açılan ve Kapanan Şirket Sayısı

Yıl	Şirketler ve Kooperatifler		Ticaret Ünvanlı İşyerleri	
	Kurulan	Kapanan	Kurulan	Kapanan
2005	47.401	8.886	48.657	17.556
2006	52.699	9.471	52.523	23.342
2007	55.350	9.954	48.674	23.595
2008	49.003	9.578	46.401	37.343
2009	44.472	10.395	44.050	32.419

Kaynak: TÜİK, Açılan ve Kapanan Şirket Sayısı, 2010, <http://www.tuik.gov.tr> (12 Nisan 2011).

ABD'deki kriz konut (inşaat) sektörü kaynaklıdır. Ancak Türkiye'de mortgage sisteminin yaygın olmayışı, finans kesiminde sorunların meydana gelmesini önlemiştir. İnşaat sektöründe krizden önce olumlu gelişmeler meydana gelmiştir ancak kriz sonra inşaat sektörü düşüş yaşamıştır. Yurt dışı sermaye girişi düşüklüğü sonucu yatırım sayısının düşmesi, inşaat sektörünün gerilemesi ve dolayısıyla işsizliğin artmasına neden olmuştur. Ayrıca, kriz dış kaynaklı olduğundan, dış ülkelerden alınan inşaat ihalelerinde yavaşlama olmuştur²¹⁰.

2008-2009 yıllarındaki ekonomik durgunluğun küresel ölçekte yaygınlık kazanması ve uluslararası emtia fiyatlarında ortaya çıkan gerilemelerin küresel enflasyonda belirgin bir düşüşe neden olduğu görülmektedir. Bu süreçte gelişmiş ülkelerin tüketici fiyat enflasyonundaki azalma eğilimi daha belirginleşirken, gelişmekte olan ülkelerin enflasyon oranlarında da hızlı bir gerileme süreci yaşanmıştır. Aynı şekilde, Türkiye'de 2007 yılında TÜFE yüzde 8,39 iken 2008 yılı sonunda yüzde 10,06'ya yükselmiş ancak krizin etkisiyle 2009 yılında yüzde 5,93 seviyesine gerilemiştir²¹¹. Enflasyon oranlarında, beklenenden daha sert bir düşüş yaşanmasında talep koşullarındaki hızlı daralmanın yanı sıra emtia fiyatlarında gözlenen gerilemeler ve mali tedbirler kapsamında yapılan geçici vergi indirimleri de etkili olmuştur²¹².

Bu süreçte iktisadi faaliyette meydana gelen yavaşlamanın daha da belirginleşmesi ve maliyet bazlı etkilerinin olumluya dönmesiyle birlikte enflasyondaki aşağı yönlü eğilimin güçlendiği gözlenmektedir. Tüketici enflasyonu üzerindeki maliyet yönlü etkilerin değerlendirilmesi açısından önem taşıyan üretici fiyatları endeksi yıllık değişimi, 2007 yılında yüzde 5,93 iken, 2008 yılı sonunda yüzde 8,11'e yükselmiştir.

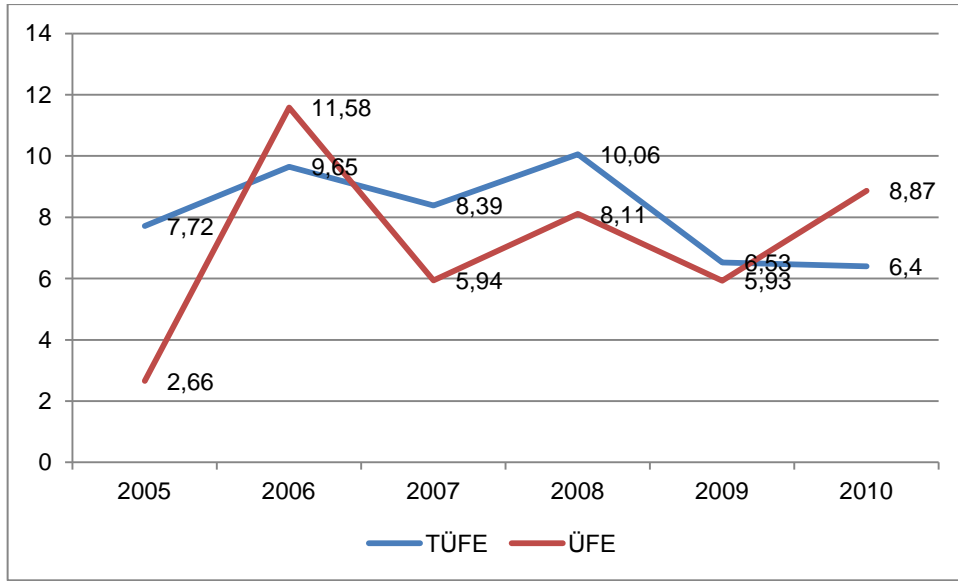
²¹⁰ Darıcı, Öcal ve Okyar, s. 197.

²¹¹ TCMB, **Finansal İstikrar Rapor-Kasım 2009**, Ankara, 2009, s.21.

²¹² Öztürk ve Gövdere, s. 390.

Yılın ilk yarısında uluslararası emtia piyasalarındaki gelişmelere paralel olarak yüksek seviyelerde artış gösteren üretici fiyatları yılın ikinci yarısında düşüş eğilimine girmiştir. ÜFE oranındaki azalmada ana metal sanayi ve petrol ürünleri fiyatlarındaki azalışın etkili olduğu görülmektedir. 2009 yılında ise ÜFE artış oranı gerilemeye devam ederek, yıl sonunda yüzde 5,93'e kadar gerilemiştir.

Grafik 3.6'da 2005-2010 yılları arasındaki TÜFE ve ÜFE enflasyon oranları görülmektedir.

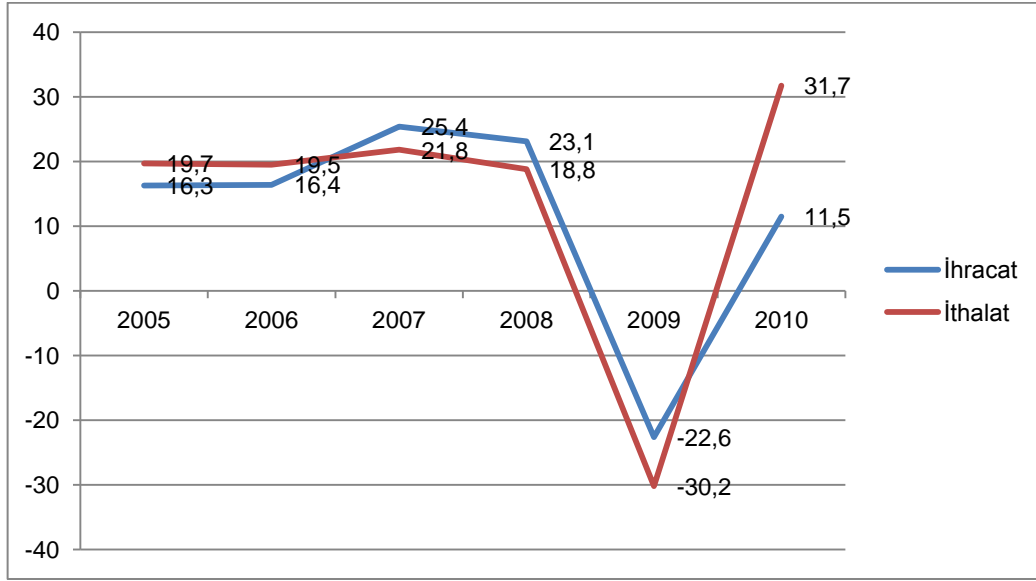
Grafik 3.6. Yıllara Göre TÜFE ve ÜFE Enflasyon Oranları (%) (2005-2010)

Kaynak: TÜİK, TÜFE ve ÜFE Enflasyon Oranları, 2011, <http://www.tuik.gov.tr> (25 Aralık.2011).

3.2.3.2 Dış Ticaret ve Cari Açıklar

İhracat değişim oranlarına bakılacak olursa 2007 yılında yüzde 25,4 olan ihracat değişim oranı 2008 yılında yüzde 23,1'e gerilemiş 2009 yılında yüzde -22,6'lık oranıyla dibe vurmuştur. 2010 yılında ise yükselerek yüzde 11,5'e ulaştırmış.

İthalat değişim oranları ise 2007 yılında yüzde 21,8'den 2008'de yüzde 18,8'e gerilemiş 2009 ise dip nokta olan yüzde -30,2'e düşmüştür. 2010 ise yüzde 31,7 oranıyla hızlı bir yükselme göstermiştir. Bütün bu verilere göre ihracatın ithalatı karşılama oranı 2008'de yüzde 65,4 iken bu oran 2009'da daha yükselerek yüzde 72,5'e ulaşmıştır. 2010 ise yüzde 61'e gerilemiştir. Grafikte 3.7'de özellikle 2009 yılında yaşanan dış ticaret hacminin daralması daha belirgin olarak gösterilmektedir.

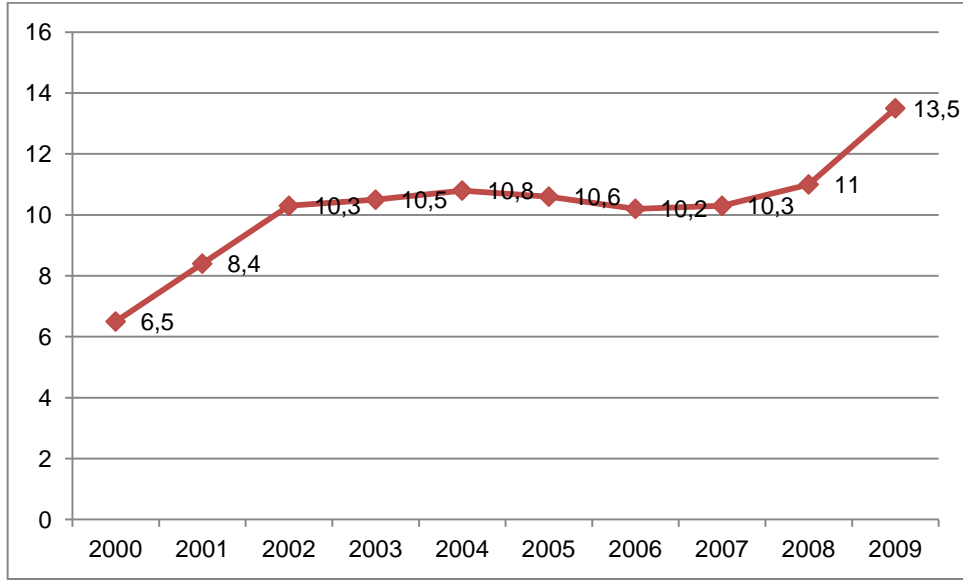
Grafik 3.7. Yıllara Göre Dış Ticaret Değişim Oranları (%)

Kaynak: TÜİK, Yıllara Göre Dış Ticaret Oranları, 2011, <http://www.tuik.gov.tr> (10 Nisan 2011).

3.2.3.3 İşsizlik

İhracata dayalı üretim yapan sanayi sektöründeki küçülmenin, 2008-2009 dönemindeki iktisadi faaliyetlerdeki azalmanın temel nedeni olduğu söylenebilir. Bu durumun tarım dışı istihdamdaki bozulmayı hızlandırdığı, iş gücüne katılım oranındaki belirgin artışında etkisiyle işsizlik oranlarında tarihi bir yükselişin yaşanmasına neden olmuştur. Küresel sorunların getirdiği talep belirsizliği firmaların üretim faaliyetleri konusunda ihtiyatlı bir tutum izlemelerine sebep olmaktadır. Kapasite kullanım oranlarındaki düşük düzeyler ve yatırım eğilimindeki zayıf seyir paralelinde Türkiye’de işsizlik oranları 2008 yılında yüzde 11’e 2009 yılında ise yüzde 13,5’e yükselmiştir.

Grafik 3.8’de Ocak 2000- Aralık 2009 yılları arasındaki işsizlik oranları gösterilmiştir.

Grafik 3.8. Yıllara Göre İşsizlik Oranları (%) (2000-2009)

Kaynak: TÜİK; Yıllara Göre İşsizlik Oranları, 2010, <http://www.tuik.gov.tr> (15 Mayıs 2011).

3.2.4 2008 Küresel Krizin KOBİ'lere Etkileri

Yaşanan krizler, Türkiye'de imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin ortalama yüzde 90'ını oluşturan KOBİ'lerin rekabet güçlerinin zayıflığı, bilgi yetersizliği, finansman zorlukları, teknoloji ve ihracat oranlarının düşük olması gibi sebepler, KOBİ'lerin krizlerden olumsuz olarak etkilenmelerine yol açmıştır²¹³.

2007 yılında başlayan ve tüm dünyayı ve ülkemizi de etkileyen küresel ekonomik kriz KOBİ'leri de olumsuz etkilemiştir. Özellikle 2008 yılının ikinci yarısından itibaren de Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri görülmeye başlamıştır. 2000-2001 yıllarında yaşanan bankacılık krizinin sonrasındaki düzenlemeler nedeniyle finans sektöründe fazla sorun yaşanmamıştır. Ancak 2005 yılından sonra büyüme hızı gerilemeye başlamış olan Türkiye ekonomisi, üretim-ticaret hadlerindeki düşüş ve işsizlikteki artışa bakıldığında özellikle reel sektör krizden büyük ölçüde olumsuz etkilenmiştir. Aslında Türkiye ekonomisi reel kesim krizi 2006 yılı ortasında sinyal vermeye başlamıştır. Ancak ülkemizdeki büyük ölçekli firmalar, bankalar, KOBİ'ler ve ciddi bir borç stoku ile karşı karşıya gelen tüketiciler 2006 yılındaki dalgalanmanın geçici olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak, özellikle KOBİ'lerin likidite sıkıntısı büyük

²¹³ Alıç ve Diğerleri, s.26.

oranda artış göstermiştir. İç talepte sıkıntı yaşayan Türkiye ekonomisi, üretim sıkıntısını dış taleple aşmaya çalışırken küresel ekonomik krizin etkisiyle daha da olumsuz etkilenmiştir. TİSK'in "2008 Yılı Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti" araştırma sonuçlarına göre, küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisini 2008 yılının ikinci yarısında başlayarak 2009 yılında daha belirgin olarak üretim, satışlar, yatırım ve ihracat açısından önemli bir düşüş yaşamıştır. Ayrıca sanayide yaşanan gelir düşüşü ile işletmelerin işçi çalıştırma ve ücret ödeme kapasiteleri de büyük ölçüde azalmıştır²¹⁴.

Bu olumsuz gelişmelerin sonucunda, KOBİ'lerin bankalar aracılığı ile sağlamış olduğu kredi miktarının toplam krediler içindeki payı incelendiğinde, ekonomik koşullar doğrultusunda kullanılan kredi miktarının değiştiği gözlemlenmiştir. Talepte meydana gelen azalış ile birlikte yaşanan daralma, KOBİ'ler tarafından kullanılan kredilerde azalmaya neden olmuştur²¹⁵. 2007'nin son aylarından itibaren, toplam reddedilen kredi başvuruları arasında KOBİ'lerin payı 5 puan düşerek ortalama yüzde 20 oranında iken KOBİ'lerin toplam kurumsal kredilerdeki payı yaklaşık yüzde 52'den yaklaşık yüzde 44'e düşmüştür. Toplam bankacılık sektörü kredilerindeki artış 2008 sonlarında krizin derinleşmesi sürecine kadar nispeten yüksek düzeylerde seyretmesine rağmen, KOBİ kredilerindeki artış 2008 başından itibaren hız kaybetmeye başlamıştır. Aralık 2006 ile Kasım 2009 arasında, KOBİ kredilerindeki kümülatif artış yaklaşık yüzde 35 olmuştur; bu oran diğer (KOBİ dışı) kurumsal kredilerdeki artış hızının sadece yarısı kadardır. KOBİ'lerin takipteki kredileri 2008'in ortalarında yaklaşık yüzde 4 iken yüzde 8'e çıkmıştır²¹⁶.

Tablo 3 6. Türlerine Göre Kredi Dağılımı (Milyon TL)

	2007	2008	2009
KOBİ	76.842	84.919	83.886
KURUMSAL	113.795	165.076	179.662
BİREYSEL	94.980	117.449	129.073

Kaynak: BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, 2009/12, s.64

2009 yılı içerisinde KOBİ kredilerinin toplam krediler içindeki payının yüzde 21,4 olduğu görülmektedir. Tablo 3.6 incelendiğinde küresel ekonomik krizin KOBİ

²¹⁴ Emel Çetinkaya ve Ekrem Erdoğan. "Küresel Ekonomik Krizin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri: Sakarya'daki KOBİ'ler Üzerine Bir Araştırma", *Çimento İşveren Dergisi*. 2010. Vol.24, No.5. ceis.org.tr. veri tabanı (15 Eylül 2011).

²¹⁵ BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, 2009/12, s.64.

²¹⁶ Dünya Bankası, **Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu**, Ankara, 2010, s.8.

tanımına giren işletmeleri kullandırılan krediler açısından da etkilediği görülmektedir. 2008 yılına göre kurumsal ve bireysel nitelikte krediler artışını sürdürürken, KOBİ kredilerinde 2008 yılına göre yüzde 1,2 oranında azalış yaşandığı görülmektedir. Bu noktada bankaların kriz dönemlerinde KOBİ'lere karşı daha temkinli davrandıkları sonucuna varmak mümkündür. 2009 yılı sonu itibariyle ekonomik krizin etkilerinin yavaş yavaş azalmaya başladığı görülmekte, iç ve dış piyasalardaki talep artışı bunu desteklemektedir.

Tablo 3.7'de gösterilen 2007, 2008 ve 2009 Yıllarında Verilen KOBİ Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı incelendiğinde, krizin etkisiyle hem teşviklerin hem de istihdam edilen kişi sayısındaki azalmanın büyük oranda olduğu görülmektedir.

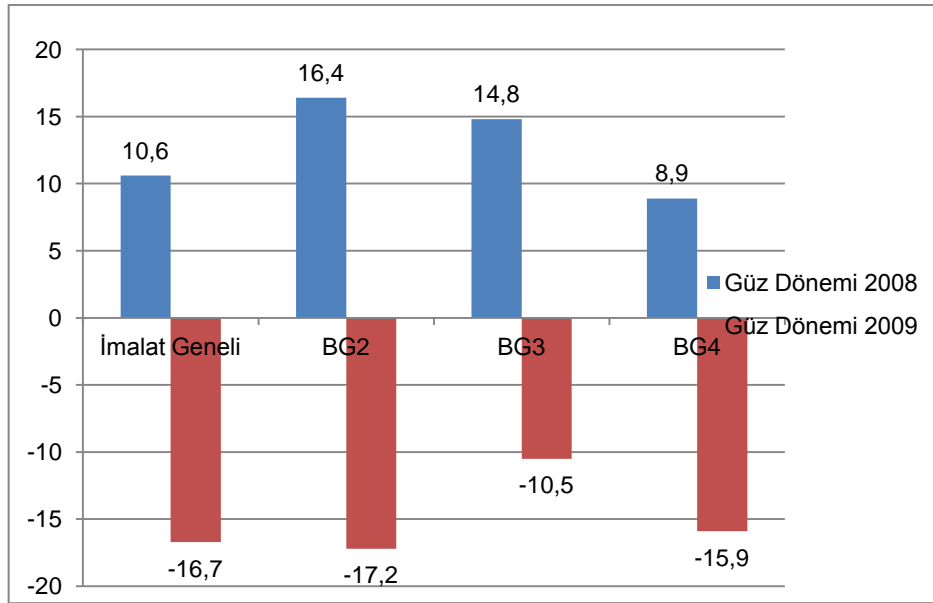
Tablo 3.7. 2007, 2008 ve 2009 Yıllarında Verilen KOBİ Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

	Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım(TL)	İthal Edilecek Makine ve Teçhizat Tutarı	İstihdam (Kişi)
2007	Tarım	45	34.879.222	2.516	754
	Madencilik	22	30.270.004	5410	723
	İmalat	749	691.973.621	227.797	14135
	Enerji	1	249.460	89	2
	Hizmetler	125	118.023.866	37.324	2.072
	Toplam	942	875.396.173	273.136	17.686
2008	Tarım	49	50.025.639	4.017	653
	Madencilik	26	28.710.500	6.228	487
	İmalat	1.133	912.456.886	318.281	19,229
	Enerji	-	-	-	-
	Hizmetler	155	121.297.937	38.500	2.247
	Toplam	1.363	1.112.503.962	367.026	22.616
2009	Tarım	21	20.848.340	633	268
	Madencilik	11	11.937.449	966	201
	İmalat	483	372.830.932	104.624	6.797
	Enerji	1	1.700.000	-	8
	Hizmetler	70	61.018.844	12.231	844
	Toplam	586	468.335.565	118.454	8.118

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Ekonomi Bakanlığı, KOBİ İstatistikleri 2007, 2008 ve 2009, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EFBAB5BB-D8D3-8566-4520A4565623D79B> (10 Eylül 2011).

Kriz döneminde KOBİ'lere sağlanan teşvik ve kredi olanaklarının daha da azalmasıyla özellikle Türkiye'deki reel sektörünün büyük ölçüde olumsuz etkilenmesiyle KOBİ'lerde büyük tahribat görmüşlerdir.

Küresel krizin ülkemizde faaliyet gösteren KOBİ'lerin yatırım kararları üzerinde de olumsuz etkileri görülmüştür. TCMB, sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların 2007, 2008 ve 2009 dönemlerine yönelik mevcut yatırım eğilimleri ve yakın geleceğe yönelik yatırım planlarını tespit etmek üzere 1640 işletmeye anket çalışması uygulamıştır. Grafik 3.9'da 2008-2009 güz dönemi yatırım oranları işletme büyüklük ölçüleri bazında gösterilmektedir. Büyüklük Grupları; BG2: 50≤ Çalışan Sayısı <250, BG3: 250≤ Çalışan Sayısı < 500, BG4: Çalışan Sayısı ≥500 olarak belirlenmiştir.

Grafik 3.9. 2009 Yılı Yatırım Oranlarının 2008 Yılına Göre Değişimi (%)

Kaynak: TCMB, “2009 Yılı Bahar Dönemi Yatırım Anketi”, **İstatistik Genel Müdürlüğü Reel Sektör Verileri Müdürlüğü**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/yatirimanket/BYA-Rapor-Int.pdf>, (15 Nisan 2012) s.4.

Türkiye’de faaliyet gösteren KOBİ’lerin konum ve olanakları göz önünde bulundurulduğunda, girişimcilere ve teknolojik yeniliğe dayalı yeni iş fikrine sahip girişimcilere başlangıç döneminde rehberlik ve finansman hizmeti verecek İŞGEM ve TEKMER gibi yapıların sayısının yeterli olmaması, ekonomideki belirsizlik dönemlerinin KOBİ yöneticilerinin öngöründe bulunmasını güçleştirmesidir. KOBİ'lere yönelik desteklerin birbirini tamamlayıcılığı nitelikte yeterince tasarlanmamış oluşu ve

uygulamaları izlemek konusunda kurumlar arası koordinasyonun yetersizliği KOBİ'ler için özellikle kriz sürecinde KOBİ'ler için tehdit oluşturabilirler. Ayrıca, politika üreticilerin yararlanabileceği KOBİ istatistiklerinin yetersiz olması, KOBİ'lere danışmanlık hizmeti verecek kişi ve kuruluşların yeterliliklerini belgeleyecek sistemin mevcut olmaması, kredi garanti ve girişim sermayesi sistemlerinin yeterince yaygınlaşmamış olması ve KOBİ Borsası'na işlerlik kazandırılmamış olması gibi etkenler KOBİ'lerin kriz dönemlerinde ayakta kalmalarını zorlařtırırlar²¹⁷.

---

²¹⁷ KOBİ Çalışma Grubu, **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara, 2011.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN ESKOOP SANAYİ SİTESİNDE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LERE ETKİSİNİ TESPİT ETMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; 2008 küresel finansal krizinin İkitelli Eskoop Sanayi Sitesinde faaliyet gösteren Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler üzerindeki etkisini belirlemektir. Firmaların küresel kriz sürecinde özellikle finansal, personel, satış, satın alma ve üretime yönelik uyguladıkları politikalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle Eskoop Sanayi Sitesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin sektörel bazda kimlikleri belirlenmiştir. Devamında, krizin piyasaları hangi yönde etkilediği ve bu değişimlerin işletmeler üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Krizin işletmeler üzerindeki etkileri ve bu etkiler sonucunda işletmelerin uyguladıkları politikalar belirlenmiş ve geliştirilen hipotezler test edilmiştir.

Bilindiği gibi, KOBİ'lerin genel olarak işletmeler içindeki toplam oranı, toplam istihdamdaki oranı bakımından Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi büyüktür. Ayrıca toplam yatırımlar ve yaratılan katma değer içindeki payı da azımsanmayacak düzeydedir. Bu bakımdan KOBİ'ler hem ülke ekonomisine ivme kazandırmakta hem de sosyal istikrara katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, KOBİ'lerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve özellikle kriz dönemlerinin olumsuzluklarından en az düzeyde etkilenmelerini sağlayabilmek için KOBİ'leri desteklemeye yönelik çeşitli politikalar belirlenmelidir. Araştırmada elde edilen bulgular yardımıyla, KOBİ'lerin mevcut kapasiteler, krizin piyasa üzerindeki etkileri ve bu etkiler sonucunda KOBİ'lerin hangi yönde nasıl etkilendiklerinin tespit edilmesidir. Ayrıca krizin etkileri sonucunda KOBİ'lerin kriz yönetim politikaları test edilmiş ve kriz sonucunda işletmeler için önem

kazanan konular irdelenmiştir. Bütün bu araştırmanın sonucunda katılımcıların krizin işletme içi ve piyasada devam edip etmediği sorgulanmış ve KOBİ'lerin devletten beklentileri tespit edilmiştir.

4.1 Araştırmanın Sınırlılıkları

- Sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların her zaman için kesin doğruluk özellikleri taşımamaları önemli bir sınırlılık olarak görülebilir.

- Diğer bir sınırlılık; krizin yarattığı bazı sorunların ve olumsuz etkilerin ele alınmış olmasıdır. Bazı sorunların ve etkilerin bir anket formu ile tespit edilmesi güçtür. Bu bakımdan, bu araştırmada bir anket formu ile tespit edilmesi muhtemel etkiler ele alınmıştır. Ayrıca, anket soru formlarının bazılarının işletmelerin birinci derece yetkili kişileri tarafından cevaplandırılmamış olması da araştırmanın sınırlılıklarından biridir.

4.2 Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmada, 'uygulamalı' araştırma modeli kullanılmıştır. Uygulamalı araştırmalar; üretilen bilgilerin değerlendirilmesi, çevrenin kontrol edilmesi ve sorunların çözümünün sağlanması amacıyla yapılan araştırmalardır. Uygulamalı araştırmaların temel özelliği; anket, görüşme, gözlem ve örnekleme gibi araçlarla ana kütlenin ilgilenilen özelliklerini ortaya koymaktır.

Araştırma sonuçlarının etkin ve tutarlı olması, araştırma sürecinde izlenen yöntemle yakından ilişkilidir. Bu nedenle araştırma yönteminin açıklanması, elde edilen verilerin değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Aşağıda araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmek ve hipotezleri sınamak için; veri toplama aracının geliştirilmesi, araştırma örnek kütlesinin belirlenmesi, anket formlarının hazırlanıp işletmelerle yüz yüze anket yapılması, cevaplanan anket formlarındaki verilerin kodlanması, düzenlenmesi ve verilerin analiz edilmesinde kullanılan istatistiksel analizler hakkında bilgi verilecektir.

4.2.1 Ana Kütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütle, Eskoop Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren 934 KOBİ üzerindedir. Bu işletmelerden rastsal (tesadüfi) örnekleme yöntemi ile 156 işletme seçilmiş ve araştırma bu işletmeler üzerinde yürütülmüştür.

:1,96

$(z \cdot \sigma^2)/n$

$(1,96^2 \cdot (0.5)^2)/156$

Araştırma için Eskoop Sanayi Bölgesinin seçilme sebebi konum olarak ikitelli gibi merkezi bir sanayi bölgesinde oluşu, altyapı olarak metro, doğalgaz, sektörel eğitim, sağlık hizmetleri, arıtma tesisleri, ulaşım için İETT otobüs ve minibüs servisleri, KOSGEB, TSE gibi imkânlara sahip olmasıdır.

4.2.2 Verilerin Toplanması

Araştırma için gerekli verilerin elde edilmesinde 'anket yöntemi' kullanılmış, veriler geliştirilen bir soru formu yardımıyla toplanmıştır. Anket soruları hazırlanırken literatürden, konu ile ilgili tezler ve araştırmalardan yararlanılmış ve olası sorular belirlenmeye çalışılmıştır. Hazırlanan anket soru formları araştırma kapsamına alınan 156 işletme ile yüz yüze yapılmıştır. Dolayısıyla, anketlerin toplanma oranı yüzde 100 olmuştur.

Araştırmada kullanılan anket soru formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ankete katılan kişinin görevi ve eğitimi, bunlarla beraber işletmenin genel yapısı (hukuki yapı, faaliyet sektörü, faaliyet süresi, çalışan sayısı, net satış hasılatı, ihracat oranı, kapasite kullanım oranı, ayrı bir pazarlama ve finans departmanı olup olmadığı) belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde krizin piyasalara etkisini ölçmeye yönelik (Likert'in 7 noktalı ölçeği kullanılarak) sorular yer almaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak da işletme üzerindeki etkileri (Likert'in 5 noktalı ölçeği kullanılarak) ve yönetsel ve örgütsel olumsuzlukları ölçülmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise; ankete katılan işletmelerin kriz sürecinde uyguladıkları politikaları (finansal, personel, satış, satın alma ve üretim) tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. Ayrıca bu süreçte işletmeler için önem kazanan konular ve işletme sahiplerinin devletten KOBİ'lere yönelik politika beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır.

4.2.3 Verilerin Analizi

Anket soru formuyla toplanan veriler, SPSS Windows 15 paket programına yüklenmiş ve analiz aşamasında yapılan tüm istatistiksel işlemlerde paket programdan yararlanılmıştır. Verilerin analizinde; “frekans dağılımı,” “ki-kare” ve “t-testi” teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin sunulmasında frekans tabloları, pasta grafiği ve çubuk grafik kullanılmıştır. Araştırmanın hipotezlerini test etmek için ki-kare ve ‘t’ testi analiz teknikleri kullanılarak, hipotezler 0.05 anlamlılık düzeyinde sınanmıştır.

4.2.4 Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez 1: İşletmeler 2008 krizinden olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Hipotez 2: İşletmelerin profil özellikleri ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 3: İşletmelerin krizden ekonomik anlamda etkilenmeleri ile yönetsel ve örgütsel anlamda etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 4: İşletmelerin krizden kurtulmak için uyguladıkları finansal politikalar ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 5: İşletmelerin krizden kurtulmak için uyguladıkları personel politikaları ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 6: İşletmelerin krizden kurtulmak için uyguladıkları satışa yönelik politikalar ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 7: İşletmelerin krizden kurtulmak için uyguladıkları satın almaya yönelik politikalar ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 8: İşletmelerin krizden kurtulmak için uyguladıkları üretime yönelik politikalar ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 9: İşletmelerin krizden kurtulmak için uyguladıkları KOSGEB ve Bankaların destek paketlerinden yararlanma politikaları ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 10: İşletmelerin kriz sonrası, krizin etkilerinden korunmaya yönelik olarak önemli buldukları konular ile krizden etkilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 11: İşletmelerin krizden etkilenmeleri ile krizin işletmeler ve piyasalar için hâlâ devam ettiği algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

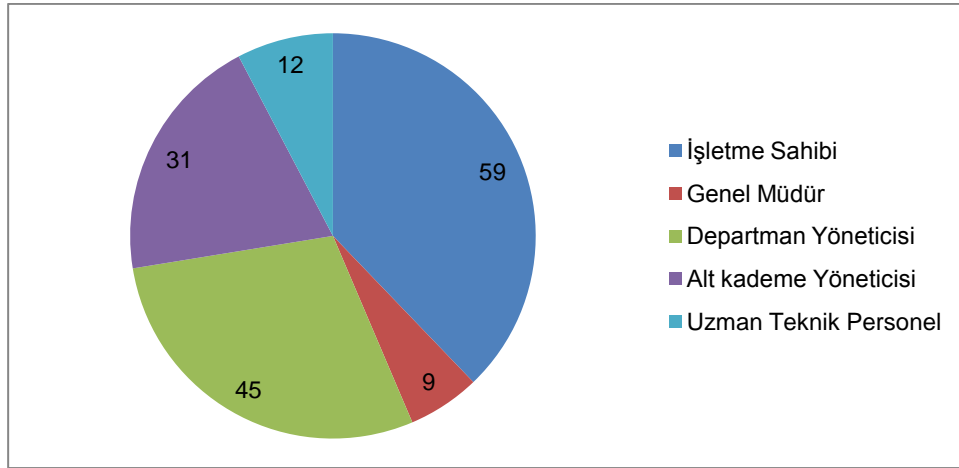
4.3 Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

4.3.1 Araştırmaya Katılanların İşletme İçerindeki Görevi

Tablo 4.1. Araştırmaya Katılanların İşletme İçerisindeki Görevi

	Frekans	%	Toplam %
İşletme Sahibi	59	37,8	37,8
Genel Müdür	9	5,8	43,6
Departman Yöneticisi	45	28,8	72,4
Alt kademe Yöneticisi	31	19,9	92,3
Uzman Teknik Personel	12	7,7	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılanların çoğunluğu işletme sahibidir. Diğerleri sırasıyla; yüzde 28,8'i departman yöneticisi, yüzde 19,9'u alt kademe yöneticisi ve yüzde 7,7'si uzman teknik personel ve yüzde 5,8'i genel müdürdür.

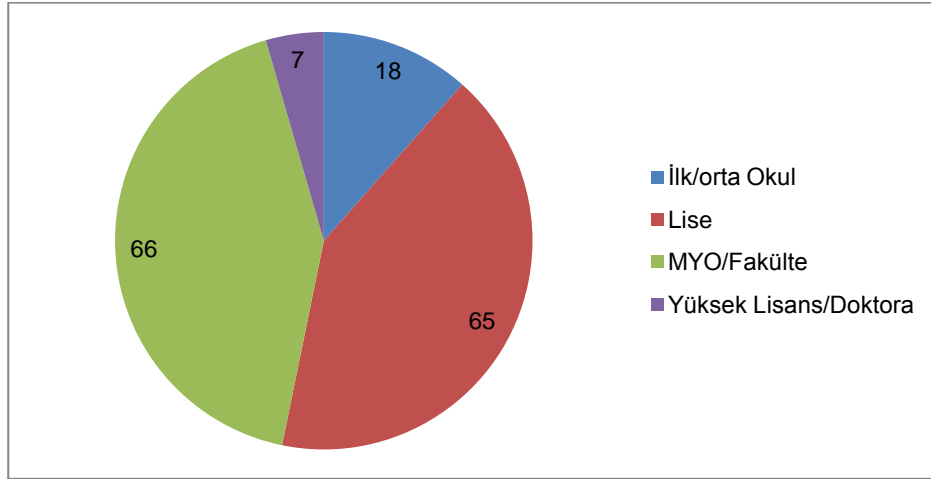
Grafik 4.1. Araştırmaya Katılanların İşletme İçerisindeki Görevi

4.3.2 Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları

Tablo 4.2. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları

	Frekans	%	Toplam %
İlk/orta Okul	18	1,5	11,5
Lise	65	41,7	53,2
MYO/Fakülte	66	42,3	95,5
Yüksek Lisans/Doktora	7	4,5	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılanların çoğunluğu (yüzde 42,3) MYO/fakülte mezunudur. Katılımcıların eğitim durumları fakülte mezunlarının ardından çoğunluk sırasıyla, lise (yüzde 41,7), ilk/orta okul (yüzde 11,5) ve yüksek lisans/doktora (yüzde 4,5)'dir.

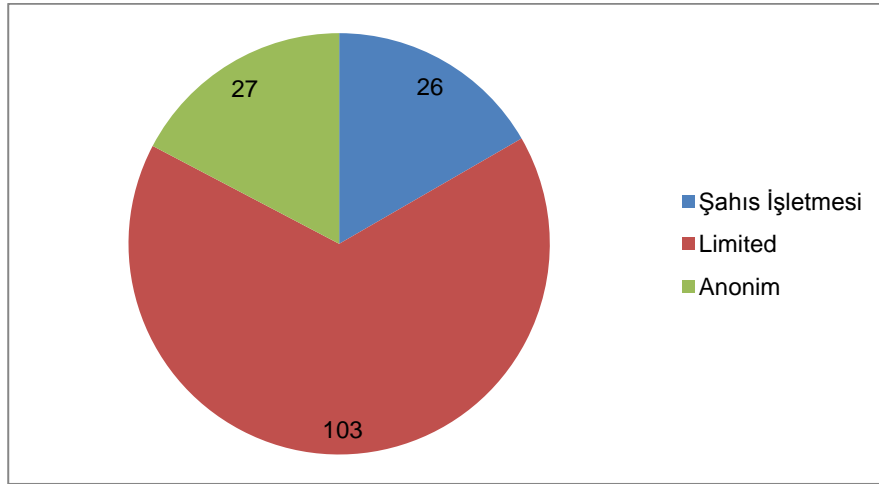
Grafik 4.2. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları

4.3.3 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları

Tablo 4.3. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
Şahıs İşletmesi	26	16,7	16,7
Limited	103	66,0	82,7
Anonim	7	17,3	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Katılımcı işletmelerin çoğunun hukuki yapısı limited işletme şeklindedir. Araştırmaya katılan işletmelerin yüzde 17,3'ü anonim ve yüzde 16,7'si şahıs işletmesi şeklinde yapılanmıştır.

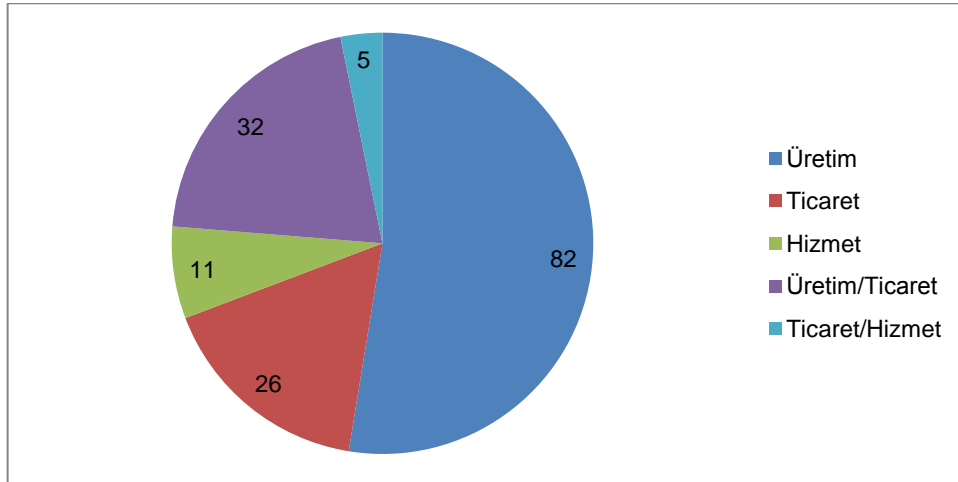
Grafik 4.3. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları

4.3.4 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör

Tablo 4. 4. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
Üretim	82	52,6	52,6
Ticaret	26	16,7	69,2
Hizmet	11	7,1	76,3
Üretim/Ticaret	32	20,5	96,8
Ticaret/Hizmet	5	3,2	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmeler büyük bir çoğunlukla üretim sektöründe (yüzde 52,6) faaliyet göstermektedirler. Ardından yüzde 20,5 oranıyla üretim ve ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletmeler takip etmektedir.

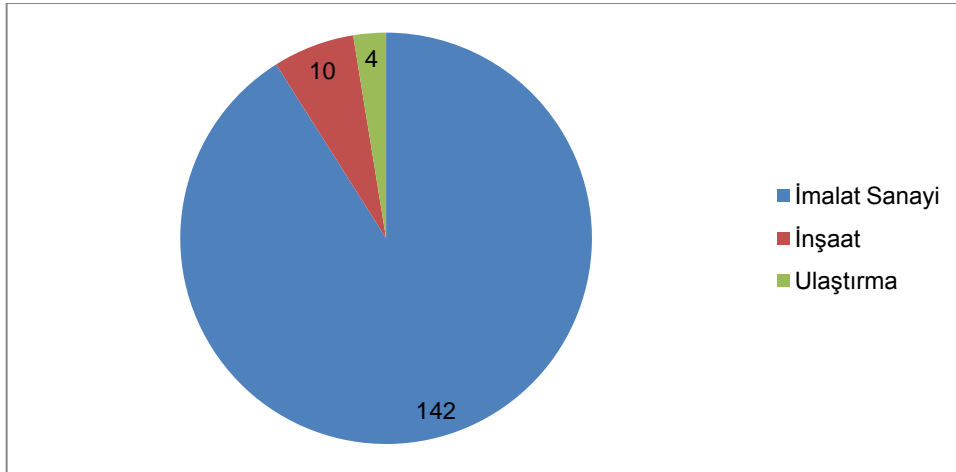
Grafik 4.4. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör

4.3.5 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Alanları

Tablo 4.5. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Alanları

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
İmalat Sanayi	142	91,0	91,0
İnşaat	10	6,4	97,4
Ulaştırma	4	2,6	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin çok büyük bir oranı imalat sanayinde faaliyet göstermektedir. Diğer işletmeler ise inşaat ve ulaştırma sektöründe faaliyet göstermektedirler.

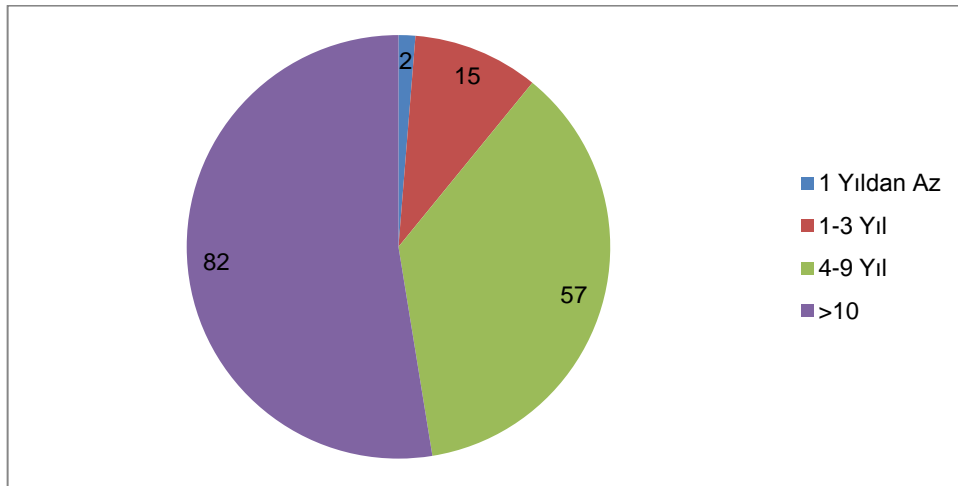
Grafik 4.5. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Alanları

4.3.6 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Süreleri

Tablo 4.6. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Süreleri

	<i>Faaliyet Süresi</i>		
	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
1 Yıldan	2	1,3	1,3
1-3Yıl	15	9,6	10,9
4-9 Yıl	57	36,5	47,5
>10	82	52,6	100,0
<i>Toplam</i>	<i>56</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin çoğunluğu 10 yıldan fazla süredir faaliyet göstermektedir. Ayrıca, katılımcı işletmelerin yüzde 36,5'i 4-9 yıl arası, diğerleri ise sırasıyla 1-3 yıl ve 1 yıldan az faaliyet göstermektedir.

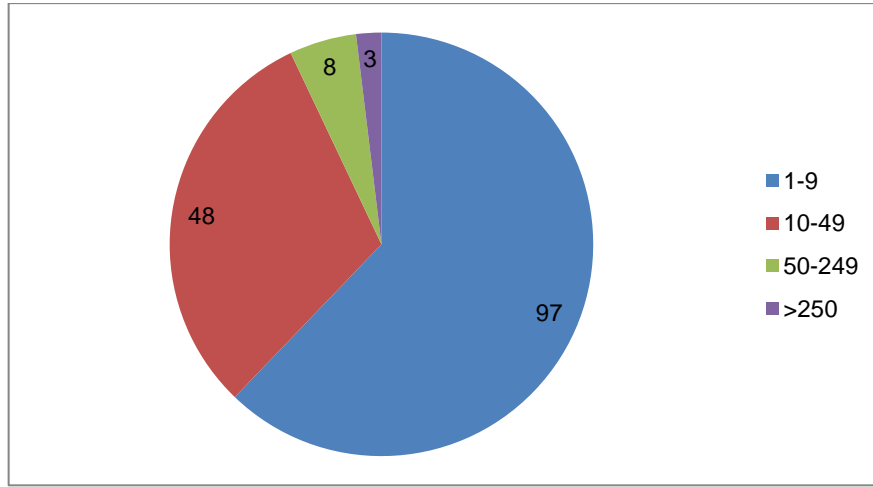
Grafik 4.6. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Süreleri

4.3.7 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Kişi Sayısı

Tablo 4.7. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Kişi Sayısı

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
1-9	97	62,2	62,2
10-49	48	30,8	92,9
50-249	8	5,1	98,1
>250	3	1,9	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin yüzde 62,2'sinin çalışan kişi sayısı 1-9 arasındır. İşletmelerin yüzde 30,8'sinin çalışan kişi sayısı 10-49, yüzde 5,1'nin çalışan kişi sayısı 50-249 ve ancak yüzde 1,9'sunun çalışan kişi sayısı 250'den fazladır.

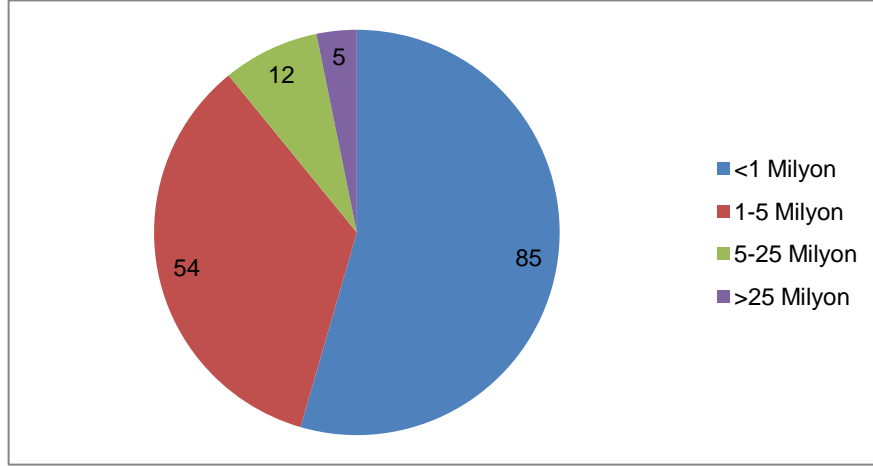
Grafik 4.7. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Kişi Sayısı

4.3.8 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Net Satış Hasılatı

Tablo 4.8. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Net Satış Hasılatı

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
<1 Milyon	85	54,5	54,5
1-5 Milyon	54	34,6	89,1
5-25 Milyon	12	7,7	96,8
>25 Milyon	5	3,2	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya Katılan İşletmelerin büyük bir çoğunluğunun net satış hasılatı 1 Milyon TL'den azdır. İşletmelerin yüzde 34,6'sının net satış hasılatı 1-5 milyon TL arasındadır. Az bir çoğunluk olan diğer katılımcı işletmelerin net satış hasılatı 5-25 milyon TL ve 25 milyon TL üzerindedir.

Grafik 4.8. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Net Satış Hasılatı

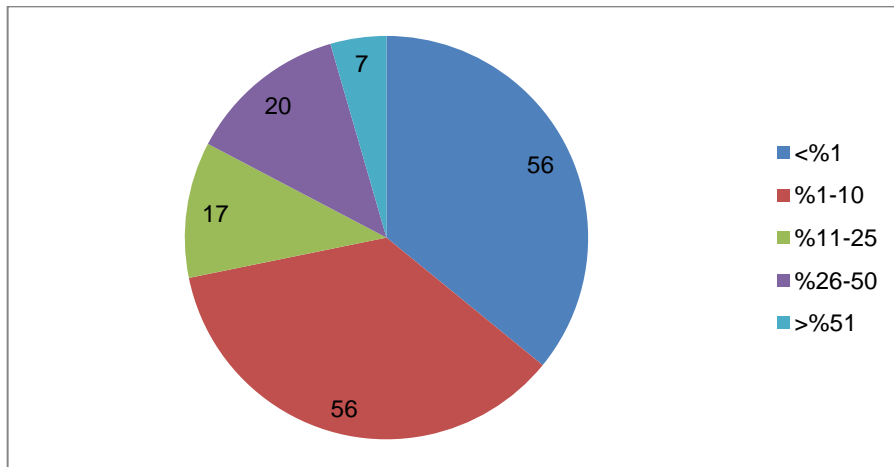

4.3.9 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Pazar Payı

Tablo 4.9. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Pazar Payı

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
<%1	56	35,9	35,9
%1-10	56	35,9	71,8
% 11-25	17	10,9	82,7
%26-50	20	12,8	95,5
>%51	7	4,5	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin yzde 35,9'unun pazar payı yzde 1'den kucuktur. Ayrıca aynı orandaki katılımcı işletme sayısının pazar payı oranı yzde (1-10), yzde 10,9'nun pazar payı yzde (11-25), yzde 12,8'sinin pazar payı yzde (26-50) ve yzde 4,5'nin pazar payı oranı yzde 51'dir.

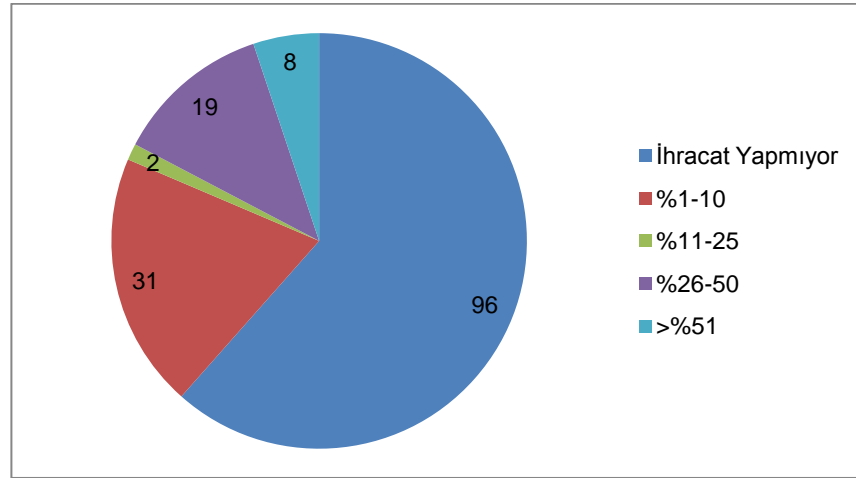
Grafik 4.9. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Pazar Payı

4.3.10 Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Oranı

Tablo 4.10. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Oranı

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
İhracat Yapmıyor	96	61,5	61,5
%1-10	31	19,9	81,4
%11-25	2	1,3	82,7
%26-50	19	12,2	94,9
>%51	8	5,1	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin büyük bir çoğunluğu ihracat yapmamaktadır. Katılımcı işletmelerin yüzde 19,9'sunun ihracat oranı yüzde (1-10), yüzde 12'sinin ihracat oranı yüzde (26-50) ve diğer az orandaki işletmelerin ihracat oranları yüzde (11-25) ve yüzde 51'den fazladır.

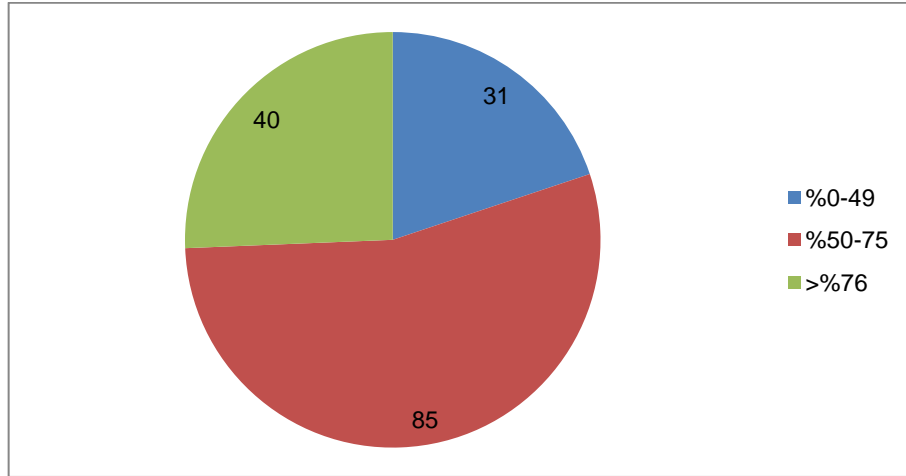
Grafik 4.10. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Oranı

4.3.11 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı

Tablo 4.11. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
%0-49	31	19,9	19,9
%50-75	85	54,5	74,4
>%76	40	25,6	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin yüzde 54,6'sının kapasite kullanım oranı yüzde (50-75) arasındadır. Diğer işletmelerinin sırasıyla yüzde 25,6'sının kapasite kullanım oranı yüzde 76'dan fazla yüzde 19,9'nun kapasite kullanım oranı ise yüzde 50'den düşüktür.

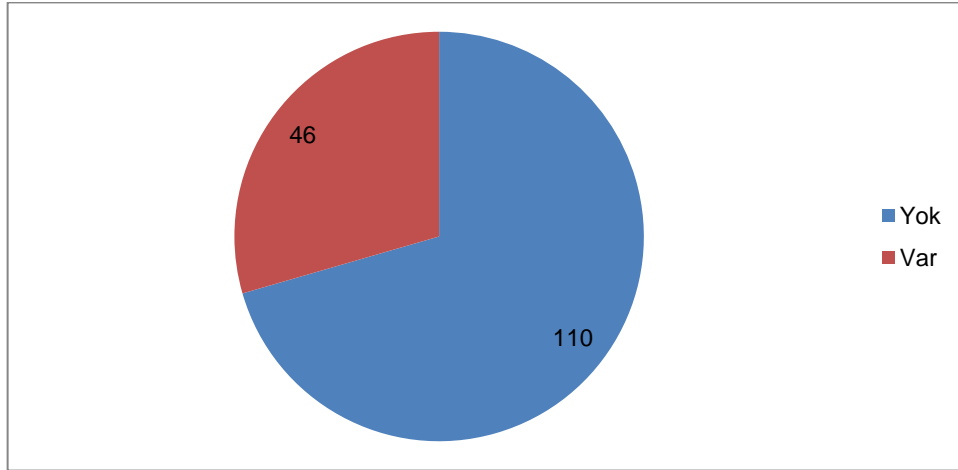
Grafik 4.11. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı

4.3.12 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Pazarlama Departmanı Olması

Tablo 4.12. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Pazarlama Departmanı Olması

	Frekans	%	Toplam %
Yok	110	70,5	70,5
Var	46	29,5	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin yüzde 70,5'nin ayrı bir pazarlama departmanı yoktur. Buna karşın sadece işletmelerin yüzde 29,5'nin ayrı bir pazarlama departmanı vardır.

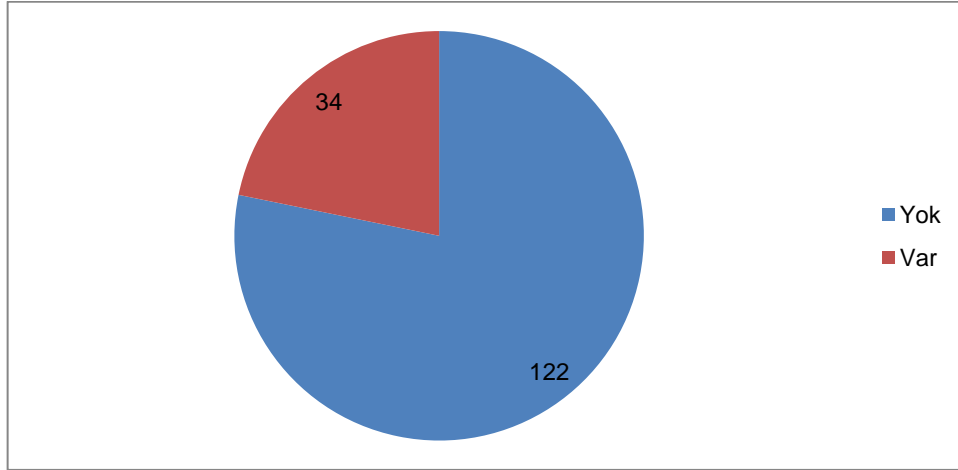
Grafik 4.12. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Pazarlama Departmanı Olması

4.3.13 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Finans Departmanı Olması

Tablo 4. 13. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Finans Departmanı Olması

	<i>Frekans</i>	<i>%</i>	<i>Toplam %</i>
Yok	122	78,2	78,2
Var	34	21,8	100,0
<i>Toplam</i>	<i>156</i>	<i>100,0</i>	

Araştırmaya katılan işletmelerin yüzde 78,2'sinin ayrı bir finans departmanı yoktur. Sadece katılımcı işletmelerin yüzde 21,8'sinin finans departmanı vardır.

Grafik 4.13. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ayrı Bir Finans Departmanı Olması

4.4 Katılımcı Firmaların Krizden Etkilenme Oranları

H₁: Firmalar 2008 krizinden olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Firmaların krizden ne ölçüde etkilendiğinin ölçülmesi, çalışmanın hipotezlerinin test edilmesi için önemlidir. Bu noktadan hareketle firmaların olumlu ya da olumsuz olarak etkilendiğinin belirlenmesi amacıyla 156 firmaya anket çalışması yapılmıştır.

Ankete katılan firmaların krizden etkilenip etkilenmediğinin analizi yapıldı. Firmaların krizden ne ölçüde etkilendiğinin test edilmesi için 13 soruluk 7'li likert ölçeği (değişimdeki azalma>%50=1, değişimdeki artma>%50=7) kullanılmıştır. Firmaların 13

soruya verdikleri yanıtların **güvenilirlikleri** için Cronbach Alpha değerine bakılmış, alpha değeri 0,890 olarak bulunmuştur. Böylece verilerin güvenilirliğinin yüksek olduğu (alpha>0,600) görülmüştür. Ancak bu 13 sorudan elde edilecek tek bir değeri, firmaların krizden ne ölçüde etkilendiklerinin bir göstergesi olarak kullanabilmek için ölçek içinde kullanılan değişkenlerin ölçekle olan korelasyonuna bakılmış, *sabit giderlerdeki değişim* ve *yabancı kaynak kullanımındaki değişim* değişkenlerinin ölçekle olan korelasyonlarının çok düşük olması ve hatta teoriyle ters olduğunun düşünülmesinden dolayı ölçekten çıkarılmıştır. Ayrıca, firmaların büyük bölümünün *ithalat* ve *ihracat* yapmadıkları belirlendiğinden bu değişkenlerin de analizden çıkartılması uygun görülmüştür.

13 ifadenin tamamı aşağıda gösterilmiştir;

V15a: Satış miktarındaki değişim

V15b: Hammadde ve malzeme kullanım oranındaki değişim

V15c: İşgücü oranındaki değişim

V15d: Rekabet gücünde değişim

V15e: Kârlılıkta değişim

V15f: Likidite ve nakit akışı vb. finansal konulardaki değişim

V15g: Öz kaynaklardaki değişim

V15h: Sabit giderlerdeki değişim

V15i: Kapasite kullanım oranındaki değişim

V15j: Pazar payındaki değişim

V15k: Yabancı kaynak kullanımındaki değişim

V15l: İthalat oranındaki değişim

V15m: İhracat oranındaki değişim

Tablo 4.14. Güvenilirlik Testi (Cronbach Alpha Değeri)

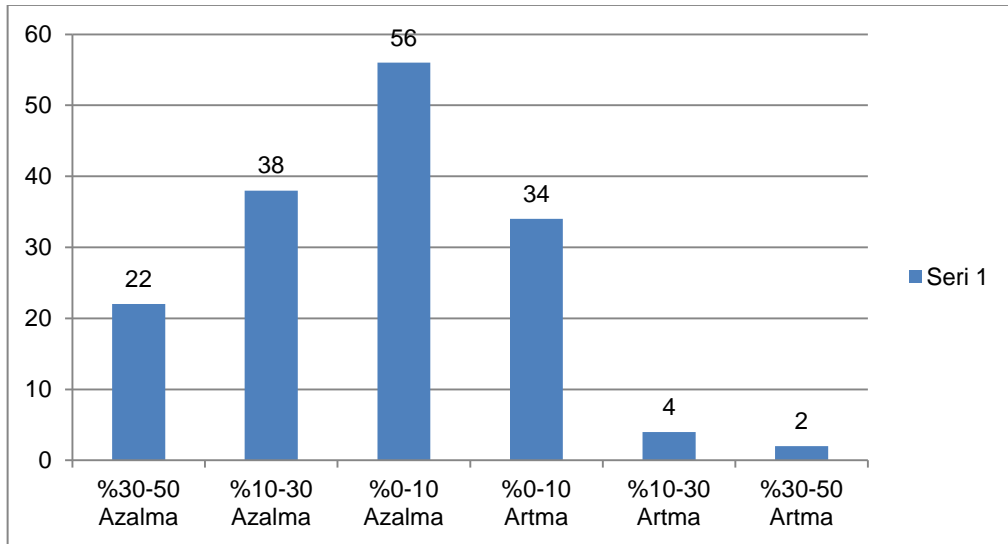
	Düzeltilmiş, toplam Korelasyon	Cronbach's Alpha, (silinirse)
v15a	,783	,871
v15b	,788	,871
v15c	,746	,874
v15d	,620	,881
v15e	,733	,875
v15f	,792	,873
v15g	,612	,881
v15h	,019	,908
v15i	,733	,874
v15j	,709	,877
v15k	,205	,896
v15l	,327	,892
v15m	,433	,889

v15h, v15k, v15l ve v15m değişkenleri analizden çıkarıldıktan sonra Cronbach alpha değeri 0,924 değerine yükselmiştir. Bu değişkenlerle **içsel tutarlılığın** test edilmesi için, bir başka deyişle bu değişkenlerin tek bir ölçek olarak değerlendirilebilmesi için faktör analizi (Asal Bileşenler Yöntemi) yapılmıştır. Faktör analizi; değişkenler arasındaki yapılar içi korelasyonu inceleyen istatistiksel bir tekniktir. Birden fazla değişkeni sadece bir değişkende toplanmasını sağlar. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri 0,878, Bartlett'in küresellik testi ki-kare değeri 983,865 (df=36, p=0,000) bulunmuştur. KMO değerine göre veriler faktör analizine oldukça uygundur (KMO>0,600). Ayrıca Bartlett'in küresellik testine göre, değişkenlere ait korelasyon matrisinin birim matris olduğunu söyleyen H_0 hipotezi reddedilmiştir. Böylece verilerin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. Asal Bileşenler Analizine göre tek bir faktör oluşturulmuş, oluşturulan faktör toplam değişkenliğin yüzde 63'ünü açıklamaktadır.

Tablo 4.15. Toplam Açıklanan Değişkenlik (Varyans)

Bileşenler	Başlangıç özdeğerler			Yükler		
	Toplam	Varyans %	Kümültif %	Toplam	Varyans %	Kümültif %
1	5,681	63,118	63,118	5,681	63,118	63,118
2	,795	8,835	71,953			
3	,656	7,287	79,239			
4	,546	6,069	85,309			
5	,416	4,622	89,930			
6	,316	3,508	93,438			
7	,249	2,768	96,206			
8	,202	2,245	98,451			
9	,139	1,549	100,000			

Böylece analize giren 9 değişkenin tek bir değişken olarak ifade edilebildiği görülmüştür. Bu noktadan sonra, 9 değişkenden iki yeni değişken elde edilmiştir. Firmaların 9 soruya verdikleri yanıtların ortalamaları alınmıştır (V15Ort). Firmaların skor ortalamalarının histogramı Grafik 4.14'de gösterilmiştir. Histogramdan da görüleceği gibi grafik sola yaslanmıştır.

Grafik 4.14. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenme Oranları

Firmaların krizden ne ölçüde etkilendiğine ilişkin 9 sorunun skor ortalamalarının genel ortalaması 3,26 (std=1,0838) bulunmuştur. Bu ortalamanın teorik ortalama olan 4 değerinden anlamlı bir fark teşkil edip etmediğinin tespiti için “bir örnek t-testi” yapılmıştır. Test istatistiği $t=-8,520$ ($df=155$, $p=0,000$) olarak belirlenmiştir. P değeri 0,05’ten küçük olduğundan firmaların krizden etkilendiğini söyleyen H_1 hipotezi kabul edilir.

Tablo 4.16. Firmaların Krizden Ne Oranda Etkilendiklerine İlişkin İstatistik

	N	Ortalama	Std. Sap.	En Küçük	En Büyük
G. Ortalama	156	3,2607	1,0838	1,11	6,89

Tablo 4.17. Bir Örnek T-Testi

	t	Df	p (2-kuyruk)
G. Ortalama	-8,520	155	,000

*Test Value = 4

Bu noktadan sonra, firmaların krizden etkilenmesine ilişkin 9 adet 7’li likert değişkenine ait skorların ortalaması teorik ortalama 4 değerinin altında kalan 116 firmanın olumsuz etkilendiği (1), üstünde kalan 40 firmanın olumlu olarak etkilendiği (0) belirlenmiş ve bu şekilde kodlanarak yeni bir değişken elde edilmiştir (V15Kod).

Çetinkaya ve Erdoğan tarafından küresel krizin Sakarya’daki KOBİ’ler üzerindeki etkilerini araştırmak yapılan anket çalışmayı desteklemektedir. Yapılan anketin sonuçlarına göre katılımcı KOBİ’lerin yüzde 50’si krizden etkilendiklerini, yüzde 43,2’si şiddetle etkilendiklerini ve yüzde 6,8’si ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.²¹⁸

Ayrıca, Çek Cumhuriyeti’nde faaliyet gösteren 54 KOBİ’ye uygulanan anket bulguları çalışmayı desteklemektedir. 39 işletme küresel krizden olumsuz etkilendiklerini geri kalan 15 işletme krizin etkisinin olmadığını belirtmişlerdir ancak hiçbirinin krizden olumlu etkilendiği görülmemiştir. Bu çalışma sonucunda krizin KOBİ’ler üzerindeki en büyük olumsuz etkisinin satışlardaki azalma olduğu tespit

²¹⁸ Çetinkaya ve Erdoğan, s. 36.

edilmiştir²¹⁹. Krizin sadece Türkiye'deki KOBİ'leri değil dünyanın birçok ülkesindeki işletmeleri de olumsuz etkilediği bilinmektedir. Bucharest Üniversite'sindeki bir çalışmaya göre küresel krizden en çok etkilenen kesim Romanya GSYİH'nın yüzde 80'nini oluşturan KOBİ'lerdir. Romanya ekonomisi üzerinde büyük etkisi olan KOBİ'lerin kredi olanaklarının zayıflaması, talebin azalması, yatırım ve ihracat oranlarının düşmesiyle işletmelerin enflasyon ve kur riski ile baş etmeleri zorlaşmıştır. Romanya'da faaliyet gösteren KOBİ'lerin krizin etkisiyle büyük oranda daralmayı tercih etmeleri ülke ekonomisini büyüme hızını azaltmıştır²²⁰. 2008 Aralık ayında Business Barometer'ın Kanada'da KOBİ'ler üzerinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre KOBİ sahiplerinin sadece yüzde 29'u işletmelerinin performanslarının 2008 yılında 2007'e göre daha güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Ancak yüzde 40'ı 2008'deki verimliliklerinin 2007'ye göre daha düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Sadece yüzde 17'si performanslarında gelişme beklediklerini, yüzde 44'ü ise performanslarının daha kötüye gideceğini belirtmişlerdir²²¹.

4.5 Firmaların Profil Özellikleri İle Krizden Etkilenmeleri Arasındaki İlişki

H₂: Firmaların profil özellikleri ile krizden etkilenmeleri arasında bir ilişki vardır.

Bazı firmaların 2008 krizinden daha fazla olumsuz yönde etkilendiği bazı firmaların ise olumlu yönde etkilendiği gözlenmiştir. Firmaların hangilerinin krizden olumsuz yönde daha fazla etkilendiğinin tespit edilmesi beklenmektedir. Bu amaçla, firmaların profil özelliklerinin firmaların krizden etkilenmelerine olan etkisi araştırılmıştır.

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz etkilenen firmaların profil özellikleri arasındaki farkın tespit edilmesi için, nominal (sınıflama) değişkenler için ki-kare testi, ordinal (sıralama) değişkenler için ise bağımsız örnek testi yapıldı. Bağımsız örnek testinin en önemli kriterlerinden biri grup varyanslarının eşit olup olmamasıdır. Bunun için de Levene testi uygulanmıştır.

---

²¹⁹ Jana Hornungová ve Markéta Klímková, "Impact Of Economic Crisis On The Activities Of Small And Medium-Sized Enterprises In The Czech Republic" 2010, Brno University of Technology, Faculty of Economics&Management, <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/15/1822-6515-2010-075.pdf>, (15 Eylül 2011).

²²⁰ *The Economic Crisis and its Effects on SMEs*, <http://store.ectap.ro/articole/389.pdf>, (15 Nisan 2011).

²²¹ OECD, s.17.

Tablo 4.18. Varyansların Eşitliği Testi için Levene Testi

	F	df1	df2	Sig
06	0,033	1	154	0,855
v07*	5,349	1	154	0,022
v08	2,086	1	154	0,151
v09	1,924	1	154	0,167
v10	2,277	1	154	0,133
v11*	10,741	1	154	0,001

* %95 güven aralığında anlamlı, grup varyansları eşit değil

Tablo 4.19. Ortalamaların Eşitliğine İlişkin Bağımsız Örnek testi

	t	df	p	Ortalama	Farkın std.
				Farkı	Hatası
v06	-1,064	154	,289	-,140	,131
v07*	3,517	50,703	,001	,514	,146
v08*	3,232	154	,002	,442	,137
v09*	3,112	154	,002	,651	,209
v10*	2,273	154	,024	,511	,225
v11*	3,527	58,007	,001	,460	,131

* %95 güven aralığında gruplar arasındaki fark anlamlı.

Bu ifadeler aşağıda belirtilmiştir;

V06: İşletmenin faaliyet süresi

V07: İşletmenin çalışan kişi sayısı

V08: İşletmenin net satış hasılatı

V09: İşletmenin pazar payı oranı

V10: İşletmenin ihracat oranı

V11: İşletmenin kapasite kullanım oranı

T testi istatistikleri grup içi varyansların eşit olduğu ve eşit olmadığı varsayımlarına ait iki farklı değer üretmektedir. Sadece *ortalama çalışan kişi sayısı* ve *kapasite kullanım oranı* değişkeninin grup içi varyanslarının eşit olmadığı görüldü. Bu nedenle yalnızca bu değişkene ait t testi istatistik değerlerinden *varyansların eşit*

olmadığı varsayımına yönelik değerleri alındı. V07 ($t=3,517$ $df=50,703$, $p=0,001$), v08 ($t=3,232$, $df=154$, $p=0,002$), v09 ($t=3,112$, $df=154$, $p=0,002$), v10 ($t=2,273$, $df=154$, $p=0,024$) ve v11 ($t=3,527$, $df=58,007$, $p=0,001$) değişkenlerine ait p değerleri 0,05'in altında olduğundan gruplar arası ortalamaların eşit olduğuna ilişkin H_0 hipotez reddedilir. Çalışan kişi sayısı, net satış hasılatı, pazar payı oranı, ve ihracat oranı değişkenlerine ait grup ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. Başka bir ifadeyle pazar payı, çalışan sayısı, net satış hâsılatı, ihracat oranı ve kapasite kullanım oranları düşük olan işletmelerin krizden diğer işletmelere oranla daha fazla olumsuz yönde etkilendiği gözlenmiştir. Ayrıca kapasite kullanım oranı değişkeninin de grup ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. Ancak bu değişkene ait yorum, sebep değil sonuç bakımından ele alınmalı, yani krizden olumsuz etkilenen firmaların, krizin bir neticesi olarak daha düşük kapasite kullanım oranlarına sahip olduğu, olumlu yönde etkilenen firmaların ise daha yüksek kapasite kullanım oranlarına sahip oldukları görülmüştür.

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz etkilenen firmaların profil özellikleri arasındaki farkın tespit edilmesi için nominal değişkenler olan hukuki yapı, sektör ve faaliyet alanı değişkenleri için ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4.20. Değişkenlere Ait Pearson Ki-kare Değerleri

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2-kuyruk)
V3 (Hukuki Yapı)*	11,41	2	,003
V4 (Sektör)	2,519	4	,641
V5 (Alan)	,181	2	,914

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Tablo 4.21. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Hukuki Yapıları

		Şahıs			Toplam
		İşletmesi	Limited	Anonim	
Olumlu	Frekans	0	30	10	40
Etkilenen	Beklenen F.	6,7	26,4	6,9	40,0
Olumsuz	Frekans	26	73	17	116
Etkilenen	Beklenen F.	19,3	76,6	20,1	116,0
Toplam	Frekans	26	103	27	156
	Beklenen F.	26,0	103,0	27,0	156,0

* 1 hücrenin frekans değeri 0

Tablo 4.22. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör

		Üretim			Ticaret		Toplam
		Üretim	Ticaret	Hizmet	Ticaret	Hizmet	
Olumlu	Frekans	20	9	3	6	2	40
Etkilene	Beklenen F.	21,0	6,7	2,8	8,2	1,3	40,0
Olumsuz	Frekans	62	17	8	26	3	116
Etkilene	Beklenen F.	61,0	19,3	8,2	23,8	3,7	116,0
Toplam	Frekans	82	26	11	32	5	156
	Beklenen F.	82,0	26,0	11,0	2,0	5,0	156,0

* 3 hücrenin beklenen değeri 5'ten küçük

Tablo 4. 23. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Alan

		İmalat			Toplam
		Sanayi	İnşaat	Ulaştırma	
Olumlu	Frekans	37	2	1	40
Etkilene	Beklenen F.	36,4	2,6	1,0	40,0
Olumsuz	Frekans	105	8	3	116
Etkilene	Beklenen F.	105,6	7,4	3,0	116,0
Toplam	Frekans	142	10	4	156
	Beklenen F.	142,0	10,0	4,0	156,0

* 3 hücrenin beklenen değeri 5'ten küçük

Pearson Ki-kare analizinin varsayımlarından biri beklenen frekans değerlerinin (toplam hücre sayısının) yüzde 20'inden fazlasının 5'ten düşük bir değer alamayacağıdır. Bu durumda v4 ve v5 değişkenlerinde üçer hücrenin beklenen değerleri 5 değerinin altında olduğundan, v4 değişkeni için inşaat ve ulaştırma gruplarında yeterli veri olmadığı için bu grupların birleştirilmeleri uygun görüldü. v5 değişkeni için; Ticaret ile Üretim Ticaret grupları, Hizmet ile Ticaret Hizmet grupları birleştirilmiştir. Birleştirme işleminden sonra ki-kare analizi tekrar uygulanmıştır.

Tablo 4.24. Değişkenlere Ait Pearson Ki-kare Değerleri

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2-kuyruk)
V4 (Sektör)	,333	2	,847
V5 (Alan)	,143	1	,705

Tablo 4.25. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektör

		Üretim	Ticaret	Hizmet	Toplam
Olumlu	Frekans	20	15	5	40
Etkilenen	Beklenen F.	21,0	14,9	4,1	40,0
Olumsuz	Frekans	62	43	11	116
Etkilenen	Beklenen F.	61,0	43,1	11,9	116,0
Toplam	Frekans	82	58	16	156
	Beklenen F.	82,0	58,0	16,0	156,0

* 1 hücrenin beklenen değeri 5'ten küçük

Tablo 4.26. Araştırmaya Katılan Firmaların Faaliyet Gösterdiği Alan

		İmalat		Toplam
		Sanayi	Diğer	
Olumlu	Frekans	37	3	40
Etkilenen	Beklenen F.	36,4	3,6	40,0
Olumsuz	Frekans	105	11	116
Etkilenen	Beklenen F.	105,6	10,4	116,0
Toplam	Frekans	142	14	156
	Beklenen F.	142,0	14,0	156,0

* 1 hücrenin beklenen değeri 5'ten küçük

Değişkenlere ait Pearson ki-kare değerleri incelendiğinde, krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz etkilenen firmaların yalnızca *hukuki yapı* değişkenine göre farklılık gösterdiği görülür ($\chi^2=11,461$, $df=2$ $p=0,003$). Diğer profil değişkenleri olan *faaliyet sektörü* ve *faaliyet alanı* değişkenlerinin farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Özetle, şahıs işletmelerinin krizden beklenenden daha fazla olumsuz yönde etkilendikleri, buna karşın, limited ve anonim şirketlerin krizden beklenenden daha fazla olumlu yönde etkilendikleri tespit edilmiştir. İşletmelerin faaliyet gösterdikleri sektör ve faaliyet alanlarına göre krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmeleri bakımından anlamlı bir ilişki yoktur.

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz etkilenen firmaların profil özelliklerinden, pazarlama ve finans departmanlarına sahip olma değişkenleri arasındaki farkın anlamlılığının tespit edilmesi için nominal değişkenler olan *pazarlama departmanı*, *finans departmanı* değişkenleri için ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4.27. Katılımcı İşletmelerin Pazarlama Departmanı ve Finans Departmanı Değişkenlerine Yönelik Ki-Kare Değerleri

	Pearson χ^2	Df	Asimp. P (2-kuyruk)
Pazarlama Dept.*	9,120	1	,003
Finans Dept.*	6,183	1	,013

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Tablo 4.28. Katılımcı İşletmelerin Pazarlama Dept. Olmasıyla Krizden Etkilenmeleri Arasındaki İlişki

		Yok	Var	Toplam
Olumlu	Frekans	21	19	40
Etkilenen	Beklenen F.	28,5	11,5	40,0
Olumsuz	Frekans	90	26	116
Etkilenen	Beklenen F.	82,5	33,5	116,0
Toplam	Frekans	111	45	156
	Beklenen F.	111,0	45,0	156,0

Tablo 4.29. Katılımcı İşletmelerin Finans Dept. Olmasıyla Krizden Etkilenmeleri Arasındaki İlişki

		Yok	Var	Toplam
Olumlu	Frekans	26	14	40
Etkilenen	Beklenen F.	31,5	8,5	40,0
Olumsuz	Frekans	97	19	116
Etkilenen	Beklenen F.	91,5	24,5	116,0
Toplam	Frekans	123	33	156
	Beklenen F.	123,0	33,0	156,0

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz etkilenen firmaların pazarlama ve finans departmanlarının varlığı değişkenlerine göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Hem pazarlama hem de finans departmanına sahip işletmelerin krizden beklenenden daha fazla olumlu yönde, bu departmanlara sahip olmayan firmaların ise beklenenden daha fazla olumsuz yönde etkilendikleri gözlenmiştir.

4.6 Krizin Sonuçlarının Firma ve Çalışanları Üzerindeki Yönetsel ve Örgütsel Etkileri

H₃: Firmaların krizden ekonomik anlamda etkilenmeleri ile yönetsel ve örgütsel anlamda etkilenmeleri arasında bir ilişki vardır.

Bazı firmaların 2008 krizinden ekonomik anlamda etkilenmesinin yanında, firma yönetici ve çalışanlarının yönetsel, örgütsel ve psikolojik olarak etkilendikleri görülmüştür. Bu etki olumsuz olduğu gibi olumlu da olmuştur. Firmaların hangilerinin yönetsel, örgütsel ve psikolojik olarak olumsuz yönde daha fazla etkilendiğinin tespit edilmesi beklenmektedir.

Kriz sonuçlarının firma yönetici ve çalışanları üzerindeki yönetsel, örgütsel ve psikolojik etkilerinin test edilmesi için yaşadıkları sorunlara ilişkin 9 soruluk 5'li likert ölçeği hazırlanmıştır (1= kesinlikle katılmıyorum, 3=kararsız, 5=kesinlikle katılıyorum). Firmaların 9 soruya verdikleri yanıtların güvenilirlikleri için Cronbach Alpha değerine bakılmış, alpha değeri 0,884 ($\alpha > 0,600$) olarak bulunmuştur. Böylece verilerin güvenilirliğinin yüksek olduğu görülmüştür.

Tek tek soru bazında firmaların krizden ekonomik olarak etkilenmesi ile firma yönetici ve çalışanlarının yönetsel, örgütsel ve psikolojik olarak etkilenmeleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Analiz için bağımsız örnek t testi uygulanmıştır. Bağımsız örnek testinin en önemli kriterlerinden biri grup varyanslarının eşit olmasıdır. Bunu için de Levene testi uygulanmıştır. Bu ifadeler aşağıda gösterilmiştir;

V16a: Yöneticilerimizde ve personelimizde psikolojik sorunlar yaşadık.

V16b: Karar sürecimiz bozuldu.

V16c: Firma içi iletişimimiz bozuldu.

V16d: Firma içi güven ortamı zarar gördü.

V16e: Firma içi çalışanların motivasyonu bozuldu, korku ve panik yaşadık.

V16f: Personelimizde ve yöneticilerimizde değişimlere karşı olumsuz bir durum oluştu.

V16g: Yetki ve sorumluluklarda karmaşa ortaya çıktı.

V16h: Merkezi bir yapıya geçtik.

V16i: Piyasadaki güven ortamı bozuldu.

Tablo 4.30. Ortalamaların Eşitliğine İlişkin Bağımsız Örnek testi

	Ortalamalar		Levene İstatistiği	
	Olumlu	Olumsuz	F	p
	Etkilenen	Etkilenen		
v16a	2,63	3,24	,038	,846
v16b	2,75	3,47	,089	,765
v16c*	2,15	2,82	28,026	,000
v16d*	2,28	2,79	5,530	,020
v16e	2,48	2,93	,426	,515
v16f	2,53	3,02	,149	,700
v16g	2,38	2,64	3,581	,060
v16h	2,48	2,75	2,506	,115
v16i*	3,45	4,04	4,451	,036

*%95 güven aralığında anlamlı, grup varyansları eşit değil

Tablo 4.31. Ortalamaların Eşitliğine İlişkin Bağımsız Örnek Testi

	t	Df	P	Ortalama farkı	Farkın std. Hatası
v16a*	-2,821	154	,005	-,616	,218
v16b*	-3,371	154	,001	-,716	,212
v16c*	-3,922	85,737	,000	-,669	,171
v16d*	-2,592	154	,010	-,518	,200
v16e*	-1,973	64,166	,043	-,456	,231
v16f*	-2,207	154	,029	-,492	,223
v16g	-1,424	154	,156	-,263	,185
v16h	-1,420	154	,158	-,275	,194
v16i*	-2,963	64,356	,004	-,593	,200

* %95 güven aralığında gruplar arasındaki fark anlamlı.

Daha önce ifade edildiği gibi, t-testi istatistikleri grup içi varyansların eşit olduğu ve eşit olmadığı varsayımlarına ait iki farklı değer üretmektedir. Sadece *firma içi iletişim*, *firma içi güven ortamı* ve *piyasadaki güven ortamı* değişkenlerinin grup içi varyanslarının eşit olmadığı görüldü. Bu nedenle yalnızca bu değişkenlere ait t testi istatistik değerlerinden *varyansların eşit olmadığı varsayımına yönelik değerleri* alındı. v16a (t=-2,821, df=154, p=0,005), v16b (t=-3,371, df=154, p=0,001), v16c (t=-3,922,

df=85,737, p=0,000), v16d (t=-2,592, df=154,p=0,010),v16e (t=-1,973, df=64,166, p=0,043), v16f (t=-2,207, df=154, p=0,029), v16i (t=-2,963, df=64,356, p=0,004) değişkenlerine ait p değerleri 0,05'in altında olduğundan gruplar arası ortalamaların eşit olmadığına ilişkin H₃ hipotezi kabul edilir. Bir başka deyişle, *yöneticiler ve personelin psikolojisi, karar süreci, firma içi iletişim, firma içi güven ortamı, çalışanların motivasyonu, personel ve yöneticilerin değişimlere karşı tavrı, piyasadaki güven ortamı*, değişkenlerine ait grup ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. Firmaların krizden etkilenme değişkenininin *yöneticiler ve personelin psikolojisi, karar süreci, firma içi iletişim, firma içi güven ortamı, çalışanların motivasyonu, personel ve yöneticilerin değişimlere karşı tavrı, piyasadaki güven ortamı* değişkenleri üzerinde etkisi olduğu gözlenmiştir. Kısaca, krizden olumsuz yönde etkilenen firmaların *yönetici ve personelinin psikolojisi'nin de olumsuz yönde etkilendiği*, olumlu yönde etkilenen firmaların da buna karşın *yönetici ve personelinin psikolojisi'nin olumlu yönde etkilendiği* ve bu farkların anlamlı olduğu gözlenmiştir. Aynı farkın *karar süreci, firma içi iletişim, firma içi güven ortamı, çalışanların motivasyonu, personel ve yöneticilerin değişimlere karşı tavrı ve piyasadaki güven ortamı* değişkenleri bakımından da anlamlı olduğu gözlenmiştir.

Bu değişkenlerle **içsel tutarlılığın** test edilmesi, başka bir ifadeyle bu 9 değişkenin tek bir ölçek olarak değerlendirilebilmesi için, firma yönetici ve çalışanlarının yönetsel, örgütsel ve psikolojik olarak krizden ne derece etkilendiğinin bir göstergesi olarak kullanabilmek için önce krizden etkilenme değişkeni ile bir fark teşkil etmeyen *yetki ve sorumluluklarda karmaşa ve merkezi yapıya geçme* değişkenleri çıkarılmıştır. Kalan değişkenler ile faktör analizi (asal bileşenler) yapılmıştır. KMO değeri 0,817, Bartlett'in küresellik testi Ki-kare değeri 549,148 (df=21, p=0,000) bulunmuştur. KMO değerine göre veriler faktör analizine oldukça uygundur (KMO>0,600). Ayrıca Bartlett'in küresellik testine göre, değişkenlere ait korelasyon matrisinin birim matris olduğunu söyleyen H₀ hipotez reddedilmiştir. Böylece verilerin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. Asal Bileşenler Analizine göre tek bir faktör oluşturulmuş, oluşturulan faktör toplam değişkenliğin yüzde 56,5'ini açıklamaktadır.

Tablo 4.32. Toplam Açıklanan Değişkenlik (Varyans)

Bileşenler	Başlangıç özdeğerler			Yükler		
	Toplam	Varyans %	Kümültif %	Toplam	Varyans %	Kümültif %
1	3,955	56,502	56,502	3,955132	56,50189	56,50189
2	,879	12,562	69,064			
3	,728	10,399	79,463			
4	,554	7,910	87,373			
5	,453	6,466	93,839			
6	,280	4,002	97,840			
7	,151	2,160	100,000			

Böylece analize giren 7 değişkenin tek bir değişken olarak ifade edilebildiği görülmüştür. Bu noktadan sonra, 7 değişkenden yeni bir değişken elde edilmiştir. Firmaların 7 soruya verdikleri yanıtların ortalamaları alınmıştır (V16Ort).

Bu noktadan sonra farklı bir bakış açısına sahip olmak amacıyla, krizin işletme ve çalışanları üzerindeki etkisinin araştırılmasına devam edilmiştir. Piyasadaki değişimlerin işletmeler üzerindeki etkilerinin 9 değişkene ait ortalaması olan “krizden etkilenme” (v15Ort) değişkeninin, işletmelerin yaşadığı yönetsel ve örgütsel olumsuzlukları anlamaya yönelik 7 değişkene ait değerlerin ortalamasına ilişkin “yönetsel ve örgütsel olumsuzluklar” (v16Ort) değişkenini ne yönde etkilediğinin tespitine ve aralarındaki doğrusal bir ilişkinin varlığının tespit edilmesine yönelik olarak Korelasyon ve Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Regresyon analizi, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisinin bulunmasına imkân veren bir analiz yöntemidir. Korelasyon analizinde ise iki değişken arasındaki ilişki yönü ve şiddeti hesaplanır.

İki değişken arasındaki korelasyon değeri $R=-0,501$ ($p=0,000$, $df=156$, $R^2=0,251$), olarak tespit edilmiştir. $P<0,05$ olduğundan oluşan modelin tahmin değerleri ile modele giren değişkenler arasındaki korelasyonun anlamlı olduğu, ancak şiddetinin ters yönde yüzde 50 civarında olduğu görülmüştür. Sonrasında ANOVA F istatistiği ile ($F=51,625$, $p=0,000$, $df=1$) modelin R^2 değerinin (oluşan model ile değişkenliğin yüzde 25'ini ifade edebiliyoruz) kabul edilebilir seviyede olduğu, bu değer tesadüf olmadığı tespit edilmiştir. Enter metoduyla yapılan Doğrusal Regresyon analizinin sonuçlarına göre, modele giren değişkenlerin katsayıları Tablo 4.34'te gösterilmiştir.

Tablo 4.33. Modele Giren Değişkenlerin Katsayıları

	B	t	p	Std. Hata
c (sabit)		22,608	,000	,192
v15ort	-,501	-7,185	,000	,056

Katsayı (Coefficients) tablosu ise, regresyon denklemi için kullanılan regresyon katsayılarını ve bunların anlamlılık düzeylerini vermektedir. Araştırmanın verilerine göre v15Ort değişkeni azaldıkça v16Ort değeri artmaktadır. Bir başka deyişle, bir firma krizden ne kadar olumsuz yönde etkilenirse, yönetsel ve örgütsel olarak olumsuz yönde etkilenmesi beklenmektedir. Bu şekilde doğrusal bir ilişkinin varlığı gözlenmiş ve yukarıdaki bu doğrusal ilişkiye yönelik modeli $Y=bX+a$ denklemine yerleştirdiğimizde

$$v16Ort = -0,501 * v15Ort + 4,351$$

olarak kurulmuştur.

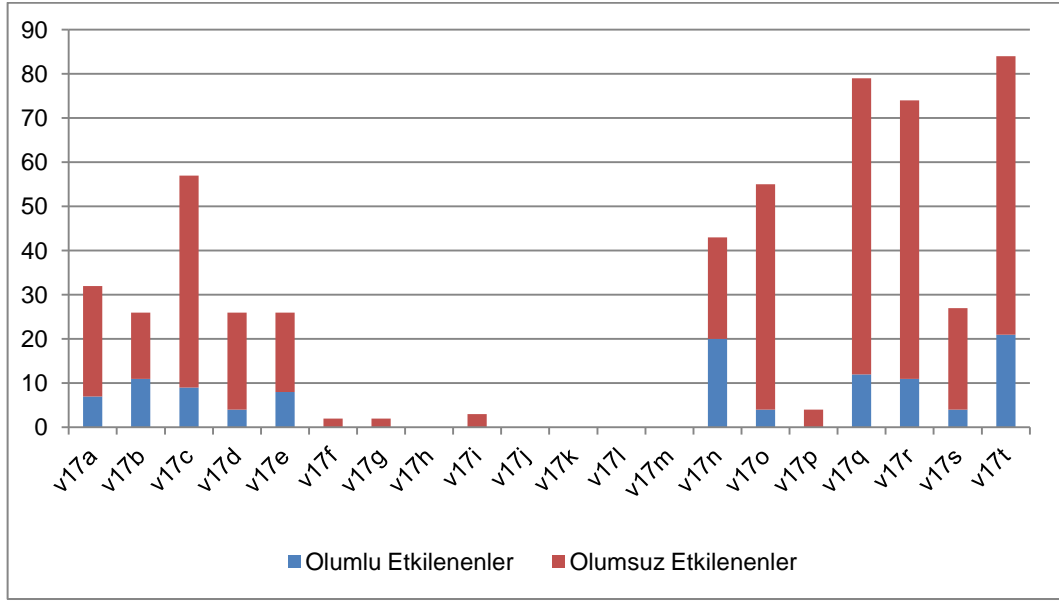
4.7 Kriz Yönetimi Uygulamaları

4.7.1 Finansal Politikalar

H₄: Firmaların krizden kurtulmak için uyguladıkları finansal politikalar ile krizden etkilenmeleri arasında ilişki vardır.

Firmaların küresel 2008 krizinin etkilerini azaltmak için hangi finansal politikalar uyguladıkları sorulmuştur. Firmaların krizden ne şekilde etkilendikleri ile krizin etkilerini azaltmak amacıyla uyguladıkları finansal politikalar arasındaki ilişki araştırılmak istenmektedir.

Firmalara, kriz döneminde 20 farklı finansal uygulamanın hangilerini uyguladıkları sorulmuş, alınan cevaplarla (1=Evet/0=Hayır)) krizden etkilenme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Grafik 4.16'da firmaların vermiş oldukları evet seçeneklerine ilişkin sonuçlar gösterilmiştir.

Grafik 4.15. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Finansal Politikalar

Firmaların uyguladıkları finansal politikalar ile krizden olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir seri ki-kare analizi yapılmıştır. “ki-kare” analiz yöntemi verilerin sunulmuş biçimine göre “ki-kare uygunluk testi” ve “ki-kare bağımsızlık testi” olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Ki-kare uygunluk testi ile belirli bir değişkenin farklı kategorilerine ait gözlenen frekanslarının, beklenen frekanslarına uygunluğu araştırılır. Burada beklenen frekanslar birbirine eşit olabileceği gibi farklı da olabilir. Ki-kare bağımsızlık testi ise iki değişken arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılır. Yapılan ki-kare analizleriyle krizden olumlu veya olumsuz etkilenen işletmelerin uyguladıkları finansal, personel, satış, satın alma ve üretim politikaları üzerindeki anlamlı farklılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Bu ifadeler aşağıda gösterilmiştir;

V17a: Var olan kredi borçlarını yeniden yapılandırma

V17b: Sermaye Artırımı

V17c: TL'ye dayalı düşük faizli uzun vadeli kredi sağlama

V17d: Factoring

V17e: Leasing

V17f: Forfaiting

V17g: Risk sermayesi firmalarından destek alma

- V17h: Angel Finanslama
V17i: İhracat kredilerinden yararlanma
V17j: Swap
V17k: Forward
V17l: Future
V17m: Options
V17n: Büyüme hedefli strateji
V17o: Küçülme hedefli strateji
V17p: Şirket birleşmeleri
V17q: Ödemeleri erteleme
V17r: Döviz bazlı kredilerden kaçınma
V17s: KOSGEB eğitim/destek/kredilerinden faydalanma
V17t: Büyümenin öz kaynaklarla finanse edilmesi

Tablo 4.34. Finansal Politikalar Üzerine Ki-kare Analizi

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2- kuyruk)
v17a	,299	1	,584
v17b*	4,546	1	,033
v17c*	4,572	1	,032
v17d	1,878	1	,171
v17e	,430	1	,512
v17n*	13,324	1	,000
v17o*	15,033	1	,000
v17q*	9,169	1	,002
v17r*	8,574	1	,003
v17s	2,007	1	,157
v17t	,039	1	,843

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Tablo 4.35'de görüldüğü gibi krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında uyguladıkları bazı finansal politikalar bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Bu politikalar *sermaye artırımını*, *TL'ye dayalı düşük faizli uzun vadeli kredi sağlama*, *büyüme hedefli strateji*, *küçülme hedefli strateji*, *ödemeleri erteleme* ve *döviz bazlı kredilerden kaçınma* değişkenleri ile ifade edilmiştir.

Forfaiting, angel finanslama, ihracat kredilerinden yararlanma, swap, forward, future, options, şirket birleşmeleri değişkenlerine ilişkin politikalar yeterli veriye sahip olmadıkları için ki-kare analizine dahil edilmemiştir. Bunun nedeni daha çok firmaların bu tür korunma yöntemleri hakkında neredeyse hiçbir bilgiye sahip olmamasından kaynaklandığı görülmüştür. Bu noktada firmalara yönelik bir finansal eğitim gerekliliğinden bahsedilebilir.

Bunun yanında, Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında *factoring, leasing, KOSGEB eğitim/destek/kredilerinden faydalanma, büyümenin öz kaynaklarla finanse edilmesi* değişkenleri bakımından bir fark gözlenmemiştir.

Tablo 4.35. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Sermaye Artırımı Politikası

v17b		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	29	11	40
Etkilenen	Beklenen F.	33,3	6,7	40,0
Olumsuz	Frekans	101	15	116
Etkilenen	Beklenen F.	96,7	19,3	116,0
Toplam	Frekans	130	26	156
	Beklenen F.	130,0	26,0	156,0

V17b, değişkeni için (Pearson $\chi^2=4,546$, $p=0,033$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *sermaye artırımı* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az sermaye artırımına gittikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla sermaye artırımına gittikleri görülmektedir. Yani, özellikle kriz dönemindeki nakit akışındaki sorunlar nedeniyle, firmalar sermaye artırımını krizin etkilerini azaltma metodu olarak görmedikleri, tersine, olumlu etkilenen firmaların daha fazla sermaye artırımına gittikleri gözlenmiştir.

Tablo 4.36. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin TL'ye Dayalı Düşük Faizli Uzun Vadeli Kredi Sağlama Politikası

v17c		Hayır	Evet	Total
Olumlu	Frekans	31	9	40
Etkilenen	Beklenen F.	25,4	14,6	40,0
Olumsuz	Frekans	68	48	116
Etkilenen	Beklenen F.	73,6	42,4	116,0
Toplam	Frekans	99	57	156
	Beklenen F.	99,0	57,0	156,0

V17c değişkeni için (Pearson $\chi^2=4,572$, $p=0,032$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *TL'ye dayalı düşük faizli uzun vadeli kredi sağlama* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Olumsuz yönde etkilenen firmalar beklenenden daha fazla TL'ye dayalı kredi sağlama yoluna gitmişler ancak buna karşın olumlu yönde etkilenen firmalar TL'ye dayalı uzun vadeli krediye beklenenden daha az talep göstermişlerdir. Bunun nedeni de olumlu etkilenen firmaların zaten yeterli nakite sahip olmaları, olumsuz etkilenenlerin ise nakit akışındaki sorunlardan dolayı düşük maliyetli kredi ihtiyacının oluşması olarak ifade edilebilir.

Tablo 4.37. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Büyüme Hedefli Politikaları

v17n		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	20	20	40
Etkilenen	Beklenen F.	28,9	11,1	40,0
Olumsuz	Frekans	92	23	115
Etkilenen	Beklenen F.	83,1	31,9	115,0
Toplam	Frekans	112	43	155
	Beklenen F.	112,0	43,0	155,0

V17n değişkeni için (Pearson $\chi^2=13,324$, $p=0,000$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *büyüme hedefli* strateji belirleme bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumlu yönde etkilenen firmaların büyüme hedefli strateji belirledikleri, bunun yanında

olumsuz yönde etkilenen firmaların büyüme hedefli stratejiyi tercih etmedikleri görülmektedir.

Tablo 4.38. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Küçülme Hedefli Politikaları

v17o		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	36	4	40
Etkilenen	Beklenen F.	25,9	14,1	40,0
Olumsuz	Frekans	65	51	116
Etkilenen	Beklenen F.	75,1	40,9	116,0
Toplam	Frekans	101	55	156
	Beklenen F.	101,0	55,0	156,0

V17o değişkeni için (Pearson $\chi^2=15,033$, $p=0,000$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *küçülme hedefli* strateji belirleme bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz yönde etkilenen firmaların beklenenden daha fazla küçülme hedefli strateji belirledikleri, olumlu yönde etkilenen firmaların ise küçülme hedefini beklenenden daha az seçtikleri gözlenmiştir.

Tablo 4.39. Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Ödeme Politikaları

v17q		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	28	12	40
Etkilenen	Beklenen F.	19,7	20,3	40,0
Olumsuz	Frekans	49	67	116
Etkilenen	Beklenen F.	57,3	58,7	116,0
Toplam	Frekans	77	79	156
	Beklenen F.	77,0	79,0	156,0

V17q değişkeni için (Pearson $\chi^2=9,169$, $p=0,002$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *ödemeleri erteleme* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz yönde etkilenen firmalar beklenenden daha fazla ödemelerini erteleme

politikasını uygulamışlar, ancak, olumlu yönde etkilenen firmalar aynı politikayı beklenenden daha az uygulamışlardır.

Tablo 4.40. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Döviz Bazlı Kredi Politikaları

v17r		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	29	11	40
Etkilenen	Beklenen F.	21,0	19,0	40,0
Olumsuz	Frekans	53	63	116
Etkilenen	Beklenen F.	61,0	55,0	116,0
Toplam	Frekans	82	74	156
	Beklenen F.	82,0	74,0	156,0

V17r değişkeni için (Pearson $\chi^2=8,574$, $p=0,003$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *döviz bazlı kredilerden kaçınma* değişkeni bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_4 hipotezi kabul edilmiştir. V17c değişkenine paralel bir şekilde, krizden olumsuz yönde etkilenen firmaların döviz bazlı kredilerden beklenenden daha fazla kaçındıkları, olumlu etkilenenlerin ise beklenenden daha az kaçındıkları gözlenmiştir.

4.7.2 Personel Politikaları

H₅: Firmaların krizden kurtulmak için uyguladıkları satışa yönelik politikaları ile krizden etkilenmeleri arasında ilişki vardır.

Firmaların uyguladıkları *personel politikaları* ile krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir seri ki-kare analizi yapılmıştır. Bu ifadeler aşağıda gösterilmiştir;

V18a: İşçi azaltma

V18b: Ücretsiz izin verme

V18c: Çalışma sürelerini kısaltma

V18d: Çalışma sürelerini artırma

V18e: Maaş azaltma

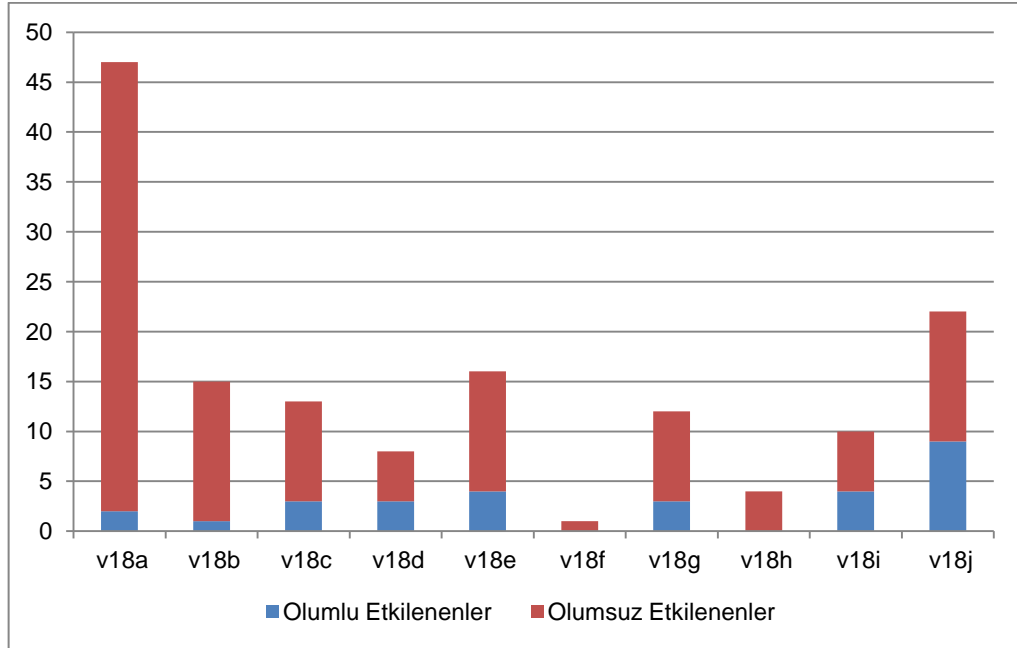
V18f: Emekliye ayırma

V18g: Kısa süreli işçi çalıştırma

V18h: Sigortasız işçi çalıştırma

V18i: Profesyonel yönetici ile çalışma

V18j: Eğitimli personel çalıştırma

Grafik 4.16. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Personel Politikalar

Tablo 4.41. Personel Politikalarına Yönelik Ki-Kare Analizi

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2-kuyruk)
v18a*	16,135	1	,000
v18b*	3,907	1	,048
v18c	,049	1	,825
v18d	,622	1	,430
v18e	,004	1	,951
v18f	,347	1	,556
v18g	,003	1	,958
v18h	1,416	1	,234
v18i	1,155	1	,282
v18j*	6,065	1	,014

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında uyguladıkları bazı *personel politikaları* bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar

gözlenmiştir. Bu politikalar *işçi azaltma*, *ücretsiz izin verme* ve *eğitilmiş personel çalıştırma* değişkenleri ile ifade edilmiştir.

Çalışma sürelerini artırma, *emekliye ayırma* ve *sigortasız işçi çalıştırma* değişkenlerine ilişkin politikalar yeterli veriye sahip olmadıkları için ki-kare analizine dahil edilmemiştir.

Bunun yanında, krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında *çalışma sürelerini azaltma*, *maaş azaltma*, *kısa süreli işçi çalıştırma*, *profesyonel yönetici ile çalışma* değişkenleri bakımından bir fark gözlenmemiştir.

Tablo 4.42. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin İşçi Azaltma Politikaları

v18a		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	38	2	40
Etkilenen	Beklenen F.	27,9	12,1	40,0
Olumsuz	Frekans	71	45	116
Etkilenen	Beklenen F.	81,1	34,9	116,0
Toplam	Frekans	109	47	156
	Beklenen F.	109,0	47,0	156,0

V18a, değişkeni için (Pearson $\chi^2=16,135$, $p=0,000$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *işçi azaltma* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_5 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla işçi azaltma politikası uyguladıkları, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az işçi azaltma politikası uyguladıkları görülmektedir.

Çetinkaya ve Erdoğan tarafından yapılan küresel krizin KOBİ'ler üzerine etkilerini ölçmek amaçlı uygulanan anket sonuçları bulunan verileri desteklemektedir. Sakarya'da faaliyet gösteren KOBİ'lerin 2008 ekonomik krize karşı koymak için *işçi çıkarma* politikasının oldukça yaygın şekilde uyguladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca *ücretsiz izin verilmesi* de uygulanan önlemler arasındadır²²².

²²² Çetinkaya ve Erdoğan, s. 39.

ABD, Avrupa ve Asya ülkelerinde 1.050 mali işler şefi ile yapılan araştırmada, 2008 yılı sonunda finansal anlamda sıkıntı yaşayan firmaların yüzde 11'i 2009 yılında işçi azaltmayı planlayarak krizi atlattırmaya çalıştıklarını tespit ederek çalışmayı desteklemektedir²²³.

Tablo 4.43. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Ücretsiz İzin Verme Politikaları

v18b		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	39	1	40
Etkilenen	Beklenen F.	35,6	4,4	40,0
Olumsuz	Frekans	100	16	116
Etkilenen	Beklenen F.	103,4	12,6	116,0
Toplam	Frekans	139	17	156
	Beklenen F.	139,0	17,0	156,0

V18b, değişkeni için (Pearson $\chi^2=3,907$, $p=0,048$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *ücretsiz izin verme* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_5 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla *ücretsiz izin verme politikası uyguladıkları*, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az *ücretsiz izin verme politikası uyguladıkları* görülmektedir.

Tablo 4.44. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Ücretsiz İzin Verme Politikaları

v18j		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	29	11	40
Etkilenen	Beklenen F.	33,8	6,2	40,0
Olumsuz	Frekans	103	13	116
Etkilenen	Beklenen F.	98,2	17,8	116,0
Toplam	Frekans	132	24	156
	Beklenen F.	132,0	24,0	156,0

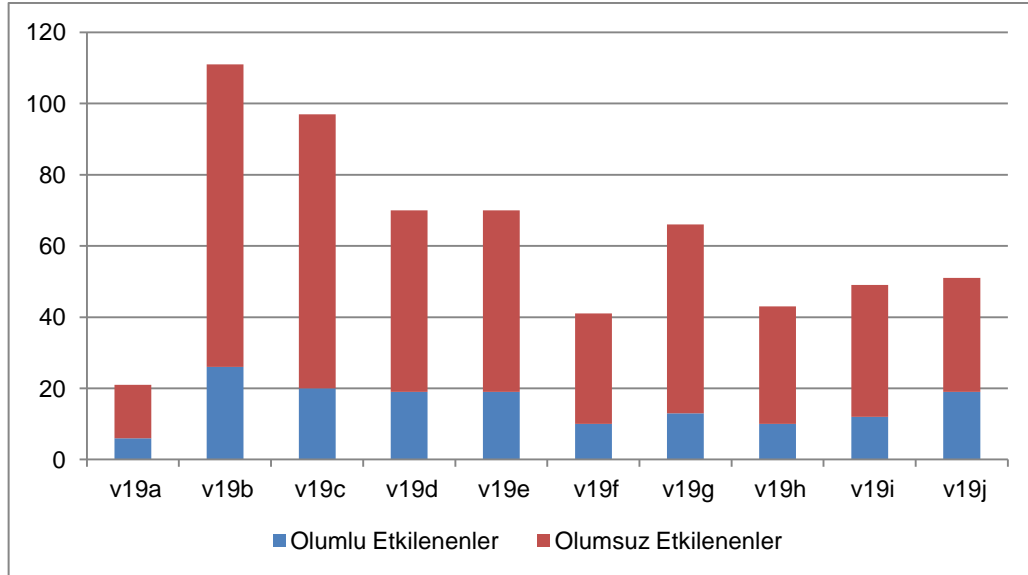
²²³ Murillo Campello, John R. Graham and Campbell R. Harvey, " The real effects of financial constraints: Evidence from financial crisis", *Journal of Financial Economics*, 2010, Vol.97, No.3, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfineco.2010.02.009> (10 Ocak 2012), s.471.

V18j, değişkeni için (Pearson $\chi^2=6,065$, $p=0,014$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *eğitimli personel çalıştırma* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_5 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az eğitimli personel çalıştırdıkları, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla eğitimli personel çalıştırdıkları görülmektedir.

4.7.3 Satışa Yönelik Politikalar

H₆: Firmaların krizden kurtulmak için uyguladıkları satışa yönelik politikaları ile krizden etkilenmeleri arasında ilişki vardır.

Firmaların küresel 2008 krizinin etkilerini azaltmak için hangi *satışa yönelik politikalar* uyguladıkları sorulmuştur. Firmaların krizden ne şekilde etkilendikleri ile krizin etkilerini azaltmak amacıyla uyguladıkları *satış politikaları* arasındaki ilişki araştırılmak istenmektedir. Firmalara, kriz döneminde 10 farklı *satışa yönelik politikalarının* hangilerini uyguladıkları sorulmuş, alınan cevaplarla (1=Evet/0=Hayır) krizden etkilenme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Grafik 4.18'de işletmeleri vermiş oldukları *evet seçenekleri* gösterilmiştir.

Grafik 4.17. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Satışa Yönelik Politikalar

Firmaların uyguladıkları *satış politikaları* ile krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Tablo 4.45'de gösterildiği üzere bir seri ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4.45. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Uyguladıkları Satış Politikaları

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2- kuyruk)
v19a	,109	1	,741
v19b	,993	1	,319
v19c*	4,495	1	,034
v19d	,266	1	,606
v19e	,224	1	,636
v19f	,058	1	,809
v19g	1,540	1	,215
v19h	,177	1	,674
v19i	,082	1	,774
v19j*	6,320	1	,012

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Bu ifadeler aşağıda gösterilmiştir;

V19a: Yeni satış elemanları istihdam etme

V19b: Fiyat düşürme

V19c: Vadeli satış seçeneklerini artırma

V19d: Yurtiçi ve yurtdışı fuarlara katılma

V19e: Pazarlama çalışmalarını artırma

V19f: Halkla ilişkiler ve Reklâm faaliyetlerini artırma

V19g: İnternet ve e-ticaret uygulamalarına yönelme

V19h: Yurtdışı pazar arayışı

V19i: Satışa yönelik hedef kitlede değişiklik yapma

V19j: Kalite standartlarına uygun satışa yönelme

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında uyguladıkları *satış politikalarından* yalnızca ikisi bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Bu politikalar *vadeli satış seçeneklerini artırma ve kalite standartlarına uygun satışa yönelme* değişkenleri ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.46. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Satış Seçeneklerini Artırma Politikaları

v19c		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	20	20	40
Etkilenen	Beklenen F.	14,5	25,5	40,0
Olumsuz	Frekans	36	79	115
Etkilenen	Beklenen F.	41,5	73,5	115,0
Toplam	Frekans	56	99	155
	Beklenen F.	56,0	99,0	155,0

V19c, değişkeni için (Pearson $\chi^2=4,495$, $p=0,034$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *vadeli satış seçeneklerini artırma* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_6 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla vadeli satışa yöneldikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az vadeli satışa yöneldikleri görülmektedir.

Küresel ekonomik krizin İsveç'deki KOBİ'ler üzerindeki etkilerini görmek amaçlı Rotka ve Ulgen tarafından hazırlanan çalışmada, katılımcı işletmelerin yüzde 73'ü müşterilerinin ödeme süresini ortalama 3 hafta uzattıklarını tespit edilmiştir²²⁴. Belçika'da faaliyet gösteren KOBİ'lerin yüzde 43'ünü alacaklarında geçikme yaşarken kendi yapacakları ödemelerdeki geçikmelerde yüzde 14 oranında yükselme yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Yeni Zelanda'daki KOBİ'ler küresel krizin etkisiyle 60 günden fazla vadeli alacaklarındaki oranın yüzde 4,8'den Şubat ayının ortalarında yüzde 29,5'e yükseldiği görülmüştür. Aynı şekilde Fransa, Avustralya, Kanada, İtalya, Kore, Meksika ve ABD'de de ödemelerdeki geçikmeler KOBİ'ler için en önemli sorunlardan biri olduğu tespit edilmiştir²²⁵. Ayrıca Avrupa'nın ticaret alanının sadece ulusal piyasa ile sınırlı

²²⁴ Zinaida Ratko ve Kaan Ulgen, "The Impact of Economic Crisis on Small and Medium Enterprises in perspective of Swedish SMEs", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Jönköping University Business Administration, 2009) s.52.

²²⁵ OECD, s. 18.

olmayıp birçok ülke ile ticaret bağı olduğu düşünülürse, nakit akışındaki bozulmanın farklı ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri daha net görülebilir.

Tablo 4.47. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Kalite Standartlarına Uygun Satışa Yönelme Politikaları

v19j		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	19	19	38
Etkilenen	Beklenen F.	25,3	12,7	38,0
Olumsuz	Frekans	83	32	115
Etkilenen	Beklenen F.	76,7	38,3	115,0
Toplam	Frekans	102	51	153
	Beklenen F.	102,0	51,0	153,0

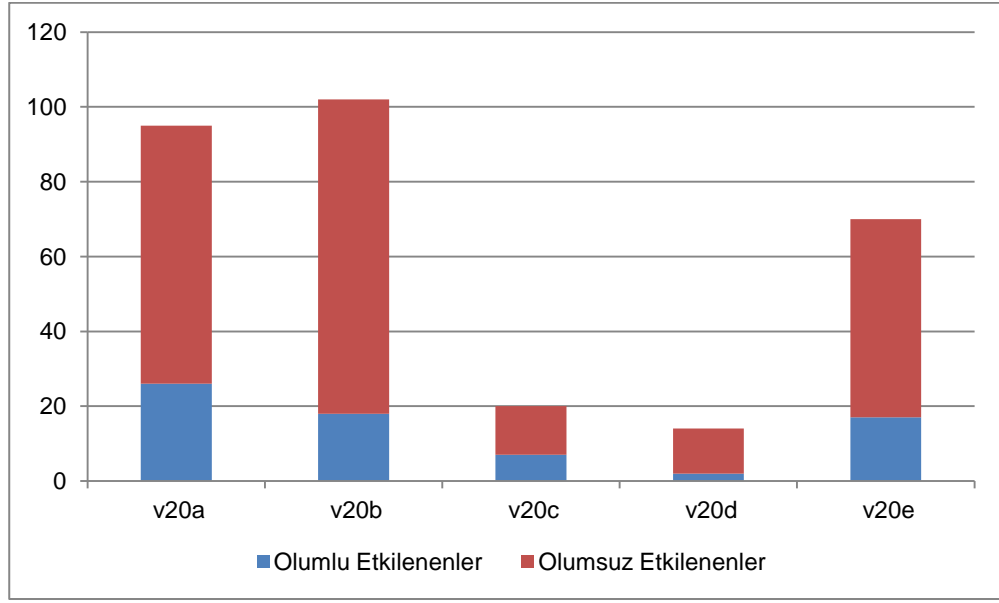
V19j, değişkeni için (Pearson $\chi^2=6,320$, $p=0,012$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *kalite standartlarına uygun satışa yönelme* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_6 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az kalite standartlarına uygun satışa yöneldikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla kalite standartlarına uygun satışa yöneldikleri görülmektedir.

4.7.4 Satın Almaya Yönelik Politikalar

H₇: Firmaların krizden kurtulmak için uyguladıkları satın almaya yönelik politikalar ile krizden etkilenmeleri arasında ilişki vardır.

Firmaların küresel 2008 krizinin etkilerini azaltmak için hangi *satın alma politikaları* uyguladıkları sorulmuştur. Firmaların krizden ne şekilde etkilendikleri ile krizin etkilerini azaltmak amacıyla uyguladıkları *satın alma politikaları* arasındaki ilişki araştırılmak istenmektedir.

Firmalara, kriz döneminde 5 farklı *satın alma politikasından* hangilerini uyguladıkları sorulmuş, alınan cevaplarla (1=Evet/0=Hayır) krizden etkilenme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Grafik 4.19'da firmaların vermiş oldukları yalnızca *evet seçenekleri* gösterilmiştir.

Grafik 4.18. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Uyguladıkları Satın Almaya Yönelik Politikalar

Firmaların uyguladıkları *satın alma politikaları* ile krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir seri ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4.48. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Satın Alma Politikaları

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2-kuyruk)
v20a	,380	1	,537
v20b*	9,876	1	,002
v20c	1,054	1	,305
v20d	,967	1	,326
v20e	,122	1	,727

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Bu ifadeler aşağıdadır:

V20a: Maliyeti daha düşük tedarikçilerin tercih edilmesi

V20b: Pazar araştırmaları ile fırsatların takip edilmesi

V20c: Portföydeki risk ve tehditlerin belirlenerek gerekli politikaların oluşturulması ve kaynakların tahsisi

V20d: Satın alma yerine hammadde ve doğal kaynakları üretmek için yatırımlar yapmak

V20e: Hammaddeye yönelik daha ucuz pazarlar arama

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında uyguladıkları *satın alma politikalarından* yalnızca biri bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlenmiştir. Bu politika *pazar araştırmaları ile fırsatların takip edilmesi* değişkeni ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.49. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Pazar Araştırmaları İle Fırsatların Takip Edilmesi Politikaları

v20b		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	22	18	40
Etkilenen	Beklenen F.	13,8	26,2	40,0
Olumsuz	Frekans	32	84	116
Etkilenen	Beklenen F.	40,2	75,8	116,0
Toplam	Frekans	54	102	156
	Beklenen F.	54,0	102,0	156,0

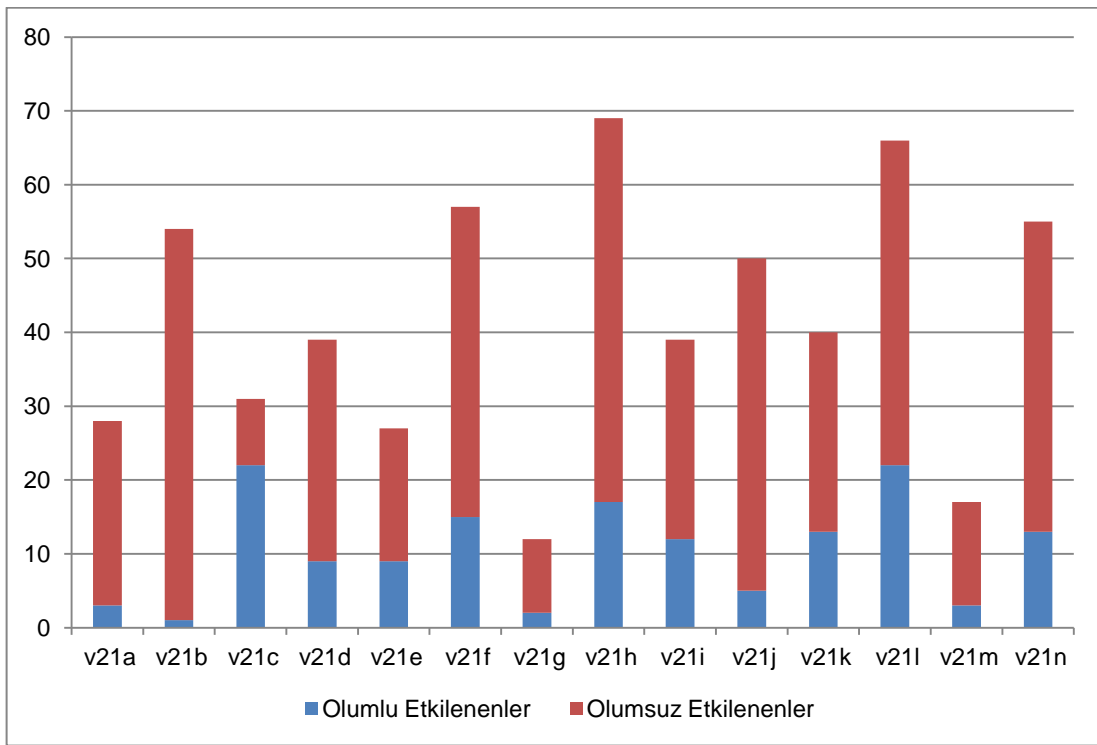
V20b, değişkeni için (Pearson $\chi^2=9,876$, $p=0,002$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *pazar araştırmaları ile fırsatların takip edilmesi* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_7 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla pazar araştırmalarına yöneldikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az pazar araştırmalarına yöneldikleri görülmektedir.

4.7.5 Üretime Yönelik Politikalar

H_8 : Firmaların krizden kurtulmak için uyguladıkları üretime yönelik politikalar ile krizden etkilenmeleri arasında ilişki vardır.

Firmaların küresel 2008 krizinin etkilerini azaltmak için hangi *üretim politikaları* uyguladıkları sorulmuştur. Firmaların krizden ne şekilde etkilendikleri ile krizin etkilerini azaltmak amacıyla uyguladıkları *üretim politikaları* arasındaki ilişki araştırılmak istenmektedir.

Firmalara, kriz döneminde 14 farklı *üretim politikasından* hangilerini uyguladıkları sorulmuş, alınan cevaplarla (1=Evet/0=Hayır) krizden etkilenme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Grafik 4.20'de firmaların vermiş oldukları yalnızca *evet seçenekleri* gösterilmiştir.

Grafik 4.19. Krizin Katılımcı İşletmelerin Üretime Yönelik Politikalarındaki Etkileri

Firmaların uyguladıkları *üretim politikaları* ile krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir seri ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4.50. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretim Politikaları

	Pearson χ^2	Df	Asimp. p (2-kuyruk)
v21a*	3,988	1	,046
v21b*	24,514	1	,000
v21c*	41,688	1	,000
v21d	,228	1	,633
v21e	1,014	1	,314
v21f	,021	1	,884
v21g	,586	1	,444
v21h	,065	1	,798
v21i	,625	1	,429
v21j*	9,631	1	,002
v21k	1,327	1	,249
v21l*	5,891	1	,015
v21m	,664	1	,415
v21n	,179	1	,672

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Bu ifadeler aşağıdadır;

V21a: Üretimi durdurma/ara verme

V21b: Üretimi azaltma

V21c: Üretimi artırma

V21d: Ürün çeşidini azaltma

V21e: Ürün çeşidini artırma

V21f: Yeni ürün ve üretim fırsatları yakalama

V21g: Üretimde kalite azaltma

V21h: Üretimde kalite artırma

V21i: Verimi artırmaya yönelik üretim planlama ve hat dengeleme çalışmaları

V21j: Yatırımları durdurma

V21k: Ar- Ge araştırmalarını artırma

V21l: Teknolojik gelişmelerden faydalanma

V21m: Fabrika lokasyon değişikliği

V21n: Stokların azaltılıp nakde dönüştürülmesi

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında uyguladıkları bazı *üretim politikaları* bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Bu politikalar *üretimi durdurma/ara verme*, *üretimi azaltma*, *üretimi artırma*, *yatırımları durdurma* ve *teknolojik gelişmelerden faydalanma* değişkenleri ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.51. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretimi Durdurma Politikaları

v21a		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	37	3	40
Etkilenen	Beklenen F.	32,8	7,2	40,0
Olumsuz	Frekans	91	25	116
Etkilenen	Beklenen F.	95,2	20,8	116,0
Toplam	Frekans	128	28	156
	Beklenen F.	128,0	28,0	156,0

V21a, değişkeni için (Pearson $\chi^2=3,988$, $p=0,046$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *üretimi durdurma/ara verme* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_8 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla üretimi durdurma ya da ara verme yoluna gitmiş, olumlu etkilenen firmaların ise üretimi durdurma ya da ara verme yoluna beklenenden daha fazla gittikleri görülmektedir.

Tablo 4.52. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretimi Azaltma Politikaları

v21b		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	39	1	40
Etkilenen	Beklenen F.	26,2	13,8	40,0
Olumsuz	Frekans	63	53	116
Etkilenen	Beklenen F.	75,8	40,2	116,0
Toplam	Frekans	102	54	156
	Beklenen F.	102,0	54,0	156,0

V21b, değişkeni için (Pearson $\chi^2=24,514$, $p=0,000$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *üretimi azaltma* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_8 hipotezi kabul edilmiştir.

Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla üretimi azalttıkları, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az üretim azaltma politikası uyguladıkları görülmektedir.

Tablo 4.53. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Üretimi Artırma Politikaları

V21c		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	18	22	40
Etkilenen	Beklenen F.	32,1	7,9	40,0
Olumsuz	Frekans	107	9	116
Etkilenen	Beklenen F.	92,9	23,1	116,0
Toplam	Frekans	125	31	156
	Beklenen F.	125,0	31,0	156,0

V21c, değişkeni için (Pearson $\chi^2=41,688$, $p=0,000$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *üretimi artırma* politikası bakımından farklılık olduğunu H_8 hipotezi reddedilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az üretim artırma yoluna gittikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla üretim artırma yoluna görülmektedir.

Tablo 4.54. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Yatırımları Durdurma Politikaları

v21j		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	35	5	40
Etkilenen	Beklenen F.	27,1	12,9	40,0
Olumsuz	Frekans	70	45	115
Etkilenen	Beklenen F.	77,9	37,1	115,0
Toplam	Frekans	105	50	155
	Beklenen F.	105,0	50,0	155,0

V21j, değişkeni için (Pearson $\chi^2=9,631$, $p=0,002$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *yatırımları durdurma* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_8 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla yatırımları durdurma yoluna

gittikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az yatırım durdurma yoluna gittikleri, olumsuz etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla yatırımlarını durdurma yoluna gittikleri tespit edilmiştir.

Tablo 4.55. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Teknolojik Gelişmelerden Faydalanma Politikaları

v211		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	16	24	40
Etkilenen	Beklenen F.	22,6	17,4	40,0
Olumsuz	Frekans	72	44	116
Etkilenen	Beklenen F.	65,4	50,6	116,0
Toplam	Frekans	88	68	156
	Beklenen F.	88,0	68,0	156,0

V211, değişkeni için (Pearson $\chi^2=5,891$, $p=0,015$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *teknolojik gelişmelerden faydalanma* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_8 hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az teknolojik gelişmelerden faydalanma yoluna gittikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla teknolojik gelişmelerden faydalanma yoluna gittikleri görülmektedir.

ABD, Avrupa ve Asya ülkelerinde 1,050 mali işler şefi ile yapılan araştırmadaki sonuçlar çalışmayı desteklemektedir. 2008 yılı sonunda finansal anlamda sıkıntı yaşayan ABD, Avrupa ve Asya ülkelerinde faaliyet gösteren firmaların yüzde 11'i 2009 yılında işçi azaltmayı, yüzde 22'sinin teknolojik harcamalarını azaltmayı, yüzde 9'u sermaye yatırımlarını, yüzde 33'ü pazarlama harcamalarını ve yüzde 14'ü temettü ödemelerini azaltmayı planlayarak krizi atlattıkları tespit edilmiştir²²⁶.

²²⁶ Murillo Campello, John R. Graham and Campbell R. Harvey, " The real effects of financial constraints: Evidence from financial crisis", *Journal of Financial Economics*, 2010, Vol.97, No.3, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfineco.2010.02.009> (10 Ocak 2012), s.471.

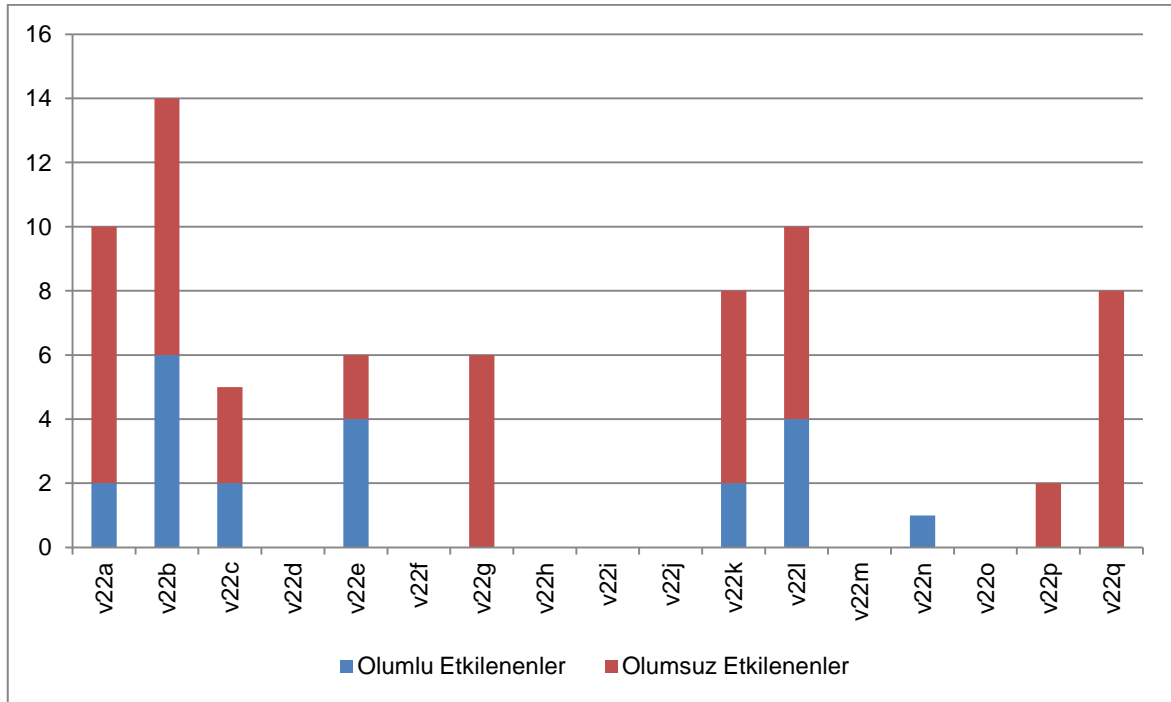

4.8 KOBİ Destek Paketleri

H_9 : Firmaların krizden kurtulmak için uyguladıkları KOSGEB ve Bankaların destek paketlerinden yararlanma politikaları ile krizden etkilenmeleri arasında ilişki vardır.

Firmaların küresel 2008 krizinin etkilerini azaltmak için hangi destek paketlerinden yararlandıkları sorulmuştur. Firmaların krizden ne şekilde etkilendikleri ile krizin etkilerini azaltmak amacıyla yararlandıkları destek paketleri arasındaki ilişki araştırılmak istenmektedir.

Firmalara, kriz döneminde 18 farklı KOSGEB ve Banka destek paketlerinden hangilerinden yararlandıkları sorulmuş, alınan cevaplarla (1=Evet/0=Hayır) krizden etkilenme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Grafik 4.21’de Firmaların vermiş oldukları yalnızca evet seçenekleri gösterilmiştir.

Grafik 4.20. Katılımcı İşletmelerin Faydalandıkları Destek Paketleri

Firmaların yararlandıkları destek paketleri ile krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir seri ki-kare analizi yapılmıştır.

KOSGEB destek paketleri aşağıda ifade edilmiştir;

- V22a: Yurtiçi Fuar Desteği
- V22b: Yurtdışı Fuar Desteği
- V22c: Tanıtım Desteği
- V22d: Eşleştirme Desteği
- V22e: Nitelikli Eleman İstihdam Desteği
- V22f: Danışmanlık Desteği
- V22g: Eğitim Desteği
- V22h: Enerji Verimliliği Desteği
- V22i: Tasarım Desteği
- V22j: Sınai Mülkiyet Hakları Desteği
- V22k: Belgelendirme Desteği
- V22l: Test, Analiz ve Kalibrasyon Desteği
- V22m: Kobi Proje Desteği
- V22n: Ar-Ge İnovasyon Proje Desteği
- V22o: Otomotiv Yan Sanayi Desteği
- V22p: İmalat Sektörü Desteği
- V22q: KOBİ Nakit Kredi Desteği

Tablo 4.56. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Destek Paketleri Politikaları

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2-kuyruk)
v22a	,178	1	,673
v22b	2,391	1	,122
v22l	1,125	1	,289

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında yararlandıkları *destek paketleri* bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmemiştir.

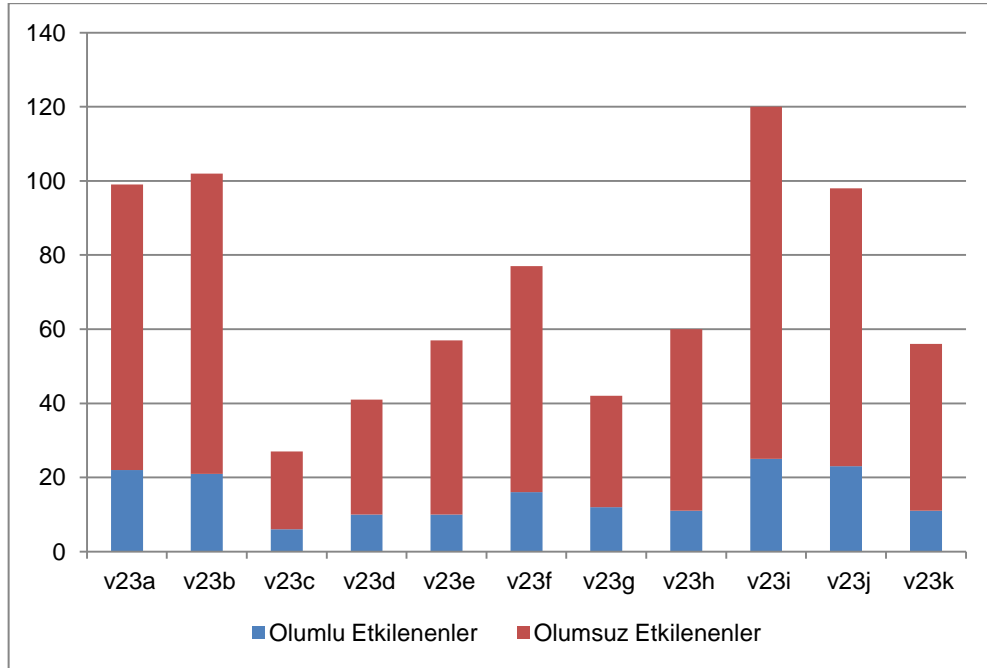
Yurt içi fuar desteği, yurtdışı fuar desteği, test, analiz ve kalibrasyon desteği değişkenleri haricindeki diğer tüm destek paketleri yeterli veriye sahip olmadıkları için ki-kare analizine dahil edilmemiştir.

4.9 Krizde Önem Kazanan Konular

H_{10} : Firmaların kriz sonrası, krizin etkilerinden korunmaya yönelik olarak önemli buldukları konular ile krizden etkilenmeleri arasında ilişki vardır.

Firmaların küresel 2008 krizi sonrasında, kriz sürecinde *hangi konuların daha fazla önem kazandığı* sorulmuştur. Firmaların krizden ne şekilde etkilendikleri ile krizin etkilerini azaltmak amacıyla firmalar açısından daha fazla önem kazanan konular arasındaki ilişki araştırılmak istenmektedir.

Firmalara, kriz döneminde 11 farklı *konudan* hangilerinin daha fazla önem kazandığı sorulmuş, alınan cevaplarla (1=Evet/0=Hayır)) krizden etkilenme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Grafik 4.22’de firmaların vermiş oldukları evet seçenekleri bulunmaktadır.

Grafik 4.21. Krizde Önem Kazanan Konular

Firmalar açısından kriz sonrası önem kazanan konular ile krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir seri ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4.57. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmeler İçin Önem Kazanan Yönetim Konuları

	Pearson χ^2	Df	Asimp. p (2-kuyruk)
v23a	1,661	1	,197
v23b*	3,946	1	,047
v23c	,200	1	,655
v23d	,046	1	,831
v23e*	4,119	1	,042
v23f	1,885	1	,170
v23g	,259	1	,611
v23h	2,855	1	,091
v23i*	6,304	1	,012
v23j	,652	1	,419
v23k	1,648	1	,199

* Ki-kare değeri %95 güven aralığında anlamlı

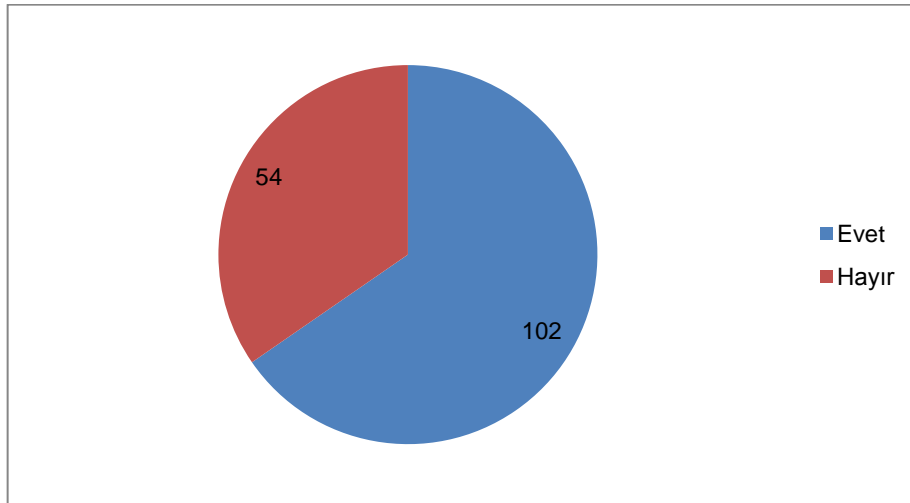
Bu ifadeler aşağıdadır;

- V23a: Öz kaynakların öneminin anlaşılması
- V23b: Finans yönetiminin önem kazanması
- V23c: Personel yönetiminin önem kazanması
- V23d: Kriz yönetim planının önem kazanması
- V23e: Reklâm ve Halkla ilişkilerin önem kazanması
- V23f: Rekabet gücünü arttırmak için kaliteye önem verilmesi
- V23g: Üretim planlamanın öneminin anlaşılması
- V23h: Ar-Ge çalışmalarına önem verilmesi
- V23i: Yeni Pazar arayışlarına girilmesi
- V23j: Yeni mal ve hizmet arayışlarına girilmesi
- V23k: Dış pazarlara açılma gerekliliğinin hissedilmesi

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında *kriz sonrası önem kazanan bazı konular* bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Bu konular *finans yönetiminin önem kazanması, reklâm ve halkla ilişkilerin önem kazanması ve yeni pazar arayışlarına girilmesi* değişkenleri ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.58. Finans Yönetiminin Önem Kazanması

v23b		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	19	21	40
Etkilenen	Beklenen F.	13,8	26,2	40,0
Olumsuz	Frekans	35	81	116
Etkilenen	Beklenen F.	40,2	75,8	116,0
Toplam	Frekans	54	102	156
	Beklenen F.	54,0	102,0	156,0

Grafik 4.22. Finans Yönetimi Önem Kazanan İşletme Sayısı

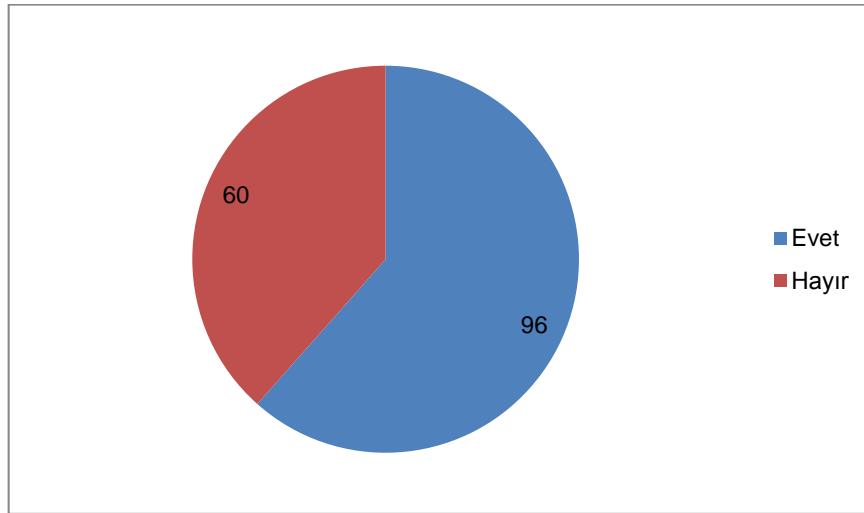
V23b, değişkeni için (Pearson $\chi^2=3,946$, $p=0,047$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *finans yönetiminin önem kazanması* bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_{10} hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmalar için finans yönetimi beklenenden daha fazla önem kazanmış, olumlu etkilenen firmalar için finans yönetimi beklenenden daha az önem kazanmış olduğu görülmektedir.

Krizin İsveç'teki KOBİ'ler üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik anket çalışmasında katılımcı işletmelerin yüzde 58'nin finans olanakları konusunda zorluk

çektikleri, yüzde 25'nin çekimser kaldığı ve yüzde 17'sinin KOBİ'lere sağlanan finans olanaklarının yeterli olduğunu ifade ederek çalışmayı desteklemişlerdir²²⁷.

Tablo 4.59. Reklâm ve Halkla ilişkilerin Önem Kazanması

v23e		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	30	10	40
Etkilene	Beklenen F.	24,6	15,4	40,0
Olumsuz	Frekans	66	50	116
Etkilene	Beklenen F.	71,4	44,6	116,0
Toplam	Frekans	96	60	156
	Beklenen F.	96,0	60,0	156,0

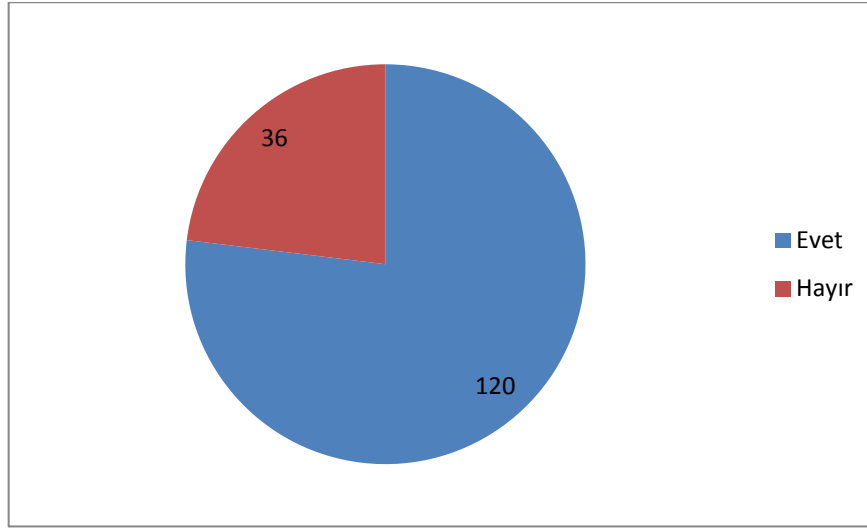
Grafik 4.23. Reklâm ve Halkla ilişkilerin Önem Kazandı İşletme Sayısı

V23e, değişkeni için (Pearson $\chi^2=4,119$, $p=0,042$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilene firmalar ile olumsuz etkilene firmalar arasında *reklâm ve halkla ilişkiler* politikası bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_{10} hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilene firmalar için reklâm ve halkla ilişkiler beklenenden daha fazla önem kazanmış, olumlu etkilene firmalar için reklâm ve halkla ilişkiler beklenenden daha az önem kazanmış olduğu görülmektedir.

²²⁷ Ratko ve Ulgen, s. 55.

Tablo 4.60. Yeni Pazar Arayışlarına Girilmesinin Önem Kazanması

v23i		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	15	25	40
Etkilenen	Beklenen F.	9,2	30,8	40,0
Olumsuz	Frekans	21	95	116
Etkilenen	Beklenen F.	26,8	89,2	116,0
Toplam	Frekans	36	120	156
	Beklenen F.	36,0	120,0	156,0

Grafik 4.24. Yeni Pazar Arayışlarının Önem Kazandığı İşletmeler

V23i, değişkeni için (Pearson $\chi^2=6,304$, $p=0,012$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *yeni pazar arayışlarının önem kazanması* politikası bakımından farklılık olduğu söyleyen H_{10} hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmalar için yeni pazar arayışlarına girilmesi fikri beklenenden daha fazla önem kazanmış, olumlu etkilenen firmalar için yeni pazar arayışlarına girilmesi fikri beklenenden daha az önem kazanmış olduğu görülmektedir.

4.10 Krizin Etkilerini Azaltmak Adına Devlete Düşen Görevler

Bu ifadeler aşağıdadır;

V24a: İşverenin vergi ve SGK yükü azaltılmalı

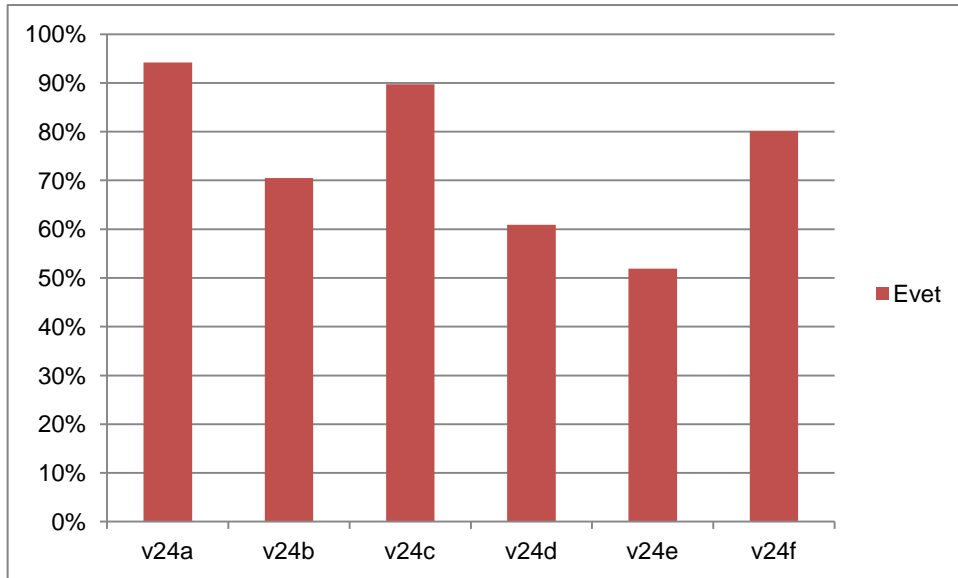
V24b: KOBİ'lere uzun vadeli ve düşük maliyetli kredi sağlanmalı

V24c: Enerji maliyeti düşürülmeli

V24d: KOBİ'ler için daha kapsamlı destek paketleri hazırlanmalı

V24e: KOBİ'lere iş kurma ve geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmet olanakları fazlaştırılmalı

V24f: Yatırım teşvik ve yatırım desteği olanakları fazlaştırılmalı

Grafik 4.25. Krizin Etkilerini Azaltmak Adına Devlete Düşen Görevler

Yüz yüze yapılmış 156 firmadan 147'i işverenin vergi ve SGK yükünün azaltılması gerektiğini düşünmektedir.

110 firma KOBİ'lere uzun vadeli ve düşük maliyetli daha çok kredi seçenekleri sağlanması gerektiğini düşünmektedir.

140 firma Enerji maliyetlerinin düşürülmesi gerektiğini, 95 firma ise KOBİ'ler için daha kapsamlı destek paketlerinin hazırlanması gerektiğini, 81 firma, KOBİ'lere iş

kurma ve geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmet olanaklarının fazlaştırılmasını ayrıca 125 firma da KOBİ'ler için yatırım teşvik ve destek olanaklarının fazlaştırılması gerektiğini düşünmektedir.

2008 küresel krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik Çetinkaya ve Erdoğan tarafından Sakarya'da faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerine bir anket araştırması yapılmıştır. Araştırmaya katılan KOBİ'lerin krizden çıkmak için devletten beklentilerine baktığımızda; KOBİ'lerin krizden çıkmak için devletten en çok bekledikleri desteğin işverenin vergi ve sigorta prim yükünün azaltılması olduğu görülmüştür. Bu desteği, KOBİ'lere düşük faizli kredi sağlanması, yerli malı üretiminin teşvik edilmesi, üretimin her türlü imkânla teşvik edilmesi, enerji maliyetlerinin düşürülmesi, KOBİ Bakanlığı ve KOBİ Bankası kurulması, sigorta ve vergi ödemelerin 1 yıl ertelenmesi ve tekstil ve tarımsal sanayinin de sektörel teşvikler kapsamına alınması izlemektedir²²⁸.

Dünya Bankası tarafından küresel krizin etkilerini ölçmeye yönelik uygulanan İşletmeler Arası Finansal Kriz Değerlendirme Anketi temmuz 2009'da Bulgaristan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Türkiye'deki 1.686 işletme arasında uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre, tüm büyüklük kategorilerindeki işletmeler, finansmana erişimi en ciddi engel olarak algılıyor; orta ölçekli işletmelerin (yüzde 34) özellikle etkilendiği, daha sonra mikro (yüzde 26), küçük (yüzde 24) ve büyük ölçekli işletmelerin (yüzde 19) takip ettiği tespit edilmiştir. Vergi oranları da özellikle mikro ve küçük ölçekli işletmeler için bir engel olarak üst sıralarda yer alıyor. İstihdam artışının yavaşlığının olası bir sebebi olan işgücü düzenlemelerinin katılığı, işletmelerin sorunları arasında nispeten alt sıralarda yer almaktadır; orta ölçekli şirketlerin sadece yüzde 4'ü, mikro işletmeleri yüzde 3'ü ve diğer kategorilerdeki işletmelerin çok küçük bir oranı tarafından en ciddi engel olarak derecelendirilmiştir²²⁹.

Nitin Pangarken tarafından yapılan çalışmada, KOBİ'lerin uluslar arası piyasalarda faaliyet göstermelerinin, işletmelerin performansları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre yüksek talep, düşük yatırım riski, hükümetin yabancı yatırımlara karşı olumlu tavrı, siyasi ve ekonomik istikrar KOBİ'lerin gelişimlerini ve ekonomi üzerindeki etkilerini olumlu yönde artırdığı görülmüştür. Ayrıca,

---

²²⁸ Çetinkaya ve Erdoğan, s. 39.

²²⁹ Dünya Bankası, **Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu**, Ankara, 2010, s.92.

devlet teşvikleri, vergi indirimleri v.b. KOBİ'lerin performansını arttırdığı gibi yabancı yatırımın ülkeye gelmesini de teşvik ettiği tespit ederek çalışmayı desteklemektedir²³⁰.

4.11 İşletmeler ve Piyasalar Açısından Ekonomik Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığı

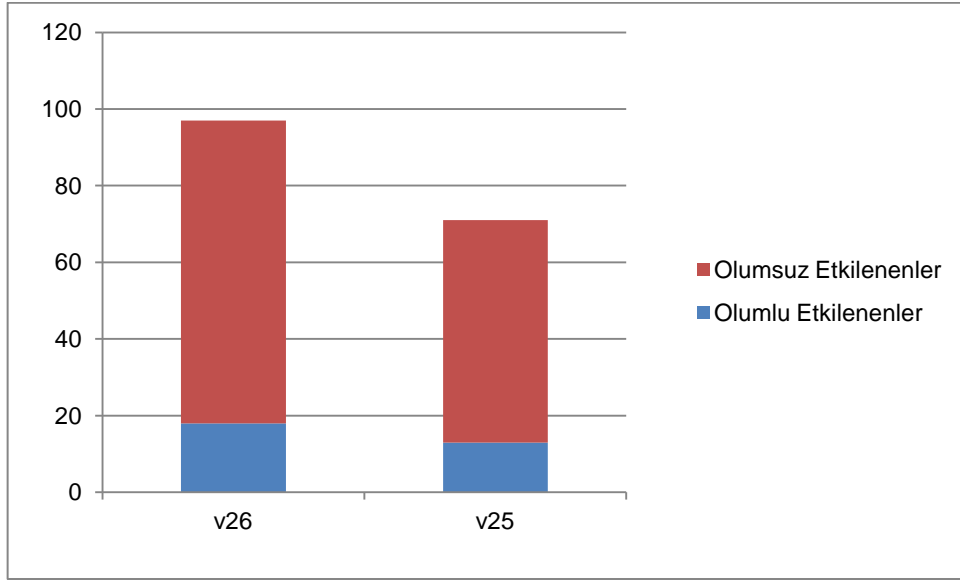
H₁₁: Firmaların krizden etkilenmeleri ile krizin işletmeler ve piyasalar için hala devam ettiği algısı arasında ilişki vardır.

Firmalara, işletme içi ve piyasalar açısından krizin olumsuz etkilerinin hâlâ devam edip etmediği sorulmuştur. Firmaların krizden ne şekilde etkilendikleri ile *krizin etkilerinin işletmeleri piyasalar açısından olumsuz etkilerinin devamlılığı algısı* arasındaki ilişki araştırılmak istenmektedir.

Firmalara, krizin işletmeleri ve piyasalar açısından olumsuz etkilerinin hâlâ devam edip etmediği sorulmuş, alınan cevaplarla (1=Evet/0=Hayır) krizden etkilenme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Grafik 4.27'de firmaların vermiş oldukları yalnızca *evet seçenekleri* cevaplara gösterilmiştir.

---

²³⁰ Nitin Pangarkar, "Internationalization and Performance of Small and Medium Sized Enterprises", *Journal of World Business*, 2008, No.43, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090951607000855> (15 Ocak 2012), s.478-479.

Grafik 4.26. İşletmeler ve Piyasalar Açısından Ekonomik Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığı

Krizin işletmeler ve piyasalar açısından olumsuz etkilerinin devamlılığı algısı ile firmaların krizden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir seri ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4.61. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Yatırımları Durdurma Politikaları

	Pearson χ^2	df	Asimp. p (2-kuyruk)
v25	3,845	1	,049
v26	6,751	1	,009

Krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz yönde etkilenen firmalar arasında krizin gerek işletmelerinde gerekse piyasalarda devam ettiğini algılamaları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Bu algılamalar *krizin etkilerinin işletmeleri açısından olumsuz etkilerinin devamlılığı* ve *krizin etkilerinin piyasalar açısından olumsuz etkilerinin devamlılığı* değişkenleri ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.62. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığının Algılama

v25		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	27	13	40
Etkilenen	Beklenen F.	21,7	18,3	40,0
Olumsuz	Frekans	57	58	115
Etkilenen	Beklenen F.	62,3	52,7	115,0
Toplam	Frekans	84	71	155
	Beklenen F.	84,0	71,0	155,0

V25, değişkeni için (Pearson $\chi^2=3,845$, $p=0,049$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *işletmelerinde krizin olumsuz etkilerinin devamlılığını algılama* bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_{11} hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmalar beklenenden daha fazla krizin olumsuz etkilerinin işletmeleri açısından devam ettiğini, olumlu etkilenen firmalar etkilenen firmalar beklenenden daha az krizin olumsuz etkilerinin işletmeleri açısından devam ettiğini ifade etmektedirler.

Tablo 4.63. Krizden Olumlu veya Olumsuz Etkilenen İşletmelerin Piyasalardaki Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığının Algılama

v26		Hayır	Evet	Toplam
Olumlu	Frekans	22	18	40
Etkilenen	Beklenen F.	15,1	24,9	40,0
Olumsuz	Frekans	37	79	116
Etkilenen	Beklenen F.	43,9	72,1	116,0
Toplam	Frekans	59	97	156
	Beklenen F.	59,0	97,0	156,0

V26, değişkeni için (Pearson $\chi^2=6,751$, $p=0,009$) $p<0,05$ olduğundan krizden olumlu etkilenen firmalar ile olumsuz etkilenen firmalar arasında *piyasalardaki krizin olumsuz etkilerinin devamlılığını algılama* bakımından farklılık olduğunu söyleyen H_{11} hipotezi kabul edilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen firmalar beklenenden daha fazla krizin olumsuz etkilerinin piyasalar açısından devam ettiğini, olumlu etkilenen firmalar etkilenen firmalar beklenenden daha az krizin olumsuz etkilerinin piyasalar açısından devam ettiğini ifade etmektedirler.

Uygulanan Araştırmada Elde Edilen Bulgular Aşağıda Belirtilmiştir:

KOBİ Sahip/Ortaklarının Profil Özellikleri Aşağıda Belirtilmiştir;

Araştırmaya katılanların çoğunluğu işletme sahibidir. Diğerleri sırasıyla; yüzde 28,8'i departman yöneticisi, yüzde 19,9'u alt kademe yöneticisi ve yüzde 7,7'si uzman teknik personel ve yüzde 5,8'i genel müdürdür. Bu durumda, KOBİ'ler ile ilgili sorunlar olarak teorik bölümde yer alan; işletme sahipliği ve yöneticiliğin tek kişide toplanması durumu söz konusu işletmeler için de geçerlidir denilebilir. Ayrıca, katılımcıların çoğunluğu MYO/fakülte mezunudur. Bu oranı sırasıyla, lise, ilk/ortaokul ve yüksek lisans/doktora mezunları takip etmektedir. Böylece KOBİ sahiplerinin eğitim seviyelerin yükselmekte olduğu söylenebilir.

Katılımcı KOBİ'lerin genel yapı özellikleri şunlardır;

-Hukuki yapısı yüzde 66 oranında limited, yüzde 17,3'ü anonim ve yüzde 16,7'si şahıs işletmesi şeklindedir. Bu durumda KOBİ'lerin büyük oranda kurumsallaşma eğiliminde olduğu ve bu konuda da başarı oldukları söylenebilir.

-Yüzde 52,6 gibi büyük bir oranda üretim sektöründe faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu oranı yüzde 20,5'lik seviyesiyle hem üretim hem de ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin olduğu belirlenmiştir.

-Çok büyük bir oranı imalat sanayinde faaliyet göstermektedir. Diğer işletmeler ise inşaat ve ulaştırma sektöründe faaliyet göstermektedirler.

-Çoğunluğu 10 yıldan fazla, yüzde 36,5'i (4-9) yıl arası diğerleri ise sırasıyla (1-3) yıl ve 1 yıldan az süredir faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Dolayısıyla, piyasada daha uzun süre faaliyet gösteren işletmelerin krizin olumsuz etkilerine karşın ayakta kalabilme konusunda daha başarılı oldukları söylenebilir.

-Büyüklüğü çalışan sayısı temel alınarak incelendiğinde, yüzde 62,2'sinin çalışan kişi sayısı (1-9) arasındadır. İşletmelerin yüzde 30,8'sinin çalışan kişi sayısı (10-49), yüzde 5,1'nin çalışan kişi sayısı 50-249 ve ancak yüzde 1,9'sunun çalışan kişi sayısı 250'den fazla olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, araştırmaya katılan işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun çok küçük ölçekli işletme olduğu söylenebilir.

-Büyük bir çoğunluğunun net satış hasılatı 1 Milyon TL'den az, yüzde 34,6'sının net satış hasılatı (1-5) milyon TL arasında olduğu tespit edilmiştir. Bununla

beraber, az bir çoğunluk olan diğer katılımcı işletmelerin net satış hasılatı (5-25) milyon TL ve 25 Milyon TL üzerindedir. Böylece, KOBİ'leri başlıca problemlerinden olan sermaye ve finansman sorunları olduğu tezi daha da güçlenmiştir.

-Yüzde 35,9'unun pazar payı yüzde 1'den küçük olduğu, aynı orandaki katılımcı işletme sayısının pazar payı oranı yüzde (1-10) olduğu görülmüştür. Ayrıca, yüzde 10,9'nun pazar payı yüzde (11-25), yüzde 12,8'sinin pazar payı yüzde (26-50) ve yüzde 4,5'nin pazar payı oranı yüzde 51'dir. Bu sonuçlar, KOBİ'lerin daha çok kendi bölgelerinde faaliyet gösterdiklerini ve ulusal piyasalardaki etkinliklerinin yeterli seviyede olmadığını desteklemektedir.

-Büyük bir çoğunluğu ihracat yapmamaktadır. Ancak, katılımcı işletmelerin yüzde 19,9'sunun ihracat oranı yüzde (1-10), yüzde 12'sinin ihracat oranı yüzde (26-50) ve diğer az orandaki işletmelerin ihracat oranları yüzde (11-25) ve yüzde 51'den fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, KOBİ'lerin yurtdışındaki piyasalardaki rekabet güçlerinin zayıf ve ihracat oranlarının düşük olduğu tezinin doğrulandığı ancak KOBİ'lerin yurtdışına açılma konusunda çaba içerisinde oldukları söylenebilir.

-Yüzde 54,6'sı orta kapasite, yüzde 25,6'sı yüksek kapasite ve yüzde 19,9'nun düşük kapasite çalıştıkları belirlenmiştir. Bu verilere göre, KOBİ'lerin önemli bir kısmının orta kapasite ile çalıştığı saptanmıştır. KOBİ'lerin orta ve düşük kapasite ile çalışmasının nedenleri; talep yetersizliği, nakit akışındaki sorunlar, finansman olanaklarındaki yetersizliklerin v.b. oldukları söylenebilir.

-Yüzde 70,5'nin ayrı bir pazarlama departmanı olmadığı bununla beraber, yüzde 78'sinin de ayrı bir finans departmanı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, KOBİ'lerin modern işletmecilik faaliyetleri konusunda yeterli olmadıkları tezini güçlendirmiştir.

Krizden olumlu veya olumsuz etkilenen KOBİ'lerin kriz yönetim uygulamaları şunlardır;

Araştırmaya katılan 156 işletmeden 116'sının 2008 küresel krizinden olumsuz geri kalan 40 işletmenin ise olumlu etkilendiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla, 2008 küresel krizi KOBİ'lerin büyük bir oranını olumsuz etkilediği söylenebilir.

Uygulanan anket çalışmasında;

-Düşük pazar payına sahip, çalışan sayısı daha az, ihracat oranı düşük, kapasite kullanım oranları düşük ve net satış hasılatı diğer katılımcılara göre daha düşük olan işletmelerin krizden daha fazla olumsuz etkilendikleri tespit edilmiştir.

-Şahıs işletmelerinin krizden beklenenden daha fazla olumsuz yönde etkilendikleri buna karşın, limited ve anonim şirketlerin krizden beklenenden daha fazla olumlu yönde etkilendikleri görülmüştür. Ayrıca, krizden olumlu etkilenen firmalarla olumsuz etkilenen işletmelerin *pazarlama ve finans departmanlarının* varlığı değişkenlerine göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Hem pazarlama hem de finans departmanına sahip işletmelerin krizden beklenenden daha fazla olumlu yönde, bu departmanlara sahip olmayan işletmelerin ise beklenenden daha fazla olumsuz yönde etkilendikleri görülmüştür.

- Krizden olumsuz yönde etkilenen firmaların *yönetici ve personelinin psikolojisi'nin de olumsuz yönde etkilendiği*, olumlu yönde etkilenen firmaların da buna karşın *yönetici ve personelinin psikolojisi'nin* olumlu yönde etkilendiği ve bu farkların anlamlı olduğu gözlenmiştir. Aynı farkın *karar süreci, firma içi iletişim, firma içi güven ortamı, çalışanların motivasyonu, personel ve yöneticilerin değişimlere karşı tavrı ve piyasadaki güven ortamı* değişkenleri bakımından da anlamlı olduğu görülmüştür. Kısaca, bir işletme krizden ne kadar olumsuz yönde etkilenirse, yönetsel ve örgütsel olarak da olumsuz etkilendiği görülmektedir.

-Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az *sermaye artırımına* gittikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla sermaye artırımına gittikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte, olumsuz yönde etkilenen firmalar beklenenden daha fazla *TL'ye dayalı kredi sağlama* yoluna gittikleri ancak buna karşın olumlu yönde etkilenen firmalar TL'ye dayalı uzun vadeli krediye beklenenden daha az talep gösterdikleri görülmüştür.

-Krizden olumlu yönde etkilenen firmaların *büyüme hedefli strateji* belirledikleri, bunun yanında olumsuz yönde etkilenen firmaların büyüme hedefli stratejiyi tercih etmedikleri görülmektedir. Buna karşın, krizden olumsuz yönde etkilenen firmaların beklenenden daha fazla *küçülme hedefli strateji* belirledikleri, olumlu yönde etkilenen firmaların ise küçülme hedefini seçmedikleri gözlenmiştir.

-Krizden olumsuz yönde etkilenen firmalar beklenenden daha fazla *ödemelerini erteleme* politikasını uyguladıkları ancak, olumlu yönde etkilenen firmalar aynı politikayı beklenenden daha az uyguladıkları görülmüştür. Bununla birlikte, krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla *işçi azaltma politikası*, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az işçi azaltma politikası uyguladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla *ücretsiz izin verme politikası*, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az *ücretsiz izin verme politikası uyguladıkları* gözlenmiştir.

-Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla *ücretsiz izin verme politikası*, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az *ücretsiz izin verme politikası uyguladıkları* görülmektedir. Bununla beraber, krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden *daha az eğitilmiş personel çalıştırdıkları*, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla eğitilmiş personel çalıştırdıkları görülmüştür.

-Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla *vadeli satışa* yöneldikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az vadeli satışa yöneldikleri görülmüştür. Ayrıca, krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az *kalite standartlarına uygun satışa* yöneldikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla kalite standartlarına uygun satışa yöneldikleri tespit edilmiştir.

-Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla *pazar araştırmalarına* yöneldikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az pazar araştırmalarına yöneldikleri görülmüştür. Bununla beraber, krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha çok üretimi azalttıkları, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az üretim azaltma politikası uyguladıkları tespit edilmiştir. Buna karşın, krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az *üretim artırma* yoluna gittikleri, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha çok üretimi artırdıkları görülmüştür.

-Krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha fazla yatırımları durdurdukları, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha az *yatırım durdurma* yoluna gittikleri görülmüştür. Ayrıca, krizden olumsuz etkilenen firmaların beklenenden daha az *teknolojik gelişmelerden faydalandıkları*, olumlu etkilenen firmaların ise beklenenden daha fazla teknolojik gelişmelerden faydalandıkları tespit edilmiştir.

Krizin etkileri ile işletme yönetiminde önem kazanan konular şunlardır;

Araştırma sonuçlarına göre; krizden sonra olumsuz etkilenen firmalar için *finans yönetimi* beklenenden daha çok önem kazanmış, olumlu etkilenen firmalar için finans yönetimi beklenenden daha az önem kazanmış olduğu görülmüştür. Ayrıca, krizden olumsuz etkilenen firmalar için *reklâm ve halkla ilişkiler* beklenenden daha fazla önem kazanmış, olumlu etkilenen firmalar için reklâm ve halkla ilişkiler beklenenden daha az önem kazanmış olduğu tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte, krizden olumsuz etkilenen firmalar için yeni pazar arayışlarına girilmesi fikri beklenenden daha fazla önem kazanmış, olumlu etkilenen firmalar için *yeni pazar arayışlarına* girilmesi fikri beklenenden daha az önem kazanmış olduğu görülmüştür.

Krizin etkilerini azaltmak için devletin yapması gerekenler şunlardır;

Yapılan anket çalışmasında katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu, krizin etkilerini azaltmak için devletin işverenin vergi ve SGK yükünün azaltılması gerektiğini düşünmektedirler. Bu beklentiyi, enerji maliyetlerinin düşürülmesini, KOBİ'ler için yatırım teşvik ve destek olanaklarının fazlalaştırılmasını, KOBİ'lere uzun vadeli ve düşük maliyetli daha çok kredi seçenekleri sağlanması, KOBİ'ler için daha kapsamlı destek paketlerinin hazırlanması ve KOBİ'lere iş kurma ve geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmet olanaklarının fazlalaştırılması gerektiği seçenekleri takip etmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, krizden olumsuz etkilenen firmalar beklenenden daha fazla krizin olumsuz etkilerinin işletmeler ve piyasalar açısından devam ettiğini, olumlu etkilenen firmalar etkilenen firmalar beklenenden daha az krizin olumsuz etkilerinin işletmeler ve piyasalar açısından devam ettiğini ifade ettikleri görülmüştür.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

2007 yılında ABD’de konut piyasasında başlayan çöküntü finansal piyasalarda istikrarsızlığa neden olmuş sonrasında likidite krizine dönüşerek dalga dalga dünyaya yayılan küresel krizin zeminini oluşturmuştur. 2008 yılı dördüncü çeyreğinden itibaren bütün dünyayı etkileyecek şekilde genişleyen küresel krizin, 2009 yılında reel ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin daha da derinleştiği tespit edilmiştir. Krizin özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomilerini üzerinde daha etkili olmasına rağmen 2009 Türkiye ekonomisi verilerine bakıldığında reel sektörde ciddi bir gerilemenin yaşandığı görülmüştür. Reel sektörde yaşanan düşüş finansman sorunu olduğu bilinen küçük ve orta ölçekli işletmeleri zor durumda bırakmıştır. Bu bağlamda, küresel krizin KOBİ’ler üzerindeki etkilerini ve uygulanan kriz korunma yöntemlerini incelemeye yönelik çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır.²³¹

Yapılan bu çalışma ile KOBİ’lerin çeşitli kriterler bakımından krizden etkilenmelerini, başarılı veya başarısız kabul edilen işletmelerin kriz sürecindeki kriz yönetim politikalarını tespit edilmiştir. Bu çalışmanın çerçevesinde;

- Profil özelliklerine bağlı olarak işletmelerin, küresel ekonomik krize karşı duyarlılığındaki etkisi incelenmiştir.
- Uygulanan politikaların işletmelerin kriz yönetimi başarısı üzerindeki neden sonuç ilişkisi incelenmiştir.

---

²³¹ Zinaida Ratko ve Kaan Ulgen, “The Impact of Economic Crisis on Small and Medium Enterprises in perspective of Swedish SMEs”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Jönköping University Business Administration, 2009).

Murillo Campello, John R. Graham and Campbell R. Harvey, “ The real effects of financial constraints: Evidence from financial crisis”, *Journal of Financial Economics*, 2010, Vol.97, No.3, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfineco.2010.02.009> (10 Ocak 2012).

Jana Hornungová ve Markéta Klímková, “Impact Of Economic Crisis On The Activities Of Small And Medium-Sized Enterprises In The Czech Republic” 2010, Brno University of Technology, Faculty of Economics&Management, <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/15/1822-6515-2010-075.pdf>, (15 Eylül 2011)

Emel Çetinkaya ve Ekrem Erdoğan. “Küresel Ekonomik Krizin KOBİ’ler Üzerindeki Etkileri: Sakarya’daki KOBİ’ler Üzerine Bir Araştırma”, *Çimento İşveren Dergisi*. 2010, Vol.24, No.5.(15 Eylül 2011).

Hatice Çadircı, ” 2008 Küresel Ekonomik Krizin Kobilere Etkisi ve Isparta İli Örneği”, **Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2011.

- İşletmelerin profil özelliklerine göre uyguladıkları kriz yönetim politikaları tespit edilmiştir.
- Krizlerin KOBİ'ler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak adına devlet kurumlarının neler yapması gerektiği sorgulanmıştır.

Yapılan analizlerde elde edilen sonuçlar ve sonuçların yorumlanması şu şekilde yapılmıştır:

İşletmelerin profil özelliklerin krizden etkilenmesi arasındaki ilişkiye göre; Pazar payı, çalışan sayısı, net satış hâsılatı, ihracat oranları düşük olan işletmelerin krizden diğer işletmelere orana daha fazla olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Sadece kendi bölgesindeki müşteriye hitap edip, ulusal ve uluslar arası piyasalarda rekabet edebilecek standartlarda üretim yapmayan, çok küçük ölçek işletmeler iç talepteki ani daralmalardan çok daha fazla olumsuz etkilenmişlerdir.

Ayrıca hukukî yapısı da işletmelerin krizden olumsuz etkilenmelerindeki faktörlerden biri olduğu görülmüştür. Şahıs işletmeleri krizden beklenenden daha fazla olumsuz yönde etkilendikleri, buna karşın limited ve anonim şirketlerin krizden beklenenden daha fazla olumlu yönde etkilendikleri tespit edilmiştir. Bu sonuca göre finansman olanakları, KOBİ destek paketleri ve teşviklerinden şahıs şirketlerine göre daha fazla yararlanabilen sermaye şirketlerinin krizin olumsuz etkilerinden korunmada daha avantajlı olduğu söylenebilir. Sermaye bakımından çok zayıf olduğu bilinen şahıs işletmeleri yönetim, pazarlama gibi modern işletmecilik faaliyetlerini uygulama yetersiz kalmaktadır. Teknoloji ve pazarlama konusundaki gelişmeleri takip edip uygulayamadıklarından, krizden limited ve anonim şirketlere göre daha olumsuz etkilenmişlerdir.

Pazarlama ve Finans departmanlarına sahip olmayan işletmeler diğerlerine göre krizden olumsuz etkilendikleri belirlenmiştir. Buna bağlı olarak kurumsallaşamamış, günümüzün işletmecilik faaliyetlerine sahip olamayan işletmelerin özellikle kriz dönemlerinde rekabet güçlerinin daha da zayıfladığı sonucuna varılabilir.

Ayrıca profil özelliklerine bağlı olarak krizden olumsuz etkilenen işletme sahiplerini ve çalışanları üzerindeki yönetsel ve örgütsel anlamdaki ilişkisini incelenmiştir: krizden olumsuz yönde etkilenen işletmelerin yönetici ve personelinin psikolojisinin ve motivasyonlarının bozulmasına, karar süreçlerinin yavaşlamasına, firma içi iletişimin ve güven ortamının bozulmasına neden olduğu görülmüştür. Ayrıca,

krizden olumsuz etkilenen KOBİ sahiplerinin değişimlere karşı kapalı olduğu tespit edilmiştir. Bunun sonucuna göre krizi doğru yönetemeyen işletme sahiplerinin ve çalışanlarının psikolojilerinin olumsuz etkilediği, her an işten çıkarılma ya da işletmenin kapatılması korkusuyla motivasyonların düştüğü dolayısıyla bu süreçte firma içi iletişimin ve güven ortamının bozulduğu söylenebilir. Ayrıca krizin olumsuz etkileri daha fazla hisseden işletme sahiplerinin karar verme sürecin yavaşladığı ve değişimlere karşı kapalı olmayı tercih ettikleri söylenebilir.

Krizden olumlu veya olumsuz etkilenen işletmelerin uyguladıkları kriz yönetim uygulamaları arasındaki farklar şu şekilde incelenmiştir.

Finansal Politikalar

Daha fazla sermaye artırımına giden, TL'ye dayalı krediden ziyade döviz bazlı kredileri tercih eden, krizin etkilerine rağmen büyümeyi hedefleyen, ödemelerini geciktirmeyen işletmelerin krizden olumlu olarak etkilendiği tespit edilmiştir. Bunun sonucunda talebin aniden daralması karşısında sadece mevcut müşteri potansiyeli ile yetinmeyip hem yurtdışında hem de yurtdışında farklı pazarlar arayarak nakit akışını kontrol altına alabilen işletmelerin krizi daha iyi yönetebildikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, üretime ara vermek yerine büyüyerek pazarlık ve rekabet gücünü artırabilen, kur ve faiz riskine karşı korunma yöntemlerine uygulayabilen sermaye bakımından diğerlerine göre daha güçlü olan işletmelerin finansal anlamda daha başarılı bir kriz yönetim stratejisi uyguladıkları söylenebilir.

Personel Politikaları

Küresel krizden olumsuz etkilenen işletmelerin maliyetlerini düşürmek amaçlı uyguladıkları çözümlerin başında işçi çıkardıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, ücretsiz işçi çıkarmayan, eğitimli personel çalıştırmayı tercih eden işletmelerin krizden olumlu etkilendiği görülmüştür. Bunun sonucunda işten çıkarılma ya da belli bir süre ücretsiz izne çıkarılma korkusu olmayan personelin işletmenin performansını ve verimliliği artırdığı söylenebilir. Ücret ve sosyal güvencenin yetersizliğinden dolayı daha çok eğitimsiz kişilerin çalıştığı KOBİ'lerin kalifiye eleman sağlayarak krizi daha iyi yönetebilecekleri ifade edilebilir.

Satışa Yönelik Politikalar

Kriz sürecinde özellikle olumsuz etkilenen vadeli satış seçeneklerini fazlalaştırdıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kalite standartlarına uygun satışa daha çok yönelen işletmelerin krizden olumlu etkilendiği tespit edilmiştir. Bunun sonucunda alternatif pazarlar bulup kriz sürecinde vadeli satış seçeneklerini artırıp ödemeler konusunda sıkıntı yaşayan ve nakit akışı bozulan işletmelere karşı rekabet güçleri fazlalaştığı söylenebilir. Ayrıca teknoloji ve Ar-Ge konusunda KOBİ'lerin zayıf olduğu belli standartlara uygun üretim yapamadıkları bu da ihracat potansiyellerinin çok zayıf olduğu bilinmektedir. Kriz sürecinde kalite standartlarına önem veren işletmelerin, gerek yurtdışı gerekse ulusal piyasalarda daha çok tercih edildiği böylece kriz sürecini sağlıklı atlatabilmelerini kolaylaştırdığı söylenebilir.

Satın Almaya Yönelik Politikalar

Krizden olumsuz etkilenen firmaların olumlu etkilenenlere göre daha çok pazar araştırmaları ile fırsatları takip ettikleri tespit edilmiştir. Bunun sonucunda krize karşı alternatif planlar hazırlamayan ancak kriz etkisiyle büyük oranda düşen talebe bağlı olarak pazar araştırmasını ve fırsatları sadece kriz sürecinde takip etmeye çalışan tecrübe bilgi eksikliği olan işletme sahipleri krizden daha fazla olumsuz etkilenmişlerdir denilebilir.

Üretime Yönelik Politikalar

Krizi sürecinde olumsuz etkilenen işletmelerin üretime ve yatırımlara ara verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca üretiminde teknolojik gelişmelerden yeterince faydalanmayan işletmelerin krizden olumsuz etkilendiği görülmüştür. Bunun sonucunda piyasaları yeterince takip etmeyip, krizin olumsuz etkilerinden korunmak amaçlı karşı sadece üretime ara verip, alternatif yatırım planlarını durduran işletmeler krizin olumsuz etkilerini daha çok hissetmişlerdir.

KOBİ Destek Paketleri

İşletmeler kriz sürecinde KOBİ destek paketlerinden yeterince yararlanamadıklarında yeterli veriye ulaşamamış ancak belli sayıdaki işletmenin yurtiçi ve yurtdışı fuar desteğinden faydalandıkları tespit edilmiş ancak istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmemiştir. Bunun sonucunda KOBİ'lere destek sağlayan

kurumların hem işletme sahiplerini bilgilendirme konusunda hem de bürokrasinin ve şartların esnekleştirilmesi konusunda gerekli çalışmaları yapmaları gerekmektedir.

Krizde Önem Kazanan Yönetim Konular

Krizin etkilerinden olumsuz etkilenen işletmeler için finans yönetimi, reklâm ve halkla ilişkilerin önem kazanması, yeni pazar arayışlarına girilmesi konuları olumlu olarak etkilenen işletmelere göre daha çok önem kazanmıştır. Bunun sonucunda KOBİ'ler için uygulanabilecek finansal çözüm yolları konusunda bilgisi olmayan, sermaye yetersizliğinden dolayı özellikle reklâm ve halka ilişkiler konusunda hiçbir faaliyet göstermemiş işletmeler krizden olumsuz etkilenmişlerdir. Ayrıca sadece kendi bölgesine hitap eden iç piyasanın aniden daralmasına karşılık alternatif olarak yurtiçinde veya yurtdışında pazar araştırması yapmayan işletmeler krizden olumsuz anlamda daha çok etkilenmişlerdir.

İşletmeler ve Piyasalar Açısından Ekonomik Krizin Olumsuz Etkilerinin Devamlılığı

Krizden olumsuz etkilenen işletmeler, krizin olumsuz etkilerinin hem işletmeler hem de piyasa açısında devam ettiğini ifade etmişlerdir. Bu durum kriz sürecinin krizi doğru yönetemeyip, kriz sürecindeki oluşan fırsatları değerlendiremeyen işletmeler için kriz süreci hem kurum içinde hem de piyasa bazında daha uzun sürmektedir.

Krizin Etkilerini Azaltmak Adına Devlete Düşen Görevler

Araştırmaya katılan işletmelerin büyük bir oranı, kriz sürecini daha sağlıklı atlatabilmeleri için başta işverenin vergi ve SGK yükünün azaltılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Aynı şekilde büyük oranda işletmeler enerji maliyetin düşürülmesi, KOBİ'ler için yatırım teşvik ve destek olanaklarının fazlalaştırılması yanında bürokrasinin azalması ve KOBİ destek ve teşvik paketlerinden yararlanma şartlarının daha makul olması gerektiğini belirtmişlerdir. Daha sonraki beklentiler KOBİ'lere uzun vadeli ve düşük maliyetli daha çok kredi seçeneklerinin sağlanması ve en son olarak işletmeler KOBİ'lere iş kurma ve geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmet olanaklarının fazlalaştırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmada 2008 Küresel Krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik geçmişte yapılmış akademik çalışmalar krizin KOBİ'ler üzerindeki olumsuz etkilerinin sonuçlarını ve işletme sahiplerinin krizden korunmak amaçlı

uyguladıkları politikaları tespit etmeye yöneliktir. Ancak oluşturulan model ile uygulanan kriz yönetim politikalarının işletmelerin krize karşı duyarlılıkları üzerindeki etkilerini tespit etmeye yöneliktir. Oluşturulan kriz yönetim modeli ile gelecekteki olası küresel krizlerde KOBİ'ler üzerindeki etkilerini karşılaştırma imkânı sağlayarak, krizin KOBİ'ler üzerindeki etkileri ve krizden korunmak amaçlı uygulanması gereken kriz yönetim politikaları açısından destekleyici bir çalışma olarak kullanılabilir. Ayrıca, küresel krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerine incelemeye yönelik hiçbir araştırmanın mevcut olmadığı Eskoop Sanayi Sitesi'nden elde edilmiştir ancak veri seti İkitelli Sanayi Bölgesi çerçevesinde genişletebilir. KOSGEB, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı gibi KOBİ'lere yönelik destek ve teşvik sağlayan kurumlar bu çalışmayı kullanıp olası küresel ekonomik krizler için uygulanmasını sağlayabilirler.

Öneriler

DTM, KOSGEB, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, TÜBİTAK, TTGV, DTM, EİE, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı gibi devlet kurumlarının KOBİ'lere sağladıkları destek ve teşvik olanaklarını konusunda KOBİ sahipleri daha çok bilinçlendirilip, haberdar edilmesi KOBİ'lerin hem teknolojik hem de finansman konusunda çok daha güçlü olmasına imkân verecektir.

KOBİ'lerin en büyük sorunlarının başında finansman güçlükleri gelmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde KOBİ'lere verilen kredi oranlarındaki daralma zaten finansal kaynak yetersizliği olan KOBİ'leri daha da zora sokmaktadır. Buna rağmen KOBİ'lerin factoring, leasing, angel finanslama, risk sermayesi şirketleri gibi alternatif finansal çözüm yollarından yararlanmadıkları görülmektedir. KOBİ'ler özellikle ekonomik dalgalanmalara bağlı olarak kredinin hacminin düşük ve maliyetli olduğu kriz dönemlerinde alternatif finansman olanaklarından yararlanabilmeleri için desteklenmeli ve bilgilendirilmelidirler.

KOBİ'lerin en büyük sorunlarından biri uluslararası standartlara uygun üretim yapamadıklarından ihracat potansiyellerinin çok düşük oluşudur. Özellikle ABD, Japonya, Malezya, Çin, Hindistan gibi ülkelerle mukayese edildiğinde ülkemizde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam ürün ihracatında ileri teknoloji ürünlerin payı çok küçüktür. Özellikle iç piyasadaki talebin aniden düştüğü kriz dönemlerinde KOBİ'ler uluslararası piyasalarda yeni Pazar arayışlarına girememektedirler. Bu çerçevede Ar-Ge ve teknolojik gelişmelere ayak uydurmada zorluk çeken KOBİ'lerin tüm

faaliyetlerinde ileri teknolojiden yararlanabilmeleri için gerekli alt yapının hazırlanması gerekmektedir. Tasarım ve üretim sistemlerinde bilgisayar teknolojisinin uygulanması, işletmelerin üretim birimleri arasında bilgi akış ağının sağlanması gerekmektedir. Böylece KOBİ'ler uygulayacakları bilgisayar destekli bilgi akış ağı ile müşterilerin beklentilerine daha hızlı cevap vererek performanslarını ve rekabet güçlerini artırabilirler. Bunların yanında e-ticaret ve e-pazarlama gibi internet üzerinden ağ ticareti geliştirerek KOBİ'lerin kısa sürede çok daha fazla müşteriye ulaşarak verimliliklerini artırmalarını sağlanmalıdır. Bunun içinde gerekli fiziki ve hukukî çalışmaların tamamlanması gerekmektedir.

KOBİ'lere iş kurma ve geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmet olanaklarının fazlaştırılması gerekmektedir. KOBİ'lerin yeni buluşlardan, tekniklerden ve teknolojik sistemlerden yararlanabilmesi için ya da bu sistemlerin KOBİ'lere uygulanabilmesi için sanayi-üniversite işbirliğinin sağlanması gerekmektedir. KOBİ yöneticilerine yönetim, planlama, organizasyon, personel, finansman, üretim, pazarlama, araştırma-geliştirme konularında eğitim verilmelidir. Dolayısıyla düzenli olarak panel, sempozyum, konferans gibi çalışmalar düzenlenerek KOBİ'lerin bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Küresel piyasalarda rekabet güçleri zayıf olan KOBİ'lere pazarlama ve ihracat ile ilgili destek verilmeli, Eximbank'ın kaynak yapısı güçlendirilerek KOBİ'lerin faydalanması sağlanmalıdır. Dış piyasaları tanıma, dış ticaret mevzuatına hâkim olma ya da dış ticarete ne gibi sorunların yaşanabileceğine ilişkin bilgilendirilmelidirler. Ayrıca, KOBİ'lerin ihracat potansiyellerini artırmak için ürün ve hizmetlerde uluslararası standartlara uygunluk, üretimde verimlilik ve ileri teknolojinin kullanılması için destek, bilgi ve örgüt içi yapısal düzenlemeler gerekmektedir.

EK 1: 2008 EKONOMİK KRİZİN KOBİLERE ETKİLERİNİ DEĞERLENDİRME ANKETİ

BÖLÜM I

Bu bölüm, sizi ve firmanızı tanımlamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

- 1- İşletme içerisindeki göreviniz nedir?
- İşletme Sahibi
  - Genel Müdür
  - Departman Yöneticisi
  - Alt Kademe Yöneticisi
  - Uzman Teknik Personel
- 2- Eğitim durumunuz nedir?
- İlkokul /Ortaokul
  - Lise
  - MYO/ Fakülte
  - Yüksek Lisans/Doktora
- 3- İşletmenizin hukuki yapısı nasıldır?
- Şahıs İşletmesi
  - Limited
  - Anonim Ş.
- 4- İşletmeniz hangi sektörde faaliyet gösteriyor?
- Üretim (İmalat) Sektörü
  - Ticaret Sektörü
  - Hizmet Sektörü
  - Üretim+Ticaret Sektörü
  - Ticaret+ Hizmet Sektörü
- 5- İşletmeniz hangi alan/alanlarda faaliyet gösteriyor?
- İmalat Sanayi
  - İnşaat
  - Ulaştırma
- 6- İşletmeniz kaç yıldır faaliyet göstermektedir?
- 1 yıldan daha az
  - 1-3 yaş
  - 4-9 yaş
  - 10 yıl ve üstü

7- İşletmenizdeki son üç yıllık ortalama çalışan kişi sayısı kaçtır?

- 1-9 arası
- 10-49 arası
- 50-250 arası
- 250'den fazla

8- İşletmenizin son üç yıllık net satış hasılatı/cirosu kaç TL'dir?

- 1 Milyon TL'den az
- 1-5 Milyon TL arası
- 5-25 Milyon TL arası
- 25 Milyon TL'den fazla

9- Tahmini son üç yıllık pazar payı oranınız nedir?

- %1'den az
- %1-%10'dan arası
- %11-%25 arası
- %26 -%50 arası
- %51'den fazla

10- Satışlarınızdaki son üç yıllık ihracat oranınız kaçtır?

- İhracat yapmıyorum
- %1-%10 arası
- %11-%25 arası
- %26-%50 arası
- %51'den fazla

11- İşletmenizin son üç yıllık ortalama kapasite kullanım oranı kaçtır?

- % 0-%49
- %50-%75
- % 76 ve üstü

12- Ayrı bir pazarlama departmanınız var mı? Var Yok

13- Ayrı bir finans departmanınız var mı? Var Yok

BÖLÜM II

Bu bölümdeki soru grubu, yaşanan ekonomik krizin **işletmenin finansal, örgütsel ve yönetsel yapısı üzerindeki etkilerini** belirlemeyi amaçlamaktadır.

14- Aşağıdaki ifadeler 2008 krizinin **piyasaları hangi yönde etkilediğine** yönelik olup ifadelere katılımınızı derecelendirmeniz beklenmektedir. (Uygun olan kutuları işaretleyin)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Üretim maliyetleri arttı					
Kredi faizleri yükseldi					
Kredi hacmi daraldı					
TL'nin değeri düştü					
Hükümetteki politik ve ekonomik istikrar bozuldu					

15- Aşağıdaki ifadeler **piyasalardaki değişimlerin işletmeniz üzerindeki etkilerini** anlamaya yönelik olup derecelendirmeniz beklenmektedir. (Değişim oranlarına göre kutuları işaretleyiniz)

	Azalma			Etkisiz	Artma		
	-%50	-%30	-%10	0	%10	%30	%50
Satış miktarındaki değişim							
Hammadde ve malzeme kullanım oranındaki değişim							
İşgücü oranındaki değişim							
Rekabet gücünde değişim							
Kârlılıkta değişim							
Likidite ve nakit akışı vb. finansal konulardaki değişim							
Öz kaynaklardaki değişim							
Sabit giderlerdeki değişim							
Kapasite kullanım oranındaki değişim							
Pazar payındaki değişim							
Yabancı kaynak kullanımındaki değişim							
İthalat oranındaki değişim							
İhracat oranındaki değişim							

16-Aşağıdaki ifadeler krizin işletmenizin yaşadığı yönetsel ve örgütsel olumsuzlukları anlamaya yönelik olup ifadelere katılımınızı derecelendirmeniz beklenmektedir. (Katılma oranınıza göre uygun kutuyu işaretleyin)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Yöneticilerimizde ve personelimizde psikolojik sorunlar yaşadık.					
Karar sürecimiz bozuldu.					
Firma içi iletişimimiz bozuldu.					
Firma içi güven ortamı zarar gördü.					
Firma içi çalışanların motivasyonu bozuldu, korku ve panik yaşadık.					
Personelimizde ve yöneticilerimizde değişimlere karşı olumsuz bir durum oluştu.					
Yetki ve sorumluluklarda karmaşa ortaya çıktı.					
Merkezi bir yapıya geçtik.					
Piyasadaki güven ortamı bozuldu.					

BÖLÜM III

Bu bölümdeki soru grubu, KOBİ'lerin **kriz yönetim uygulamalarını** belirlemeyi amaçlamaktadır.

17- Yaşanan ekonomik kriz şartlarında aşağıdaki uygulamalardan hangilerinin işletmenizde uygulandığını söyleyebilirsiniz. (Uygulamalar için, ifadelerin sol tarafındaki kutulara birden fazla işaretleyebilirsiniz)

Finansal Politikalar

- Var olan kredi borçlarını yeniden yapılandırma
- Sermaye Artırımı
- TL'ye dayalı düşük faizli uzun vadeli kredi sağlama
- Factoring
- Leasing
- Forfaiting
- Risk sermayesi firmalarından destek alma
- Angel Finanslama
- İhracat kredilerinden yararlanma
- Hedging (VOB ve Türevler)
  - Swap
  - Forward
  - Future
  - Options
- Büyüme hedefli strateji
- Küçülme hedefli strateji
- Şirket birleşmeleri
- Ödemeleri erteleme
- Döviz bazlı kredilerden kaçınma
- KOSGEB eğitim/destek/kredilerinden faydalanma
- Büyümenin özkaynaklarla finanse edilmesi

Personel Politikaları

- İşçi azaltma
- Ücretsiz izin verme
- Çalışma sürelerini kısaltma
- Çalışma sürelerini artırma
- Maaş azaltma
- Emekliye ayırma
- Kısa süreli işçi çalıştırma
- Sigortasız işçi çalıştırma

- Profesyonel yönetici ile çalışma
- Eğitimli personel çalıştırma

Satışa Yönelik Politikalar

- Yeni satış elemanları istihdam etme
- Fiyat düşürme
- Vadeli satış seçeneklerini artırma
- Yurtiçi fuarlara katılma
- Yurtdışı fuarlara katılma
- Pazarlama çalışmalarını artırma
- Halkla ilişkiler ve Reklâm faaliyetlerini artırma
- İnternet ve e-ticaret uygulamalarına yönelme
- Yurtdışı pazar arayışı
- Satışa yönelik hedef kitlede değişiklik yapma
- Kalite standartlarına uygun satışa yönelme

Satınalmaya Yönelik Politikalar

- Maliyeti daha düşük tedarikçilerin tercih edilmesi
- Pazar araştırmaları ile fırsatların takip edilmesi
- Portföydeki risk ve tehditlerin belirlenerek gerekli politikaların oluşturulması ve kaynakların tahsisi
- Satın alma yerine hammadde ve doğal kaynakları üretmek için yatırımlar yapmak
- Hammaddeye yönelik daha ucuz pazarlar arama

Üretime Yönelik Politikalar

- Üretimi durdurma/ara verme
- Üretimi azaltma
- Üretimi artırma
- Ürün çeşidini azaltma
- Ürün çeşidini artırma
- Yeni ürün ve üretim fırsatları yakalama
- Üretimde kalite azaltma
- Üretimde kalite artırma
- Verimi arttırmaya yönelik üretim planlama ve hat dengeleme çalışmaları
- Yatırımları durdurma
- Ar- Ge araştırmalarını artırma
- Teknolojik gelişmelerden faydalanma
- Fabrika lokasyon değişikliği
- Stokların azaltılıp nakde dönüştürülmesi

18- KOSGEB ve Bankaların sağladığı KOBİ Destek Paketlerinin hangilerinden yararlandınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Yurtiçi Fuar Desteği
- Yurtdışı Fuar Desteği
- Tanıtım Desteği
- Eşleştirme Desteği
- Nitelikli Eleman İstihdam Desteği
- Danışmanlık Desteği
- Eğitim Desteği
- Enerji Verimliliği Desteği
- Tasarım Desteği
- Sınai Mülkiyet Hakları Desteği
- Belgelendirme Desteği
- Test, Analiz ve Kalibrasyon Desteği
- Kobi Proje Desteği
- Ar-Ge İnovasyon Proje Desteği
- Otomotiv Yan Sanayi Desteği
- İmalat Sektörü Desteği
- KOBİ Nakit Kredi Desteği
- Diğer...

19- Krizin etkileri ile işletme yönetiminizde hangi konular önem kazandı? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Öz kaynakların öneminin anlaşılması
- Finans yönetiminin önem kazanması
- Personel yönetiminin önem kazanması
- Kriz yönetim planının önem kazanması
- Reklâm ve Halkla ilişkilerin önem kazanması
- Rekabet gücünü arttırmak için kaliteye önem verilmesi
- Üretim planlamanın öneminin anlaşılması
- Ar-Ge çalışmalarına önem verilmesi
- Yeni Pazar arayışlarına girilmesi
- Yeni mal ve hizmet arayışlarına girilmesi
- Dış pazarlara açılma gerekliliğinin hissedilmesi

20- Devlet, krizin etkilerini azaltmak adına neler yapmalıdır?

- İşverenin vergi ve SGK yükü azaltılmalı
- KOBİ'lere uzun vadeli ve düşük maliyetli kredi sağlanmalı

- Enerji maliyeti düşürülmeli
- KOBİ'ler için daha kapsamlı destek paketleri hazırlanmalı
- KOBİ'lere iş kurma ve geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmet olanakları artırılmalı
- Yatırım teşvik ve yatırım desteği olanakları artırılmalı

21- İşletme açısından yaşanan ekonomik krizin olumsuz etkileri hâlâ sürmekte midir?

- Evet Hayır

22- Piyasalar açısından yaşanan ekonomik krizin olumsuz etkileri hâlâ sürmekte midir?

- Evet Hayır

EK 2: KOBİ'LERE YÖNELİK DESTEK VE TEŞVİKLER (2010)

Destek Grubu	Destek	İlgili Kurum
Danışmanlık, sistem ve kapasite geliştirilmenin desteklenmesi	Eğitim ve danışmanlık yardımı	DTM
	Danışmanlık desteği	KOSGEB
	Eğitim destekleri	KOSGEB
	Doğrudan Finansman Desteği	Kalkınma Ajansları
	Güdümlü Proje Desteği	Kalkınma Ajansları
	Test, analiz ve kalibrasyon desteği	KOSGEB
	Belgelendirme (ürün, sistem) desteği	KOSGEB
	Tasarım desteği	KOSGEB
	KOBİ proje destek programı	KOSGEB
	Nitelikli istihdam desteği	KOSGEB
	4857 sayılı Kanun kapsamında özürlü istihdamı prim desteği	SGK
Ar-Ge ve yenilikçiliğin Desteklenmesi	Santez proje destekleri	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
	5746 no.lu Kanun kapsamında; - Ar-Ge indirimi - Gelir vergisi stopajı teşviki - Sigorta primi desteği - Damga vergisi istisnası - Rekabet öncesi işbirliği gelir vergisi desteği - Ar-Ge desteklerine ilişkin gelir vergisi muafiyeti	Maliye Bakanlığı, SGK
	4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında gelir vergisi muafiyeti	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı/ Maliye Bakanlığı
	4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında kurumlar vergisi muafiyeti	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı/ Maliye Bakanlığı
	Teknogirişim sermayesi destek programı	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
	Sanayi Ar-Ge projeleri destekleme programı	TÜBİTAK/DTM
	KOBİ Ar-Ge başlangıç destek programı	TÜBİTAK
	Uluslararası sanayi Ar-Ge projeleri destekleme programı	TÜBİTAK
	Ar-Ge proje pazarı platformu destekleme programı	TÜBİTAK
	Patent desteği	TÜBİTAK/TPE
	Bilimsel ve teknolojik işbirliği ağları ve platformları kurma girişimi projeleri (İŞBAP) destekleme programı	TÜBİTAK
	Teknoloji ve yenilik odaklı girişimleri destekleme programı	TÜBİTAK
	Ön kuluçka destekleri	Ön kuluçka destekleri
Teknoloji geliştirme projeleri desteği		TTGV/DTM
Ticarileştirme projeleri desteği		TTGV
Ortak teknoloji geliştirme projeleri desteği		TTGV
Risk paylaşımı desteği		TTGV
Başlangıç sermayesi destekleri		TTGV
Ar-Ge ve yenilik proje destekleri - TEKMER'de işlik tahsisi		KOSGEB

	- Kira desteği - Başlangıç sermayesi desteği - Makine-teçhizat, donanım, hammadde, yazılım ve hizmet alımı giderleri desteği - Personel gideri desteği - Proje danışmanlık desteği - Eğitim desteği - Proje tanıtım desteği - Yurtdışı kongre/konferans/fuar ziyareti/teknolojik işbirliği ziyareti desteği - Test, analiz, belgelendirme desteği	
	Endüstriyel uygulama proje destekleri - Kira desteği - Personel gideri desteği - Makine-teçhizat, donanım, sarf malzemesi, yazılım ve tasarım gider desteği	KOSGEB
	Sınai mülkiyet hakları desteği	KOSGEB
	Araştırma Çerçeve Programları	Avrupa Komisyonu (İrtibat Noktası: TÜBİTAK)
	Rekabetçilik ve yenilik çerçeve programı	Avrupa Komisyonu (İrtibat Noktaları: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve DPT)
Pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi	Uluslararası nitelikteki yurt içi ihtisas fuarlarının desteklenmesi	DTM
	İstihdam yardımı	DTM
	Yurt dışı fuar katılımlarının desteklenmesi	DTM
	Yurt dışında ofis-mağaza açma, işletme ve marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi	DTM
	Türk ürünlerinin yurt dışında markalaşması, Türk malı imajının yerleştirilmesi ve TURQUALITY'nin desteklenmesi	DTM
	Pazar araştırması ve pazarlama desteği	DTM
	Tasarım desteği	DTM
	Doğrudan Finansman Desteği	Kalkınma Ajansları
	Güdümlü Proje Desteği	Kalkınma Ajansları
	Yurtiçi fuarlara katılım desteği	KOSGEB
	Tanıtım desteği	KOSGEB
	Yurtdışı iş gezisi desteği	KOSGEB
Çevre ve enerjiye yönelik destekler	Eşleştirme desteği	KOSGEB
	Çevre maliyetlerinin desteklenmesi	DTM
	Yenilenebilir enerji desteği	TTGV
	Enerji verimliliği destekleri	TTGV
	Çevre teknolojileri destekleri	TTGV
	Enerji verimliliği etüt, danışmanlık ve eğitim destekleri	KOSGEB
	Endüstriyel işletmelerde verimlilik artırıcı projelerin desteklenmesi	EİE
Girişimciliğin	Gönüllü anlaşmaların desteklenmesi	EİE

desteklenmesi	Yeni girişimci desteği	KOSGEB
	İş geliştirme merkezi desteği	KOSGEB
	İş planı ödülü	KOSGEB
	Doğrudan Finansman Desteği	Kalkınma Ajansları
Yatırımların desteklenmesi	Güdümlü Proje Desteği	Kalkınma Ajansları
	Yatırım teşviki kapsamında katma değer vergisi istisnası	Maliye Bakanlığı
	Yatırım teşviki kapsamında gümrük vergisi muafiyeti	Hazine Müsteşarlığı/ Gümrük İdareleri
	Yatırım teşviki kapsamında faiz desteği	Hazine Müsteşarlığı
	Yatırım teşviki kapsamında vergi indirimi	Maliye Bakanlığı
	Yatırım teşviki kapsamında yeri tahsisi	Maliye Bakanlığı
	Yatırım teşviki kapsamında sigorta primi işveren hissesi desteği	Hazine Müsteşarlığı/ SGK
	Yatırım teşviki kapsamında tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerine taşınma desteği (31.12.2010 tarihine kadar taşınan işletmeler için)	Maliye Bakanlığı. Hazine Müsteşarlığı/SGK
	Doğrudan Finansman Desteği	Kalkınma Ajansları
Güdümlü Proje Desteği	Kalkınma Ajansları	
Strateji geliştirme ve işbirliklerinin desteklenmesi	Stratejik Odak Konuları Projeleri (STOKP)	TTGV
	Bilimsel ve teknolojik işbirliği ağları ve platformları kurma girişimi projeleri	TÜBİTAK
	Doğrudan Finansman Desteği	Kalkınma Ajansları
	Güdümlü Proje Desteği	Kalkınma Ajansları
	İşbirliği - güçbirliği proje desteği	KOSGEB
Tematik proje destek programı	KOSGEB	
Finansmana erişimin desteklenmesi	Kredi kefalet hizmeti	Kredi Garanti Fonu
	Esnaf ve sanatkarlara yönelik kredi faizi desteği	Halk Bankası
	Kredi faiz desteği	KOSGEB
	- Yatırım kredileri faiz desteği - İşletme kredileri faiz desteği - İhracat kredileri faiz desteği	

Kaynak: KOBİ Çalışma Grubu, 2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara, 2011, s.45-47.

KAYNAKÇA

- Acar, A. Zafer ve Cemal Zehir, "Kaynak Tabanlı İşletme Yetenekleri Ölçeği Geliştirilmesi ve Doğrulanması", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt.8, Sayı.1 <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=3089&part=1> (10 Şubat 2011).
- Aksoy, Ufuk Alpşahin ve Adem Çubuk, "Kobi'lerdeki Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Kurumsallaşma Üzerindeki Etkileri", *Balıkesir Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/ederghi/c9s16/makale/c9s16m3.pdf>, (10 Şubat 2011).
- Alıç, Ali Burak ve Diğerleri. "Küresel Krizin Kobilerin İhracatlarına Etkileri ve Kobilerde Kriz Yönetimi: Eskişehir İli Kobiler Üzerine Bir Araştırma", **XII. Uluslar arası İktisat Öğrencileri Kongresi**. İzmir: 7-8 Mayıs 2009.
- Alkin, Kerem ve Esin Onay (hzl.). **Türkiye'de KOBİ'lerin Basel-II'ye Uyum Süreci ve Önerileri**. İstanbul: İTO Yayınları, 2008.
- Alp, Ali ve Fuat Oğuz. **Yeni Finansal Düzen Krizlerin Sonu Mu?**. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2011.
- Alptürk, Ercan. **Ekonominin Dinamosu KOBİ Rehberi**. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2008.
- Altınok, Tevfik.-Hazine ve Dış Ticaret E. Müsteşarı, Finans Kulüp Başkanı-"Dünya ve Türkiye Ekonomisi" konulu görüşme. İstanbul: 12 Mart 2010.
- Apak, Sudi ve Ayhan Aytaç. **Küresel Krizler**. İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2009.
- Atay, Melike."Küresel Krizde Kriz Erken Uyarı Sinyalleri Olarak Uluslar arası Sermaye Hareketleri: Türkiye Örneği", **Halil Seyidoğlu'nun Armağan Finansal Kriz Yazıları**, İrfan Kalaycı (dr.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, ss.361-385.
- Azis, Iwan J."Predicting A Recovery Date From The Economic Crisis Of 2008", *Socio-Economic Planning Sciences*, 2010, Vol.44. ss.122-129. [.http://www.iwanazis.net/papers/Azis-Predicting_recovery_date.pdf](http://www.iwanazis.net/papers/Azis-Predicting_recovery_date.pdf) (12 Ocak 2012).
- Azmi Yalçın ve Şahin Gafuroğlu. "Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Yönetmel ve İşlevsel Etkilerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Araştırma", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, Cilt.17, Sayı.2, ss.433-448.<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=523> (22 Şubat 2011).
- Babuşcu, Şenol. **BASELII Düzenlemeleri Çerçevesinde BANKALARDA RİSK YÖNETİMİ**. Ankara: Akademi Yayıncılık Ltd. Şti., 2005.

- Balaban, Özlem ve Elvan Yıldırım Okutan. "Banka ve Finans Kurumlarının Ekonomik Krizden Etkilenme Düzeyleri ve Kriz Döneminde Uyguladıkları Yönetimsel ve Örgütsel Politikalara İlişkin Yönetici Algıları". **Central Bank Review**. Ankara, 2009.
- Balı, Selçuk ve Ahmet Büyüksalvarcı. **1630'dan 2010'a Finansal Krizler Tarihi (Balonlar, Panikler, Buhranlar ve Küresel Finansal Kriz)**. İstanbul: Çatı Kitapları, 2011.
- Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu. **Finansal Piyasalar Raporu**. Ankara, 2009.
- Berry, Albert ve Edgard Radriguez. "Firm and Group Dynamics in the Small and Medium Enterprise Sector in Indonesia", *Small Business Economics*, 2002, Vol.18, No.1-3, ss.141-161.<http://econpapers.repec.org/RePEc:kap:sbusec:v:18:y:2002:i:1-3:p:141-61> (04 Nisan 2012).
- Berk, Niyazi. **Finansal Yönetim**. 8. Basım. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2005.
- Bolgün, Evren ve Barış Akçay. **RİSK YÖNETİMİ Gelişmekte Olan Türk Finans Piyasasında Entegre Risk Ölçüm ve Yönetim Uygulamaları**. 2. Basım. İstanbul: Scala Yayıncılık, 2005.
- Campello, Murillo, John R. Graham ve Campbell R. Harvey. "The real effects of financial constraints: Evidence from financial crisis", *Journal of Financial Economics*, 2010, Vol.97, No.3, ss.470-487. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfineco.2010.02.009> (10 Ocak 2012).
- Chambers, Nurgül. **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**. İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2004.
- Chava, Sudheer ve Amiyatosh Purnanandam, "The Effect of Banking Crisis on Bank-Dependent Borrowers", 2009, *Journal of Financial Economics*. Vol.99, No.1, ss. 116-135. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfineco.2010.08.006> (15 Aralık 2012).
- Chen, Junyi ve Ping Li. "Financing Predicament and Tactics of Small and Medium-sized Enterprises During Financial Crisis", 2010, Business School Huaihai, Institute of Technology, <http://ieeexplore.ieee.org/xpl/login.jsp?tp=9> (15 Nisan 2011).
- Claessens, Stijn, M. Ayhan Kose ve Marco E. Terrones. "The global financial crises: How similar? How different? How costly?", *Journal of Asian Economics*. 2010, Vol.21, No.3, ss.247-264. <http://dx.doi.org/10.1016/j.asieco.2010.02.002> (14 Ocak 2011).
- Civan, Mehmet. **Sermaye Piyasası Analizleri ve Portföy Yönetimi**. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010.
- Çadırcı, Hatice. "2008 Küresel Ekonomik Krizin Kobilere Etkisi ve Isparta İli Örneği", **Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2011.

- Çakar, Nigar Demircan ve Alper Ertürk. "Comparing Innovation Capability of Small and Medium Sized Enterprises: Examining the Effects of Organizational Culture and Empowerment", *Journal of Small Business Management*. 2010, Vol.48, No.3, ss.325-359.<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-627X.2010.00297.x/pdf>(20 Ekim 2011).
- Çakmur, Dina, Yıldıztan ve Ayşe Gül Bölükbaşı. "Finansal Kriz Sürecinde Elektrik Arzında Değişimin Panel Veri Analizi İle OECD Ülkeleri İçin Araştırılması", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları**. İrfan Kalaycı (drl.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, ss.55-72.
- Çelik, Adnan ve Tahir Akgemci. **Girişimcilik Kültürü ve KOBİ'ler**. 2. Basım. Ankara: Gazi Kitabevi, 2007.
- Çetinkaya, Emel ve Ekrem Erdoğan. "Küresel Ekonomik Krizin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri: Sakarya'daki KOBİ'ler Üzerine Bir Araştırma", *Çimento İşveren Dergisi*. 2010, Vol.24, No.5.(15 Eylül 2011).
- Çetinkaya, Murat (Ed.). **Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri**. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011.
- Çiftçi, Hakkı ve M. Sedat Uğur. "Küresel Finans Krizi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Kriz Yazıları**, İrfan Kalaycı(drl.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Darıcı, Bülent, Fatih M. Öcal ve Mete C. Okyar. "Küresel Finans Krizi Çerçevesinde Üretim ve İstihdam Göstergeleri: Reel Sektör Etkileşimi ve Reel Sektör Öncül Endekslerinin Analizi", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları**. İrfan Kalaycı (drl.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Devlet Planlama Teşkilatı. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). 2011. <http://www.dpt.gov.tr/> (10 Ekim 2011).
- Devlet Planlama Teşkilatı. KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı. 2004. www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2297/strateji.pdf (11 Eylül 2011).
- Devlet Planlama Teşkilatı. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). 2011. <http://www.dpt.gov.tr/> (10 Ekim 2011).
- Dünya Bankası. **Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu**. Ankara, 2010.
- Eğilmez, Mahfi. **Küresel Finans Krizi**, 6. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Eğilmez, Mahfi ve Ercan Kumcu. **EKONOMİ POLİTİKASI Teorisi ve Türkiye Uygulaması**. 8. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- Er, Selami. **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**. İstanbul: İTO Yayınları, 2009.

- Erdoğan, Zafer, Kazım Develioğlu ve Köksal Büyük. **KOBİLER: İşleyiş, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**. Bursa: Ekin Kitabevi, 2006.
- European Commission. The New SME Definition. 2005. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_en.pdf (14 Nisan 2011).
- Foster, John Bellamy ve Fred Magdoff. **The Great Financial Crises Causes and Consequences**. New York: Monthly Review Press, 2009.
- Gençtürk, Mehmet. **Kriz Döneminde Şirketlerin Hisse Yapılarının Performanslarına Etkisi**. Bursa: Ekin Kitabevi, 2004.
- Gençyılmaz, Güneş (Ed.). **3. Kobi'ler ve Verimlilik Kongresi**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi. 2006.
- Gençyılmaz, Güneş (Ed.). **2. Kobiler ve Verimlilik Kongresi**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Güney, Alptekin. **Banka İşlemleri**. İstanbul: Beta Basım, 2007, s. 170.
- Güney, Semra. **Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular**. 3. Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2008.
- Güngör, Kamil. **Küresel Kriz Mali Kural ve Türkiye**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011.
- Güven Murat ve Kamuran Mısırlı. "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Kriz Yönetimi: Çaycuma Örneği", *Z.K.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*. 2005, Cilt 1, Sayı 1, ss.1-19. http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/Makale_Ozetleri-/Birinci%20Say%C4%B1daki%20Makale%20%C3%96zetleri./makale%201.pdf (20 Ocak 2011).
- Hacıhasanoğlu, Burçin. "Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi", **Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi**. T.C.M.B. Piyasalar Genel Müdürlüğü, 2005.
- Hepşen, Ali. **Finansal Krizlerde Gayrimenkul Finansman Piyasalarının Rolü ve Gayrimenkul Fiyat Endekslerinin Önemi**. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2011.
- Hornungová, Jana ve Markéta Klímková, "Impact Of Economic Crisis On The Activities Of Small And Medium-Sized Enterprises In The Czech Republic" 2010. Brno University of Technology, Faculty of Economics&Management, <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/15/1822-6515-2010-075.pdf> (15 Eylül 2011).
- Honjo, Yuji ve Nobuyuki Harada. "SME Policy, Financial Structure and Firm Growth: Evidence From Japan", *Small Business Economics*. 2006, Vol.7, No. 4-5, ss.289-300. <http://www.springerlink.com/content/r162k5q875747243/>(10 Şubat 2012)

- İstanbul Ticaret Odası. İşsizlik Sorunun Çözümünde KOBİ'lerin Desteklenmesi. 2006. <http://makale.suleymanozdemir.com/Kitap3-IssizlikveKOBİler.pdf> (28 Mart 2011).
- Johnstan, David A. and Lorna Wright, "The e-business Capability of Small and Medium Sized Firms in International Supply Chains", *Information Systems and e-Business Management*, 2004, Vol.2, No. 2-3, ss.223-240. <http://www.springerlink.com/content/6d6thld54kv8yak2/?MUD=MP>, (11 Eylül 2012).
- Kalaycı, Cemalettin. "Elektronik Ticaret ve KOBİ'lere Etkileri" *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 2008, Cilt. 1, Sayı.1, ss.139-150. <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=426&part=1>(15 Mart 2011).
- Karabulut, Gökhan. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**. İstanbul: DER Yayınları, 2002.
- Kaya, Ali. **Bilişim ve İletişim Işığında Girişimcilik ve KOBİ Yönetimi**. 2.Basım. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2007.
- Kaya, Ferudun. **Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi**. 2. Basım. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2009.
- Kenc, Turalay ve Sel Dibooglu. "The 2007-2009 Financial Crises, Global İmbalances and Capital Flows: Implications for Reform", *Journal of Elsevier*, 2009, Vol.34, ss.3-21. <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6W8Y-4XX15R7-1/2/041edbb38e8603c0be3a57e7bd719bdd> (20 Mart 2011)
- Klopper, Leora. "The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises" *Journal of Banking and Finance*. 2006 Vol.30 No.11, ss.3111-3130. <http://sme-egypt.com/Documents/Finance/The%20role%20of%20factoring%20for%20financing%20small%20and%20medium%20enterprises.pdf> (20 Nisan 2012).
- KOBİ Çalışma Grubu. **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**. Ankara, 2011.
- Koçak, Duygu. **Konut Finansmanı Kanunu Öncesi ve Sonrası Mortgage Türk Uzun Vadeli Konut Finansman Sisteminde**. İstanbul: Beta Basım, 2007.
- Koçyiğit, Murat. "İşletmeler Sistem ve Süreç Yönetimlerine Ne Ölçüde Stratejik Yaklaşmaktadır? Eskişehir KOBİ'lerinde Sistem ve Süreçlerin Kullanılmasına Yönelik Bir Değerlendirme", 2006. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF. http://iibf.ogu.edu.tr/dergi/dergi/2006-2/2006_2_3.pdf (10 Eylül 2010).
- Korkmaz, Sezer. "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Pazarlama ve Finansman Sorunlarının Çözümünde Risk Sermayesinin Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma", 2003. Gazi Üniversitesi, İİBF. <http://www.ttefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/2003/Sayi2/233-258.pdf> (20 Mart 2011).
- Krugman, Paul. **The Return Of Depress On Economics And The Crisis Of 2008**, New York: W.W. Norton&Company, 2009.

- Küçük, Orhan. **Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Lei, Wang. "A Legal Analysis of Financial Leasing", *Cross-Cultural Communication*. 2011, Vol.7, No.2, ss.131-137. <http://50.22.92.12/index.php/ccc/article/viewFile/j.ccc.1923670020110702.015/1666> (20 Şubat 2012).
- Macpherson, Allan ve Robin Holt, "Knowledge, Learning and Small Firm Growth:A Systematic Review of the Evidence", *Research Policy*, Cilt.36, Sayı.2, ss.172-192. <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V77-4MBCJHH-1/2/cc57aae928f3f70d1c18cb6ea5f8343f>, (25 Şubat 2011),
- Maliye Bakanlığı. Küresel Krizin Ardından AB Ekonomisi. Ankara, 2010.
- Mangır, Fatih ve Savaş Erdoğan. "Comparison of Economic Performance Among Six Countries in Global Financial Crises: The Application of Fuzzy Topsis Method" *Journal of Economics, Management and Financial Market*. 2011, Vol. 6, No.2,ss.122-136. <http://addletonacademicpublishers.com/> (15 Ocak 2012).
- Marcati, Alberto, Gianluigi Guido ve Alessandro M. Peluso. "The Role of SME Entrepreneurs' Innovativeness and Personality in the Adoption of Innovations", *Journal of Elsevier*. 2008, Vol.37, No.9, ss.1579-1590. <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2008.06.004> (15 Şubat 2012).
- Melemen, Mehmet. **Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik İhracat Teşvik Politikalarının Etkinliğini Artırıcı Bir Model Olarak Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin İncelenmesi**. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2001.
- Nichter, Simeon ve Lara Goldmark, "Small Firm Growth in Developing Countries", *World Development*, 2009, Vol.37, No. 9, ss.1453-1464. <http://arafiki.edublogs.org/files/2011/08/Small-Firm-Growth-in-Developing-Countries-24czy31.pdf> (15 Kasım 2011).
- OECD. The Impact of the Global Crisis on SME and Entrepreneurship Financing and Policy Responses. 2009. <http://www.oecd.org/industry/smesandentrepreneurship/43183090.pdf> (20 Mayıs 2011).
- Oktar, Suat. Erkan Tokucu ve Zekayi Kaya. **Finansal Küreselleşme Sürecinde Merkez Bankacılığı ve Para Politikaları**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.
- Öniş, Ziya "Domestic Politics versus Global Dynamics: Towards a Political Economy of the 2000 and 2001 Financial Crises in Turkey" Ziya Öniş ve Barry Rubin (Ed.), *The Turkish Economy in Crisis*. Great Britain: Frank Cass and Company Limited, 2003, ss.1-31.
- Önortaç, M. Nuri. **Finansal Risk Yönetimi "Hedging"**. İstanbul: T.C. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2006.

- Örsdemir, Vural ve Mehmet Erdoğan. **Ekonomik Krizlerin Etkileri ve Kriz Yönetimi: Krizlerin Kobi'lere Etkileri ve Kırıkkale Örneği**. Ankara: Ticaret ve Sanayi Odası Kondrad Adenour Vakfı Yayınları, 2003.
- Özkan, Gökhan. **Küresel Finansal Kriz, Uluslar arası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslar arası Güç Dengesine Etkileri**. Bursa: Dora Yayınları, 2009.
- Öztürk, Serdar ve Bekir Gövdere. "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", *Süleyman Demirel Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010, Cilt.15., Sayı.1, ss.377-397. http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2010_1_19.pdf (10 Eylül 2011).
- Pangarkar, Nitin. "Internationalization and Performance of Small and Medium Sized Enterprises", *Journal of World Business*. 2008, No.43, ss.475-485. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090951607000855> (15 Ocak 2012).
- Parasız, İlker. **Finansal Kurumlar ve Piyasalar**. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2007.
- Parasız, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. 8. Basım. Bursa: Ezgi Kitabevi 2005.
- Pennings, Joost M.E. ve Philip Garcia. "Hedging Behavior in Small and Medium-Sized Enterprises: The Role of Unobserved Heterogeneity", *Journal of Banking and Finance*, 2004, Vol.28, No.5. ss.951-978. [http://dx.doi.org/10.1016/S0378-4266\(03\)00046-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0378-4266(03)00046-3) (15 Mart 2011).
- Ratko, Zinaida ve Kaan Ulgen. "The Impact of Economic Crisis on Small and Medium Enterprises in perspective of Swedish SMEs", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Jönköping University Business Administration. 2009.
- Scanlon, Kathleen Jens Lunde ve Christine Whitehead. "Responding to the Housing and Financial Crises: Mortgage Lending, Mortgage Products and Government Policies", *International Journal of Housing Policy*. 2011, Vol. 11, No. 1, ss.23-49. <http://eprints.lse.ac.uk/29948/> (18 Mart 2012).
- Shoham Amir ve Joseph Pelzman. "A Review of the Crises", *Global Economy Journal*. 2011, Vol. 11, No.2, ss.1-17. http://relooney.fatcow.com/0_New_10456.pdf (16 Ocak 2012).
- Spence, A. Michael. "The Financial and Economic Crisis and The Developing World", *Journal of Policy Modeling*. 2009, Vol.31, No.4, ss.502-508. <http://www.elsevier.com/locate/inca/505735> (20 Nisan 2011).
- Stiglitz, Joseph E. "The Financial Crisis of 2007-8 and its Macroeconomic Consequences" **Time for a Visible Hand Lessons from the 2008 World Financial Crisis**. Stephany Griffith-Jones, Jose Antonio Ocampo and Joseph E. Stiglitz (drl.). NewYork: Oxford University Press, 2010, ss.19-50.
- Şentürk, Mehmet ve İ. Halil Ekşi. "Üçüz Açıklar ve Finansal Krizler: Türkiye Deneyimi", **Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları**. İrfan Kalaycı (drl.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, ss.335-359.

- Tamgac, Unay. "Crisis and Self-Fulfilling Expectations: The Turkish Experience in 1994 and 2000-2001", *International Review of Economics and Finance*, 2011, Vol.20, No.1, ss.44-58. <http://dx.doi.org/10.1016/j.iref.2010.07.005> (15 Mayıs 2011).
- TCMB. **Türkiye'nin Karşılaştırmalı Cari İşlemler Dengesi ve Rekabet Gücü (1997-2010 Dönemi)**. Ankara, 2011.
- T.C. Resmî Gazete**. 18 Kasım 2005.
- TCMB. "2009 Yılı Bahar Dönemi Yatırım Anketi", **İstatistik Genel Müdürlüğü Reel Sektör Verileri Müdürlüğü**. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/yatirimarket/BYA-Rapor-Int.pdf>, (15 Nisan 2012).
- TÜİK. Üretim Yöntemi ile GSYH Büyüme Oranları. 2011. <http://www.tuik.gov.tr>. (11 Mayıs 2011).
- TCMB. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları. 2010. <http://www.tcmb.gov.tr>. (15 Haziran 2011).
- TÜİK. TÜFE ve ÜFE Enflasyon Oranları. 2011. <http://www.tuik.gov.tr>. (25 Aralık 2011).
- TÜİK. Yıllara Göre Dış Ticaret Oranları. 2011. <http://www.tuik.gov.tr>. (10 Nisan 2011).
- TÜİK. Yıllara Göre İşsizlik Oranları. 2010. <http://www.tuik.gov.tr> (15 Mayıs 2011).
- Türel, Ayça. "KOBİ'lerin Bölgesel Entegrasyonunda Alternatif Bir Model "Avrasya Kalkınma Bankası". **Maliye Finans Yazıları**. Vol.24, No.89, Ekim 2010, ss.73-89.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**. Ankara, 2006.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. **Finansal İstikrar Rapor-Kasım 2009**. Ankara, 2009.
- Uludağ, İlhan ve Erişah Arıcan. **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar-Kurumlar-Araçlar)**. İstanbul: Beta Basım, 2001.
- United States International Trade Commission. Small and Medium-Sized Enterprises: U.S. and EU Export Activities and Barriers and Opportunities Experienced by U.S. Firms. 2010. <http://www.usitc.gov/publications/332/pub4169.pdf>(12 Nisan 2011).
- Uzunoğlu, Sadi. **Para ve Döviz Piyasaları**. 2. Basım. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003.
- Wagner, Wolf. "The Homogenization of the Financial System and Financial Crises", *Journal of Financial Intermediation*. 2008, Vol.17, No.3. ss.330-356. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfi.2008.01.001>(25 Nisan 2011).

Yalçın, Azmi ve Şahin Gafuroğlu, "Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Yönetmel ve İşlevsel Etkilerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Araştırma" *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2008, Cilt 17, Sayı 2, ss.433-448.
<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2008.17.2.523.pdf>(12 Ekim 2010).

İnternet Adresleri

Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Kredisi. (t.y.) <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-60/avrupa-yatirim-bankasi-ayb-kredisi.html> (16 Ocak 2012).

Büyüyen Anadolu'ya Kredi Kolaylıkları. (t.y.) <http://www.akbank.com/kobi/krediler/nakit-krediler/buyuyen-anadoluya-kredi-kolayliklari.aspx> (15 Ağustos 2010).

Eximbank KOBİ İhracatı Hazırlık Döviz Kredisi. 2010.
http://www.eximbank.gov.tr/html_files/MENU-2.htm. (15 Ağustos 2011).

Eximbank KOBİ İhracatı Hazırlık TL Kredisi. 2010.
http://www.eximbank.gov.tr/html_files/MENU-2.htm. (15 Ağustos 2011).

Genel Bakış. (t.y) http://www.tskb.com.tr/sirket_profil/ (8 Ağustos 2011).

Halkbank'ı Tanıyın. (t.y.) <http://www.halkbank.com.tr/channels/>(5 Ağustos 2011).

İGEME DESTEKLERİ İhracata Yönelik Devlet Destekleri. (t.y.)
<http://www.igemedestekleri.com/kobiturkiye.asp?id=21&ysnnet=6526535744205924141275> (5 Ocak 2012).

KOBİ Kredileri. (t.y) http://www.tskb.com.tr/kredilendirme_proje_finance/(10 Eylül 2011).

KOBİ Kredileri. (t.y) <http://www.halkbank.com.tr/channels/> (1 Ağustos 2011).

KOBİ Kredileri. (t.y.) http://www.yapikredi.com.tr/tr-TR/kobi_bankaciligi/kredi_urunleri/kobi_kredi.aspx (15 Ağustos 2010).

KOBİ Tanımı AB ile Uyumlaştırıldı. 2005.
<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=haberler&id=1456&baslik=KOB%DD%20TANIMI%20AB%20%DDLE%20UYUMLA%DETIRILDI> (20 Eylül 2011).

KOBİ Tanımları. (t.y.), http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/02020503/9792(11 Eylül 2011).

KOBİ Tanımı.(t.y.)
http://www.tedariksistemi.com/jm/index.php?option=com_content&view=article&id=150:kob&catid=43:iletme&Itemid=2 (15 Temmuz 2011).

KOSGEB Ar-Ge İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Prog.(t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/pages/ui/Destekler.aspx?ref=6> (8 Haziran 2010).

- KOSGEB Gelişen İşletmeler Piyasası Kobi Destek Programı.* (t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=24> (8 Haziran 2011).
- KOSGEB Genel Destek Programı.* (t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=7> (8.Haziran.2011).
- KOSGEB Girişimcilik Destek Programı.* (t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=8> (20 Haziran.2011).
- KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri.* (t.y) <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-68/kobi-ihracata-hazirlik-kredileri.html> (16 Ocak 2012).
- KOSGEB İşbirliği Güçbirliği Destek Programı.*(t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=5> (20 Haziran.2011).
- KOSGEB Tematik Destek Programı.* (t.y.)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=4> (20 Haziran.2011).
- KOSGEB. 2004-2007 Yılları Arasında 55.000 İşletmeye Uygulanan Anket Sonuçları. 2011, <http://kosgeb.gov.tr> (15 Haziran 2012).
- Sektörel Paketler.* (t.y.) http://www.yapikredi.com.tr/tr-TR/kobi_bankaciligi/main.aspx (15 Ağustos 2010).
- TEB KOBİ Kredileri.* (t.y)<http://www.teb.com.tr/ticari/kobi-kredisi.aspx#paragraf7>(12 Ağustos 2011).
- TEB, KOBİ'lere Özel Çözümler.* (t.y)
<http://www.teb.com.tr/ticari/kobilereozelcozumler.aspx>(12 Ağustos 2011).
- The Economic Crisis and its Effects on SMEs.* (t.y.)
<http://store.ectap.ro/articole/389.pdf>. (15 Nisan 2011).
- Türk Eximbank Kısa Vadeli İhracat Kredileri.* (t.y.)
http://www.eximbank.gov.tr/html_files/MENU-2.htm (10 Haziran 2011).
- TTGV Ar-Ge Proje Destekleri,* (t.y.) <http://www.ttg.gov.tr/tr/genel-bilgi> (2 Ocak 2012).
- Türkiye İş Bankası KOBİ Bankacılığı.* (t.y.)
http://www.isbank.com.tr/content/TR/KOBİ_Bankaciligi/Krediler/Nakdi_Krediler-492-475.aspx (12 Ağustos 2010).
- Vakıfbank Kobi Bankacılığı; KOSGEB Desteğine Hazırlık Kredisi.* (t.y.)
<http://www.vakifbank.com.tr/kosgeb.aspx> (20 Ağustos 2011).
- Vakıfbank Kobi Bankacılığı; Tam Sektör Paketleri.* (t.y.)
<http://www.vakifbank.com.tr/tam-sektor-paketleri.aspx> (20 Ağustos 2011).